

BIBLIOTÉKA KLASSIKŮV

řeckých a římských.

Vydávána redakcí

Jana Kvičaly, Edvarda Novotného, Jind. Nydrle, Dr. Frant.
Šohaje, Václava Vojáčka a P. Václava Zikmunda.

TITA LIVIA

dějiny od založení Říma.

II.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra.

1872.

TITA LIVIA

dějiny od založení Říma.

Přeložil

JOSEF PECHÁNEK,
profesor c. k. gymnasia jičínského.

II.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra.

1872.

Kniha šestá.

Výtah.

Obsaženy jsou šťastně vedené války proti Volskům a Aequům a Prænestanům. Přidány čtyry okresy, stel-latský, tromentský, sabatský, arnský (1—10, 21—33.) Když Marcus Manlius, který byl Capitolium proti Gallům ubránil, zadlužence vybavoval, dlužníky sa-tknuté na základ životní osvobozoval, odsouzen jest ze zločinu bažení po královské vládě a se skály (tar-pejské) svržen, i jest k jeho pohanění učiněno usnesení rady *) aby nikdo z rodu manlijského neměl jména „Mar-cus“. (11—20.)

Tribuni lidu Gajus Licinius a Lucius Sextius ohlásili návrh, aby volení byli consulové z lidu, kteří volení bývali z otcův, a provedli, ač otcové s velkým namáháním tomu odporovali, jej tím, že tito tribuni po pět let jedinými úředníky byli; a první z lidu za consula zvolen jest Lucius Sextius. Učiněn jest také návrh druhý, aby nikdo více pěti set jiter obecní dě-diny v držení míti nesměl. (34—42.)

Od r. 366—367. od z. Ř. = od r. 386—385. př. Kr.

1. Co od založení města Říma do vzetí téhož města Římané pod králi, potom pod consuly a dikta-

*) Vlastně jeho rodu. Liv. VI. 20.

tory i desítipány a plukovníky s consulskou mocí vykonali, vně války, doma rozbroje, vyložil jsem v pěti knihách, — události jednak přílišnou starobylostí temné, jako to, co se z veliké vzdálenosti místa sotva spatřuje, jednak proto, že nepatrné a řídké v týchž časech písemnictví bylo, jediné spolehlivé zabezpečení památky vykonaných činův a skutkův, a protože, pakli i něco v pamětech nejvyšších kněží a v jiných obecních i soukromých *) pomníkích zaznamenáno bylo, to zapálením města z větší části zaniklo. S větší jasností i jistotou budou od druhého počátku města jako z kořene utěšeněji i úrodněji znovu zrozeného činy doma i v poli po sobě vyloženy. Ostatně, kterouž podporou se nejprvé povzneslo, na tu samu, na Marka Furia co náčelníka se podeprouc stálo, aniž mu dovolili diktatorství složit leč po vyplynutí roku.**) Nevidělo se, aby plukovníci, za jichž úřadování město vzato bylo, volby pro následující rok odbývali. Vláda připadla na mezikrále. Když obec dílem a prací ustavičnou o obnovení města zaměstnána byla, jest mezi tím Quintu Fabiovi, jakmile z úřadu odstoupil, od tribuna lidu Gnea Marcia rok položen, protože co posel s Gally, k nimž jako jednatel vyslán byl, proti právu mezinárodnímu se potýkal. Tomuto soudu vytrhla ho smrt tak včasná, že se z větší části věřilo, že byla dobrovolná. Mezikrálí započato. Mezikrálem byl Publius Cornelius Scipio a po něm Marcus Furius Camillus. Ten zvolí za plukovníky s consulskou mocí Lucia Valeria Publicola, po druhé Lucia Verginia, Publia Cornelia, Aula Manlia, ~~Lucia~~ Aemilia, Lucia Postumia. Když tito po mezikrálí hned na úřad nastoupili, o nižádné věci dříve potazu na radu nevznesli než o záležitostech náboženských. Především

*) Jako v chvalořečech na zesnulé, v nápisech na obrazech.
**) t. j. úředního.

přikázali, aby smlouvy a zákony, totiž dvanáctero desk a některé královské zákony sebrány byly, které by se nacházely. Některé z nich jsou také mezi lidem uveřejněny; ale ty, které se k božím službám vztahovaly, jsou nejvíce od nejvyšších kněží v tajnosti podrženy, aby náboženskou pochybností myslí lidu upoutané měli. Na to začalo rokování o dnech neblahých a den osmnáctého července, dvojí porážkou znamenitý, v kterýž den Fabiové u Cremery potření byli, a kteréhož potom k záhubě města u Alie nešťastně bojováno bylo, nazvali pro poslední porážku alijským i vyznačili jej tím, že o nižádné záležitosti obecného i soukromého života v ten den jednati se nesmělo. Někteří míní, že, poněvadž v den po idách quintilových (16. července) plukovník Sulpicius příznivé oběti nevykonal a bez nalezení milosti boží třetího dne na to vojsko římské nepříteli vydáno bylo, rozkaz dán byl, aby také v den po idách služeb božích zanecháno bylo, a odtud že se stalo obyčejem, aby i den po kalendách a nonách taktéž neblahým byl.

2. I nebylo dlouho volno zámysly o pozdvižení obce pospolité po tak těžké pohromě se zanáseti. Tu Volskové, staří nepřátelé, byli se chopili zbraně k vyhlazení jména římského, tu zvěštovali obchodníci, že u svatyně Voltumny náčelníci etrurských všech kmenů k válce se spikli. Také nový k tomu byl přišel postrach odpadnutím Latinův i Hernikův, kteří po bitvě u jezera regilského svedené málem po sto let*) nikdy nebyli s pochybnou věrností v přátelství s římským národem. Když tedy takové se všech stran kolem postrachy nastávaly, i všem zřejmě se ukazovalo, že nejen záštími u nepřátel ale i pohrdáním mezi spojenci římské jméno klesá, vidělo se vhodným,

*) Počet trochu neurčitý; neboť s Latiny učiněna smlouva r. Ř. 261. a s Herniky r. 268 Ř. Liv. II. 33, 41.

aby hájena byla obec pospolitá řízením téhož muže, jehož řízením jí opět nabyto bylo, a aby diktátorem jmenován byl Marcus Furius Camillus. On pak jako diktátor jmenoval velitelem jízdy Gaja Servilia Ahalu a ohlásiv zastavení soudního řízení odbyl odvod z třídy mladších, tak že také starší lidi, jimž nějaká síla zbývala, pod přísahu svou vzal a setniny z nich učinil. Sebrav i ozbrojiv vojsko rozdělil je na tři části. Část jednu postavil v krajině vejské proti Etrurii, druhé kázal před městem ležení rozbiti. Plukovníci jsou ustanoveni, nad těmito Aulus Manlius; nad oněmi, kteří proti Etrurii posíláni byli, Lucius Aemilius. Třetí část vedl sám proti Volskům a nehrubě daleko Lanuvia — u Mecia nazývá se to místo — jal se na jejich ležení útokem hnáti. Myslíce, že málem všechno římské mužstvo od Gallův zahlazeno jest, byli s pohrdáním do války vytáhli, avšak zvěst, že Camillus vojevůdcem jest, takového strachu jim nahnala, že sebe samy náspy a náspy naválením stromův ohrazovali, aby nepřítel nikde k ohradám přistoupiti nemohl. Jak to Camillus spozoroval, kázal oheň vmetati do ohrady, která proti němu sdělána byla. I vál náhodou vítr velmi prudký proti nepříteli a otevřel nejenom cestu požáru, ale pro plameny do ležení se ženoucí poděsil také dýmem a kouřem i praskotem hořícího čerstvého dříví nepřitele tak, že Římané měli menší obtíž stoupajíce přes náspy do ležení volsského než měli přes hradbu požárem zničenou krácejíce. Když po porážce i potření nepřátel diktátor jejich ležení útokem vzal, dal kořist vojsku, jež vojínům tím milejší byla, čím méně se jí nadáli, protože vůdce nebýval nikoliv štědrým dárcem. Na to pronásledoval utíkájící a popleniv celou volsskou krajinu donutil Volsky ku vzdání se v sedmdesátém teprv roce. Co vítěz přešel z Volska proti Aequům, kteří se taktéž k válce chystali. Vojsko jejich překvapil

u Vol a udeřiv nejen na ležení ale i na město dobyl ho prvním útokem.

3. Když v té straně, v které Camillus, hlava obce římské, se nalézal, tak se dařilo, připadl na jinou stranu náramný postrach. Málem celá Etrurie se ozbrojila a obléhala Sutrium, spojení římského národu, a když jejich poslové za pomoc své stísněné obci žádající k radě přišli, obdrželi uzavření, aby diktator co nejdříve pomocí Sutriu přispěl. Ale poněvadž obležení s to nebyli, aby průtahu této naděje snesli, a nečetné městské obyvatelstvo prací, bděním, ranami, což vždy na tytéž doléhalo, zmoženo bylo, vzdalo smlouvou město nepřátelům. Právě když bez zbraní a každý po jednom maje rouchu vypuštění byvše žalostným pochodem domy opouštěli, přišel k tomu Camillus s vojskem římským. Jak se mu skormoucený dav k nohoun uvrhl, a jak řeč nejčelnějších mužův nejkrasnější tísní vynucenou přejal nářek žen a dětí, jež do vyhnanství s sebou vlekli, poručil Sutrianům bědování zanechat, on že Etruskům smrt i slze přináší. Potom velí břemena odložit, při nichž skrovnou stráž zůstavil, a Sutrianům tam se posadit, vojínům však zbraní s sebou vzít. Tak vytáhne s vojskem břemen prostým nalezl, čehož se domýšlel, že všechno v nepořádku jest, jakož obvykle při štěstí bývá, že před hradbami není žádné přední stráže, že jsou brány otevřeny a potulující se vítězi kořist z domův nepřátelských vynášejí. Tak jest v týž den Sutrium opět vzato, vítězní Etruskové jsou všude pobíjeni od nového nepřítele, aniž jest jim dáno času k sebrání a shromáždění se v jedno aneb k chopení se zbraní. Když každý o sobě k branám spěchal, zdali by kudy snad ven vytrhnouti mohl, našli brány zavřené, neboť to byl nejdříve poručil diktator. Na to se chápají jedni zbraně, jiní, které náhodou ozbrojené povyk překvapil, svolávají své, aby bitvu začali, která

by pro zoufalost nepřátel lítou bývala, kdyby hlasatelé po městě rozeslaní nebyli poručili, aby zbraň se skládala a bezbranných šetřeno bylo, a kromě ozbrojencův nikomu se neublížilo. Tu také ti, kteří v poslední naději mysl k potýkání odhodlanou měli, odhazovali, jak naděje života dána byla, všude zbraň i vydávali se bez zbraně nepříteli, což osud bezpečnějším byl učinil. Veliké jich množství rozděleno k ostříhání, město Sutrianům před nocí navraceno bez škody i porušení pohromou válečnou, protože nebylo vzato mocí nýbrž pod výminkami se vzdalo.

4. Camillus se navrátil do města u vítězoslávě ve třech zároveň válkách zvítěziv. Před vozem daleko nejvíce jatých vedl z Etrurie a prodáním jich do otroctví tolik se ztržilo peněz, že když matkám cena za zlato *) vyplacena byla, z toho, co zbývalo, tři zlaté číše sdělány jsou, které, jak známo, s nápisem jména Camillova před zapálením **) Capitolia ve svatyni Juppiterově pod nohama Junony postaveny byly.

Toho roku jsou přijati v občanský svazek ti, kteří z Vejanův i Capeňanův a Falerianův v oněch válkách k Římanům přeběhli, i jsou těmto novým občanům pozemky vykázány. Také jsou usnesením rady zpět povoláni z Vejí ti, kteří neochotní jsouce v Římě stavěti do Vejí se odebrali a tam v prázdných domech se usadili. I bylo s počátku reptání mezi zpouzejícími se proti rozkazu. Ustanovení potom dne i hrdelního trestu proti těm, kteří by se do Říma zpět nepřistěhovali, učinilo, že z těch, kteří byli ve spolek vzdorní, každý o sobě pro strach vlastní se stal poslušným. A Řím jak vzrůstal lidnatostí, tak se celý zároveň zdvihal stavbami, poněvadž i obec

*) které půjčily z ochoty obci r. Ř. 360. a 365. Liv. V. 25, 50.

**) r. Ř. 671. za války občanské mezi Mariem a Sullou.

pospolitá náklad ulehčovala, i ædilové na stavbu jako na dílo obecné dohlíželi i soukromníci sami — neb pobádala je touha po užívání — k dokonání díla spěchali; a v roce stálo město nové.

Od r. 367—368. od z. Ř.

Na konec roku odbývány volby plukovníkův s konsulskou mocí. Zvoleni jsou Titus Quinctius Cincinnatus, Quintus Servilius Fidenas po páté, Lucius Julius Julus, Lucius Aquilius Corvus, Lucius Lucretius Tricipitinus, Servius Sulpicius Rufus, a přivedli jedno vojsko proti Aequům ne do války — neboť vyznávali, že jsou přemoženi — nýbrž ze záští, chtějíce krajinu spustošiti, aby k novým záměrům jim nižádné moci nezanechali, a druhé do krajiny tarquinijské. Tu mocí dobyto etrurských měst Cortuosy a Contenebry. U Cortuosy nebylo žádného boje. Udeřivše na ni z nenadání dobyli jí při prvním válečném pokřiku a útoku. Město jest drancováno a zapáleno. Contenebra vydržela nemnoho dní útok, ale práce ustavičná, od které ani dnem ani nocí upuštěno nebylo, podrobila ji. Poněvadž na šest částí rozdělené vojsko římské po šesti hodinách po sobě do bitvy přicházelo, z městského však lidu zemdleného vždy titěž do boje se svěžími vydáváni byli, ustoupili konečně i dáno jest Římanům místo ku vtrhnutí do města. Plukovníci uznávali za dobré, aby se kořist obecním jméním stala, než rozkaz byl liknavější úmyslu; mezi tím co váhali, již měli kořist vojíni, aniž jim mohla odňata býti leč s pohoršením. Téhož roku jest také Capitolium, aby město soukromými jenom stavbami se nevzmáhalo, podezděno kamenem čtvercovým, kteráž stavba i za nynější okázanosti města podívání hodna jest.

5. Již také tribuni lidu, ač obec stavbami zane-

prázněna byla, usilovali za to, aby své hromady valnými učinili zákony o pozemcích. Jako na naději ukazováno bylo na krajinu pomptijskou, jež tehdy po prvé po zeslabení moci volsské Camillem v držení bezpečném byla. Vytýkali, že této krajině nebezpečí mnohem větší od šlechty brozí než od Volskův hrozívalo, neb že od nich jenom potud, pokud moc a zbraně měli, vpády tam činěny byly, ale šlechtici že chvatem pozemky obecní v držení berou, a nebudou-li rozděleny dříve, než všechno napřed zaujmou, že nebude tam místa lidu. Nehrubě hnuli lidem, který jednak zaměstnán jsa stavěním na náměstí v nevalném počtu byl, jednak náklady se byl vydal a tudíž o pozemky nedbal, protože k zařízení prostředků se mu nedostávalo.

V obci plné nábožnosti, kdež pro nedávnou porážku čelní mužové posud v zbožné bázni trvali, připadla vláda na mezikrále, aby zpytování posvátných znamení obnoveno bylo. Mezikráli byli po sobě: Marcus Manlius Capitolinus, Servius Sulpicius Camerinus, Lucius Valerius Potitus.

Od r. 368—369. od z. Ř.

Ten teprv odbyl volby plukovníkův s consulskou mocí. Zvolí Lucia Papiria, Gaja Cornelia, Gaja Sergia, Lucia Aemilia po druhé, Lucia Menenia, Lucia Valeria Publicola po třetí. Tito započali úřad po mezikráli. Toho roku jest chrám Martův zaslíbený ve válce galské posvěcen od Tita Quinctia dvoupána nad svátostmi. Z nových občanův přidány jsou čtyry okresy, stellatský, tromentský, sabatský, arnský,*) a ty doplnily počet dvaceti pěti okresův.

6. O kraji pomptijském bylo od tribuna lidu Lucia Sicinia jednáno před valnějším již shromážděním lidu i náchylnějším k žádání pozemků než dříve byl.

*) Tyto okresy byly v Etrurii.

Také o válce latinské i hernické zmínka v radě jest učiněna, ale péči o větší válku odložena, protože Etrurie ve zbrani byla.

Od. r. 369—370. od z. Ř.

Řízení obce pospolité připadlo na Camilla, co plukovníka s consulskou mocí. Soudruhův mu přidáno pět, Servius Cornelius Maluginensis, Quintus Servilius Fidenas po šesté, Lucius Quinctius Cincinnatus, Lucius Horatius Pulvillus, Publius Valerius. Na počátku roku jsou myslí odvráceny od války etrurské, protože zástup utíkajících náhle do města vrazil zprávu přinesl, že Antiané ve zbrani jsou, a národové latinskí k té válce svou mládež poslali, upírajíce, že to bylo obecné usnesení, a pravíce, že toliko dobrovolníkům nebylo překáženo sloužiti, kde by chtěli. Již se nepohrdalo více kterými koliv válkami. Tedy vzdávala rada díky bohům, že Camillus při úřadu jest, neboť byl by musil jmenován býti diktátorem, kdyby soukromým byl. Také soudruzi vyznávali, že řízení všech věcí, když nějaký válečný postrach nastane, na jediném muži spočívá, a oni že odhodláni jsou, Camillovi svou velitelskou moc podrobiti aniž myslí, že by něco z jejich velebnosti odňato bylo, protože velebnosti toho muže ustoupí. Plukovníci jsou od rady pochváleni a také Camillus s pohnutou myslí vzdal jim díky. Převeliké břímě, vece na to, že naň od římského národu, který ho již čtyřikráte za diktátora zvolil, velké od rady takovými úsudky toho řádu o něm, největší pak povolností tak ctěných soudruhův uvaleno jest; může-li tedy nějaké namáhání i bdění přidáno býti, že se bude zápase sám s sebou namáhati, aby tak souhlasné o sobě mínění obecní, jež velmi vznešené jest, také stálým učinil; ale co se války a Antianův týče, tam že více jest hrozeb než nebezpečí, on však že přece k tomu radí, aby se ne-

toliko ničeho neobávali ale také ničím nepohrdali, že jest římské město obléháno od nenávisti a zášti sousedův, tedy že musí správa obce pospolitě býti v rukou i více vůdcův i vojsk. „Vidí se mi vhodným,“ doloží, „abys ty, Publie Valerie, co společník velení i úmyslů mých legie proti nepřátelům Antianům vedl, ale ty, Quinte Servilie, abys s druhým vojskem upraveným i hotovým v městě ležení měl, bedliv jsa toho, buď že by se mezi tím Etrurie, jako nedávno, buď tato nová starost, Latini i Hernici hnuli. Jsem jist, že si tak počínati budeš, jak otce a děda i tebe sama a šesti úřadův plukovníckých důstojno jest. Třetí vojsko budiž sebráno z churavcův i starších lidí od Lucia Quinctia, aby městu i hradbám k obraně bylo. Lucius Horatius méžž péči o zbroj, zbraň, obilí i čeho jiného časy válečné vyžadovati budou. Tebe Servie Corneliie činíme my soudruzi předsedou tohoto obecního shromáždění, strážcem služeb božích, zákonů, všech záležitostí městských.“ Když všickni k úkolu svého úřadování laskavě svou činnost příslibovali, doložil Valerius za společníka svrchované velitelské moci vybraný, že mu bude Marcus Furius diktátorem, a on jemu velitelem jízdy, pročez jaké mínění o jediném vojvodě mají, takové aby o válce měli. Otcové radostí pohnutí jsouce volají, ano, že dobrou naději i o válce i o míru i o veškeré obci pospolitě chovají, a že nebude nikdy potřebí diktatora obci pospolitě, bude-li takové muže při úřadu mítí, kteří tak svornou myslí spojení, tak poslouchati a veleti jednostejně hotovi jsou, a slávu spíše činí společnou než společnou si osobují.

7. Když zastavení soudního řízení ohlášeno bylo i odvod odbyl byl, vytáhli Furius a Valerius k Satriku, kam Antiané nejen branné mužstvo volsské, z mladého pokolení sebrané, nýbrž také veliké zástupy latinské i hernické z národův dlouhotrvalým mírem velmi lid-

natých byli povolali. A tak nový nepřítel ku starému se připojiv znepokojoval mysli vojnův římských. Jak to Camillovi již šik pořádajícimu setníci zvěstovali, že mysli vojnův zaraženy jsou, že se zbraně liknavě chopili, že váhavě a zastavující se z ležení vytáhli, ba že i hlasy slyšeny byly, že každý se sto nepřáteli v boji bude, a že se s těžší takovému množství neozbrojenému neřku ozbrojenému odolati může: vyskočí on na koně a před polními znaky k šiku se obraceje mluví mezi řadami jezdě: „Jaká to skormoucenost, vojíni, jaké neobyčejné váhání? Neznáte nepřítel, či mne, či sebe? Nepřítel což jest jiného než ustavičný zdroj statečnosti i slávy vaší? Vy naopak pod mým vedením, abych o opanování Falerií i Vejí a o potření galských plukův v opanované vlasti pomlčel, slavili jste nedávno trojí triumf z trojího vítězství právě nad těmito Volsky a nad Aequy a Etrurií; či mne, že jsem vám ne jako diktator nýbrž jako plukovník znamení dal, nepoznáváte co svého vůdce? Netoužím ani já po nejvyšší moci nad vámi a vám se sluší, abyste při mně nepohlíželi na nic než na mne, neboť nedodal mi nikdy srdnatosti diktatorský úřad, jakož mi jí ani vyhnanství neodňalo. Títěž tedy jsme všickni a poněvadž všechno totéž do této války přinášíme, co jsme do předešlých přinesli, očekávejmež tentýž výsledek války. Jakmile vám sražení nastane, učiní, čemu kdo se naučil a uvykl — vy zvítězíte, oni utekou.“

8. Na to dada znamení seskočí s koně a uchopě rukou nejbližšího praporečníka, strhne ho proti nepříteli volaje: „Vojíne, nes ku předu prapor!“ Jak to spatřili, že sám Camillus, k úkonům tělesným věkem již nestatečný, proti nepřátelům kráčí, vytrhli všickni zároveň vojenský pokřik učinivše a každý se své strany volajíce: „Následuj vojvody!“ Vypravují také, že k rozkazu Camillovu prapor v šik nepřátelský uvržen

a k jeho zpětnému dobytí popřední voj roznícen jest, že tam nejprvé zahrnání jsou Antiané a postrach se netoliko do předního šiku ale i do zálohy rozšířil. I neúčinkoval toliko nával vojnův přítomností vůdcovou roznícený nýbrž také to, že myslím Volskův nic strašnějšího nebylo nad postavu Camilla samého, kde se jim náhodou objevila. Tak kamkoliv se on obrátil, strhoval s sebou nepochybné vítězství. Ale nejvíce to bylo zřejmo, když k levému křídlu skoro již zapuzenému na koni se štítem pěšce příjev zjevením se bitvu obnovil poukazuje, jak ostatní šik vítězí. Již se naklonil boj, než pomatený dav nepřátel překážel i útěku i dlouhým zabíjením bylo tak veliké množství zemdlenému vojsku zničiti, an náhle s náramnou bouří lijavec se strhl a přerušil více jisté vítězství než bitvu. Na to dáno znamení k odstupu a následující noc bez přičinění se dokončila válka. Neboť Latinové i Heronikové opustivše Volsky odešli domů dosáhnuvše rovného špatným záměrům výsledku. Jak Volskové spatřili, že od těch opuštění jsou, v něž důvěřující odboj byli učinili, opustili ležení a do hradeb satrických se uzavřeli. Camillus s počátku se jal náspy a valy je obkličovati a okopy dobývati. Ale když spatřil, že se tomu žádným výpadem nepřekáží, domnívá se, že nepřátelé příliš málo srdatosti mají, aby při nich vítězství tak zdoluhavé očekával, a povzbuzuje vojíny, aby se nehmoždili, jako by Vejí dobývali, dlouhou prací, vítězství že v rukou mají, a udeře s náramným vojnův zápalen se všech stran na hradby dobude města po řebřících. Volskové zbraně odházevše vzdali se.

9. Ostatně úmysl vůdce větší věci, Antiu, hrozil, ono že jest hlavou Volskův, ono že bylo původem poslední války, ale protože nemohlo leč velikou přípravou, praky velkými i stroji tak pevné město vzato býti, zanechav soudruha u vojska odešel do Říma, aby radu ku zboření Antia pobádal. Mezi jeho řečí

tuším že bozi péči měli, aby obec antijská déle trvala — přijdou poslové z Nepete a Sutria za pomoc proti Etruskům žádající a připomínající, že toliko na krátko jest příležitost ku přispění pomocí. Tam odvrátil od Antia osud moc Camillovu. Neboť poněvadž tato místa proti Etrurii postavena a jako jejími klíči i branami byla, dbali kdykoliv něco nového podnikali, jednak Etruskové o to, aby je opanovali, jednak Římané, aby jich opět dobyli i uhájili. Proto uznala rada za vhodné, aby se s Camillem vyjednávalo, aby zanechaje války antijské podnikl etruskou. Legie městské, kterýmž velel Quinctius, jsou jemu dány. Ačkoliv by byl raději chtěl zkušené vojsko i uvyklé velení, které ve Volssku bylo, ničeho se nezmáhal, toliko Valeria za pomocníka velitelské moci si vyžádal. Quinctius a Horatius jsou co nástupcové Valeriovi do Volsska posláni. Furius a Valerius vytáhnouše od Říma k Sutriu našli část města, aniž od Etrusků vzata jest, a lid městský, an závěs cest s těžší s druhé strany útok zdržuje. Jak příchod římské pomoci tak jméno Camillovo u nepřátel i spojenců velmi proslavené udrželo i pro přítomnost boj nakloněný i dalo čas ku přispění pomocí. Tedy Camillus rozdělil vojsko velí soudruhu, aby zastupy kolem přivedl v tu stranu, kterou nepřátelé drželi, a na hradby útok učinil, nikoliv v tak veliké naději, že by se mohlo města po řebřících dobytí, jako aby nepřátelé tam se obrátili a městskému obyvatelstvu bojováním již zemdlenému v namáhání uleveno bylo i on sám čas měl ku vstoupení do města bez boje. Když se to zároveň na obou stranách stalo i postrach s obou stran kolem na Etrusky připadal a oni viděli, že na hradby nejprudčejším útokem se žene a nepřítel uprostřed města jest, tu branou, jež náhodou jediná obléhána nebyla, jedním proudem vytrhli polekáni jsouce. Veliká porážka jest učiněna mezi utí-

kajícími i v městě i po polích. Více jich pobito od Furiovcův v městě, Valeriovcí byli hbitější k pronásledování, aniž učinili zabíjení konec před nocí, pro kterou nebylo již viděti. Když Sntrium zpět vzato i spojencům navraceno bylo, jest vojsko přivedeno k Nepeti, které Etrusci vzdáním obdrževše již celé měli.

10. Zdálo se, že při zpětném dobývání tohoto města větší bude namáhání nejen tím, že cele nepřátelům patřilo, ale také proto, že část obce Nepetanův obec byla zradila a vzdání učiněno bylo. Tedy se uznalo za vhodné, vypraviti posly k jejich náčelníkům, aby se od Etruskův oddělili i víru, za kterouž Římány byli vzývali, sami zachovali. Když od nich odpověď přinesena, že nic v jejich moci není, že Etruskové hradby i ostříhání bran v rukou mají, jest nejprve pleněním dědin strach městskému obyvatelstvu způsoben, potom, když věrněji trvali při vzdání se nežli při smlouvě, sneseno jest z dědin proutí v otýpky svázané a vojsko ku hradbám přivedeno a když příkopy se naplnily, řebříky se přiloží, pak město jest prvním válečným pokřikem a útokem vzato. Na to rozkázáno Nepetanům zbraň složití, ale Etrusci zároveň ozbrojení i neozbrojení jsou porubáni. Také z Nepetanův jsou původci vzdání se sekýroch odpraveni. Nevinnému lidu navraceno jest jmění a město s posádkou zůstaveno. Když takto dvou měst spojencův na nepříteli zpět dobyt bylo, přivedli plukovníci vítězné vojsko u veliké slávy do Říma.

Téhož roku bylo na Latinech i Hernicích za odčinění žádáno i položena jim otázka, proč po ta léta dle smlouvy vojska nedali. Odpověď jest dána na valném sjezdu obou národův, že v tom nebyla ani vina obecní ani úmysl, že někteří z jejich branného lidu u Volskův vojenské služby konali; ti však prý

sami trest za špatný svůj úmysl mají, aniž prý kdo z nich se navrátil. Že však vojska nedali, toho příčinou byl prý postrach od Volskův, kteráž morová rána, v jejich boku vězící tolika válkami, jednou po druhé, zahlazena prý býti nemohla. Tato odpověď zdála se otcům podávati příčiny k válce, však nebylo času příhodného.

Od r. 370—371. od z. Ř. = od r. 384—383. př. Kr.

11. Následujícího roku za plukovníkův s konsulskou mocí, Aul Manlia, Publia Cornelia, Tita a Lucia Quinctiův Capitolinův, Lucia Papiria Cursora po druhé, Gaja Sergia po druhé, vypukla venku těžká válka, těžší doma rozbroj. Válka od Volskův s odpadnutím Latinův i Hernikův, rozbroj, odkudž se ho nejméně obávati bylo, od muže rodu šlechtického proslaveného pověstí, Marka Manlia Capitolina, který hrdě jsa myslí a ostatními muži nejčelnějšími pohrdaje, jediného však zároveň důstojenstvími a ctnostmi výtečného Marka Furia nenávidě těžce to nesl, že tento jediný při úřadech, jediný při vojskách jest, že tak již vyniká, že zvolených pod týmiž posvátnými znameními nepovažuje za soudruhy nýbrž za služebníky své, kdežto zatím, kdyby kdo v pravdě souditi chtěl, od Marka Furia vlast z obležení nepřátelského vysvobozena býti nemohla, kdyby on (Manlius) nebyl dříve zachoval Capitolia a tvrze; onen na Gally udeřil, když zlato přijímali a v mír doufajíce nebedliví byli, sám pak je ozbrojené i dobývající tvrze odrazil; ze slávy onoho část osobní při všech vojínch jest, kteří spolu zvítězili, vítězství Manlioiva že není nikde ze všech lidí společníkem. Když takovým domněním zhrdnuv a mimo to vadou své povahy náhlý a náruživý jsa spozoroval, že mezi otcí nevyniká tolik, jak za slušno měl, dal se první z otcův k straně

lidu a sdílel se poradami s úředníky jeho a soče při tom na otce a lid k sobě lákaje spravoval se již vánkem přízně a ne rozvahou a chtěl raději slouiti velikým nežli dobrým. I nespokojiv se zákony o pozemcích, ježto tribunům lidu vždy látkou rozbíjív byly, jal se úvěrek podkopávat; neboť ostny dluhův jsou prý ostřejší, poněvadž nevyhrožují jenom nouzi a pohaněním, nýbrž poděšují volnou osobu vazbou a pouty. I byla vskutku náramná síla dluhův věcí také boháčům velmi škodnou, stavěním, nadělána. A tak byla válka volsská sama sebou obtížná, odpadnutím Latinův a Hernikův stížená, na oko co příčina pronášená, aby bylo vyhledáváno větší moci; než nové úmysly Manliovy přinutily radu k zvolení diktatora. Zvolen jest Aulus Cornelius Cossus, jenž jmenoval velitelem jízdy Tita Quinctia Capitolina.

12. Ačkoliv diktator viděl, že se ukazuje větší boj doma než venku, přece odbyl odvod, buď že k válce rychlosti potřebí bylo, buď že se domníval, že vítězstvím i vítězoslávou diktatorství samému moci přidá, a vytáhl do krajiny pomptijské, kam, jak uslyšel, Volskové vojsko přivedli. Nepochybuji, že kromě přesycení čtoucím v tolika již knihách ustavičné války s Volsky vedené také to napadne, co mně při prohledávání spisovatelův bližších časů oněch událostí podivením naplnilo, odkud tolikráte přemoženým Volskům a Aequům vojíni stačili. Ale poněvadž to v dávnověkosti zamlčeno i opomenuto jest, jaké mínění mám já pronésti leč úsudek, jaký každý ze své strany domýšleje se míti může? Pravdě se podobá, že buď po přestávkách u válčení, jakož se to teď při odvodech římských děje, jiného a jiného pokolení mladších k tak častému obnovení válek použili, aneb že z týchž vždy národův vojska sebrána nebyla, ačkoliv vždy totéž plémě válku zdvihlo, aneb že nescíslné množství volných osob v těch kra-

jinách bylo, které nyní, když sotva nepatrné semeniště vojnův zůstaveno jest, římsí otrokové od spustošení ochraňují. *) Převeliké aspoň bylo vojsko Volskův, v čemž se všichni spisovatelé shodují, ač moc jejich nedávno vedením a řízením Camillovým seslabena byla. K tomu byli přistoupili Latini a Hernici a někteří z Cercejanův a také římsí osadníci z Veliter. V ten den rozbil diktator ležení a když druhého dne po zpytování posvátných znamení vyšel i vykonáním žertvy milosti boží vzýval, vystoupil s radostí k vojnům, kteří se po vztyčení znamení k bitvě **) zbraně, jak nařízeno bylo, na úsvitě chápali. „Vojíni“, praví, „naše jest vítězství, vidí-li co bozi aneb jejich věštcí do budoucnosti. Tedy jak se sluší na ty, kteří naděje plni jsou a s nerovnými se sražeti mají, položme před nohama oštěpy a meči toliko ozbrojme pravice; aniž si přeji, aby se od šiku vybíhalo, nýbrž abyste pevným krokem se vzepřeli a útoku nepřátel vyčkali. Ale když ty své marné střely vyházejí a rozptýleně na vás stojící se uvrhnou, tu ať mihají se meče a jednomu každému ať na mysl přijde, že jsou bozi, kteří Římány podporují, kteří vás s šťastnými věštbami ptactva do bitvy poslali. Ty pak Tite Quinctie, udržuj bedlivě jízdu při prvním počátku povstalé pŭtky, ale jak uvidíš, že již šik v sražení vězí, tu způsob postrach z jízdy těm, kteří odjinud polekáni budou a vyraze rozptyl řady bojujících.“ Tak jízda, tak pŭchota, jak rozkázal bojuje, i nesklamal ani vůdce legi ani osud vůdce.

13. Dav nepřátel nespoleháje na nic leč na počet a obojí šik očima měře započal maně bitvu, maně jí zanechal. Při pokřiku toliko válečném i při metání střel a při prvním návalu bitvy srdnat jsa ne-

*) Protože tam téměř celý selský stav zanikl a velkostatkářství nastoupilo.

**) Byla to červená korouhev na staně vojvodském.

mohl vydržeti ani sražení muže s mužem ani vzezření nepřítelova zápalem jiskřícího. I odražen jest první voj a záloha polekána. Také jízda strachu jim naháněla. Tím prolomeny jsou řady na mnohých místech i ustupovalo vše a šik jako by se kolísal. Na to když přední padali a každý viděl, že k němu seč se blíží, dají se v běh. Římané stíhají, a pokud ve zbrani i v řadách odcházejí nepřátelé, měla pěchota nesnáze při pronásledování; ale když spozorováno bylo, že se zbraně odhazují i útekem po polích šik nepřátelský se rozptyluje, tu vyslány jsou jízdné čety s rozkazem, aby zabíjením jednotlivcův se bavíce nedávaly voji celému času k vyvážnutí, že postačí, když se mu střelami a zastrásováním v běhu překáží i obhížděním voj zastavován bude, až by pěchota dostihnouti a pravou porážkou nepřítele zničiti mohla. Utíkáni i stíhání nebylo konce před nocí. Vzato také i vydrancováno jest toho dne ležení volsské a kořist všechna mimo volné osoby povolena vojsku. Největší část jatých byla Latinův a Hernikův a nikoliv mužův z lidu, aby se mysliti mohlo, že za mzdu vojenské služby konali, nýbrž nalezeni jsou někteří náčelníci jízdy, zřejmý to důkaz, že pomocí obecní nepřítel volsský podporován byl. Také někteří z Cercejanův jsou poznáni a osadníci z Veliter a když všickni do Říma posláni byli a přední otcové se jich vyptávali, oznámili jim nehrubě temně totéž, co diktatorovi, odpadnutí každý svého národu.

14. Diktator držel vojsko v stálém ležení nepochybuje nikoliv, že otcové válku proti těmto národům rozkáží, anož větší doma povstalo nebezpečí a přinutilo do Říma ho povolati, poněvadž co den rozbroj se vzjímal, ježž více než obyčejně nebezpečným činil jeho původce. Neb již bylo nejenom řeči Marka Manlia nýbrž také skutky v úvahu vzítí, jež na pohled lidu příznivé ale tou myslí, kterou se dály,

pobuřlivé byly. Když setníka vojenskými skutky významenaného spatřil, an pro dluh odsouzen a odváděn jest, přiběhl uprostřed náměstí se svou tlupou a vložil naň ruku; i strhnuv pokřik nad zpuštěností otcův a ukrutností lichvářův a bídou lidu, nad zásluhami i osudem toho muže praví: „Toť bych věru marně byl touto pravicí Capitolium i tvrz zachránil, měl-li bych na to zřítí, jak spoluobčan i spoluvojn můj, jako by od vítězných Gallův jat byl, do služebnosti a pout odváděn jest.“ Na to zaplatí před očima lidu věřiteli dluh i propustí koupí vyproštěného, jenž bohy a lidi vyzývá, aby Marku Manliovi, jeho osvoboditeli, otci římského lidu díky vzdali. Ihned do bouřlivého davu přijat byv rozmnožoval také sám pobouření, ukazuje jizvy, jichž dostal ve vejské, gallské a v jiných po sobě válkách; on že vojenskou službu konaje, svůj vyvrácený dům opět stavě po mnohonásobném uplácení jistiny, při čemž vždy úroky jistinu umořovaly, lichvou uchvácen byl, že světlo, náměstí, tváře svých spoluobčanův vidí přičiněním Marka Manlia, od něho že má všechna dobrodiní svých rodičův, jemu že obětuje, co mu těla i života a krve zbývá, že čímkoliv vlasti, ochrannému božstvu obecnímu a soukromému povinen byl, tím jedinému člověku povinen jest. Když těmito slovy popuzený lid již v moci jediného člověka byl, přidána jest jiná věc ještě více popuzující ku všeobecnému pobouření. Dalť statek ve Vejsku, hlavní část jmění po otcích, hlasatelem na prodej provolati. „Ne, nepřipustím,“ praví, „aby Quirité někdo z vás, pokud něco z mého jmění zbývá, co odsouzený aneb přiřknutý“

*) Desítipanské desky ustanovily, aby dlužník odsouzený 30 dní na svobodě zůstal, mohl-li by buď zaplatiti aneb jistotu dátí, pakli by nemohl takto učiniti, jest po oné lhůtě věřiteli soudně přiřknut a odevzdán.

odváděn byl.“ To však myslí tak roznítilo, že se zdálo, že obhájce svobody následovati budou ve všem pravém i nepravém. K tomu vedl doma řeči jako by v hromadě, plné výčitek proti otcům, v kterých nešetře rozdílu mezi pravdou a klamem mimo jiné prohodil, že otcové poklady gallského zlata ukrývají, že již oni držením obecních pozemků nejsou spokojeni, než také obecní jmění odcizují a že by lid, kdyby ony peníze na světlo se dostaly, z dluhův se mohl vyplatiti. Jak jim tato naděje okázána byla, tu se to v skutku šeredným činem býti vidělo, že když se k vykoupení vlasti od Gallův zlato sehnati musilo, berní se sehnalo, a že totéž zlato na nepřátelích dobyté nemnohým za kořist připadlo. Tedy pohledávali vyptáváním se, kde krádež tak veliká se ukrývá, a když on odkládal a pravil, že to v svůj čas oznámí, opomenuto jest všechno ostatní a k tomu obráceny jsou myslí všech i ukazovalo se, že nemalá mu vznikne přízeň za udání pravdivé a nenávisť za nepravdivé.

15. Za takové napnutosti obce přišel diktator do města od vojska povolán byv. Druhého dne odbýval sezení rady a vůli její dostatečně zkusiv, radě od sebe odstoupiti zapověděl, a postavil, tímto shromážděním obklopen jsa, svou stolicí slonovou na komitium a poslal úředního sluhu k Marku Manliovi, jenž rozkazem diktatorovým povolán byv k soudní stoličce svým přátelům znamení dal, že boj nastává a pak s velkým zástupem přišel. Tu rada, tu lid postanuli jako v šiku, pohlížejíce každý na svého vůdce. Potom diktator učiniv ticho praví: „Kéž bychom se já i otcové tímž o ostatních věcech tak shodli, jako se shodneme o tom, co se tebe týče i té věci, na kterou se tebe otázati chci. Vidím, že od tebe obci naděje učiněna jest, že bez porušení úvěru z pokladův galských, jež prý přední otcové ukrývají, dlužné peníze se zaplatiti

mohou. Jsem daleký toho, abych této věci na překážku byl, naopak tebe, Marku Manlie, povzbuzuji, abys sprostil úrokův lid římský a těm odňal kořist pokoutnou, kteří v obecní poklady se uvázali. Pakli to neučiníš, abys buď sám také účastenství v kořisti měl, anebo že udání tvé liché jest, dám tě do vězení odvésti, aniž déle tomu připustím, aby od tebe lid klamnou nadějí pobuřován byl.“ Na to vece Manlius, že ho nezůstalo tajno, že není proti Volskům, kteří tolikráte nepřáteli jsou, kolikráte otcům vhod jest, ani proti Latinům i Hernikům, jež nepravým obviňováním ku zbrani dohánějí, nýbrž proti němu a lidu římskému zvolen diktator, že již války, která předstírána byla, zanecháno jest a na něho se útok činí, že se již diktator prohlašuje za ochránce lichvářův proti lidu, že se již proti němu z přízně lidu zločin a záhuba vyhledává. „Uráží tě, Aule Corneliu,“ doloží, „a vás, otcové shromáždění, dáv po boku mém shluklý. Proč pak ho neodvádíte ode mne každý svými dobrodiními, zakročováním, vyprošťováním svých spoluobčanův z vazby, zamezováním odvádění odsouzených i přiřknutých, opatřováním potřeb spoluobčanův svých z toho, co vám statku přebývá? Než nač já vás povzbuzuji, abyste ze svého náklad vedli? Spokojte se nějakými penězi, odtrhněte od jistiny, co na úrocích splaceno jest, a hned nebude můj zástup o nic značnější než kohokoliv jiného. Avšak proč já takto sám o své spoluobčany pečuji? Nemám o nic více, co bych odpověděl, jako kdybys se tázal, proč jsem já tak sám Capitolium i tvrz zachránil. Neb i tehdy jsem veškerým přispěl pomocí, jakou jsem mohl, i nyní jednotlivým přispěji. Neboť co se gallských pokladův týče, činí věc vlastní přirozeností snadnou otázka nesnadnou. Neb proč se tážete po tom, co víte? Proč to, co ve vašem lůně jest, spíše poroučíte, aby bylo vytřeseno, než abyste to vyložili, nevězí-li v tom nějaký podskok. Čím více velíte, aby

vaše kejklářství dokázáno bylo, tím více se obávám, že jste také divákům oči vzali. Tedy nemohu býti donucen k tomu, abych vaši kořist oznámil, nýbrž vy k tomu, abyste ji veřejně vyložili.“

16. Když však diktator kázal, aby okolkuv zanechal a ho nutil, aby buď pravdivé udání dotvrdil, aneb se přiznal, že radu z nepravého skutku obvinil a nenávist jí spůsobil, krádež jí na licho vytýkaje, on pak tvrdil, že dle zvyku nepřátel svých mluvití nebude; poručil ho do vězení odvésti. Jak se ho úřední sluha chopil, praví: „Juppitere milostivý, svrchovaný i Junono královno a Minervo i ostatní bozi i bobyně, kteří na Capitolu i tvrzi sídlíte, zdaž dopouštíte, aby tak váš vojín a obhájce od nepřátel sužován byl? Tato pravice, kterou jsem Gally od vašich svatyní odrazil, má nyní býti v poutech a okovech?“ Nikoho ani oči ani uši nemohly snést tak neohodného nakládání, než některé věci bylo si neodolatelnými učinilo občanstvo zákonných rozkazův naskrze poslušné, aniž se proti moci diktatorské odvážili buď tribuni lidu buď lid sám oči pozdvihnouti aneb blesnouti. Když Manlius v žalář nvržen byl, změnila, jak dostatečně známo, velká lidu část svůj oděv, mnozí zapustili vlasy a bradu a v předsíni žaláře se zdržoval zástup truchlících. Diktator slavil vítězství nad Volsky, ale triumf posloužil mu více k nenávisti než k oslavě, neboť reptali, že dobytý ho doma a ne v poli, a slaveno nad občanem a ne nad nepřítelem; že toliko jediná věc zpupnosti chyběla, že Marcus Manlius před vozem nebyl veden. I již nebylo daleko zbourání. Aby však uchlácholeno bylo, okázala se rada, aniž toho kdo žádal, náhle štědrou dárkyní a poručila, aby do Satrika osada dvou tisíc římských občanův uvedena byla. Vykázáno každému po půl třetím jitru pozemku. Protože to i nepatrné i nemnohým dáno bylo, a že si té vykládali tak, jako by

to mzda byla za zrazení Marka Manlia, jest tímto prostředkem zbouření rozjitřeno. I již byl zástup Manliovcův jednak smutkem jednak vzezřením obžalovaných znamenitější, a když po triumfu složením diktatorství strach odstraněn byl, uvolněn i jazyk i smýšlení lidí.

17. Slýcháno tedy jak se lidu veřejně vyčítalo, že své obhájce vždy na kraj propasti svou přízní přivádí, potom v rozhodné době je opouští, že tak Spurius Cassius, jenž lid k pozemkům volal, že tak Spurius Maelius, jenž hlad od úst spoluobčanův svých svým nákladem zaháněl, zničení byli, že tak Marcus Manlius, jenž část občanstva lichvářstvím strženou a uchvácenou na svobodu a světlo vytahoval, svým nepřátelům vydán jest, že lid své ochránce krmí, aby zadáveni byli. Mělo-li prý se to trpěti, aby na pokynutí diktatorovo nesměl se zodpovídati muž, jenž býval consulem? Ať se domýšlejí, že dříve lhal, a že proto nevěděl, co by tehdy odpověditi měl — kterému pak otroku za lež prý vězení bylo trestem? Což prý jim netanula na mysli památka oné noci, jež málem poslední a věčnou jménu římskému byla? ne zástup galský po tarpejské skále vystupující? a sám Marcus Manlius, jak ho spatřili ozbrojeného, plného potu a krve, když téměř Juppitera sama z rukou nepřátelských vytrhl? Či prý půl librou běle díky zachovateli města vzdány jsou? a kohož málem nebešťanem, aspoň dle příjmí Juppiteru capitolskému rovným učinili, toho prý nechávají spoutaného v žaláři, aby v temnostech život trávil závislý na zvůli katově? Tak při jednom prý všem dostatečná pomoc byla, a při tolika nebude jednomu přispění žádného? Již se ani v noci dav z toho místa nerozbíhal, i brozili, že žalář vylámají, ano jim to, co sami vychvátiti chtěli, popuštěno a usnesením rady Manlius od vazby osvobozen.

jest. Když se to stalo, není ukončeno zbouření, nýbrž vůdce dán jest zbouření.

V těch dnech jsou Latinům a Hernikům, zároveň osadníkům cercejským a z Veliter, kteří se z účastenství n válce volsské očišťovali i zajaté žádali, aby je dle svých zákonův potrestali, zarmucující odpovědi dány, více ale zarmucující osadníkům, protože jsouce občany římskými bohaprázdné úmysly o útoku na vlast k sobě připustili, a sice nejenom odporně jim odpověděno stran zajatých, nýbrž také, v čemž se přece při spojencích zdrželi, jim ve jménu rady zvěstováno, aby se rychle z města od obličeje a očí římského národu odklidili, že by jich v ničem neuchránilo právo vyslanství pro cizince a ne občany zjednané.

Od r. 371—372. od z. Ř.

18. Mezi tím co manliovské zbouření z nova se kvasilo, odbývaly se na konec roku volby a za plukovníky s konsulskou mocí zvoleni jsou Servius Cornelius Maluginensis po druhé, Publius Valerius Potitus po druhé, Marcus Furius Camillus po páté, Servius Sulpicius Rufus po druhé, Gajus Papirius Crassus, Titus Quinctius Cincinnatus po druhé. Na počátku toho roku jest i otcům i lidu velmi vhod mír venku dán; lidu, protože nebyv odvodem odvolán naději měl, že, když tak mocného vůdce má, lichvu překoná, otcům, aby nějakým postrachem z venku myslí odvráceny nebyly od zhojení domácích strastí. Když tedy obě strany mnohem rázněji povstaly, dostavil se také ku blízkému boji Manlius. Povolav lid do svého domu odbývá ve dne v noci s čelnými novotáři porady, mnohem více odvahou i hněvem naplněn jsa, než dříve byl. Hněv bylo roznítilo potupení svěží v duchu urážkám nezvyklém, srdnatosti však dodávalo to, že se ani diktator té věci při něm neodvážil, kterou na Spuriu

Maeliovi Cincinnatus Quinctius vykonal,*) a že se pohoršení z jeho uvězení nejen diktator vzdáním se diktatorského úřadu vyhnul ale ani rada ho snést nemohla. Tím zároveň zhrdnuv i rozjitřen jsa podněcoval mysl lidu již samy od sebe roznícené: „Jak dlouho ještě nebudete poznávati svých sil, které, aby i zvěř znala, příroda chtěla. Počítejte aspoň, kolik vás jest, kolik odpůrcův máte? Kdybyste vystoupiti měli jeden proti jednomu, přece bych myslil, že vy byste ohnivěji bojovali za svou svobodu než oni za panování. Neb kolik vás svěřencův kolem jednotlivých ochráncův bylo, tolik vás teď bude proti jedinému nepříteli. Zahrozte jenom válkou, budete míti mír. Jen když vás uvidí hotové k činu, právo sami popustí. Jest se veškerým něčeho odvážiti aneb vše jednotlivcům trpěti. Jak dlouho budete ještě na mne kolem pohlížeti? Já žádného z vás neopustím, ale hleďte k tomu, aby osud nás neopustil. Já sám váš ochránce, jak se uvidělo nepřátelům, byl jsem najednou ničím, a vy jste všickni na to hleděli, jak toho do vězení vedli, jenž od vás jednotlivých vězení odvrátil. Co mám doufati, opovází-li se nepřátelé proti mně dále? Či mám očekávati konce Cassiova i Maeliovu. Dobře činite, že ošklivost projevujete. Bozi toho nepřipustí, ale s nebes nikdy pro mne nesestoupí. Potřebí jest, aby vám mysl vnukli, byste toho nepřipustili, jako mně ji vnukli ve zbrani i v míru, abych vás uhájil surových nepřátel i zpupných spoluobčanův. Jest tak malá mysl tak velikého národu, že vám vždy pomoc proti nepřátelům postačuje, aniž jakého boje proti otcům znáte, leč pokud máte dopustiti, aby vám panováno bylo? To vám není přirozeností vštípeno nýbrž užíváním jste v držení vzati. Neboť proč proti cizincům takovou zmužilost chováte, že považujete za

*) Viz Liv. IV. 14.

slušné jim panovati? Protože jste si uvykli s nimi o panování zápasiti, ale proti těmto více o svobodu se pokoušeti než jí hájiti. Avšak jakékoliv jste vůdce měli, jacíkoliv sami jste byli, vše posud, cokoliv jste žádali, obdrželi jste buď mocí buď štěstím svým. Jest čas také větší věc podniknouti. Zkuste jenom i své štěstí i mne, jak doufám, šťastně zkušného. S menším namaháním ustanovíte toho, který by otcům panoval, než jste ustanovili ty, kteří by jim odpor kladli. *) S prstí srovnány býti musí diktatorské i konsulské úřady, aby své hlavy mohl pozdvihnouti římský lid. Pročež buďte přítomni, **) nedopusťte soudů v záležitostech peněžních. Já se prohlašuji za ochránce lidu, kteréž jméno na mne péče má a povinnost vkládá. Pak-li vy nějakým více významným jménem svrchované moci aneb důstojenství svého vůdce nazvete, užijte ho co mocnějšího k dosažení toho, co chcete.“ Odtud prý počalo usilování za království, ale neudává se dosti zřejmě ani s kým ani jak daleko záměry postoupily.

19. Avšak na druhé straně rokuje rada o utíkání se lidu do domu soukromého, náhodou také na tvrzi se nalézajícího, a o hrozícím návalu svobody. ***) Velká část volá, že Servilia Ahaly potřeba jest, který by nedráždil obecního nepřítele rozkazováním, aby do vězení odveden byl, nýbrž ztrátou jednoho občana vnitřní válku by ukončil. Vezme se útočiště k mírnějšímu ve slovech návrhu, který však tutéž moc měl, aby k tomu úředníci hleděli, by ze záhubných záměrův Marka Manlia obec pospolitá žádné škody nevzala. Tu plukovníci s konsulskou mocí i tribuni lidu — neboť vidouce, že který konec svobody všech ten také

*) tribuny lidu.

**) Na komitii až se nad dlužníky soudy budou míti odbývati.

***) T. j. svobody lidu.

jejich bude, byli se usnesení rady podrobili — tehdy všickni se radí, co činiti potřeba jest. Když mimo násilí a vraždění nikomu nic nenapadlo, a na jevě bylo, že to náramný boj způsobí, praví tribuni lidu Marcus Menenius a Quintus Publius: „Nač činíme boj mezi otci a lidem, který obec pospolitá proti jedinému zhoubnému občanu podniknouti by měla. Proč činíme útok na toho s lidem, na kterého bezpečněji jest útok učiniti lidem, aby sám pod břemenem své moci klesl? My mu hodláme rok položit. Nic není méně u lidu oblíbeno než království. Jak onen dav lidu spatří, že se proti němu nebojuje, a jak z přátel právních *) soudcové učinění a žalobníci z lidu na obžalovaného patricia pohlížeti budou, nebudou nikomu více než své svobodě přízní naklonění.“

20. Se schválením všech položí rok Marku Manliovi. Jak se to stalo, zaražen jest z počátku lid, zvláště když obžalovaného v smutečném rouchu spatřili, a že při něm neřku nikdo z otcův ale ani příbuzní aneb pokrevní, konečně ani bratři Aulus a Titus Manliové nejsou, což prý se do onoho dne nikdy nepřišlo, aby v takovém nebezpečí také nejbližší příbuzní roucha nezměnili; když Appius Claudius do vězení odveden byl, že v smutečném rouchu byl Gajus Claudius, jeho nepřítel a celý claudský rod. Že s porozuměním utlačován jest muž lidu přející, protože první od otcův k lidu přestoupil. V den soudu nenalézám u žádného spisovatele, z které věci, jež by se vlastně ku zločinu bažení po království vztahovala, kromě schůzek lidu a pobouřlivých řečí a udílení darův a lživého udávání **) obžalovaný od žalobníka obviněn byl, ale pochybuji, že byla nepatrná, protože

*) *Advocati*, kteří svou přítomností obžalovaného soudcům odporučeli.

**) Týkajícího se kořisti gallské.

lid neměl přičiny, aby odsouzení odkládal, v obžalobě, nýbrž v místě. To však vidí se mi hodným poznamenání, aby lidé věděli, jaká a jak velká vyznamenání mrzká žádost království učinila nejen nemilými ale i nenáviděnými. Předvedl, jak se vypravuje, málem čtyry sta lidí, jimž peníze bez úrokův v hotovosti zapůjčil, jejichž statkův nenechal prodati, a jich přirknutých odvésti. K tomu také nejen připamatoval vyznamenání ve válce ale i je k podívání předložil, asi třicet odění zabitých nepřátel, asi čtyřicet čestných darův od vojvod a mezi nimi vynikající dva věnce hradební a osm občanských. *) Mimo to předvedl občany z moci nepřátelské vysvobozené, mezi nimiž Gajus Servilius, velitel jízdy, nepřítomný jmenován jest. **) A když také to, co ve válce vykonal, vedle vznešenosti skutkův řečí také slavnou, dostihuje činy řečí připamatoval, obnažil prsa proslavená jízvami, jež z války měl, a pohlížeje opět a opět ku Capitolu vzýval Juppitera i ostatní bohy ku přispění pomoci ve svém postavení i modlil se, aby, jakou mysl jsem, když Capitolium a tvrz hájil, ku spáse národu římského vnukli, tu národu římskému vnukli v nebezpečnoství jeho, i žádal na jednotlivých i veškerých, aby na Capitolium i tvrz pohlízejíce, aby k bohům nesmrtelným se obracejíce nad ním rozsudek pronášeli. Když na poli Martově národ po setninách k tomu předvoláván byl, a obžalovaný ku Capitolu ruce pozdvihuje od lidí k bohům své prosby obrátil, bylo tribunům zjevno, že, neosvobodí-li také oči lidstva od památky takového proslavení, nikdy v jeho

*) Kdo první na hradby nepřátelské vstoupil, obdržel věnec hradební (*corona muralis*), kdo v bitvě občanu některému život zachoval, obdržel věnec občanský (*corona civica*).

**) T. j. velitel jízdy toho roku, bylť Camillus tehdy diktátorem, což Livius podotknouti opomenul.

předpojatých dobrodiními myslech místa nebude pravdivému obvinění. Tak prodleno rokem a shromáždění národu ohlášeno jest do háje petilského za branou flumentanskou, proto že odtud nebylo výhledu na Capitolium. Tam nabyla obžaloba platnosti a rozsudek jest učiněn myslí pevnou přísný a soudcům samým protivný. Někteří dějepisci vypravují, že zvolenými dvoupány, kteří ho z velezrady vyšetřovati měli, odsouzen jest. Tribuni ho dali svrhnutí se skály tarpejské. *) I stalo se totéž místo při jeduom člověku památkou jak výtečné slávy tak trestu nejhoršího. Mrtvému přidáno jest dvojí pohanění, jedno od obce tím, že k národu, poněvadž jeho dům tam byl, kde nyní svatyně a dílna Monetina jest, **) návrh jest učiněn, aby žádný šlechtic na tvrzi aneb na Capitoliu nebydlel, druhé pak od rodu tím, že se usnesením rodu manlijského zapovědělo, aby se budoucně nikdo nejmenoval Marcus Manlius. Tento konec vzal muž znamenitý, kdyby nebyl zrozen v obci svobodné. Národ v krátké době, když mu od něho nebylo žádné nebezpečí a zásluhy jeho samy o sobě si připomínal, pojala touha po něm. Ano mnozí za to měli, že morová rána, která brzy následovala, z odpravení Manlia povstala, poněvadž se žádná příčina takové pohromy nenaskytovala. Poskvrněno prý bylo Capitolium krví osvoboditelovou, aniž prý byl po srdci bohům málem před jejich očima vykonaný trest na tom, od kterého jejich chrámy z rukou nepřátelských vytrženy byly.

Od r. 372—373. od z. Ř.

21. Po morové ráně a nedostatku obilí a po rozšíření pověsti o obojí nehodě nastala mnohonásobná válka roku následujícího za plukovníkův s konsulskou

*) která byla částí vrchu capitolského.

**) t. j. mincovna.

mocí Lucia Valeria po čtvrté, Aula Manlia po třetí, Servia Sulpicia po třetí, Lucia Lucretia, Lucia Aemilia po třetí, Marka Trebonia. Co noví nepřátelé mimo Volsky, jako nějakým osudem skoro na věky ku cvičení římského vojska ustanovené, i mimo Circeje a Velitry, osady již dávno odpadnutí podnikající, a mimo podezřelé Latium povstali najednou Lanuviané, kteráž obec velmi věrná bývala. Otcové jsouce toho domněni, že se to děje z pohrdání, protože odpadnutí Velitřanův, jejich spoluobčanův, bez trestu zůstávalo, uzavřeli, aby co nejdříve k národu návrh učiněn byl o opovězení jim války; aby však k této vojenské službě tím více lid hotov byl, zvolili pětipány k rozdělení krajiny pomptijské a třípány k uvedení osady do Nepete. Tu jest k národu učiněn návrh, aby válku schválil, a ačkoliv marně tribuni zrazovali, schválily ji všechny okresy.*) Toho roku se daly přípravy k válce, ale vojsko pro morovou ránu není vyvedeno. I bylo poskytl toto prodlení osadníkům času k odprošení rady a velká lidí část klonila se k tomu, aby pokorné vyslanství do Říma vypraveno bylo, avšak bylo, jakož obyčejně, soukromé nebezpečí v obecní vpleteno a původcové odpadnutí od Římanův ze strachu, aby co jediní provinilci na obět hněvu Římanův vydáni nebyli, osady od míru odvrátili. I nejen v radě jest jimi překaženo vypravení posla, nýbrž také velká část lidu ponuknuta, aby na kořist do římské krajiny vyšli. Toto nové přiskoří zapudilo všechnu naději míru. Také o odpadnutí Praenestanův povstala nejprve toho roku pověst, a když proti nim Tusculané, Gabiané a Lavičané, v jejichž krajiny nájezdy učiněny byly, stížnost si vedli, jest tak mírně od rady

*) Nikoliv okresy (tribus) nýbrž setniny (centuriæ), poněvadž právo opovězení války vždy jenom národu náleželo.

odpovězeno, že bylo zřejmo, že se méně věří obviňování proto, že nechtí, aby pravdivé bylo.

Od r. 373—374. od z. Ř.

22. Následujícího roku přivedli noví plukovníci s konsulskou mocí Spurius a Lucius Papiriové legie své proti Velitrám zůstavivše čtyry soudruhy, plukovníky Servia Cornelia Maluginensa po třetí, Quinta Servilia, Gaja Sulpicia, Lucia Aemilia po čtvrté, k obraně města, a kdyby jaké nové hnutí z Etrurie zvěstováno bylo, neboť vše odtud bylo podezřelé. U Veliter bylo téměř proti většímu vojsku pomocnému z Praeneste než proti samému množství osadníků bojováno v šťastné bitvě, tak že blízkost města nepříteli i příčinou dřívějšího útěku i jediným na útěku útočištěm byla. Dobývání města plukovníci se zdrželi, protože i nebezpečno bylo i za to měli, aby se na záhubu osady nebojovalo. List jest do Říma k radě s poselstvím o vítězství poslán s větší ostroostí proti nepříteli z Praeneste než z Veliter. Tedy jest dle usnesení rady i vůlí národu opovězena válka Praenestanům, kteří s Volsky se spojivše roku následujícího Satrika, osady římské, od osadníkův statně hájené mocí dobyli a na přemožených šeredně vítězství provozovali.

Od r. 374—375. od z. Ř.

Tuto věc s těží Římané snášejíce zvolili Marka Furia Camilla po šesté za plukovníka. Soudruzi mu přidání Aulus a Lucius Postumiové Regillenové a Lucius Furius s Luciem Lucretiem a Markem Fabiem Ambustem. Válka volsská odevzdána mimořádně Marku Furiovi. Za pomocníka mu dán losem Lucius Furius ne tak ku prospěchu obce pospolitě jako aby sou-

druhovi zdrojem vši slávy byl, jednak v obci tím, že on boj nerozumností jeho kleslý obnovil, jednak soukromě tím, že z jeho pochybení raději přízně k sobě než své oslavy vyhledával. Camillus byl již sešlého věku a když na sněmu obvyklými slovy na omluvu slabosti tělesné přísahu skládati hodlal, národ jedním hlasem se mu byl opřel; avšak svěží duch žil čile v jeho bujarých prsou i byl bodrý při smyslech úplně zdravých, a ježto občanskými záležitostmi nehrubě mnoho se zanášel, rozněcovaly ho války. Sebrav čtyry legie po čtyrech tisících a povolav vojsko na druhý den za bránu esquilijskou vytáhl k Satriku. Tam ho očekávali vydobytele osady nehrubě zaražení důvěřující v počet vojnův, kterýmž značně ho převyšovali. Jak oni seznali, že se Římané blíží, na místě vytáhnou na bojiště, odhodláni jsouce nijak neodkládati pokusu o rozhodný boj. Tak prý skrovnému počtu nepřátel vlastnosti jediného vojvody, v něj jedině důvěřují, nic nepomohou.

23. Tentýž zápal byl i v římském vojsku i při druhém vůdci, aniž zdržovala náhody okamžitého se potýkání jiná věc leč jediného muže rozvaha a rozkaz, jenž prodlužuje válku vyhledával příležitosti k podporování moci rozumem. Tím více naléhal nepřítel, aniž toliko před ležením postavoval již svůj šik, nýbrž postupoval do prostřed roviny, a žena téměř útokem na náspy nepřátel stavil na odiv hrdou důvěru v moc svou. To snášelo s těží římské vojsko, mnohem tíže jeden z plukovníkův, Lucius Furius, srdnatý jak věkem a povahou tak zhrdlý nadějí sprostých vojnův, již zmňžilosti nabývají z věci nejméně jisté. On vojíny již samy sebou roznícené ještě podněcoval, zlehčuje, jak jedině mohl, důstojnost svého soudruha za příčinou věku, říká, že jonákům války dány jsou a že s tělem duch vyniká a zachází, že se on stal váhavým z nejráznějšího válečníka, a kte-

rýž ležení i měst při prvním příchodu útokem na chvat dobýval, ten že sedí nyní nepohnut mezi náspy a maří čas; doufá snad, že jeho moci něco přibude neb ubude moci nepřátelské? V jakou příležitost, v jaký čas, v jaké místo k nastrojení úkladův? Chladnou prý a vážnou úmysly starcovy. Než Camillus má prý dosti jak života tak slávy. K čemu prý by to bylo, aby s jedním smrtelným tělem síly obce, jež má nesmrtelnou býti, se nechaly ochabnouti? Těmito řečmi obrátil celé ležení po sobě, a když na všech stranách za bitvu žádáno bylo, praví: „Marku Furie, nemůžeme zdržeti zápalu vojnův, a nepřítel, jehož srdnatost váháním jsme zvýšili, již se rouhá zpupností nikoliv snesitelnou. Ustup jediný všem a dej se přemoci věhlasu, abys dříve u válce zvítězil.“ Na to Camillus, že, které války jediné jeho řízením do onoho dne vedeny byly, v těch ani on ani národ římský nelitoval buď svého úmyslu, buď štěstí; ale nyní že ví, že má soudruha právem i velitelskou mocí sobě rovného, svěžestí věku předčícího. Tedy že on, co se vojenství týče, uvyknuv řídití a ne řízenu býti, svrchované velitelské moci svého soudruha že nemůže překážeti. S milostivou pomocí bohův ať činí, co za prospěšné obci pospolitě uznává, ale svému věku že žádá také za shovění, aby v první řadě nebyl, avšak které povinnosti stařec ve válce má, těm že on dostojí, ale za to že se k bohům nesmrtelným modlí, aby nijakou nehodou jeho úmysl neokázal se býti chvály hodným. Ani od lidí není vyslyšena tak blahodárná rada, ani od bohův tak zbožná modlitba. Přední voj spořádá původce bitvy, zálohu sesílí Camillus i postaví před ležením silnou přední stráž, sám pak postnul na vyvýšeném místě co bedlivý pozorovatel cizího záměru.

24. Jak při prvním sražení zařinčela zbraň, ustoupil nepřítel lstí a ne strachem. Mírná s týlu byla vyvýšenina mezi bojištěm a ležením, a protože množ-

ství vojska postačovalo, bylo zůstaveno v ležení několik silných praporcův ozbrojených i hotových, aby v započatém již boji výpad učinily, jak by se nepřítel k náspům přiblížil. Římané ustupujícího nepřítele bez pořádku pronásledující jsou na nepříznivé místo uvlečeni a vydáni tomuto výpadu. Obrátil se tedy strach proti vítězům a naklonil římský šik k útěku i novým nepřítelem i svahem údolí. Svěží silou dotírají Volskové, kteří z ležení výpad učinili, a bitvu obnovují také onino, kteří líčeným ustoupili útekem. Již neustupovalo římské vojsko, nýbrž zapomenuvši na nedávnou bojechtivost i starou slávu všudy se dávalo v běh a spěchalo útekem bez všeho řádu do ležení, když Camillus vyzdvižen jest od okolostojících na kůň a postaviv chvatem napřed zálohu praví: „To jest, vojíni, ta bitva, za kterou jste žádali? Který člověk, který jest bůh, do něhož byste si stěžovati mohli? To byla vaše nerozvážlivost, to jest vaše bojácnost. Následovavše jiného vůdce následujte nyní Camilla, a zvítězte, jak pod mým velením jste uvykli. Co pohlížíte po náspech a leženích? Ty žádného z vás, leda zvítězí-li, nepřijmou.“ Stud zadržel z počátku rozptýlené, na to jak spatřili, že se polní znaky obracejí i šik proti nepříteli otáčí, a vůdce, který mimo oslavení tolika triumfy také věkem ctihodný byl, v boj se vydává, tu se obořovali jednotlivci každý na sebe a na jiné a vzájemné povzbuzování proniklo boдрým pokřikem celý šik. Také druhý plukovník se nevzdaloval boje, nýbrž jak od soudruha šik pěší pořádajícího poslán byl k jezdcům, nikoliv vyčítáním, ku kteréž věci společnou nerozvážlivostí méně váhy se mu dostávalo, nýbrž zcela od velení k prosbám se obrátiv žádal jednotlivých i veškerých, aby ho osvobodili od obvinění, že neštěstím toho dne vinen jest: „Proti pokynutí a vůli svého soudruha učinil jsem se raději společníkem nerozvážlivosti všech

než obezřelosti jediného. Camillus uvidí slávu svou i v štěstí i v neštěstí vašem, ale já, nebude-li obnovena bitva, pocítím, a to jest nejhorší, neštěstí se všemi a hanbu sám.“ Zdálo se, že kolísajícímu se šiku nejprospěšnější bude, aby se koně odevzdali, a pěšimi na nepřitele se udeřilo. I kráčeji vyznačení zbrojí i srdnatostí tam, kde zástupy pěší v největší tísní spatřují. O nic se ani u vůdcův ani u vojínův od nejprudčího zápasu v zmužilosti neupouští. Tak zjevila se na výsledku moc statečnosti snažné, a kudy nedávno Volskové líčeným strachem ustoupili, tudy se rozptýlili v pravý útěk a velká z nich část jest i v bitvě samé i potom na útěku potřena, ostatní v ležení, jež tím též útokem vzato jest. Více však jich jato než pobito.

25. Když při přehlížení jatých také někteří Tusculané poznávání byli, jsou od ostatních oddělení a ku plukovníkům přivedeni, a když tito se jich vyptávali, vyznali se, že usnesením obecním vojenské služby konali. Boje se tak blízké války Camillus dá na jevo, že jaté hned do Říma přivede, aby otcové věděli, že Tusculané od spolku odstoupili: ležení i vojska mezi tím, vidí-li se, ať velí soudruh. Výstrahou mu byl jeden den, aby svých úmyslův nad úmysly lepší nekladl. Avšak ani jemu ani komu z vojska se nezdálo, že Camillus s myslí dosti smířenou snese jeho vinu, kterouž obec v takové neštěstí se vrhala, a jak u vojšťe tak v Římě stálá u všech byla pověst, že ve Volssku se střídavým štěstím boj veden byl, vina nešťastné bitvy i útěku při Luciu Furiovi, ale sláva šťastného boje při Marku Furiovi jest. Když zajatí před radou uvedeni byli a otcové za dobré uznali, aby Tusculané válkou byli stíháni, a na Camilla tu válku uložili, vyžádal si k této výpravě jednoho pomocníka, a když mu přenecháno bylo, aby si ze soudruhův, koho chce, vyvolil, vyvolil mimo nadání všech Lucia Furia, kte-

rouž mírností ducha jednak ulevil zlé pověsti svého soudruha, jednak sobě náramně vydobyl slávy. S Tusculany nebyla válka. Stálým mírem odvrátili od sebe římskou moc, kteréž zbraní odvrátiti nemohli. Když Římané v jejich území vstoupali, nestěhoval se nikdo z blízkých silnice míst, není přetrženo vzdělávání polí, vyšli z otevřených bran městských valní zástupové v oděvu míru vojvodám vstříc, zásoby byly laskavě vojsku do ležení z města a venkova sváženy. Camillus táborem se položiv před branami a chtěje zvěděti, zdaž i za hradbami vše tak pokojně vypadá jak na venku se okazuje, vstoupil do města a jak spatřil, že dvěře otevřeny jsou a v otevřených kotcích všechno veřejně vyloženo i že se řemeslníci zanášejí každý svým dílem a že ve školách se rozléhají hlasy učících se a že ulice naplněny jsou mimo ostatní dav dětmi a ženami sem tam chodícími, kam koho zaměstnání jeho vedlo, a že se nic nepodobá neřku polekání ale ani podivení: pohlížel po všem očima zpytuje, kde válka byla; tou měrou nebylo žádné stopy, že by někde nějaká věc odstraněna aneb v čas nastrojena byla, nýbrž vše bylo tak pokojno stálým mírem, že se zdáti mohlo, jakoby tam sotva pověst o válce donesena byla.

26. Přemožen tedy byv poddaností nepřátel poručil jejich radu povolati: „Tusculané jediní potud,“ praví, „nalezli jste pravou zbraň i pravou moc, jimiž byste svou obec římského hněvu uhájili. Jděte do Říma k radě. Otcové uváží, zdaž jste dříve větší trest aneb teď větší milost zasloužili. Nevezmu si napřed díkův za obecní dobrodiní. Dovolení abyste odprosili máte ode mne míti, prosbám vašim dá rada výsledek, jak se jí viděti bude.“ Když Tusculané do Říma přišli a rada spojencův nedávno před tím věrných na nádvoří radnice v smutku spatřena byla, jsou otcové ihned dojati a kázali je povolati již tehdy

více po hostinsku než po nepřátelsku. Diktator tusculský učinil řeč takovou: „My, kterýmž jste válku opověděli i učinili, otcové shromáždění, tak, jak nás nyní vidíte v nádvoří své radnice státi, jsme vyšli ozbrojeni i připraveni vojvodám i legiím vašim vstříc. Takové bylo naše i našeho lidu vzezření i bude vždy, leda obdržíme-li kdy od vás a za vás zbraň. Díky vzdáváme i vašim vůdcům i vojskům, že více očím než uším věřili a že tam, kde žádného nepřátelství nebylo, sami také ho neučinili. Za mír, ježž jsme zachovali, žádáme vás. Válku, prosíme, odvráťte tam, kde snad jest. Co proti nám vaše zbraň může, zkusiti chceme bez zbraně, nutno-li to utrpením zkusiti. To náš jest úmysl a bozi nesmrtelní kéž učiní, aby byl tak šťastný jako jest oddanosti plný. Co se provínění týče, jimiž pohnuti byvše válku jste opověděli, máme za to, že, ačkoliv k ničemu neslouží zamítání slovy toho, co zamítnuto jest skutky, přece nám, kdyby i pravdivá byla, bezpečno jest, k nim se přiznati, poněvadž tak zřejmě jsme jich litovali. Budiž proti vám pochybeno, jen když hodni jste, aby se vám takové odčinění stalo.* Tolik asi od Tusculanův promluveno. Dosáhli prozatím míru a maličko na to také občanství.*) Od Tuscula legie nazpět přivedeny.

Od r. 375—376. od z. Ř.

27. Camillus vyznamenav se věhlasem a statečností u válce volsské, štěstím u výpravě proti Tusculu, na obou pak místech obzvláštní k soudruhovi snášelivostí a mírností odstoupil z úřadu, když na následující rok zvoleni byli plukovníci s konsulskou mocí Lucius a Publius Valeriové, Lucius po páté,

*) Tusculum jest přijato první v svazek obce římské, nebyvši rozbořeno.

Publius po třetí, Gajus Sergius po třetí, Lucius Menenius po druhé, Publius Papirius, Servius Cornelius Maluginensis. Také censorův potřebí bylo na ten rok nejvíce za příčinou nejisté pověsti o dlužích, při čemž tribunové lidu ještě přitěžovali věci nenávisti plné, ježto zlehčována byla od těch, kterým výhodno bylo, aby se zdálo, že spíše nesprávností dlužníkův než neštěstím půjčené peníze vážnou. Za censorsy zvoleni Gajus Sulpicius Camerinus, Spurius Postumius Regillensis, a započaté již úřadování jest přerušeno smrtí Postumiovou, protože bylo povážливо, aby k censorovi soudruh dosazen byl. Když tedy Sulpicius úřadu se vzdal, jsou jiní censorové vadně zvoleni a nezastávali úřadu. Třetí zvoliti bylo povážливо, jakoby bohové pro ten rok censorství neschvalovali. Ale tribuni tvrdili, že trpěti nelze, aby lid tak na posměch byl, že se rada vyhýbá listinám popisným, svědectvím o jmění jednoho každého, protože nechce, aby spatřen byl úhrn dluhův, jenž by ukázal, že jedna část obce od druhé pohlcena jest, ježto mezitím zadlužený lid se předvrhuje jiným a jiným nepřátelům, že se všudy bez rozdílu války vyhledávají, od Antia k Satriku, od Satrika k Velitrám, odtud k Tasculu legie se převádějí, že se Latinům, Hernikům, Praenestanům válkou vyhrožuje více ze záští proti občanům než proti nepřátelům, aby lid u válce utlačovali a mu nedopustili ani si oddechnouti v městě aneb za odpočinku svobody pamětlivu býti aneb v hromadě postanouti, kde by přece jednou uslyšel hlas tribunský o ulehčení úrokův a konci jiných příkoří jednající; chová-li lid ducha svobody otcův pamětlivého, že nebudou trpěti, aby nějaký občan římský pro půjčené peníze přifknut byl a odvod se odbýval, pokud po ohledání dluhův i vynalezení prostředkův k jejich zmenšení jedenkaždý nebude věděti, co jeho a co cizí jest, a zdaž mu svobodné tělo zbývá aneb také to přináleží vězení. Mzda

za rozbroj ustanovená učinila bez prodlení rozbroj. Neb i mnozí byli přikazováni i za příčinou pověsti o praenestské válce byla uznala rada, aby nové legie sebrány byly. Této obojí věci začalo se zároveň pomocí tribunskou a souhlasením lidu překážeti, neboť tribuni nenechávali ani přikázaných odváděti aniž mladší lid se hlásil. Ježto otcové na ten čas menší měli péči o vyhledávání práva v peněžních záležitostech než o odvod — neb se již zvěstovalo, že nepřátelé od Praeneste vytáhnuvše v krajině gabijské se položili — byla roznítila mezitím právě tato pověst více tribuny k započatému boji než aby je odstrašila aniž co jiného účinkovalo k utlumení zbouření v městě leč válka proti hradbám samým vedená.

28. Neboť když Praenestanům zvěstováno bylo, že v Římě žádné vojsko sebráno není, že není žádný určený vůdce, že se otcové a lid proti sobě samým obrátili, považovali to jejich vůdcové za vhodnou příležitost a učinivše kvapný pochod a spustošivše před sebou krajinu stanuli polem před branou collinskou. V městě bylo náramné sem tam pobíhání. Bylo voláno do zbraně i stal se shon na hradby i ku branám města a přece konečně od rozbroje k válce se obrátivše zvolili za diktatora Tita Quinctia Cincinnata. On pak jmenoval velitelem jízdy Aula Sempronia Atratinu. Jak to uslyšeno bylo — takový šel strach z tohoto úřadu — odstoupili zároveň od hradeb nepřátelé a mladší Římané se sešli k rozkazu bez zdráhání. Mezitím, co v Římě bylo sbíráno vojsko, jest ležení nepřátelské rozbito nehrubě daleko říčky Alie, a odtud daleko široko krajinu pleníce honosili se mezi sebou, že místo římskému národu osudné zaujali, a že odtud podobný strach a utíkání bude, jako bylo u válce galské, neboť obávají-li se Římané dne kletbou stíženého a jmenem tohoto místa poznamenaného, čím více prý se budou hroziti nad alijský den Alie

samé, pomníku takové porážky? že jim tam zajisté budou divé postavy Gallův i zvuk jejich hlasu před očima a v uších. Tyto o marných věcech též marné myšlenky přemítající byli odevzdali své naděje osudu místa. Římané naopak dostatečně věděli, že kdekoliv budou Latini co nepřátelé, takovými budou, jaké u jezera regilského přemožené v míru stoletém v odvislosti udrželi, že je místo památkou jejich porážky znamenité to spíše popudí, aby zahladili památku své hanby, než aby jim strach způsobilo, že by nějaká země k jejich vítězení neblahá byla, ano i kdyby sami Gallové na onom místě proti nim se postavili, že budou tak bojovati, jako bojovali v Římě při opět-ném dobývání města, jako druhého dne u Gabií, tehdy když toho dovedli, aby žádný nepřítel, který v Římské hradby vkročil, poselství o šťastném i nešťastném osudu domů nepřinesl.

29. S takovými na obou stranách myšlenkami přistoupeno jest k Alii. Když nepřátelé před očima a připraveni i hotovi byli, praví římský diktator: „Vidíš ty, Anle Sempronie, jak oni na osud místa spoléhajíce u Alie stanuli? a že jim bozi nesmrtelní žádné pevnější důvěry nedali aneb co by větší pomoci bylo? Avšak ty spoléhaje na zbraň i srdnatost udeř, poručiv koně pobodnouti, na střední šik, já s legiemi na pomatené i polekané poženu útokem. S námi buďtež bozi, svědkové smlouvy, a vyhledávejtež trestu zaslouženého zároveň za uražení sebe i za oklamání nás za vaší božskou mocí.“ Ani jízdy ani pěchoty nezdrželi Praenestané. Při prvním útoku a vojenském pokřiku jsou řady jejich rozprášeny, potom jak na žádném místě šik jejich pevně nestál, v běh se obrátí i uděšení jsouce a také mimo své ležení strachem se přehnavše neustanuli od rozptýleného útěku dříve, než před očima Praeneste měli. Tu na útěku zaujmou rozptýlenci místo, chtějíce je

ohradami na kvap upevniti, aby, kdyby do města ustoupili, krajina netrpěla ihned požáry i aby po пополnění všeho obléhání proti městu zdviženo nebylo. Ale když po rozchvátání ležení u Alie vítězní Římané přitrhli, jest také toto opevnění opuštěno a považující sotva hradby za bezpečné uzavrou se v městě Praenesti. Mimo to bylo osm měst pod mocí prae-nestskou. Proti nim jest kolem zdvižena válka a když po sobě nehrubě velkým bojem vzata byla, přivedeno vojsko proti Velitrám. Také těch jest dobyto. Na to se přišlo k Praenesti, hlavnímu sídlu války. Toho ne mocí nýbrž vzdáním-se opět nabyto. Titus Quinctius zvítěziv jednou polem, dobyv útokem dvou ležení nepřátelských a devíti měst, přijav Praeneste v područenství přitáhl zpět do Říma a přinesl u vítězoslávě sochu Juppitera panovníka, z Praeneste přivezenou, na Capitolium. Zasvěcena jest mezi svatyněmi Juppiterovou a Minervinou i zavěšena pod ní deska, co památka jeho hrdinských skutkův, v níž asi tento nápis vyryt byl: „Juppiter a bozi všickni to dali, aby dictator Titus Quinctius devět měst dobyl.“ Dvacátý den po svém zvolení složil úřad diktatorský.

Od r. 376—377 od z. Ř.

-328-377

30. Na to se odbyvaly volby plukovníkův s konsulskou mocí, při kterýchž vyrovnán jest počet mužův z patriciův a z lidu. Z otcův zvoleni Publius a Gajus Manlioové s Luciem Juliem, lid dal Gaja Sextilia, Marka Albinia, Lucia Antistia. Manliům, protože rodem muže z lidu, přízní lidu Julia předčili, dáno vedení války ve Volště mimořádně bez losování, bez porovnání-se, čehož brzy želeli i oni sami i otcové, kteří to dali. Vyslaliž bez vyzvědění praporce picovat, a když následkem křivé zprávy, jako by byly zaskočeny, k nim na kvap pospíchají, aby jim byli na po-

moc, upadli sami v nástrahu, neostříhavše ani posla, který je, jsa nepřítel z Latia a ne římský vojn, byl zklamal. Když tam na nepříznivém místě jediné statečností vojnův se udržující poráželi i poráženi byli, udeřili mezitím s druhé strany nepřátelé na ležení římské v rovině rozbité. Od vůdcův jest výprava na obou místech nerozvážlivostí a nevědomostí v zmar uvedena. Čeho osud římského národu zanechal, toho uhájila také bez řízení pevná statečnost vojnův. Jak to do Říma zvěstováno bylo, uznávalo se nejprvé za dobré, aby dictator jmenován byl, na to, jak z Volska zprávy o pokoji docházely, a se ukazovalo, že neumějí použití vítězství a doby, jsou odtamtud také vojsko a vůdcové odvoláni, i byl s té strany pokoj, aspoň s Volsky. Jenom ten poplach povstal na konci roku, že Praenestané latinské národy pobouřivše odboj učinili. Téhož roku jsou do Setie, když si sami na nedostatek lidí stěžovali, noví osadníci přibráni. U válčení nehrubě šťastným byl útěchou mír uvnitř, kterýž plukovníkův z lidu oblíbenost i vážnost u jejich stavu udržely.

Od r. 377—378. od z. Ř. 377-378

31. Začátkem následujícího roku vzplanul hned náramný rozbroj za plukovníkův s konsulskou mocí Spuria Furia, Quinta Servilia po druhé, Lucia Menenia po třetí, Publia Cloelia, Marka Horatia, Lucia Gegania. Byly však i podnětem i příčinou rozbroje dluhy, k jejichž seznání Publius Servilius Priscus, Quintus Cloelius Siculus za censory zvoleni jsou, ale válka byla jim překážkou, že té záležitosti nevykonali. Neboť zvěstovali nejprvé rychlí poslové, potom utíkání z dědin, že volsské pluky na hranice vkročily i římský kraj všudy se plení. Při tomto polekání tak málo postrach zahraničných nepřátel občanským sporům

bránil, že naopak tribunská moc tím násilnější v překážení odvodu byla, až otcům uloženy výminky, aby, pokud by se válčilo, nikdo daně neodváděl aniž pro dluhy k soudu poháněn byl. Když toto ulevení lidu dosáhli, není zdržen odvod. Jak nové legie sebrány byly, uznáno za dobré, aby vojska po rozdělení legií do volsské krajiny přivedena byla. Spurius Furius, Marcus Horatius táhnou v pravo k pomohí a k Antiu, Quintus Servilius a Lucius Geganius v levo k horám k Ecetře. Na žádné straně neutkal jich nepřítel. I není učiněno poplennění podobné onomu tékavému, jež Volsci obyčejem loupežníkův na nesvor-nost nepřátel spolehajíce a statečnosti jejich se obávajíce byli učinili v kvapném spěchu, nýbrž od řádného vojska řádným hněvem, kteréz také délkou času zhoabnější bylo. Neb od Volskův se obávajících, aby mezitím vojsko z Říma nevytáhlo, byly učiněny nájezdy na nejkrajnější končiny, Římané naopak měli také příčinu ku prodlévání v nepřátelské zemi, aby nepřítel k potýkání-se vylákali. Tedy jsou všechna všude stavení na venku i také některé městysy vypáleny, žádného ovocného stromu není zanecháno, aniž osení úrodu slibující, všecko, co z lidí i stád vně hradeb bylo, jako kořist jest odehnáno a vojska jsou s obou stran do Říma nazpět přivedena.

32. Po malé lhůtě ku zotavení dlužníkům dané začalo, jak od nepřítelů pokoj byl, z nova časté odsuzování dlužníků a tak daleká byla naděje ulehčení starých dluhův, že daní nový dluh udělán jest na vystavění zdi *) ze čtvercového kamene, od censorův pronajaté. Tomuto břemeni musil se lid podrobiti, protože tribuni neměli odvodu, jemuž by překáželi.

*) t. j. zdi městské k pevnosti přináležející, jež snad u válce galské pobořena jest.

Od r. 378—379. od z. Ř. 376/75

Také plukovníky zvolil všechny z patriciův, moci nejčelnějších mužův k tomu donucen byv, Lucia Aemilia, Publia Valeria, po čtvrté, Gaja Veturia, Servia Sulpicia, Lucia a Gaja Quinctie Cincinnaty. Toutéž moci dovedli toho, že proti Latinům i Volskům, kteří spojivše své pluky u Satrika ležení měli, bez všeho překážení celou mladší třídu přísahou zavázali a tři vojska sebrali, jedno k ochraně města, druhé aby za náhlých událostí válečných, kdyby se kde jinde co hnulo, vypraveno býti mohlo, třetí daleko nejsilnější přivedli Publius Valerius a Lucius Aemilius k Satriku. Jak tam našli vojsko nepřátelské na rovině sešikované, svedena hned bitva, ale lijavec s náramnou bouří se strhávajíc překazil jak vítězství ještě ne dosti zřejmé tak bitvu dobrou nadějí dávající. Druhého dne jest bitva obnovena a po nějaký čas držely se stejnou statečností i štěstím nejvíce latinské pluky trvalým spolkem v římské službě vycvičené. Útok jízdy pomátl jejich řady, na pomatené udeřily řady pěší i jak daleko ku předu dorazil římský šik, tak daleko jsou nepřátelé se stanoviska zahrnutí a jak se boj jednou naklonil, již byl útok římský nezdržitelný. Když nepřátelé poraženi byvše do Satrika, které dva tisíce krokův odtud vzdáleno bylo, a ne do ležení spěchali, jsou nejvíce od jízdy potřeni. Ležení jejich jest vzato i rozchvátáno. Ze Satrika táhnou v noci hned po bitvě do Antia a ačkoliv je římské vojsko málem v patách stíhalo, byla přece bázeň rychlejší nežli hněv. Tedy vkročili nepřátelé dříve do města než Římané mohli zadního voje znepokojovati aneb zdržovati. Na to několik dní pustošením dědin tráveno, poněvadž ani Římané nebyli dosti zaopatření přípravami válečnými k udeření na hradby ani oni k podstoupení nejistoty bitvy.

33. Tu vypukla různice mezi Antiany a Latiny, poněvadž Antiané strastmi přemoženi i válkou, v kteréž se narodili,*) pokořeni jsouce na vzdání se pomysleli, ale Latiny po dlouhém míru nedávné odpadnutí při svěží ještě zmužilosti srdnatějšími k vytrvání u válce činilo. Různice byl konec, jak oběma stranám zjevno bylo, že jedni druhým nejsou ničím na překážku ve provedení záměrův. Latini vytáhnuvše osvobodili se od společenství míru, jak se domýšleli, nečestného, Antiané pak sprostěni jsouce nepohodlných rozsudí nad prospěšnými úmysly svými, vzdají Římanům město i krajinu. Hněv a zuřivost Latinův nemohoucích ani Římanům válkou uškoditi ani Volskům**) ve zbrani udržeti vypukly tak mocně, že město Satricum, které jim dříve útočištěm po nepříznivé bitvě bylo, spálili aniž zbylo z toho města, poněvadž hlavně zároveň v posvátná i neposvátná místa metali, jiné budovy kromě chrámu matky Matuty. Toho nezdržela jich prý ani zbožnost jejich ani úcta k bohům, nýbrž hrozný hlas z chrámu s přísnou pohrůžkou se ozvavší, jestli že by ohně bohaprázdného daleko svatyně neodvrátili. Když touto vzteklostí hárali, unesl je nával do Tuscula z hněvu, protože všeobecné usnesení Latinův opustivši nejen ve spolek římský ale i ve svazek občanský se dalo. Když tam při otevřených branách náhle vpadli, jest při prvním válečném pokřiku město kromě tvrze vzato. Do tvrze se uteklo městské obyvatelstvo s choťmi a dětmi i vypravilo posly do Říma, aby radě zprávu o jejich nehodě dali. Vojsko ne liknavěji než věrnosti římského národa důstojno bylo, k Tusculu přivedeno. Vedli je plukovníci Lucius Quinctius a Servius Sulpicius. Tito spatří brány tus-

*) Livius se táhne k válkám s Volsky, ku kterým Antiané se počítali, ač v nich římská osadníci byli.

**) antijských.

culské, any zavřeny jsou, a Latiny, ani zároveň oblehající a obleženi jsouce, tu hradby tuskulské hájí, tam tvrze dobývají a v týž čas děsí i se strachují. Příchod Římanův změnil ducha obojí strany. Tusculany přivedl z náramného postrachu k největší jarosti, Latiny z důvěry málem jisté, že tvrze dobudou majíce město ve své moci, ku skrovné naději o sobě samých. Z tvrze učiněn jest pokřik válečný od Tusculanův, o mnoho větším odpovídá se mu od vojska římského. S obou stran jest dotíráno na Latiny, aniž tito zdržují útoku Tusculanův s vyššího místa dolů se ženoucích, aniž mohou odolati Římanům ku hradbám postupujícím a závory bran vylamujícím. Dříve jsou po řebřících hradby vzaty, na to vylámány závory bran a poněvadž nepřítel s obou stran dotíral i s předu i s týlu a ani k boji nižádné síly a ani k útěku nižádného místa nezbývalo, jsou uprostřed všickni do posledního potření. Když Tuscula na nepřátelích dobyto bylo, přivedeno jest vojsko do Říma zpět.

Od r. 379—380. od z. Říma. *) 315-17

[34. Čím více toho roku šťastnými válkami venku všude mír byl, tím více se rozmáhala v městě co den násilnost otcův i bída lidu, protože právě tím, že se platiti muselo, možnosti placení se překáželo. **) Poněvadž se tedy ze jmění nic nemohlo dáti, činili po odsouzení a přiřknutí zadost svým věřitelům pozbývajíce dobré pověsti a svobody, i byl nastoupil trest na místo úvěru. Tou tedy měrou se poddali v podrobenost nejen nejnižší lidé ale i náčelníci lidu, že neřku k ucházení se o plukovnický úřad mezi patricii, oč s takovým úsilím, aby to dovoleno bylo,

*) Plukovníky tohoto roku opomenul Livius jmenovati.
**) tím, že úvěrek mizel.

se byli zasazovali, ale ani k zastávání a ncházení se o úřady lidu muž rázný a podnikavý ochoty neměl, a že se zdálo, jakoby otcové držení důstojenství, po několik jenom let užívaného od lidí, navždy se byli zmocnili. Než aby to druhé straně příliš radostno nebylo, vkročil v to, jak se stává, nepatrný podnět k podniknutí veliké věci. Z dcer Marka Fabia Ambusta, muže mocného jak u lidí jeho stavu tak i u lidu, protože u této třídy žádnou měrou za jejího opovrhovatele považován nebyl, byla starší provdána za Servia Sulpicia, mladší za Gaja Licinia Stolona, muže ovšem znamenitého, avšak z lidu. I bylo Fabiovi právě toto příbuzenství, kterýmž on nepohrdl, získalo u lidu přízně. Náhodou se stalo, že když v domě plukovníka Servia Sulpicia sestry Fabie mezi sebou, jak obyčej bývá, rozmlouváním čas trávily, liktor Sulpicia, když tento z náměstí domů se ubíral, jak zvykem jest, na dvéře prutem udeřil. Když se při tom mladší Fabia, tomuto obyčeji nezvyklá jsouc ulekla, smála se jí sestra divíc se, že to sestra neví. Ale posměch ten pobídl ženské srdce nepatrnými věcmi popudlivé. Také pro valný zástup doprovázejících i se tázajících, zdali by si čeho přál, vidělo se jí, tuším, manželství sestřino šťastným i jejího se jí zželelo dle nepravého úsudku, vedlé něhož nikdo od sobě nejbližších nechce nijak překonán býti. Když ji otec náhodou spatřil, následkem nedávného úhryzku zasmušilou a se jí ptal, zdali zdráva jest, tajila příčinu bolu, jež ovšem ani ku sestře dosti lásky neprojevovala, aniž jejímu muži hrubě čestna byla; on však vlídným vyptáváním vylákal z ní vyznání, že příčinou jejího bolu jest to, že s nerovným mužem spojena jest manželstvím a provdána do domu, do něhož nemůže vstoupiti ani důstojenství ani vážnost. Na to těšil dceru Ambustus a pobuzoval ji, aby dobré myslí byla, že brzy spatří doma totéž důstojenství, kteréž

u sestry vidí. Potom začal míti porady se svým zetěm, přibrav k nim Lucia Sextia, jinocha příčinlivého, k jehož naději nic mimo rod šlechtický nechybělo.

Od r. 380—385 od z. Ř. = od r. 372—367. př. Kr.

[35. Příležitosti k novotám zdála se poskytovat náramná síla dluhův, protože lid žádného ulevení toho zla nedoufal, leč by jeho lidé při vládě ustanoveni byli. K té myšlence že se jim připraviti jest, že snažením-se i jednáním mužové z lidu již tak daleko postoupili, odkud, budou-li se dále namáhati, mohou na nejvyšší stupeň přijiti a otcům se tak ctí vyrovnati, jak se jim schopností rovnají. Prozatím uznáno za dobré, aby se tribuny lidu stali, by si v tomto úřadu dráhu k ostatním důstojenstvím proklestili. A když jsou zvoleni za tribuny Gajus Licinius a Lucius Sextius, ohlásili návrhy vesměs proti moci patriciův a v prospěch lidu, jeden o dluzích, aby od jistiny odpočteno bylo, co se na úrocích splatilo, a to, co by zbylo, aby za tři léta v stejných lhůtách uplaceno bylo, druhý o obmezení pozemků, aby nikdo více pěti set jiter pozemků obecných v držení neměl, třetí, aby se neodbývaly volby plukovníkův, a z konsulův aby jeden z lidu volen byl — samé to věci veliké a takové, jakých se bez největšího zápasu obdržeti nemohlo. Když tedy o všechny zároveň věci, kterýchž mezi lidmi nemírná žádost jest, o pozemky, o peníze, o důstojenství boj ohlášen byl, a otcové poděšení jsouce v rozpacích byli: tu nenalezše v obecních i soukromých poradách žádného jiného prostředku kromě zakročování, v mnohých již dříve bojích zkušeného, připravili soudruhy tribunské proti tribunským návrhům. Jak tito viděli, že Licinus a Sextius okresy k hlasování volají, nedopustili, zastupy ochrannými z otcův obklopeni jsouce, ani aby

návrhy přečteny byly, ani nějaká jiná věc obyčejná přisnásení-se lidu vykonána byla; i když již často shromáždění lidu marně povoláno a návrhy jako zavrženy byly, praví Sextius: „Dobře tedy, když za slušné považujete, aby zakročování takovou moc mělo, budeme právě touto zbraní hájiti lid. Nuže tedy, otcové, ohlaste jen sněm k volení plukovníkův, dokáží, aby vás netěšilo slovo toto „zapovídám“, jež nyní našimi soudruhy souhlasně vyslovené tak rádi slyšíte.“ Pohrůžka nebyla na zmar, kromě voleb aedilův i tribunův lidu neodbývaly se žádné jiné. Licinius a Sextius jsou opět za tribuny lidu zvoleni a nedopustili voleb vyšších úředníkův, a toto neosazování úřadův panovalo v městě po pět let, poněvadž lid ty dva tribuny opět volíval a oni volby plukovníkův vojenských přerušovali.

Od r. 385—387. od z. Ř.

367/366

36. Ostatní války utichly velmi vhod, osadníci však veliterští mírem bujni jsouce a proto, že žádného římského vojska nebylo, učinili několikráte nájezdy do římské krajiny i jali se dobývati Tuscula. Tato okolnost, když Tusculané, staří spojenci, noví občané, za pomoc žádali, dojala studem nejen otce ale i lid. Upouštěli tedy tribunové lidu a odbývány volby mezikrálem a zvoleni jsou za plukovnsky Lucius Furius, Aulus Manlius, Servius Sulpicius, Servius Cornelius, Publius a Gajus Valeriové, ale neměli nikoliv tak poslušného lidu při odvodu jako při volbách. Sebravše s velikým namáháním vojsko a vytáhnuvše do pole zapudili netoliko nepřítelé od Tuscula ale zahnali ho do jeho vlastního města. I byly obléhány Velitry úsilím o nic menším než bylo obleženo Tusculum, avšak nemohli jich dobyti ti, kteří je začali obléhati. Dříve zvoleni jsou noví plukovníci Quintus Servilius, Gajus Veturius, Aulus a Marcus Corneliové, Quintus Quinctius, Marcus Fabius.

Ani od těchto plukovníkův není nic paměti hodného vykonáno u Veliter. U větším nebezpečí octl se stav věcí doma. Neboť mimo Sextia a Licinia, navrhovatele zákonův, kteří již na osmý rok za tribuny lidu zvoleni byli, vedl si také plukovník Fabius, tchán Stolonův, jako nepochybný schvalovatel těch návrhův, jejichž původcem byl, a ježto z počátku osm ze sboru tribunův proti návrhům zakročovalo, zbývalo jich jenom pět, a ti, jakož obyčejně odpadlíci nevolní jsouce myslí a zaražení cizími slovy jenom tím, co jim doma poručeno bylo, zastírali své zakročování, že velká část lidu u Veliter ve vojště jsouc nepřítomna jest, že by se sněm do příchodu vojska odložití měl, aby veškerý lid o svých výhodách hlasoval. Sextius a Licinius s částí soudruhův a s jedním plukovníkem, Fabiem, jsouce již zkušeností tolika let umělci u vedení myslí lidu, předváděli přední otce a unavovali je otazováním o jednotlivých věcech, které národu navrženy byly, zdali se opovažují žádati, aby, ježto po dvou jitrech dědiny lidu rozdělováno bývá, jim samým dovoleno bylo více pěti set jiter míti, tak aby jednotlivci měli málem tolik polností, kolik tři sta občanův mívají, ale člověku z lidu aby sotva k nutnému stavení aneb k místu pohřebnímu jeho pozemek dostačoval? či snad za vhodné uznávají, aby lid úroky sklíčený, nezaplát-li víc než jistinu půjčky, své tělo do vězení a k trestu vydal, a aby hromadně co den přiřknutí dlužníci s náměstí odváděni byli a domy šlechticův spoutanými lidmi se plnily, a aby, kdekoliv muž ze šlechty bydlí, tam soukromý žalář byl?

37. Když takové potupné a sluchu žalostné jednání před těmi, kteří se sami o sebe báli, s větší posluchačův nevolí než svou*) hlučně byli vytkli, tvrdili, že

*) poněvadž navrhovatelé byli lidé bohatí.

nicméně otcové neustanou ani pozemky v držení bráti, ani lidu úroky vraždit, neučiní-li lid jednoho konsula z lidu strážcem své svobody. Že prý se již pohrdá tribuny lidu, kterýž úřad již sám svou moc zakročováním zrušuje, že není možná rovným právem si počínati, když svrchovaná moc při oněch, při nich toliko pomoc jest, že, nebude-li svrchovaná moc společnou učiněna, lid nikdy rovného účastenství ve správě obce pospolité míti nebude, aniž prý kdo může mysliti, že to stačí, béře-li se při volbách konsulů ohled na muže z lidu, že, nebude-li ustanoveno, aby jeden konsul naprosto z lidu byl, jím nebude žádný; či prý jim již z paměti se vytratilo, že, ač proto se měli voliti raději plukovníci než konsulové, aby také mužům z lidu nejvyšší důstojenství přístupno bylo, přece po čtyřicet čtyry léta nikdo z lidu za plukovníka zvolen nebyl? jak tedy mohou mysliti, že při dvou nyní místech ze své vůle lidu důstojenství udělí ti, kteří po osmi místech při volbách plukovníkův zaujímalí, a že nechají učiniti cestu k úřadu konsulskému ti, kteří tak dlouho plukovnícký úřad zahrazený měli? že se zákonem obdržeti musí, čeho při volbách vlivem vlastním nemožno jest, a jedno konsulské místo že se musí mimo zápas položiti, k němuž by lid přístup měl, protože, kdyby ho v zápasu zanecháno bylo, vždy mocnějšímu připadne; že již se nemůže říci to, co dříve říkávali, že mezi lidem nejsou schopní muži k vyšším úřadům, neboť zdaž prý nedbaleji aneb liknavěji obec pospolitá spravována jest po úřadování Publia Licinia Calva, kterýž první z lidu plukovníkem vyvolen byl, než spravována byla po ta léta, v nichž mimo otce nikdo plukovníkem nebyl? ba naopak že několik patriciův odsouzeno jest po plukovníctví a nikdo z lidu, že také quaestory jako plukovníky před několika lety z lidu voliti začali, aniž se koho z nich římskému národu zželelo, konsulského úřadu že se

posud lidu nedostává, ten že jest hradem svobody, ten podporou, až se tam dostoupí, že tehdy římský národ za to míti bude, že v pravdě z města vyhnání jsou králové a jeho svoboda upevněna, neboť že od toho dne všechno připadne lidu, čím patriciové významěni jsou, vláda a čest, sláva válečná, rod, urozenost, veliké věci, aby jich sám užíval, ještě větší, aby je potomkům zůstavil. Jak uviděli, že řeči tohoto obsahu se přijímají, ohlásí nový návrh, aby na místě dvoupánů obřadních desítipáni tak se zvolili, aby část z lidu, část z otcův zvolena byla, i odloží sněm ku všem těmto návrhům do příchodu vojska, jež Velitry obléhalo.

Od r. 387—388. od z. Ř.

365-364

38. Dříve než od Veliter legie přivedeny byly, rok přešel. Tak jest záležitost stran návrhův odložena bez rozhodnutí k novým plukovníkům, neboť lid volil opět tytéž tribuny lidu, ovšem pak dva, protože navrhovateli zákonův byli. Za plukovněky jsou zvoleni Titus Quinctius, Servius Cornelius, Servius Sulpicius, Spurius Servilius, Lucius Papirius, Lucius Veturius. [Hned na počátku došlo k rozhodnému boji za návrhy, a když okresy volány byly a zakročování soudruhův navrhovatelům v cestě nebylo,*) vezmou polekaní otcové své útočiště ku dvěma posledním pomocem, k svrchované moci vojenské a k nejvýtečnějšímu občanu. Uznáno za vhodné jmenování diktatora. Jmenován jest Marcus Furius Camillus, který si za velitele jízdy vybral Lucia Aemilia. Se své strany navrhovatelé zákonův ozbrojí věc lidu proti tak ve-

*) nejspíše proto, že L. a S. na ně již dbáti nechtěli. Jest také možná, že někteří tribuni zakročiti hodlali, ale zastrašení byli a teprv zvolením diktatora srdnatosti nabyli.

liké přípravě taktéž velikou zmužilostí i ohlásivše shromáždění volají okresy k hlasování. Když diktator zástupem patriciův obklopen se usadil, hněvu i hrozby jsa pln, a věc se vyjednávala obvyklým z počátku sporem mezi tribuny lidu přednášejícími návrh i proti němu zakročujícími, a zakročování čím po právu mocnějším bylo, tím více oblíbeností návrhův samých i navrhovatelův přemáháno bylo a první okresy za návrh hlasovaly, tu praví Camillus: „Poněvadž vás, Quirité, zvůle tribunská a ne úřední moc řídí, a zakročování druhdy zjednané vystěhováním-se lidu touž mocí *) činíte neplatným, kterou jste je zjednali, budu ne více za příčinou obce pospolité než za vás já diktator nápomocen zakročení i hájiti vyvrácené vaší ochrany svrchovanou mocí vojenskou. Tedy ustupují-li Gajus Licinius a Lucius Sextius zakročení soudruhův, nevložím nikoliv úřadu patrického v shromáždění lidu, pakli za to usilovati budou, aby přes zakročení obci jako vydobyté zákony uložili, nedopustím, aby moc tribunská od sebe samé zrušena byla.“ Když i přes to tribuni lidu s pohrdáním o nic liknavěji své věci nevykonávali, tu jest popuzen Camillus hněvem a vyslal liktory odstranit lidu, i přidal pohrůžku, že, budou-li pokračovati, pod přísahu celou mladší třídu vezme i vojsko na místě z města vyvede. Strachu náramného nabnal lidu, ale vůdcům lidu vzdorem více roznítil srdnatost než umenšil, ale poněvadž se věc nikam nenaklonila, složil svůj úřad, buď že byl vadně zvolen, jak někteří napsali, buď že tribuni lidu k lidu návrh učinili i lid se na tom usnesl, aby, vykoná-li něco Marcus Furius jako diktator, pokuta pěti set tisícův assův mu uložena byla. **) Než abych spíše

*) t. j. revolucí.

**) těžkých. Dle našich peněz obnášela ona pokuta asi 116.700 zl. r. m.; uloživše ji diktatorovi počínali tri-

věřil, že znamením posvátným než návrhem nového způsobu se odstrašiti dal, k tomu mne vede jak povaha mně samého tak to, že na jeho místo bez meškání dosazen jest za diktatora Publius Manlius — nebo nač by jej byli zvolili k tomu boji, v němž by přemožen byl Marcus Furius — a že též Marcus Furius byl diktátorem následujícího roku, který by zajisté nebyl bez studu opět přijal svrchovanou moc, jež předešlého roku při něm zlomena byla, zároveň že toho času, v kterém o jeho pokutování, jak se vypravuje, návrh učiněn byl, buď i tomuto návrhu, kterým se obmezovaným viděl, na odpor se postavití mohl, aneb ani oněm návrhům, pro které i tento učiněn byl, překážeti nemohl a že až do naší paměti tribunská a konsulská moc spolu zápasily, ale diktatura vyšší důstojnost měla.

[39. Mezi složením první diktatury a nastoupením Manliovým na novou ukázalo se v hromadě lidu jako za mezikráli od tribunův odbývané, co z učiněných návrhův lidu, co navrhovatelům milejší bylo, neboť přijímali návrhy o úrocích a o pozemcích, stran konsula z lidu nechávali toho po starém. I byla by obojí věc bývala vyřízena, kdyby tribuni se nebyli vyjádřili, že se o všem najednou lidu tázati chtějí. Na to naklonil diktator boj na stranu lidu jmenovav z lidu Gaja Licinia, bývalého plukovníka, velitelem jízdy. Dovídám se, že to otcové s těžší snášeli a že se diktator blízkým příbuzenstvím s Liciniem otcům omlouval a zároveň tvrdil, že úřední moc velitele jízdy není větší než plukovníka s konsulskou mocí.] Když sněm k volbě tribunův ohlášen byl, počínali si Licinius a Sextius tak, že tvrdíce, že nechtějí, aby jim důstojenství bez přetržení prodlouženo

bunové revoluci, jež zamezena jest odstoupením Camillovým.

bylo, lid velmi mocně roznítili k tomu, oč se s přetvářením ucházeli. Devátý rok již prý stojí jako v boji proti mužům vznešeným s největším nebezpečím své osoby bez všelikého obecního prospěchu, že již zastaraly s nimi i ohlášené návrhy i veškerá síla tribunské moci, že z počátku zakročováním soudruhův proti jejich moci bylo bojováno, potom vyobcováním branného mužstva do války veliterské, konečně že se jim blesky diktatorskými vyhrožovalo; již že nestojí v cestě ani soudruzi ani válka ani diktator, neb ten prý i dobré znamení dal konsulu z lidu, jmenovav velitele jízdy z lidu, ale lid že sám sebe i své výhody zdržuje, že může mítí ihned město i náměstí zbavené od věřitelů, pozemky zbavené nepravých držitelův, bude-li chtíti, a tyto dary kdy pak přece myslí dosti vděčnou ocení, ztenčuje-li při schvalování návrhův o svých výhodách naději jejich navrhovatelům? že se nesluší na skromnost římského národu žádati, aby sám lichvy zbaven a v dědiny od velmožův bezprávím v držení vzaté uveden byl; ale ty, jimiž toho dosáhl, co sestárlé bývalé tribuny lidu nejen bez důstojenství ale i bez naděje do důstojenství zůstavil, proto ať sami nejprvé ihned ustanoví, co chtějí, potom při volbě tribunův lidu svou vůli na jevo dají; budou-li chtíti, aby návrhy od nich ohlášené spojené předneseny byly, že jest příčina, aby tytéž tribuny opět volili, neboť prý provedou, co ohlásili; pakli chtějí, aby jenom to, čeho kdo soukromě potřebuje, přijato bylo, že není potřebí nenáviděného prodloužení důstojenství a že nebudou ni sami mítí tribunského úřadu ni onino toho, co jest ohlášeno.

40. Proti tak urputné řeči tribunův vystoupil ku zrazování, jak se vypravuje, Appius Claudius Crassus, vnuk desítipánův, když pro nehodnost jejího obsahu udivení i potom mlčení ostatní z otcův zarazilo,

maje větší zášť i hněv než naději a mluvil prý asi v tento smysl: „Nebylo by mi to ani nové ani mimo nadání, Quirité, kdybych to, co jediné naší rodině od pobuřlivých tribunův vytýkáno bylo, také nyní uslyšel, že claudskému rodu již hned od počátku nic v obci pospolitě světějším nebylo nad velebnost otcův a že se vždy prospěchu lidu protivil. Z toho nezapírám aniž v pochybnost беру jedno, že, jak jsme byli přijati do obce a mezi otce, snažně jsme se přičiňovali, aby se v pravdě říci mohlo, že námi spíše zvýšena než ztenčena jest velebnost rodův těch, v kterých jste chtěli, abychom byli. O onom druhém, Quirité, odvážil bych se tvrditi za sebe i své předky, že jsme nikdy ani v soukromém životě ani při úřadech nic neučinili s vědomím, co by lidu neprospěšno bylo, leda by kdo to, co se pro veškeru obec pospolitou děje, za nepříznivé lidu jako jiné město obývajícím považoval, a že nižádný skutek neb slovo naše proti vašemu prospěchu nemůže v pravdě vytčeno býti, ač některé proti vaší vůli byly. Či snad kdybych nebyl z rodiny claudské ani z krve šlechtické pošlý, nýbrž jeden z Quiritův kterýkoliv, jenom když bych věděl, že z manželů urozených pocházím a u volné obci žiji, mohl bych to zamlčeti, že onen Lucius Sextius a Gajus Licinius, doživotní tribuni, jest-li bohům libo, po devět let, co kralují, tolik zvůle si osobili, že tvrdí, že vám při volbách, při přijímání zákonův volného hlasování nedopustí? „Pod výmin-kou“, praví, zvolíte nás po desáté za tribuny.“ Což jest to jiného než říci, oč se jiní ucházejí, to se nám tak oškliví, že to bez velké mzdy nepřijmeme. Než jaká jest přece tato mzda, za kterou vás vždy máme míti tribuny lidu? „Abyste naše návrhy“, praví, „ať se líbí ať se nelíbí, ať užitečny ať neužitečny jsou, všechny vesměs přijali.“ Prosím vás, Tarquiniové, tribuni lidu, myslete si, že já jeden občan ze středu

hromady k vám volám: „Račtež laskavě připustiti, aby volno bylo z těchto návrhův vybrati, co za blahodárné sobě považujeme, ostatního ponechati po starém.“ „Nebude dovoleno“, praví, „ty bys jenom o úrocích a o dědinách ustanovil, co se na vás všechny vztahuje, a — tento úkaz hrůzy by se nestal v městě římském, abys Lucia Sextia a tohoto Gaja Licinia konsuly spatřil, z čehož pohoršení béřeš, co v ošklivosti máš. Buď přijmi všechno aneb ničeho nenavrhuji.“ Tak jako by kdo tomu, jehož hlad trápí, jed s pokrmem předložil a velel, aby se buď zdržel toho, co živné jest aneb zhoubné k živnému přimísil. Tedy kdyby volnou tato obec byla, zdaž by ti nebyli zvolali u valném počtu: „Odejdiž odtud s tribunskými úřady a návrhy svými?“ Což nenavrhneš-li ty, co jest národu prospěšno přijíti, nebude nikoho, kdo by to navrhl? Kdyby někdo z patriciův, kdyby některý — což oni chtějí, aby větší nenávist plodilo — Claudius řekl: „Buď všechno přijmete aneb nic nenavrhuji,“ kdo by to z vás, Quirité, snesl? Což nebudete nikdy spíše pohlížeti na věc než na jejího původce, nýbrž všechno, co ona vrchnost řekne, budete vždy s uchem nakloněným, ale co od kohokoliv z nás řečeno bude, s odporným poslouchati? „Ale na mou věru, vaše řeč není nikoliv občanská.“ — Což, jaký jest to návrh, pro nějž se horší, že jste ho zamítli? Řeči jejich, Quirité, zcela podobný. Praví: „Konsuly nenavrhuji, abyste, jak chcete, nemohli voliti.“ Či jest to jiný návrh, jenž velí, aby naprosto jeden konsul z lidu byl volen aniž vám moc dopouští oba z patriciů voliti. Kdyby dnešního dne války byly, jako byla etrurská, když Porsenna na janiculském vrchu se položil, jako byla nedávno galská, když mimo Capitolium a tvrz vše toto v moci nepřátelské bylo, a o konsulský úřad s tímto Markem Furiem aneb s kterýmkoliv jiným z otcův onen Lucius Sextius se

ucházel, zdaž byste to mohli snést, aby Sextius mimo pochybnost konsulem byl, ale Camillus aby byl v nebezpečí odmrštění? Jest to důstojenství obecnými nazývati, aby dovoleno bylo, by se dva muži z lidu konsuly stali a dva z patriciův nemohli, a aby jeden z lidu volen býti musil, ale oba z otcův přejíti možná bylo? Jaké jest to společenství, jaká pospolitost? Jest to příliš málo, dostane-li se ti podílu v tom, v čemž jsi posud žádného účastenství neměl, leda bys o část se ucházeje celek si osobil? „Obávám se“, praví, „že, bude-li volno oba z patriciův voliti, žádného z lidu nevyvolíte.“ Což jest jiného než říci, protože ze své vůle nechcete nehodných zvoliti, uložíme vám nutnou povinnost zvoliti toho, koho nechcete? Což vyplývá z toho, než to, aby ani dobrodiním národu povinen nebyl, bude-li se s dvěma patricii jeden muž z lidu ucházeti, a aby tvrdil, že jest zvolen zákonem a ne hlasováním?“

41. Vyhledávají, jak by důstojenství vychvátili a ne jak by se o ně ucházeli, a tak chtějí, co jest nejvyšší, dosíci, aby ani za to, co nejmenší jest, ničím povinni nebyli, a raději chtějí příležitosti než zásluhami se ucházeti. Jest někdo, jenž by se štítil býti ohledán a posuzován, jenž by za slušné považoval, aby jemu jedinému jistých důstojenství mezi zápasícími spolučekateli se dostávalo, jenž by se z vašeho úsudku vybavoval, jenž by vaše hlasy na místě dobrovolných nutnými, na místě svobodných otrockými činil — nemluví o Liciniovi a Sextiovi, jejichž léta při nepřetržené moci jako léta králův na Capitolu počítáte*) — kdož jest dnešního dne v obci tak nízký, jemuž by dráha ku konsulskému úřadu za příčinou tohoto zákona snadnější se nestala než nám a

*) na sochách králův na Capitolu postavených byla léta jejich panování udána.

naším dětem ? jestli-že nás někdy nebudete moci zvoliti, ani když budete chtít, tyto ale budete musiti, i když nebudete chtít. O nedůstojnosti dost jest řečeno, neboť důstojnost přináleží člověku. Co mám mluvit o náboženských obřadech a posvátných znameních, kteréž pohrdání a urážení vlastně bohů nesmrtelných se týká ? Že po auspiciích toto město založeno jest, že po auspiciích u válce i v míru doma i v poli všechno se koná, kdož jest, jenž by to nevěděl ? Při kom tedy jsou auspicie obyčejem předkův ? Zajisté při otcích, neboť aspoň žádný úředník lidu není volen po auspiciích. *) Nám tak přináležejí auspicie, že nejen národ těch úředníkův, jež z patriciův volí, jinak nevolí než po auspiciích, ale i my sami bez hlasování národu po auspiciích mezikrále ustanovujeme, a soukromě auspicie máme, jichž tito ani při úřadech nemají. Což jest to tedy jiného, než že vyzdvihuje v obci auspicie, který volením mužův z lidu za konsuly je odnímá otcům, kteří je jediní míti mohou ? Necht se teď náboženství posmívají, neboť co to jest, nejedí-li posvátná kuřata, vyjdou-li z klece příliš pozdě, dá-li posvátné ptactvo křikem neblahé znamení ? Jsou to věci nepatrné, ale nepohrdajíce těmito věcmi nepatrnými učinili vaši předkové tuto obec největší, my nyní, jako by již milosti boží nijak potřebí nebylo, poskvvrňujeme všechny obřady. Ať bez rozdílu jsou voleni nejvyšší kněží, ptakopravci, králové obětovatelé, vložme na kohokoliv, jen když člověkem jest, čepici kněze Juppiterova, odevzdejme ancilie, svatyně, bohy, ctění bohův tomu, komu hříšno jest, ať činěny jsou návrhy bez zpytování posvátných znamení, ať bez nich voleni jsou úředníci, ať otcové nedávají

*) Shromáždění lidu se dalo bez zpytování znamení. Teprv později se mu dostalo této cti, ale skrovnou měrou.

stvrzení ani sněmům národu ani sněmům šlechty, ať Sextius a Licinius jako Romulus a Tatius v městě římském kralují, protože cizí peníze, protože pozemky darem dávají. Tak lahodno jest kořistiti z cizího majetku, aniž jim připadá na mysl, že se jedním návrhem na pozemcích obecných daleké pustiny dělají, když se držitelé ze svých statků vyhánějí, druhým pak že se úvěr zničuje, s kterým se celá lidská společnost vyzdvihuje. Za každou příčinou mám za to, abyste tyto návrhy zamítli. Cokoliv učiníte, přál bych, aby tomu bozi zdaru udělili.“

42. Řeč Appiova měla jenom ten účinek, že čas přijetí návrhův se odložil. Zvolení jsou po desáté totiž tribuni Sextius a Licinius, a provedli návrh o částečném volení desítipánův obřadních z lidu. Zvoleno jich pět z otcův, pět z lidu i zdálo se, že tímto krokem již cesta ku konsulskému úřadu upravena jest. Tímto vítězstvím uspokojil se lid a povolil otcům, aby na ten čas plukovníci zvolení byli a o konsulech zmínka se neučinila.

Od r. 388—389. od z. Ř.

364/3

Zvolení jsou Aulus a Marcus Corneliové po druhé, Marcus Geganius, Publius Manlius, Lucius Veturius, Publius Valerius po šesté. Když mimo oblehání Veliter, kteréž podniknutí více výsledku zdlouhavého než pochybného bylo, Římané za hranicemi pokoj měli, donesena jest náhle zpráva o válce galské a pohnula obec k tomu, aby Marcus Furius po páté diktátorem jmenován byl. On pak jmenoval Tita Quinctia Penna velitelem jízdy Claudius*) vypravuje, že toho roku válčeno bylo s Gally kolem řeky Anieny a slavný tehdy boj sveden jest na mostě, v kterémž Titus

*) Quintus Claudius Quadrigarius; viz úvod str. 8.

Manlius Galla, s nímž vyzván byv se potýkal, před očima dvou vojsk zabil a řetěz mu s krku sňal. Ale více spisovateli jsem spíše k tomu veden, abych věřil, že se to stalo po ne méně než desíti letech,*) ale tohoto roku že bylo v albanské krajině pod diktátorem Markem Furiem bojováno polem. Římanům nebylo ani pochybné ani nesnadné vítězství, ačkoliv Gallové náramný postrach pro památku dřevní porážky byli způsobili. Mnoho tisíc barbarů jest na bojišti, mnoho tisíc po vzetí ležení pobito. Ostatní se rozběhli po různu, nejvíc do Apulie spěchajíce a ubránili se nepříteli jak útekem dalekým tak tím, že je všude zároveň polekání i postrach rozptýlili. Diktátorovi jest souhlasením otcův i lidu**) triumf přisouzen. Sotva že válku dokonat, nastoupil mu strašnější doma rozbroj. I jest překonán náramnými boji diktátor i rada, tak že tribunské návrhy přijaty jsou i odbývány volby konsulův s odporem šlechty, při nichž Lucius Sextius první z lidu učiněn jest konsulem, aniž to bylo koncem bojův. Protože otcové tvrdili, že nedají své stvrzení, došlo málem k vystěhování se lidu i k jiným strašným pohrůžkám občanských bojův; přece však diktátorem pod výminkami různice utišený jsou i ustoupeno od šlechty lidu stran konsula z lidu, od lidu šlechtě stran praetora jednoho z otcův volitelného, jenž na soudu zasedati měl. Tak po dlouhém hněvu stavové konečně přivedeni jsou ku svornosti. Když pak rada tuto událost za hodnou považovala a že to, jest-li kdy jindy, dle zásluhy bohův nesmrtelných jest, aby se velké hry konaly a den jeden ku třem přidán byl; zpěchovali se aedilové lidu tohoto

*) Dle VII. 10. zběhla se událost ta již po šesti letech, říditi se tedy v tom jinými zas spisovateli.

**) t. j. souhlasení lidu bylo toliko soukromé a nemohlo nijak znamenati, že povoluje slavení vítězství, poněvadž lid k tomu moci neměl.

úřadu, mladí však patriciové se prohlásili, že pro bohy nesmrtelné rádi se tomu podvolí, aby se aedily stali. Za to jim ode všech díky jsou vzdány a stalo se usnesení rady, aby diktator o dvou aedilech *) národu návrh učinil, otcové pak všem sněmům toho roku své stvrzení dali. **)

Poznamenání.

Jako druhdy po pokoření Říma od krále Porsenny jednotliví národové proti Římanům povstávali, z jejich područí se vybaviti chtějící: tak po zapálení Říma od Gallův podobné povstávání všech sousedních národův proti Římanům se opakovalo, ale jednak pro velikou moc římskou, jednak pro nesjednocenost oněch národův bez patrných a trvalých výsledkův zůstávalo. Vedlé těchto zevnitřních válek trvaly v římské obci dále staré boje mezi lidem a šlechtou, jež r. 388., posledního této knihy, vyrovnáním práv ač ještě neúplným obou stavův ukončeny jsou.

K hl. 1. Camillus složil diktaturu teprv po uplynutí roku (*circumacto anno*) t. j. úředního, který tehdy prvním červencem se začínal. Obléhání Capitolia začalo se 20. července a trvalo sedm měsícův. Ku konci toho času, tedy v lednu aneb v únoru, nastoupil Camillus na diktatorský úřad a podržev jej do posledního června byl nejdéle šest měsícův diktátorem. Připomínám to za tou příčinou, že se slovům „*circumacto anno*“ rozumívá tak, jako by byl Camillus diktátorem celý rok.

Dva dni pro alijskou porážku neblahé povstaly tím, že 16. červenec opravením kalendáře k rozkazu Gaja Julia Caesara osmnáctým učiněn jest. Ostatné nemohly-li se v některý den odbývati služby boží, nemohla v týž den zasedati rada, nemohl povolán býti národ do shromáždění, nemohly se konati volby i jiné těmito podobné záležitosti vyřizovati, protože v takových případech vždy napřed obět vykonána býti musila.

K hl. 2. Spolek latinský, do něhož také Hernici

*) t. j. aedilech vyšších (*curulních*).

**) Jest také ustanoveno vystavěti chrám Svornosti.

s rovným právem přijati byli (Liv. II. 41.), měl ten účel, aby národové jej tvořící pod náčelnictvím Římanův své samostatnosti proti svým odvěčným nepřátelům, Etruskům, Volskům a Aequům hájili. Tohoto účelu jest dosaženo dobý-
tím Vejí a podrobením jižní Etrurie, velkým pokořením Aequův a Volskův. Tím pomíjela nutnost spolku, který mimo to velmi zviklán byl, protože Římané své moci zle užívající rozličného bezpráví na spolkových obcích se dopouštěli zvláště při zakládání osad, jež spolkovými pevnostmi býti měly, ale často buď zcela buď z větší části římským lidem obsazovány byly. Odtud povstal počátek rozbrojův a válek mezi Římany a spolkovými obcemi.

Volskové, praví Livius, jsou sedmdesátého teprv roku pokořeni. — Tento čas se nijak nesrovnává se započatím války mezi Římany a Volsky za krále Tarquinia Zpupného, neboť tak by již trvala válka asi 140 let. Možná, že roku 295. Ř. za konsulův Quinta Fabia a Lucia Cornelia učiněn byl mír, a že Livius jej měl na paměti píše slova svrchu uvedená.

Do Vol jest dle Livia (IV. 49.) římská osada uvedena. Dobyl-li tedy tohoto města r. 366. Ř. Camillus, připadlo nějakým způsobem Aequům do moci, o čemž se Livius nikde nezmiňuje. Možná také, že v této věci více víry zasluhuje Diodoros, který vypravuje, že Aequové toto město obléhající od Camilla poražení jsou.

K hl. 11.—20. Celé počínání-si rady proti Marku Manliu Capitolinovi ukazuje příliš ráz náruživé mstivosti. Marcus Manlius nesdělil náhledův panstva, svého stavu, kteráž panování a vládnutí nejvíce tak rozumělo, aby ona panovalo a vládlo, ale lid podroben byl a sloužil a tohoto svého ideálu dosáti hledělo utlačováním lidu a obohacováním-se třeba se škodou obce i lidu. Tedy odstoupil Manlius od svého stavu a pomáhal lidu, kde a jak mohl, nešetře nijak jmění svého. Toť bylo příliš mnoho šlechtě, aby to snesla. Dala proto proti němu zvoliti diktatora, jako druhdy proti Spuriu Maeliovi, a když to nic neprospělo, vynalezla v jeho jednání zločin bažení po království, kterýž se ve věci Spuria Cassia i Spuria Maelia vydatným prostředkem ukázal, a dala ho obžalovati na sněmu národu, na kterém dle tehdejšího řádu, od krále Servia Tullia zavedeného, měli převahu boháči, kterým jednání Manlioovo nejvíce na závalu bylo. Ostatní, jako druhdy při Spuriu Cassiu, dali se zaslepiti. Co žalobníci vystoupili dva tribuni lidu, ochotní tehdy jakož často jindy nástrojové šlechty, zvolení byvše snad za dvoupány nad zemězradou

(*duumviri perduellionis*) a za pomocníka jim přidán dle Zonara diktator Marcus Furius Camillus, který také tehdy, jak výsledek ukazuje, svou slávu rozmnožil.

K hl. 27. Sporům mezi radou a tribuny lidu za příčinou neodobývání popisu povstalým jest tak rozuměti, že tribuni vidouce lid stavěním a berní válečnou velice zadlužený chtěli provesti narovnávací řízení, aby lid uchrániti mohl ze svého jmění, co se uchrániti dalo, a hloubě neklesal, poněvadž i odvádění berně válečné čili nucené národní půjčky i konání vojenské služby dle posledního popisu bez ohledu na dluhy mezitím udělané se dalo. Ale rada, výbor panstva, jednak pro nebezpečí se všech stran nechtějíc ztenčení branné moci, neboť tehdy sloužili ještě ~~zřídka~~ ve válce občané do tříd při popisu pro nedostatečné jmění nevzatí, jednak nalézajíc v bídě a nouzi lidu vydatný prostředek ku provedení svého ideálu panování, zamezovala popis vším úsilím užívajíc prostředkův jak náboženských tak světských, jako povážlivého znamení úmrtím jednoho censora a vady při volbě druhých censorův učiněné ale teprv po volbě nalezené — Liv. VI. 27. — jako zaneprázdnění obce válkou — Liv. VI. 31. — nejvíce ale vlivu věřitelův na dlužníky — Liv. VI. 32. — Tím ovšem povstávaly bouře v obci, zvláště když byli rázní tribuni; než konečně zvítězila šlechta a stav lidu učiněn jest zoufalým. — Liv. VI. 34. — I vidělo se panstvu, že jeho moc upevněna jest a snad na věky, jakož takového domnění bylo před vystěhováním-se lidu na svatou horu, jakož později za desítipánův a potom po několika letech po svržení desítipánův; než jako v dřívějších dobách tak v této jest použito bíděného postavení lidu od schytralých vůdcův a provedeny jsou změny v ústavě, z nichž největší prospěch měli vůdcové a po nich obec, ale chudý lid velmi málo a panstvo toliko škodu i ponížení.

K hl. 35. Bouře návrhy tribunův lidu Gaja Licinia Stolena a Lucia Sextia Laterana (*rogationes Licinia, Sextiae*) povstalec podává Livius jenom částečně, při čemž zvláště ono pětileté bezvládí podezřelé jest, a také obsah dvou prvních návrhův jest neurčitě podán, buď že již od tribunův nejasně položen byl aneb že jej Livius ve svých pramenech tak našel. Hned při prvním návrhu, aby od jistiny odpočteno bylo, co se na úrocích splatilo, zůstává nejasno, byly-li míněny všechny úroky zaplacené aneb jenom ta část úrokův, jež přesahovala úroky zákonné t. j. jeden ze sta měřené. Obojí výklad jest dle případův ze starého věku pravdě podobný. Při druhém návrhu, který byl jaksi

obnovením pozemkového zákonu Spuria Cassia — Liv. II. 41. — aby totiž nikdo více pěti set jiter dědiny obecní v držení neměl, jest ještě větší nejistota, neboť nebylo ustanoveno, co by se s nadbytkem státi mělo, měl-li by mužům z lidu jako osadníkům rozdělen aneb komukoliv prodán býti. Třetí návrh, pro který za příčinou získání lidu dva první učiněny byly, zněl určitě v tom, aby se neodbývaly volby plukovníkův a z konsulův aby jeden na prostu z lidu volen byl, kteráž nutnosti dle dosavadní zkušenosti potřeby bylo; ale neurčitost jeho záležela v tom, že se dle jeho znění mysliti mohlo, jako by oba konsuly z lidu voliti bylo lze, poněvadž nebylo ustanoveno, že druhý konsul z otcův býti musí. Co se příslušnosti týče, o které se Livius ani slovem nezmiňuje, patřily dva první návrhy na sněm lidu a měly platnost pro celý národ, jak mile tam přijaty byly. Třetí návrh patřil na sněm národu a byl-li tam přijat, musil, aby byl platným, ještě od šlechty na jejím sněmu stvrzen býti, poněvadž se týkal udělování svrchované moci vojenské a soudní. Tedy rozhodl-li lid o něm, vyslovil jenom své přání, kterého si šlechta po právu všímati nemusila. Při provádění svých návrhův kráčeli tribuni lidu, Licinius a Sextius, z počátku cestou zákonnou a rada, v čele šlechty stojící, používala svého obyčejného prostředku proti nemilým návrhům tribunským, zakročování tribunův jiných, což Licinius a Sextius se své strany spláceli zakročováními proti všem výkonům vládním. Konečně když buď žádný tribun proti návrhům zakročovati nechtěl aneb jejich navrhovatelé zakročování tribunského nechtěli si ač proti ústavě všímati — Liv. VI. 38. — vzala rada své útočiště k moci diktatorské. Tu použili Licinius a Sextius jak proti šlechtě tak proti lidu zastrašování. Lid, který si dvou prvních návrhův přál ale třetí zamítal, nesdělaje ctižádosti svých vůdcův, zastrašili tím, že všechny tři návrhy v jeden (*lex saturna*) pojavše mu pohrozili, že buď všechny tři návrhy najednou přijeti musí, aneb že ničeho nenavrhnou a že jenom pod tou výminkou tribunský úřad přijmou, aby lid za všechny návrhy najednou hlasoval. Tak jsou na sněmu lidu přijaty desátého teprv roku po jejich ohlášení, když diktator Marcus Furius Camillus a rada náramnými boji přemoženi byli. Než při uvedení jich v život nastaly nové svízele a boje. První dva návrhy čili první dvě části návrhu spojeného byly již přijetím od lidu platny, ale třetí části, volení konsula z lidu, nechtěla šlechta připustiti, ani, když přece zvolen byl, he stvrditi, t. j. úřední moc mu uděliti. Tento spor jest na-

rovnán působením Camillovým, aby šlechta konsula z lidu uznala, ale lid za to připustil, aby od moci vojenské oddělena byla moc soudní a odevzdána zvláštnímu úředníku, praetoru, toliko ze šlechty volitelnému. Také ustanovení dvou vyšších aedilův, ze šlechty toliko volitelných, jejichž úřad byl z větší části policejní, bylo spíše náhradou za konsula z lidu než něco nahodilého, jak to Livius vykládá. Jak lid ku konsulskému úřadu přístupu nabyl, považovány byly oba stavy za stejně oprávněny, ač ještě mnohé úřady jak kněžské tak světské toliko šlechticům přístupny byly. Následek rovného oprávnění obou stavův kromě svornosti mezi stavy byl mimo jiné také ten, že tribuni lidu přijati jsou do rady, kde se jako ostatní úředníci zúčastňovali mohli v rokování.

Od zavedení rovných práv počala také nová šlechta — šlechta úřadův a důstojenství (nobilitas) vedlé staré šlechty rodu (patres, patricii).

K hl. 37. Návrh o volení desítipánův nad svátostmi čili obřadních s polovice z panstva, s polovice z lidu na místě starých dvoupánův z patriciův učiněn jest proto, aby šlechta proti konsulům z lidu nemohla zle užívatí knih Sibylliných v Římské obci velmi důležitých.

Thaebura, aedil kural.

Kniha sedmá.

Výtah.

Přidány jsou dva nové úřady, praetorství a vyšší aedilství. Obec trpěla morovou ranou, kteráž se stala známou skonáním Furia Camilla, a když se proti ní lék a ukončení vyhledávaly, byly tehdy po prvé hry divadelní odbývány (1—3.). Když Lucius Manlius rok položen byl od Marka Pomponia, tribuna lidu, pro ukrutné odbývání odvodu a pro vypovězení na venkov syna Tita Manlia bez vší viny, přišel jinoch sám, jehož vypovězení otci vytýkáno bylo, do ložnice tribuna a vytasiv meč donutil ho, aby v jeho slova přísahal, že v žalobě pokračovati nebude (4—5.). Když rozstoupením se země celá konečně poděšena byla vlast, jsou všechny drahocenné věci uvrženy do otvírající se propasti v městě římském. Do něho se uvrhl ve zbrani Curtius, na koni sedě. Takto jest vyplněna (6.). Jinoch Titus Manlius, který svého otce tribunského sužování uhájil, vstoupil v souboj proti Gallovi, vyzývajícímu některého z římských vojnův, a když ho zabil, snal mu s krku zlatý řetěz (torques), který potom sám nosil, a dle něhož Torquatus nazván jest (9—10.). Přidány dva okresy, pomptijský a publiský (15.). Licinius Stolo jest dle zákona, který sám dal, odsouzen, protože více pěti set jiter obecních pozemků v držení měl (16.). Plukovník Marcus Valerius Galla, od něhož vyzván byl, zabil, při čemž havran (corvus) na přílbici sedal a drápy i zobcem nepříteli napadal, a onen otud obdržel jméno „Corvinus“ a jest zvolen za konsula roku nejbližšího pro svou statečnost, ač teprv dvacet tři léta stár byl. S Carthaginci jest učiněno přátelství (26.). Když Campanští válkou od Samnitův sužování byli a za pomoc radu požádavše jí neobdrželi, poddali město i krajinu národu římskému, za kterouž příčinou usnesení se stalo, aby to, co jménem římského národu učiněno bylo, válkou proti Samnitům hájeno bylo (29—32.). Když vojsko od konsula Aula Cornelia na nepříznivé místo přivedeno byvši u velikém nebezpečí bylo, jest příčiněním plukovníka Publia Decia Mura zachováno, jenž opanovav vrch nad tou výšinou, na které se Samnité položili, konsulovi přiležitost

poskytl k vyvážnutí na místo příznivější. Sám pak od nepřátel obklíčen byv probil se (34—46.). Když římscí vojáci, kteří v Capui v posádce zůstaveni byli, k opanování města se spikli a po vyzrazení záměru toho strachující se trestu od římského národu odpadli, jsou diktátorem Markem Valeriem Corvem čili Corvinem, který je svým věhlasem od zabylosti odvedl, vlasti zpět navracení (38—42.). Mimo to jsou zde obsaženy šťastně vedené války proti Herníkům, Gallům, Tibuřanům, Priverňanům, Tarquinianům, Samnitům a Volskům (6., 7., 8. a jinde).

Od r. 389—390. od z. Ř. = od r. 363—362. př. Kr.

1. Znamenitým bude tento rok konsulstvím nového člověka, znamenitým dvěma úřady novými, praetorským a vyšším aedilským (curulním). Těchto důstojenství vydobyli patriciové za postoupení jednoho konsulského místa lidu. Lid dal konsulský úřad Luciu Sextiovi, jehož zákonem získán byl, otcové obdrželi vlivem svým při volbách praetorský úřad pro Spuria Furia Camilla, syna Markova, aedilský pro Gnea Quinctia Capitolina a Publia Cornelia Scipiona, muže svých rodův. Luciu Sextiovi z otcův za soudruha dán Lucius Aemilius Mamercus. Na počátku roku učiněna zmínka i o Gallech, kteří z počátku rozptýleni byli po Apulii a již se prý shromažďují, i o odpadnutí Herníkův. Poněvadž vše z úmysla odkládáno bylo, aby se nic konsulem z lidu nevykonávalo, bylo všeobecné ticho a poklid podobný stání soudův, leda že tribuní toho tiše nesnášeli, že si šlechta za jednoho konsula z lidu tři úředníky z patriciův, na slonové stoličce v lemované toze jako konsulové sedící, osvojila, a to praetora, právo vydávajícího a soudruha konsulův a pod těmi samými posvátnými znameními zvoleného, pro kterýžto nátlak rada se ostýchala dáti vyšší aedily z otcův voliti. S počátku učiněna shoda, aby ob rok z lidu voleni byli, potom nebylo v tom rozdílu.

Od r. 390—391. od z. Ř. — od r. 362—361. př. Kr.

Na to za konsulův Lucia Genucia a Quinta Servilia byl pokoj v obci i od rozbroje i od války, než vypukl náramný mor, aby nikdy strachu a nebezpečí prosti nebyli. Vypravují, že censor, aedil vyšší, tři tribuni lidu zemřeli, a poměrně také z ostatního obyvatelstva mnohé pohřby byly. Ale nejvíce tento mor učinila znamenitým jak včasná tak bolestná smrt Marka Furia. Neboť byl v pravdě muž jediný v každém postavení, náčelník v míru i u válce než do vyhnanství odešel, ještě slavnější u vyhnanství buď touhou obce, jež vzata byvši za pomoc nepřítomného vzývala, buď štěstím, kterým do vlasti zpět uveden byv s sebou vlast samu uvedl, na to po dvacet pět let — neb tak dlouho potom byl živ — byl rovný velikosti takové slávy i za důstojného považován, aby ho po Romulovi za druhého zakladatele města římského prohlašovali.

Od r. 391—392. od z. Ř.

2. I tohoto i následujícího roku za konsulův Gaja Sulpicia Petika, Gaja Licinia Stolona byl mor. Proto nevykonáno nic pamětihodného, leda že za příčinou vyprošení milosti boží tehdy po třetí po založení města boží hody byly. A když ani lidskou radou ani božskou pomocí prudkost nemoci ulehčována nebyla, a mysli pověrou byly přemoženy, jsou prý také hry divadelní, nová věc válečnému národu — neb dotud byly toliko hry v kolišti — zavedeny mezi jinými prostředky smíření nebeského hněvu. Ostatně byla to, jako skoro všechny počátky, věc také jen nepatrná a to z ciziny vzatá. Bez vši básně, bez představování ku znázornění básně konali herci z Etrurie povolání dle zvuku flétny poskakující ne nesličné pohyby oby-

čejem tuským. Na to začala je mládež napodobovati provádějíc mezi sebou žerty ve verších z hruba složených aniž odporovaly pohyby slovům. Přijata jest tedy tato věc i častějším představováním vzdělána. Domácím umělcům, protože po tusku herec „ister“ se nazýval, dáno jméno „histriones“, kteří neprovozovali střídavě jako před tím básní fescenským hrám podobných, neuspořádaných a sprostých jak to napadlo, nýbrž představovali smíšeniny měrou z úplna opatřené se zpěvem ku flétně upraveným i s pohyby přiměřenými. Po několika letech Livius, *) který se první odvážil na místě smíšeniny látku dějem spojití a který ovšem také jakož tehdy všickni hercem svých básní byl, častějším opakováním hlas si otupiv, vyžádal si prý dovolení, aby hocha ku zpěvu před pištce postavil, i přednesl prý pak píseň s pohyby o mnoho živějšími, protože mu provozování zpěvu v ničem na překážku nebylo. Na to začali dle pohybův hercům zpěvy přednášeti a toliko rozmluvy jejich hlasu jsou zůstaveny. Když se tímto zákonem divadelním od smíchu a nevázaného žertu věc odvracela a hra se znenáhla v umění proměnila, zanechala mládež hercům představování divadelních her a začala sama mezi sebou starodávným obyčejem žerty v básně vložené prohazovati, jež později dohrami nazvány a nejvíce s atelskými hrami spojeny jsou, kterýž druh her od Oskův mládež přijavši podržela a hercům ho poskvřiniti nedopustila. Proto trvá ustanovení, že představitelé atelských her z okresův vyvrženi nejsou a vojenské služby konají, jakoby v umění divadelním

*) Livius Andronicus, Řek z Tarenta poslý a při dobytí tohoto města r. Ř. 482. od Římanův jatý a do otroctví prodaný, byl nejstarší a plodný dramatický básník římský. První divadlo předvedl r. Ř. 514. Jméno Livius obdržel od Livia Salinatora, který mu svobodu dal.

účastenství neměli. *) Vidělo se mi, aby mezi nepatrnými počátky jiných věcí první také počátek her položen byl, aby se ukázalo, jak od zdravého začátku tato věc k nynější sotva mohutným královstvím nesitelné nerozumnosti postoupila. **)

3. Avšak neulehčil prvopočátek her usmíření božstva věnovaný ani myslem rozpaků nábožných ani tělům nemocí, ba když hry právě uprostřed závodistě rozvodněním se Tibery zaplavené překazilo, působilo to teprv náramný postrach, jako by se bozi již byli odvrátili a opovrhovali prostředky hněv smiřujícími.

Od r. 392—393. od z. Ř.

Tedy když za Gaja Genucia, Lucia Aemilia Mamerka, kteří byli po druhé konsuly, více vyhledávání obětí na smířenou mysl než nemoci těla trápily, obnoveny prý z paměti starších lidí, že mor druhdy tím přestal, že diktator hřeb zarazil. Rada za příčinou tohoto obřadu poručila jmenovati diktatora, aby hřeb zarazil. Jmenován jest Lucius Manlius Imperiosus a on jmenoval velitelem jízdy Lucia Pinaria. Jest starý zákon dřevními písmeny i slovy sepsaný, aby ten, kdo nejvyšším vojvodou jest, třináctého září hřeb zarážel. Zákon ten zavěšen byl na pravé straně chrámu Juppitera milostivého svrchovaného, s kteréž strany chrám Minervin jest. Tento hřeb byl, jak vypravují, známkou let, protože v těch časech písmo po řídku bylo, a zákon byl prý proto chrámu Minervinu věnován, poněvadž počet vynálezem Minerviným jest. Že se také ve Volsiniích hřeby co oznamovatelé počtu

*) bylot umění herecké u Římanů v malé vážnosti, jakož i herci.

**) Livius naráží na nesmyslný a nejspíše náklad při představování divadelních her za své doby, o čemž jedná také Q. Horatius. Ep. II. 1. 189. atd.

let zaražené ve chrámu Nortie,*) bohyně etrurské, nacházejí, tvrdí Cincius,**) pilný takových památek zpytovatel. Konsul Horatius posvětil po zákonu chrám Juppitera milostivého svrchovaného roku po vypuzení králův. Od konsulův jest potom obřad zarážení hřebu na diktatory přenesen, protože to byla vrchnost vyšší. Na to po opomenutí tohoto obyčeje viděla se věc sama sebou býti důstojná, aby pro ni diktator zvolen byl. Než zvolený za tou příčinou Marcus Manlius, jako by k řízení obce pospolitě zvolen byl a ne k tomu, aby ji hněvu božího zbavil, pouštěje se bez příčiny do války hernické krutým odvodem vojenský lid týral a konečně, když se všickni tribuni lidu proti němu zdvihli, jest buď mocí buď studem přemožen a odstoupil z úřadu.

Od r. 393—394. od z. Ř.

4. Přece však jest na počátku následujícího roku za konsulův Quinta Servilia Ahaly a Lucia Genucia rok položen Manliovi od Marka Pomponia, tribuna lidu. V nenávisti byla jeho tvrdost při odvodu pře-trpěná nejen se škodou občanův ale i s poroucháním těl, protože byli jednak bičováni ti, kteří se při jmenu neohlásili, jednak do žaláře odvedeni a přede vším byla v nenávisti jeho ukrutná povaha a příjmi Imperiosus (Pánovitý) obtížné obci volné, které si okázalou tvrdostí spůsobil, protože ji ne méně na cizích než na nejbližších příbuzných ano i na své krvi vykonával. Mimo jiné věci dával mu tribun za vinu to, že syna mladíka, který v žádném hanebném činu usvědčen nebyl, z města, z domu, od božstva rodinného vyobcoval, že mu náměstí, denní světlo,

*) Nortia byla etrurská Fortuna.

**) Cincius, zpytovatel starožitností, žil za doby Ciceronovy.

společnost se soudruhý zamezil a k práci otrocké málem do žaláře a káznice ho dal, kde prý z vznešeného domu pocházející jinoch diktatorský každodenní bídou se učí, že od otce v pravdě pánovitého splozen jest. Než pro jakou vinu? Protože prý trochu nevymluvný jest a jazykem neobratný. A této vady přírodní měl-li prý otec ošetřovati, má-li jaký lidský cít do sebe, či kárati a trýzněním ji znatelnou učiniti? Že ani nemá zvíř méně neživí a neopatrjuje, jest-li co z jejího rodu málo podařilé; avšak Lucius Manlius že zvětšuje synovu strast strastí a nad to stěžuje váhavost jeho ducha a má-li on do sebe neopatrnu část přirozené svěžesti, tu že v něm udušuje životem selským a venkovskou úpravou chovaje ho mezi stády.

5. Tímto obviňováním jest spíše rozdrážděna mysl všech než jinocha samého, ba na opak těžce to nesa, že také on jest otci příčinou nenávisti a osočování, pojal, aby všickni bozi i lidé věděli, že raději chce, aby otci než jeho nepřátelům pomoe dána byla, úmysl ducha ovšem nevzdělaného a surového, který, ač nebyl vzorem občanské mysli, přece synovskou láskou chvalný byl. Mimo vědomí všech spěchá, nůž pod rouchem uschovav, ráno do města a od brány bez prodlení do domu k tribunu Marku Pomponiovi a vece vrátnému, že potřebí jest, aby se na místě s jeho pánem sešel, tedy ať oznámí, že tu jest Titus Manlius, Luciov syn. Jest brzo uveden — neboť byla naděje, že hněvem proti otci popuzen jsa buď nějaké nové obvinění aneb nějakou radu k vedení pře donáší — a pozdraviv a pozdraven byv vece, že něco jest, o čem by s ním beze svědkův vyjednávati chtěl. Když všem poručeno bylo, aby odtud odešli, tasí nůž a stoje nad lůžkem s vytaseným oceleu hrozí, že, nebude-li přísahati v slova jemu předřkávaná, že nikdy nebude odbývati hromady lidu za příčinou ob-

žalování jeho otce, na místě ho probodne. Tribun se chvěl, neb viděl ocel, an se mu před očima mihá, a že on jest sám, bez zbraně, ale onen jinoch přesilný, a čeho se neméně obávati bylo, svou silou pošetile drzý, i přísahá v slova, k nimž donucen byl, a potom se vyjádřil veřejně, že tím násilím donucen byv od svého předsevzetí ustanul, aniž pak lid takou měrou těžce to nesl, že se toho syn za otce odvážil, jakou by si byl přál, aby mu moc dána byla hlasovati nad obžalovancem tak ukrutným a zpupným. I bylo to tím více chvály hodno, že ho taková tvrdost otcova nikoliv od lásky synovské neodvrátila. Tedy jest nejenom otci zodpovídání se odpuštěno ale i jinochu samému sloužila tato udalost ku cti a když toho roku po prvé usnesení se stalo, aby plukovníci k legiím ustanovováni byli hlasováním*) — neb i dříve, jako nyní ty, kteří se Rufovci**) jmenují, ustanovovali vojvody sami — obdržel mezi šesti místy***) druhé beze všech doma i v poli zásluh, jimiž by si byl získal přízně, poněvadž na venku a daleko společnosti lidské mládí ztrávil.

6. Toho roku buď zemětřesením buď nějakou jinou silou propadla prý se asi prostřední část náměstí ohromnou rozsedinou do nesmírné hloubi, aniž prý mohla tato propast snášením země, již každý se své strany přinášel, vyplněna býti dříve, než napomenutím božím zpytovati začali, čím nejvíce římský národ mocen jest, neb věštci prorokovali, že to onomu místu obětovati se má, aby římská obec pospolitá věčnou byla. Tu prý Marcus Curtius, jinoch ve válce

*) t. j. lidu, čímž jeho moc zvýšena jest. Stalo se to proto, aby k vojenské službě ochotnější byl.

**) Rufovci (Rufuli) po Publiu Rutiliu Rufovi, tribunu lidu r. Ř. 582., který jejich práva ustanovil.

***) Všech tribunů bylo 24 (šest při každé legii), lid jich volil toho času šest.

výtečný, pokáral pochybující, zdaž nějaké dobro více římské jest než zbraně i statečnost. Když se ticho stalo, pohlížel prý na chrámy bohův nesmrtelných, které při náměstí stojí i na Capitolium a pozdvihuje rukou tu k nebesům tu do otevřené rozsedliny země k duchům zesnulých na oběť prý se vydal, na to sedě na koni, co nejlépe ozdobeném, ve zbrani prý se uvrhl do propasti. I jsou prý dary a plody zemské od davu mužův a žen na něho naházeny a močál ten jest prý nazván curtským, ne po onom dávnověkém Curtiu Mettioví, vojínu Tita Tatia, nýbrž po tomto. Péče by nechyběla, kdyby jen zpytovatele nějaká cesta k pravdě vedla, nyní musí člověk na pověsti a udalostech přestati, kde jistou víru odnímá starobylost. Také jméno močálu novější pověsti jest znamenitější. Po opatření takového zázraku jest téhož roku vznesen potaz na radu o Hernicích a když ona marně vyslala fetialy žádat za odčinění, uzavřela, aby toho nejbližšího dne návrh k národu o opovězení války učiněn byl. I svolil národ k té válce valnou většinou. Její vedení připadlo losem konsulu Luciu Genuciioví. Obec byla v napnutém očekávání, protože on co první konsul z lidu válku svým vrchním velitelstvím vésti měl, hodlajíc dle toho, jak věc dopadne, sdílení-se důstojenstvími za dobré neb špatné opatření považovati. Náhodou se stalo, že Genucius s velkým úsilím proti nepřátelům přitáhna do nástrahy upadl a když legie nenadálým postrachem poraženy byly, konsul obklíčen byv padl, aniž věděli nepřatelé, koho zabili. Jak to do Říma zvěstováno bylo, nebyli otcové nikoliv tak zarmuceni pohromou obecní jako zpupní nešťastným řízením konsula z lidu a reptali na všech místech, aby šli, volili konsuly z lidu, přenesli zpytování posvátných znamení, kam hříšno jest; že otcové mohli usnesením lidu ze svých důstojenství vypuzeni býti, zdaž pak také proti bohům nesmrtel-

ným platen byl zákon bez zpytování posvátných znamení daný? že tito sami pomstili svou božskou moc, svá znamení, neb jak mile se jich dotekl ten, kterému to ani po lidském ani po božském právu nepřislušelo, že zahlazeno jest s vůdcem vojsko a učiněno výstrahou, aby budoucně se změtením práva rodův sněmové odbývání nebyli. Takové hlasy se rozléhají v radnici a po náměstí. Appia Claudia, který si nyní, protože od návrhu zrazoval, s větší platností stěžoval na výsledek opatření, kteréž byl pokáral, jmenuje konsul Servilius diktátorem se schválením patriciův i nařízen jest odvod a zastavení soudního řízení.

7. Než diktator i nové legie do Hernicka přišli, jest vedením pobočníka Gaja Sulpicia vykonán po příležitosti slavný čin. Na Herniky, kteří po smrti konsula pohrdavě k ležení římskému postupovali s nehrubě pochybnou nadějí do vybojování, učiněn jest výpad povzbuzováním pobočnickovým a při mysli vojínův plné hněvu a nevole. I chybělo mnoho Hernikům do naděje vkročení na náspy. V tak pomatečných řadách odtud odstoupili. Po příchodu potom diktatorovu spojí se nové vojsko se starým a zástupy se zdvojnásobí a v hromadě vychvalováním pobočníka i vojínův, jejichž statečností ležení uhájeno bylo, povznese diktator jednak mysli slyšícím zaslouženou chválu, jednak ponukne ostatní, aby se statečností vyrovnávali. Také u nepřátel se válka nepřipravuje líknavěji, kteří jsouce pamětliví i před tím zjednané slávy i vědouce, že nepřátelská moc rozmnožena jest, také svou moc rozmnožují. Povoláno jest celé hernické plémě, všechen vojenský lid. Sebráno osm praporcův po čtyrech stech vybraného mužstva. Tento výtečný květ branného lidu naplnili nadějí a srdnatostí také tím, že uzavřeli, aby dvojnásobnou mzdu bral. Sproštěni také byli vojenských prací, aby zů-

staveni jsouce k jedinému dílu bitvy věděli, že se více, než jinak muži patří, namáhati mají. Také na bojišti byli mimo šik postaveni, aby jejich statečnost tím zřejmější byla. Rovina dvou tisíc krokův dělila římské ležení od Hernikův. Tam jest v rovné skoro vzdálenosti s obou stran uprostřed bitva svedena. S počátku stála bitva v nerozhodné naději, protože se marně namáhala římská jízda útokem pomásti šik nepřátelský. Když boj jízdy statečně podnikaný přece jen marný byl, otáží se jezdci dříve diktatora, a potom s jeho přivolením zanechajíce koní příženou se letem s náramným pokřikem před prapory pěchoty a nový začnou opět boj. I bylo by bývalo nemožná jim odolati, kdyby se mimořádné praporce nebyly s rovnou těla i ducha silou jim postavily.

8. Tehdy potýkali se přední muži obou národův. Co s té a oné strany společný války bůh uchvacuje, jest škoda mnohonásobnější než počet obnáší. Mnoho jich padne na obou stranách, více jich poraněno. Konečně jezdci domlouvají jeden druhému tázajíce se, co zbývá, jestliže ani na svých koních nepřítel nezapudili aniž pěší nějaké rozhodnutí učiní? proč před prapory zpupně vyskočili a na nevlastním bojují místě? Takovými mezi sebou hlasy se roznítivše a vojenský pokřik obnovivše ženou se ku předu a nejprvé vytlačili nepřítel s místa, potom ho odrazili, konečně již rozhodně na útěk obrátili, aniž snadno říci jest, jaká okolnost tak rovnou moc překonala, leda že ustavičný osud obou národův mysl povýšiti i ponížiti mohl. Až k táboru stíhají Římané Herniky prchající, ale dobývání jejich tábora se zdrželi, protože pozdě na dni bylo. Oběť se jevila dlouho nepříznivou, což zdrželo diktatora, že před polednem znamení dáti nemohl. Proto boj do noci prodloužen jest. Druhého dne jest útekem opuštěno ležení hernické a někteří ranění, kteří byli zůstaveni, jsou nalezeni a zástup

utíkajících od Signianův, když vně jejich hradeb nevalné praporce spatřeny byly, poražen a úzkostlivým útekem po polích rozprášen. Také Římanům nebylo vítězství nekrvavé. Čtvrtá část vojskův jest ztracena, a také, což nebylo menší ztrátou, padlo několik jezdcův.

Od r. 394—395. od z. Ř.

9. Když následujícího roku konsulové Gajus Sulpicius a Gajus Licinius Calvus vojsko do Hernicka přivedli a nenalezše na venkově nepřitele Ferentina jejich města mocí dobyli, zavřeli před nimi, když se zpět vraceli, Tibuřané brány. Když dříve již mnohé stížnosti s té i oné strany předneseny byly, bylo toto konečnou příčinou, že skrze fetialy za odčinění požádáno a válka národu tiburskému opovězena jest. Dostatečně známo, že toho roku byl diktátorem Titus Quinctius Pennus a velitelem jízdy Servius Cornelius Maluginensis. Macer Licinius*) píše, že za příčinou odbývání voleb a od konsula Licinia jmenován jest, protože jeho soudruh volby před válkou předsevzítí přislí, aby konsulský úřad bez přetržení podržel, a že se musilo vystoupiti proti této nezřízené žádosti. Než vyhledává Licinius této slávy jako rodině náležející, a to jej činí svědkem méně vážným. Poněvadž ve starých letopisech žádné zmínky o této události nenalézám, kloním se více k tomu, abych toho domnění byl, že za příčinou války galské diktátor zvolen jest. Aspoň měli toho roku Gallové ležení u třetího sloupu na silnici salarské za mostem anienským. Když diktátor za příčinou bouře galské zastavení soudního řízení poručil, zavázal celou mladší třídu přísahou i vytáhna s náramným vojskem položil se táborem s té

*) O Liciniovi viz Liv. IV. 7.

strany na břehu anienském. Uprostřed byl most, aniž která strana jej strhovala, aby to nebylo znamením bázně. Časté byly půtky o opanování mostu aniž bylo lze pro nejistou moc rozhodnouti dostatečně, kdo by jej podržel. Tu na prázdnou mostu prostoru vystoupil Gall nadobyčejné velikosti a co největším hlasem mohl, pravil: „Kterého nejstatečnějšího muže nyní Řím má, nuže ať k boji vystoupí, aby námi dvěma se rozhodlo, které plémě ve válce lepší jest.“

10. Dlouhé bylo mlčení mezi popředníky jonákův římských, poněvadž se i půtky nepřijíti ostýchali i obzvláštního podílu v nebezpečí vyhledávati nechtěli. Tu se Titus Manlius, Luciův syn, jenž otce týráni tribunského uhájil, odebere s přední strážě k diktatorovi. „Bez rozkazu tvého, vojvodo“, praví, „nechtěl bych mimo šik nikdy se potýkati, ani kdybych jisté vítězství viděl; ty-li dovolíš, chci já oné obludě ukázati, když tak drze před prapory nepřátelskými poskakuje, že jsem z té rodiny posel, která gallský zástup se skály tarpejské svrhla.“ Tu praví diktator: „Sláva budiž tvé statečnosti, Tite Manlie, a oddanosti k otci i k vlasti. Jdi a dokaž s pomocí boží nepřemožitelnost jména římského.“ Na to ozbrojí jinocha jeho soudruzi. Vezme štít pěší, opáše se hispanským mečem, působilým k boji s bližšího místa. Jak ho ozbrojili a opatřili, přivedli ho proti Gallovi, který se pošetile těšil a — i to se vidělo starým pamětihodno — posmívaje se také jazyk vyplazoval. Na to se odeberou na své stanovisko a uprostřed jsou zůstaveni více obyčejem divadla než dle zákona válečného dva ozbrojenci, nikoliv rovní, kdyby je člověk po pohledu a postavě posuzoval. Tělo jednoho bylo velikostí nadobyčejné a stkvoucí pestrým oděvem a malovanou a zlatem vykládanou zbrojí, při druhém byla prostřední vojenská postava i jeho více přiměřená než ozdobená zbroj byla neveliké úhlednosti;

při něm lebylo marného zpěvu ani poskakování a máchání zbraní, nýbrž jeho duch zmužilosti a hněvu tichého plný byl všechnu srdnatost do samého rozhodnutí boje odložil. Jak postanuli mezi dvěma šíky a myslí tolika kolem lidí nadějí i strachem v nejistotě byly, tu Gall jako horská spousta nad hlavou strmící nastaviv levou rukou štít spustil s náramným hřmotem meč marně sečmo na zbroj nepřítele přicházejícího. Ale Říman nadzdvihnul svůj meč a když štítem štít dole odrazil a celým tělem více vně nebezpečí poranění se dostav mezi tělo a zbroj se vedral, proklál mu jedním a druhým po sobě bodnutím břicho a slabiznu a povalil na náramnou prostoru nepřítele padajícího. Na to ušetřiv ležícího těla všeho ostatního trýznění sňal mu jedině řetěz (*torques*) s krku, kterýž krví postříkaný kolem svého krku dal. Polekání s udivením zarazilo Gally, Římané přišli veselí s přední stráže svému vojínu vstříc a vedli ho štěstí přejíce i vychvalujíce k diktatorovi. Mezi prohozujícími některé pravidel prosté žerty po vojensku na způsob písni uslyšeno také příjmi Torquatus, které pak potomstvem rozhlašováno bylo i také rodině ku cti sloužilo. Diktator přidal zlatý věnec darem i vychvaloval v hromadě neobyčejnou měrou tento boj.

11. I vskutku bylo toto potýkání pro výsledek celé války tak důležité, že galské vojsko v noci nejbližší příští kvapně ležení opustivši do krajiny tiburské a odtud když válečný spolek učinilo a od Tiberanův hojně potravou opatřeno bylo, brzo do Campanie přešlo.

Od r. 395—396. od z. Ř.

To bylo příčinou, že roku nejbližší příštího konsul Gajus Poetelius Balbus, když jeho soudruhu Marku Fabiu Ambustovi vedení války v Hernicku připadlo,

rozkazem národu vojsko proti Tibuřanům přivedl. Když se jim k pomoci Gallové z Campanie vrátili, učiněno jest šeredné poplenní v krajině labické i tuskulské a albanské nepochybně vedením Tibuřanův. Ačkoliv proti nepřátelům Tibuřanům obci pospolitě konsul dostačoval, přinutila ji galská bouře ku zvolení diktatora. Zvolen jest Quintus Servilius Ahala a jmenoval velitelem jízdy Tita Quinctia a dle usnesení otcův přislíbil velké hry, kdyby ta válka šťastně dopadla. Diktator kázal konsulskému vojsku, aby ku zadržení Tibuřanův vlastní válkou tam zůstali a vzal celou mladší třídu pod přísahu, při čemž se nikdo vojenské služby nezpěčoval. Bojováno bylo nedaleko brány collině mocí celého města před očima rodičův, žen a dítek, kteréž povzbuzení k statečnosti i nepřítomným veliké tehdy před očima stojíc zároveň studem i slitováním vojsko podněcovalo. Stalo se veliké krveprolití na obou stranách a konečně jest únik galský na útěk obrácen. Na útěku ubírají se v Tibur jako v hrad války galské, ale při svém rozprášení jsou nehrubě daleko Tibura podstoupeni od konsula Poetelia a ač Tibuřané vytáhli, aby jim pomocí přispěli, jsou s těmito do bran zahrnání. Slavná byla vedena válka jak od diktatora tak od konsula. Také druhý konsul Fabius zvítězil nad Herniky s počátku v drobných půtkách, konečně v jedné znamenité bitvě, když nepřátelé vši mocí naň udeřili. Diktator pochválil slavně konsuly v radě i před národem a přenechav jim také cti svého hrdinství složil diktatorský úřad. Poetelius slavil dvojí vítězství nad Tibuřany a nad Gally, pro Fabia vidělo se dostatečným býti, aby u vítězoslávě menší do města vstoupil. Posmívali se Tibuřané vítězoslávě Poetelia, neboť kde prý se on s nimi polem potýkal? že toliko několiik lidí vyšlo za brány podívat se na útěk a polekání Gallův, a ti, jak spatřili, že se také na ně

útok činí a bez rozdílu vstříc přicházející potíráni jsou, ustoupili prý do města a tato událost prý se Římanům viděla hodnou vítězoslávy; ale ať nepovažují to za příliš divné i veliké, když způsobí hluk v branách nepřátelských, že sami větší polekání před svými hradbami spatří.

Od r. 396—388. od z. Ř.

12. Tedy následujícího roku za konsulův Marka Popilia Laenata a Gnea Manlia vytáhnuvše za prvního ticha nočního brannou mocí od Tibura přišli k Římu. Věc nenadálá a noční polekání náhle ze sna probuzené polekala, k tomu nevědomost mnohých, jací aneb odkud nepřátelé přišli. Avšak rychle zvoláno jest do zbraně a brány jsou opatřeny strážemi i hradby posádkami a jak svítání ukázalo množství neveliké před branami a žádného jiného nepřítele než Tibuřany, vytáhli konsulové dvěma branami a udeřili na šik již ku hradbám postupujících. I bylo zřejmo, že přišli, více na příležitost než na statečnost spoléhající. Tak sotva prvnímu útoku Římanův odolali. Ano bylo také patrné, že jejich příchod ku prospěchu Římanům byl a že vypukující rozbroj mezi otci a lidem pro strach tak blízké války utlumen jest. Jiný příchod nepřítel byl v nejbližší válce strašnější dědinám než městům. Tarquiniané táhli pleníce římskými končinami nejvíce s té strany, kde při Etrurii leží, a když marně za odčinění žádáno bylo, opověděli jim noví konsulové Gajus Fabius a Gajus Plautius rozkazem národu římského válku a Fabiovi připadla tato válka, Plautiovi hernická. Šířila se také pověst o válce galské. Než mezi mnohými postrachy útěchou byl mír Latiniům na jejich prosby daný a velká síla vojskův od nich obdržena dle smlouvy, které po mnohá léta nebyly. Poněvadž touto posilou římská moc podporo-

vána byla, snadněji se snesla zpráva, že Gallové ku Praenesti přišli a na to kolem Peda se položili. Uznáno za vhodné, aby Gajus Sulpicius diktátorem jmenován byl. K tomu jest povolán Gajus Plantius a jmenoval ho. Za velitele jízdy jest mu přidán Marcus Valerius. Tito vybrali výbor branného lidu ze dvou vojsk a přivedli jej proti Gallům. Tato válka byla o mnoho zdoluhavější než oběma stranám milo bylo. Poněvadž s počátku toliko Gallové bojechtivi byli, ale potom římské vojsko vrhající se do boje i bitvy o mnoho galskou opovážlivost překonávalo, nelíbilo se nikterak diktátorovi, když by žádná okolnost nenutila, nejistému štěstí se proti nepříteli vydati, kterého čas co den činil slabším a který se nad to na místech cizích bez připravených zásob, bez pevného ohrazení zdržoval a mimo to takového těla i ducha byl, jehož všechna síla v útoku záleží ale taktéž malým prodléváním ochabuje. Těmito úmysly prodlužoval diktátor válku i těžký ohlásil trest, kdyby se kdo bez rozkazu s nepřítelem potýkal. Vojíní s těží to snášejíce haněli s počátku na strážích a hlídkách diktatora v rozmluvách mezi sebou, někdy se obořovali vesměs na otce, že nerozkázali, aby konsuly vedena byla válka; že vybrán jest výtečný vojvoda, jediný vůdce, který za to má, že mu, když nic nekoná, s nebes do lůna vítězství sletí. Totéž potom prohozovali za dne veřejně a nad to slova drzejší, že bez rozkazu vojvodova bojovati budou aneb valem do Říma potáhnou. I vměšovali se mezi vojíny setníci a nereptali jenom ve svých společnostech nýbrž již v přední třídě a před hlavním stanem splývaly v jedno řeči a dav se vznášel jako hromada a strhoval pokřik se všech stran, aby se na místě k diktátorovi šlo a za vojsko řečnil Sextus Tullius, jak jeho chrabrosti důstojno jest.

13. Již po sedmé vedl Tullius první setninu, aniž byl ve vojště muž, aspoň který vojenskou službu pěšky konal,

činy svými proslavenější. On jda před zástupem vojínův k soudní stoličí praví Sulpiciovi, který se ne méně davu divil než vůdci davu, Tulliovi, vojínu rozkazův nejposlušnějšímu: „Věz, diktatore, veškeré vojsko se domnívají, že od tebe z bojácnosti odsouzeno a málem k potupení bez zbraně zůstaveno jest, prosilo mne, abych jeho věc před tebou vedl. Já aspoň, kdyby nám vytýkáno býti mohlo, že se někde s místa ustoupilo, že jsme se týlem k nepříteli obrátili, že prapory šeredně ztraceny byly, přece bych za slušné považoval, abys nám takovou vinu statečností napravití a památku hanby novou slávou smazati dopustil. Také legie u Alie poražené dobyly té vlasti, kterou polekáním ztratily, opět statečností svou, vytáhnuvše později od Vejí. My máme milostivostí boží, tvým i římského národu štěstím jak obec tak slávu neporušenou, ač o slávě sotva se odvažují mluvit, když se nám i nepřátelé nejinak než jako ženštinám za náspy ukrytým posmívají všelikým haněním i ty, náš vojvodo, a to snášíme tíže, soudíš, že tvé vojsko bez srdatosti, bez zbraně, bez rukou jest, a že jsi dříve než bys nás zkusil, tak o nás zoufal, že jsi se za vůdce zmrzačelých a churavcův považoval. Neb co jiného máme mysliti, že jest příčinou, proč ty, starý vůdce, ve válce přestatečný, založenýma, jak říkají, rukama zde sedíš? Neb jakkoliv tomu jest, zdá se pravdivější, že jsi ty o naší statečnosti pochyboval než my o tvé. Není-li to tvůj nýbrž obecní obmysl a udržuje-li nás nějaké umluvení otcův a ne válka gallská u vyobcování z města, vzdálené od našeho rodného božstva, prosím, abys za to měl, že to, co řeknu, není řečeno od vojínův vojvodě, nýbrž od lidu otcům, jenž praví, že, jako vy své záměry máte, tak on také své míti bude. Kdož konečně může se horšiti nad tím, že chceme býti vojíni a ne otroci vaši, do války a ne do vyhnanství poslání, že, dá-li

někdo znamení, vyvede-li na bojiště, bojovati budeme, jak mužův a Římanův důstojno jest, ale není-li zbraně nikoliv potřebí, že prázdnou chvíli raději v Římě než v ležení ztrávíme? To budiž řečeno otcům. Tebe, vojvodo, žádáme my tvoji vojíni, abys nám k bitvě příležitost dal, žádáme si jak zvítěziti tak zvítěziti pod tvým vedením, tobě podati vavřínový věnec oslavy, s tebou vstoupiti u vítězoslávě do města a za tvým vozem kráčet i vjíti do chrámu Juppitera milostivého svrchovaného s plesotem a jásáním.“ Řeč Tulliovu přejaly prosby vojínův a se všech stran voláno, aby znamení dal, aby se zbraně chopiti poručil.

14. Ačkoliv diktator viděl, že se stala věc dobrá ale příkladem nehrubě chvalným, přece připověděl, že učiní, co vojíni chtějí, i vyptával se potajmu Tullia, jaká to věc jest aneb jakým obyčejem se stala. Tullius prosil velmi snažně diktatora, aby nemyslel, že on na vojenskou kázeň zapomněl aneb na sebe aneb na vojvodskou velebnost, že se pobouřenému lidu, který obyčejně pobuřovatelům podoben jest, co vůdce nevzdálil, aby nepovstal někdo jiný, jakož zbouřený lid volívá; neboť že on ovšem vše učiní dle vůle vojvody, ale jemu že také k tomu velice přihlídati jest, aby ve své moci vojsko měl, že myslí tak rozničené nemohou zadrženy býti, že si sami místo a čas k bitvě vezmou, nebudou-li od vojvody dány. Když toto mluvil, vzali dva římsští vojíni soumary nahodou mimo náspy se pasoncí Gallovi, který je odháněl. Na ně házeno kamením od Gallův, na to učiněn jest pokřik od přední stráže římské a s obou stran se stal výpad. I již to bylo nehrubě daleko pravé bitvy, kdyby nebyl rychle rozveden setníky boj. Tímto případem jest aspoň stvrzeno ujišťování Tulliovo, a poněvadž okolnosti odkladu nepřipouštěly, ohlášeno jest na následující den, že se polem potýkati budou. Avšak diktator více v důvěře v srdna-

tost než v moc do boje se pouštěje začal po všem se ohlížeti a přemýšleti, aby nějakým podskokem nepřátelům strachu nahnal. Důmyslností ducha svého vymyslí novou věc, které mnozí potom vojvody naši i cizí, někteří také za našeho věku použili. *) Povel sedla mezkům sníti a zanechaje jim toliko po dvou pokryvkách posadí na ně záškodníky opatřené dílem zbraněmi dobytými, dílem zbrojí chorobných. Sebrav jich asi tisíc přimísil k nim sto jezdcův a přikázal jim, aby v noci na vrchy nad ležením se dostali a v lesích se ukrývali a odtud dříve se nehnuli, pokud by od něho znamení nedostali. Sám pak se jal, jak se rozbřesko, na patě vrchův šik schvalně rozšiřovati, aby se nepříteli proti vrchům postavil. Jak příprava k lichému postrachu přichystána byla, kterýž ovšem téměř více prospěl než skutečná moc, myslili s počátku vojevůdci gallští, že Římané na rovinu nesestoupí, na to, jak je spatřili, ani náhle sestoupili, hnou se také oni po boji dychtíce do bitvy, i začalo potýkání dříve než od vůdcův znamení dáno bylo.

15. Gallové udeřili příliš prudce na pravé křídlo, i byli by nemohli býti zadrženi, kdyby náhodou na tom místě nebyl diktator, který se na Sexta Tullia jmenovitě obořoval i tázal, zdaž přislíbil, že vojíni tak bojovati budou? Kde prý jsou ony pokřiky zbraně si žádajících, kde výhrůžky, že bez povelů vojvoda do bitvy vytáhnou? Hle, vojvoda sám prý je hlasitými slovy do bitvy volá a kráčí ve zbrani v čele předního voje! Zdaž pak někdo bude následovati z těch, kteří nedávno vésti chtěli, již v ležení srdnatí, na bojišti bojácní jsou? Slyšeli pravdu. Tedy stud dodal jim takových ostnův, že se řítili na zbraň nepřátelskou s myslí od pomnění na nebezpečí odvrá-

*) Jako Gajus Marius ve válce s Teutony.

cenou. Tento málem šílený útok pomátl nejprve nepříteli, vyrazení na to jízdy obrátilo pomatené. Jak diktator spatřil, že na jedné straně šik klesá, obrátí sám pěchotu na levé křídlo, kam, jak viděl, dav nepřátel se shromažďoval. Také těm, co na vrchu byli, dal znamení umluvené. Když také odtud nový válečný pokřik povstal a se zdálo, že oni po vrchu šikmo ku galskému, ležení táhnou, tu jest od bitvy upuštěno ze strachu, aby zaskočení nebyli, i spěchali útekem rozptýleným ku svému ležení. Jak je tam utkal velitel jízdy Marcus Valerius, který po poražení pravého křídla kolem ohrad nepřátelských jezdil, obrací útěk k vrchům a lesům a tam jich jest velmi mnoho přestrojenými na jezdce záškodníky polapeno. Také ti, které strach do lesův vyděsil, utrpěli, když byla bitva přestala, strašnou porážku. Nikdo po Marku Furiovi neslavil pravějšího vítězství nad Gally než Gajus Sulpicus. Také dosti velkou váhu zlata z galských oděů uložil co posvátnou na Capitoliu kamenem čtvercovým ji obezdiv. Téhož roku byla také od konsulův válka s rozličným výsledkem vedena, neboť Hernikové jsou od Gaja Plautia přemoženi a podrobeni, ale jeho soudruh Fabius bojoval proti Tarquinianům neprozřetelně a nerozváživě, aniž jest tam tolik škody utrpěno v bitvě jako tím, že Tarquiniané tři sta sedm zajatých vojákův římských obětovali, kterouž ohavností trestu potupa římského národu mnohem znamenitější byla. K této porážce přišlo také spustošení krajiny římské, které Priverňané, potom Velitřané náhlým nájezdem učinili. Téhož roku přidány dva okresy, pomptijský a publijský. *) Zaslíbené hry, které diktator Marcus Furius slíbil, vykonány. Také stran ucházení-se o úřady jest tehdy po prvé k národu návrh učiněn od tribuna lidu Gaja Poetelia se

*) Tyto okresy byly ve Volssku.

schválením rady, i myslilo se, že tímto návrhem cti-
žádost nových nejvíce lidí udušena jest, kteří trhy a
sbořiště obcházivali.

Od r. 398—399. od z. Ř. 356—55

16. Nikoliv stejně otcům milý*) návrh o úro-
cích dvanáctinných**) jest následujícího roku za kon-
sulův Gaja Marcia a Gnea Manlia proveden od tri-
bunův lidu Marka Duclia a Lucia Menenia, lid však
je mnohem dychtivěji stvrdil a přijal.***) K novým
válkám předešlého roku určeným povstali také noví
nepřátelé Faleriané, dvojí vinou, protože i s Tarqui-
niansy jejich branné mužstvo vojenské služby konalo,
i že těch, kteří se do Falerií po nešťastné bitvě
utekli, na žádost fetiálův Římanům nevydali. Velení
v této válce připadlo Gneu Manliovi. Marcius při-
vedl vojsko do krajiny previrenské dlouhým mírem
neporušené i poskytl vojsku hojné kořisti. K množ-
ství zboží připojil štědrost, protože neodděluje ničeho
pro obecní pokladnici vojsku své soukromé jmění
rozmnožujícímu přál. Když se Priverňané před hrad-
bami svými v ležení velmi pevném položili, povolav
vojíny do hromady praví: „Ležení teď vám nepřá-
telské i město na kořist vydávám, slíbíte-li mně, že
se na bojišti statečně přičiníte a že nejste více ku
kořistění než k bitvě připraveni.“ Žádají za znamení
s náramným pokřikem a krácejí s myslí hrdou a při
naději nehrubě pochybné srdnatě do boje. Tam před
polními znaky zvolá Sextus Tullius, o němž svrchu
mluveno bylo: „Viz, vojvodo“, praví, „jak ti tvé
vojsko sliby vykonává“ a odloživ ostěp učinil útok

*) Protože výnosný obchod peněžní vedli.

**) *foenus unciarum*.

***) než zákon předešlý.

na nepřítele vytaseným mečem. Tullia následuje celý přední voj i odrazili prvním útokem nepřítele a pronásledující ho po porážce k městu donutili, když řebříky již na hradby kladli, město ku vzdání-se. Nad Priverňany slaveno vítězství. Od druhého konsula není nic pamětihodného vykonáno, leda že v ležení u Sutria novým příkladem provedl na sněmu lidu návrh o dvacáté části ceny těch, kteří by uvolňováni byli. Otcové dali své stvrzení, proto že tímto zákonem ne nepatrný poplatek potřebné pokladnici přidán byl. Než tribuni lidu, kteří nebyli tak zákonem jako příkladem pobouření, ustanovili pod trestem hrdelním, aby budoucně nikdo národu mimo město na sněm nesvolával, neboť kdyby to dovoleno bylo, mohl by vojíny, kteří na slova konsula přísahali, všechno, byť to i národu záhubno bylo, provésti. Téhož roku jest Gajus Licinius Stolo od Marka Popilia Laenata dle svého zákonu k desíti tisícům assův odsouzen, protože tisíc jiter pozemků se svým synem v držení měl a propuštěním syna z otcovské moci zákon obešel.

Od r. 399—400. od z. Ř.

17. Noví potom konsulové, Marcus Fabius Ambustus po druhé a Marcus Popilius Laenas po druhé měli dvě války, jednu snadnou s Tibuřany, kterou Laenas vedl, jenž nepřítele do města zahrav dědiny spustošil. Faleriané a Tarquiniané porazili druhého konsula v první bitvě. Největší postrach povstal, že jejich kněží planoucí pochodně a hady před sebou nesouce a jako lítice krácejíce neobvyklým pohledem římské vojsko ve zmatek přivedli. I vpadli tehdy jako zběsilí a ohromení do svých ohrad pochodem kvapným, ale na to, když konsul a pobočníci a plukovníci se vysmívali lekajícím-se obyčejem chlapeckým lichých přízrakův a je plísnil, studem v mysli náhle

se obrátili a vrhali se jako slepí právě do toho, před čím utekli. Když tedy ješitnou přípravu nepřátel rozdrtivše na ozbrojené samé se vrhli, odrazili celý šik i opanovavše také toho dne ležení zmocnili se náramné kořisti a navrátili se co vítězi lajíce ve vojenských žertech jak přípravě nepřátelské tak svému polekání. Potom zbouráno jest celé etruské plémě a vedením Tarquinianův i Falerianův postoupí k Solním varům. Proti tomuto postrachu jest po prvé z lidu jmenován diktátorem Gajus Marcus Rutilus a jmenoval též z lidu Gaja Plautia velitelem jízdy. To však otcům vidělo se nesnesitelným, že také diktatorství je společno a překáželi vši mocí, aby k té válce diktátorovi nic povoleno aneb připraveno nebylo. Tím ochotněji svolil ku všemu národ ku návrhu diktatora a on vytáhnuv z města a přepraviv své vojsko po loďkách na obou stranách přes Tiberu, kam ho pověst o nepřátelích vedla, překvapil mnoho plenitelův dědin po různu se rozptýlivších. Také jejich ležení dobyl mimo nadání na ně udeřiv a zajav osm tisíc nepřátel a ostatní buď pobiv aneb z římské dědiny vyhnav slavil vítězství bez usnesení rady vůli národu. *) Protože nechtěli, aby ani diktátorem ani konsulem z lidu volby odbývány byly, a druhý konsul Fabius válkou zdržován byl, přišlo k mezikráli. Mezikráli po sobě byli Quintus Servilius Ahala, Marcus Fabius, Gneus Manlius, Gajus Fabius, Gajus Sulpicius, Lucius Aemilius, Quintus Servilius, Marcus Fabius Ambustus. V druhém mezikráli povstal spor, protože dva patriciové za konsuly voleni byli a když tribuni zakročovali, mezikrál Fabius pravil, že ve dvanácti deskách zákon jest, aby, k čemu národ naposledy svolí, to právem i platno bylo; ale vůli ná-

*) Jako druhdy konsulové Valerius a Horatius — Liv. III. 63. — a tak jako oni proti právu.

rodu že také hlasování jest. Poněvadž tribuni zakročováním nic jiného nedovedli, než že volby odložili, zvoleni jsou za konsuly dva patriciové, Gajus Sulpicius Peticus po třetí, Marcus Valerius Publicola a nastoupili v týž den na svůj úřad.

Od r. 400—401. od z. Ř. = od r. 352—351. př. Kr.

18. Roku čtyřstého od založení Říma, třicátého pátého od jeho opětného dobytí na Gallech, po jedenáctém pak, co konsulství od lidu vymoženo bylo, nastoupili na úřad oba konsulové ze šlechty Gajus Sulpicius Peticus po třetí, Marcus Valerius Publicola. *) Empulum **) jest toho roku Tibuřanům bojem nehrubě památným vzato, buď že tam válka řízením obou konsulův vedena byla, jak někteří napsali, buď že také dědiny tarquinijské spustošeny jsou od konsula Sulpicia v týž čas, v který Valerius legie proti Tibuřanům vedl. Doma nastal větší boj konsulům s lidem a tribuny. Považovaliť to již za povinnost a nejen za úkol statečnosti, aby, jakož dva patriciové konsulský úřad obdrželi, tak jej zase dvěma patriciům odevzdali, spíše že hodno buď z celého ustoupiti, kdyby se úřad konsulský úřadem lidu státi měl, aneb celý podržeti, kteréž držení přijali od otcův neporušené. Proti tomu reptá lid, proč prý žije, proč prý za část občanův čtán jest, nemohou-li toho, co statečností dvou lidí, Lucia Sextia a Gaja Licinia zjednáno jest, veškeri podržeti, že buď krále, buď desítipány, aneb jest-li nějaké smutnější jmeno svrchované moci, spíše snášeti může, než aby oba konsuly ze šlechty viděl, aniž se střídavě poslouchalo a velelo, nýbrž aby jedna

*) Tak důkladné udání času této události jest jednak důkazem důležitosti od šlechty jí přičítané, jednak ukazuje aristokratické smýšlení Liviovo.

**) Empulum n. Ampiglione.

část ku věčnému panování postavena byla a myslila, že lid nikde k ničemu jinému stvořen není, než ku služebnosti. Při tom nechybí tribuni co původcové bouří, ale mezi všemi již samoděk pobouřenými vůdcové málo vynikají. Když se několikrát marně na pole sestoupilo i mnoho sněmovních dní rozbroji ztráveno bylo, jest konečně vytrvalostí konsulův lid přemožen a jeho bol tím vypukl, že v smutku následoval tribunův pokřik strhujících, že jest veta po svobodě, že se opustiti musí nejen již pole ale i město, vzaté a utlačené kralováním patriciův. Konsulové od části národu opuštění byvše dokonali o nic liknavěji volby při nevalném shromáždění. Konsulové jsou zvoleni oba ze šlechty, Marcus Fabius po třetí, Titus Quinctius. V některých letopisech nalézám na místě Tita Quinctia koneulem Marka Popilia.

Od r. 401—402. od z. Ř.

19. Dvě války byly toho roku šťastně vedeny a s Tibuřany bojováno do vzdání se. Sassuly jest na nich dobyto a ostatní města byla by měla týž osud, kdyby veškerý národ nebyl zbraně složil a konsulovi se poddal. Nad Tibuřany slaven triumf, ostatně bylo vítězství mírné. Proti Tarquinianům zuřeno krutě. Mnoho lidí jest v bitvě pobito a z náramného počtu jatých jest jich tři sta padesáte osm vybráno a sice nejurozenějších, aby byli do Říma poslání, ostatní lid jest porubán. Také k těm, kteří do Říma poslání byli, nebyl národ mírnějším. Uprostřed náměstí jsou všickni bičováni a sekyrou odpraveni. Tímto trestem jest nepřátelům splaceno obětování Římanův na náměstí tarquinijském. Šťastné události válečné učinily, že také Samnité za přátelství žádali. Jejich posílům jest od rady vlídně odpověděno a smlouvou jsou ve spolek přijati. Ale lid římský neměl téhož štěstí

doma jako v poli. Neboť ač zavedením úrokův dvánáctinných brémě úrokové ulehčeno bylo, byli chudší již jistinou zachvacováni a upadali u vazbu. Proto si ani obou konsulův z šlechty ani péče o volby aneb obecních snah lid k mysli nepřipouštěl pro nehody soukromé. Obě konsulská místa zůstala při otcích. Za konsuly zvoleni Gajus Sulpicius po čtvrté, Marcus Valerius Publicola po druhé.

Od r. 402—403. od z. Ř.

Obec války s Etrusky bedlivou, protože se pověst roznášela, že caeritský národ z útrpnosti s pokrevností s Tarquiniany se spojil, obrátili latinští poslové proti Volskům, zvěstující, že vojsko sebrané i ozbrojené již jejich končinám hrozí a odtud do římské krajiny plenit přijde. Uznala tedy rada za vhodné, aby nižádná z obou věcí zanedbána nebyla, i poručila na obě strany legie sebrati a konsulům o krajiny losovati. Na to se naklonila větší část péče k válce etruské, když z listu konsula Sulpicia, jemuž válka s Tarquiniany připadla, poznáno bylo, že krajina kolem římských solních varův popleněna a část kořisti do území caeritského zavezena byla a že se nepochybně branné mužstvo tohoto národu mezi pleniteli nalézalo. Tedy povolala rada konsula Valeria, který proti Volskům stál a ležení na hranicích tuskulských měl, odtud zpět a poručila mu jmenovati diktatora. On jim jmenoval Tita Manlia, syna Luciova. Když pak on si velitelem jízdy jmenoval Aula Cornelia Cossa, spokojil se s konsulským vojskem a opověděl dle usnesení otcův a vůlí národu Caeritanům válku.

20. Tu teprv Caeritany, jako by ve slovech nepřátelských větší síla k vyjevení války byla než v jejich vlastních skutcích, kteří pleněním Římany byli popudili, přepadl nový strach před válkou a nahlíželi, jak

tento boj nad jejich síly jest i zželelo se jim poplenění a proklínali Tarquiniany, původce odpadnutí, aniž kdo připravoval zbraň neb válku, nýbrž každý se své strany kázal, aby vypraveni byli poslové žádat, by odpuštěno bylo pochybení. Když poslové před radu vstoupili, jsou od rady k národu odkázáni a vzývali bohův, jejichž posvátné věci u válce galské přijavše řádně byli opatřili, aby Římány v kvetoucím jejich stavu pojalo to k nim milosrdenství, jakým oni druhdy při nešťastném stavu římského národu pojati byli, i obrátivše se ku svatyni Vestině dovolávali se pohostění kněží a Vestalek, jež čistě a zbožně zachovali. Může-li prý kdo věřiti, že se tak zasloužilí lidé najednou bez příčiny stali nepřáteli, a že jestli co nepřátelského učinili, to spíše učinili rozvahou než klesnuvše zabylostí, aby svá stará dobrodíní zvláště u tak vděčných lidí uložená novými zlými skutky zkazili i římský národ v rozkvětu a ve válce velešťastný za nepřitele si obrali, o jehož přátelství se ucházeli, když v neblahém postavení byl? Kéž nenazývají rozvahou to, co by se násilím a nutností nazvati mělo; že Tarquiniané jejich krajinou brannou mocí táhnouce přitáhli k sobě, mimo cestu za nic nepožádavše, několik rolníkův jako průvodců při onom plenění, které se jím za vinu klade; uznávali se za vhodné, aby vydání byli, že jsou hotovi je vydati, pakli mají potrestání býti, že svůj trest oni podstoupí. Ale Caere, svatyně římského národu, hospedy kněží a útočiště posvátných věcí římských kéž pro pohoštění Vestalek i účtu k bohům neporuší a neposkvrní z války je viníce. Národ pohnula ne tak jejich tehdejší omluva jako stará zásluha, aby spíše zlého než dobrého skutku nepamětliv byl. Tedy jest mír národu caeritskému dán i uznáno za vhodné, aby v uzavření rady zaneseno bylo, že se učinilo příměří na sto let. Proti Falerianům, tétěž viny se dopustivším, jest obrácena

válečná moc, ale nepřátelé nejsou nikde nalezeni. Když jejich krajinou protáhli pleníce, zdrželi se dobývání měst a jak legie zpět do Říma přivedeny byly, ztrávena jest zbývající část roku opravováním zdí i věží a chrám Apollinův jest posvěcen.

21. Na konec roku přerušil volby konsulův boj mezi otci a lidem, protože tribuni tvrdili, že odbývání voleb nedopustí, nebudou-li po zákonu Liciniovu odbývány, ale diktator odhodlán byl, spíše celý konsulský úřad v obci vyzdvihnouti, než jej otcům a lidu společným učiniti. Když tedy odkládáním voleb diktator z úřadu odstoupil, připadla vláda na mezikrále. Poněvadž potom mezikrálové lid na otce nevraživý přejali, bylo až do jedenáctého krále rozbroji zápaseno. Tribuni se vydávali za obhájce zákonu Liciniova, než lidu byl bližší bol z úrokův nalahajících a svízele soukromé vypukávaly v bojích obecních. Pro omrzení z nich poručili otcové mezikráli Luciu Corneliu Scipionovi, aby za příčinou svornosti zákon Liciniův při volbách zachoval. Publiu Valeriu Publícolaovi dán z lidu za soudruha Gajus Marcius Rutilus.

Od r. 403—404. od z. Ř. .

Jak se jednou myslí ku svornosti naklonily, jali se noví konsulové také záležitosti dlužní, kteréž jedině myslí různiti se zdály, ulehčovati a obrátili splácení dluhův k péči obecní zvolivše pětipány, které od správy peněz peněžníky nazvali. Tito spravedlivostí i pečlivostí zasloužili, aby ve všech památkách letopisných jména jejich se proslavila. Byli to pak Gajus Duellius, Publius Decius Mus, Marcus Papirius, Quintus Publilius a Titus Aemilius, kteří věc přenesnadnou k vykonání a z větší části oběma stranám, ale vždy jedné obtížnou, jak ostatně mírností tak více nákladem obce než na její škodu podnikli. Neboť dluhy

staré a více nedbalostí dlužníkův než stavem jmění zadržované buď obecní pokladnice při postavených stolech peněžných na náměstí vyplatila tak, aby národ dříve jistotu obdržel, aneb zapraveny jsou z věcí dle slušné hodnoty vyceněných, tak že nejen bez křivdy ale i bez stížnosti obou stran náramná síla dluhův zapravena jest. Na to donutil tichý postrach z války etruské, ano se rozneslo, že se dvanácte národův*) spiklo, ku jmenování diktatora. Jím jmenován v ležení — neb tam ku konsulům bylo posláno uzavření rady — Gajus Julius, jemuž za velitele jízdy přidán jest Lucius Aemilius. Ostatně bylo venku vše pokojno.

22. Pokus diktatorův doma, aby oba konsulové ze šlechty zvoleni byli, přivedl obec k mezikráli. Dva mezikrálové, Gajus Sulpicius a Marcus Fabius, mezi tím zvolení provedli to, oč se diktator marně namáhal, aby konsuly zvoleni byli oba patriciové, protože lid již mírnějším byl pro svěží zásluhu ulehčením dluhův. Zvoleni jsou Gajus Sulpicius Peticus sám, který dříve z mezikrálí odstoupil, a Titus Quinctius Pennus — někteří přidávají Quinctiovi jméno Kaeso, jiní Gajus.

Od r. 404—405. od z. Ř. 776 — 7

Oba vytáhli do války, do falerské Quinctius, Sulpicius do tarquinijské, a protože se s nimi nikde nepřítel polem nesetkal, vedli více s krajinou než s lidmi válku zažeháním a pleněním, tak že jako sešlostí po zdlouhavé chorobě tvrdost obou národův jest překonána, a nejprve konsuly potom s jejich přivolením radu za příměří žádali. Dosáhli ho na čtyřcet let. Když takto péče o dvě války, které hrozily, odloženy byly, uznáno za vhodné, aby, pokud by nějaký pokoj od boje byl, popis se odbýval, protože uplacením

*) t. j. spolkových obcí.

dluhův majitele mnohých věcí se změnili. Avšak když sněm k volbě censorův oznámen byl, ohlásil Gajus Marcus Rutilus, který byl první z lidu diktátorem, že se hodlá o úřad censorův ucházeti, a zrušil svornost stavův, což ovšem, jak se zdálo, v nepříhodný čas učinil, protože právě tehdy oba konsulové patriciové byli, kteří oznámili, že na něho ohledu nevezmou, než i on vytrvalostí svůj úmysl provedl i tribuni ho vši mocí podporovali, chtějíce opět nabyti práva při volbách konsulův ztraceného, a jakož samého muže vznešenost byla s výši každé důstojnosti, tak chtěl lid, aby tím, který k diktatorství dráhu otevřel, také censorův úřad sdílným se stal. Také při hlasování nebylo nižádné neshody, tak že s Manliem Gneem za censora zvolen jest Marcus. I ten rok měl diktatora Marka Fabia, ač žádná válka nehrozila, nýbrž aby zákonu Liciniova při volbách šetřeno nebylo. Za velitele jízdy přidán diktatorovi Quintus Servilius, avšak diktatorským úřadem není ono dorozumění otcův mocnějším učiněno při volbách konsulův než bylo při volbě censora.

Od r. 405—406. od z. Ř.

23. Od lidu jest volen konsul Marcus Popilius Laenas, od otcův Lucius Cornelius Scipio. Osud také učinil konsula z lidu slavnějším, neb když zvěstováno bylo, že se náramné vojsko galské v Latii táborem položilo, jest galská válka, protože Scipio těžkou nemocí sklíčen byl, Popiliovi mimořádně dána. On sebral rychle vojsko a přikázav, aby celá mladší třída za branou capenskon u chrámu Martova ve zbrani se sešla i quaestorové tamtéž prapory z pokladnice přinesli, vyplnil čtyry legie, a co vojska zbylo, odevzdal praetoru Publiu Valeriu Publicolovi, přiměv otce k sebrání druhého vojska, jež by při nejistých vý-

sledcích války obranou obce pospolité bylo. Sám pak, když všechno již dosti uspořádáno i připraveno bylo, proti nepříteli táhl a aby jeho moc dříve seznal než by ji v rozhodné bitvě zkusil, začal na výšině, kterou nejblíže galského ležení osaditi mohl, náspy vzdělávati. Když plémě sveřepé a ducha bojechtivého z dálky prapory římské spatřilo, šik svůj sestavilo, jakoby na místě bitvu svésti chtělo, ale jak uvidělo, že se zástupy ani na rovinu nespouštějí a že Římané jak vyvýšeninou místa tak také náspy kryti jsou: tu myslíc, že jsou leknutím zaraženi a zároveň k útoku příležitější, protože právě tehdy prací zaměstnání byli, udeřilo na ně se strašným pokřikem. Se strany římské není ani od díla upuštěno, neboť byli to triariové, již opevnění vzdělávali, a od kopinníkův i popředníkův, kteří před opevňovateli hotovi a ve zbrani stáli, jest bitva započata. Mimo statečnost pomohlo také vyšší místo, tak že všechny oštěpy a kopí nepadaly na zmar, jak se stává, když na rovině metány jsou, nýbrž vesměs svou tíží vymrštěny byvše uvázly, a stíšení střelami Gallové, kterýmž buď těla prohnána byla aneb kteříž štíty váznoucími střelami přetíženi nesli, postanuli s počátku na rozpacích jsouce, když během téměř na vrch se dostali, potom když již váhání i těmto srdnatosti umenšilo i nepříteli ji zvýšilo, jsou odraženi a řítili se zpět jeden přes druhého a způsobili mezi sebou porážku šerednější než byla seč sama. Tak náhlou tísní více jich rozšlapáno než mečem pobito.

24. Ještě neměli Římané jistého vítězství, jiná zbývala jim obtíž, jak na rovinu sestoupili, neb množství Gallův všechno cit takové škody převyšující povolávalo, jako by nový opět šik povstával, svěží vojsko proti vítěznému nepříteli. I postanuli Římané, nával svůj zadrževše, protože jednak unaveným opět boj postoupiti bylo, jednak že konsul, když v první

řadě neobezřele si vedl, levou paži oštěpem galským málem prostřelenou měl a na chvíli z bitvy ustoupil. I již bylo od vítězství váháním upuštěno, an konsul dav si ránu obvázáti k prvním praporům zpět přijel a praví: „Co stojíte, vojíni? Není boj s nepřáteli Latiny a Sabiny, které byste zbraní přemohše spojenci z nepřátel učinili; proti obludám vytasili jsme meč, buď jejich, buď naše krev se musí proliti. Odehnali jste je od ležení, po svahu údolí hnali jste je dolů, stojíte na rozmetaných tělech nepřátelských, naplňte těmi samými hromadami rovinu, kterými jste vrchy naplnili. Nechtějte očekávat, až by před vámi stojícími utíkali, útokem musíte hnáti a proti nepřátelům kráčet.“ Po tomto pozbuzení povstanou po druhé a seženou první roty galské s jejich stanoviska, potom klíny prolomí prostřední šik. Tu jsou barbaři rozprášeni, poněvadž ani velení ani vůdcův jistých neměli, a obrátili útok proti svým a když po rovině rozptýleni byvše útekem také mimo své ležení se přehnali, spěchali na tvrz albskou, kteráž jim co nejvyšší mezi stejně vysokými kopci do očí padala. Konsul nepronásledoval jich za ležení, protože ho jednak rána obtěžovala, jednak vojska pod kopce od nepřitele opanované postavití nechtěl, a darovav všechnu kořist z ležení vojínům přivedl vojsko vítězné a obohacené galskými lupy do Říma nazpět. Za příčinou rány konsulovy prodléváno s triumfem a zbuzena u rady touha po diktatorovi, aby někdo byl, kdo by za nemoci konsulův sněm odbýval. Diktátorem jest jmenován Lucius Furius Camillus a když mu přidán byl velitel jízdy Publius Cornelius Scipio, navrátil otcům dřevní držení konsulského úřadu. Za tuto zásluhu jest sám velikou horlivostí otcův za konsula zvolen a jmenoval si soudruhem Appia Claudia Crassa.*)

*) t. j. při druhé teprv volbě, kterou jako konsul řídil.

Od r. 406—407. od z. Ř.

25. Než noví konsulové na úřad nastoupili, slaveno bylo vítězství nad Gally od Popilia s velikou přízní lidu. I dotazovali se mezi sebou šeptající, jestli někdo nespokojen s konsulem z lidu. Zároveň se obořovali na diktatora, který prý mzdou za nešetření zákona Liciniova konsulství vzal, více zohavenou dychtivostí soukromou aby se sám co diktator za konsula zvoliti dal než uražením obce. Rok byl znamenitý mnohými a rozličnými bouřemi. Gallové sbíhající s albských vrchův, protože tam prudkosti zimy snést nemohli, na roviny a přímořská místa, plenili. Moře a pomorí antijské i laurentské a ústí tiberské loďstvem řeckým nebezpečno bylo, tak že loupežníci mořští s pozemskými jednou bez rozhodnutí bojem se potýkali i nevědouce, zdaž se za přemožené aneb vítěze považovati mají, odstoupili do ležení Gallové, Řekové k lodím. Mezitím povstal daleko největší postrach, odbývání sjezdův latinských národův v háji Ferentinině*) i dány nebrubě pochybné odpovědi Římanům, vojsko postaviti velícím, aby přestali veletí těm, jejichž pomoci potřebí mají, že Latini spíše za svou svobodu než za cizí panování zbraň ponесou. Když ve dvou válkách se zahraničními nepřáteli také odpadnutím spojencův rada v úzkosti byla a nahlížela, že musí strachem ty udržeti, jichž věrnost neudržela, poručila konsulům, aby při odbývání odvodu všechny síly svého panství napjali, neboť že potřebí vojskem z občanův se udržeti, když spolek spojencův jich opouští. Na všech stranách nejen z městského ale i venkovského mužstva jest prý sebráno deset legií po čtyrech tisících dvou stech pěších a po třech

*) nedaleko, albanského jezera, na kterémž místě Latini své sjezdy odbývali.

stech jízdných, kteréž nové vojsko, kdyby jaká cizinská moc se přihnala, nynější moc římského národu, již sotva obor světa stačí, v jedno svedena jsouc ne-
snadno by postavila. Tak jedině v to, čím trpíme, jsme vzrostli, v bohatství i prostopášnost.

Mezi ostatními smutnými událostmi toho roku jest, že jeden konsul Appius Claudius při samé přípravě k válce zemřel. I připadla vláda na Camilla a buď pro jeho ostatní důstojnost, diktatorství sotva podrobitelnou, aneb pro to, že jméno bylo dobrým znamením pro galskou válku,*) nevidělo se radě dosti slušno býti, aby jemu, jedinému konsulu, diktator přidán byl. Konsul zanechav dvou legií městu k posádce sdělil se osmi s praetorem Luciem Pina-
riem a pamětliv jsa otcovy statečnosti vzal si mimořádně válku galskou, ale praetorovi přikázal přímoří hájiti a Řeky od pobřeží odrážeti. Když pak do krajiny pomptijské vstoupil, tu ani na rovině mimo nutnou potřebu se potýkati nechtěje a za to maje, že zamezováním plenění nepřítel dosti krocen jest, jehož nutnost doháněla, aby z loupeže žil, zvolil místo příhodné ku stálému ležení.

26. Když tam na předních strážích pokojně čas trávil, vystoupil Gall mohutným tělem a zbraní znamenitý a když kopím na štít tluka ticho byl působil, vyzval tlumočnickem jednoho z Římanův, aby se s ním potýkal mečem. Byl plukovník Marcus Valerius, jónák, který se domnívaje, že není nehodnější té cti než Titus Manlius, vystoupil doprostřed ve zbraní, konsulovu vůli napřed vyzvėdėv. Méně znamenitým jest učiněn boj lidí vložéním se v něj mocí boží. Neb když se Říman již v boj pouštěl, usadil se na jeho přílbici havran proti nepříteli se obrátiv. To s počátku jako znamení s nebes seslané s radostí přijal

*) nejspíše však proto, aby nebyl vyvolen konsul z lidu.

plukovník, na to se pomodlil, aby mu, bůh-li to, bo-
hyně-li to jest, jenž mu letavce seslal, laskavě a mi-
lostivě nápomocen byl. Podivno k uvěření! Pták
podržel nejenom zaujaté jednou místo, nýbrž kolikrát-
koliv boj započat byl, pozdvihuje se křídly dorážel
na obličej i oči nepřítelovy zobcem a drápy, až ho
takovým úkazem postrašeného a zároveň na zraku a
mysli pomateného Valerius zabil. Havran zmizel
z očí letěl k východu. Potud byly přední stráže na
obou stranách pokojny, ale když plukovník začal sní-
mati odění zabitého nepřítel, nezdrželi se ani Gal-
lové na přední stráži a běh Římanův k vítězi byl
ještě spěšnější. Tam kolem těla ležícího Galla sve-
dena jest pátka a z ní povstala krvavá bitva. Již
se nevede boj rotami nejbližších stráží nýbrž legiemi
s obou stran se vyhrnuvšími. Camillus vojsku, těši-
címu se z vítězství plukovníkova, těšícímu se z bož-
stva tak přítomného a pomocného, velí do bitvy jíti
i ukazuje na plukovníka odňatým oděním vynikajícího
praví: „Toho následujte, vojíni, a kolem ležícího
vůdce sporážete gallské zástupy.“ Bozi i lidé byli
oné bitvě přítomni a s Gally dobojováno bitvou ni-
koliv nerozhodnou. Tak výsledek dvou vojínův, mezi
kterými bojováno bylo, obě vojska v duchu napřed
pojala. Mezi prvními, jejichž sražení pozбудilo ostatní,
byla pátka krvavá, ostatní dav obrátil se na útěk,
než se na dostřelení přišlo. Nejprve se rozprášili po
Volssku a krajině falernské, odtud táhli do Apulie a
k moři dolenímu. *) Konsul povolav hromadu po-
chválil plukovníka i obdaroval ho desíti býky a věn-
cem zlatým, sám pak dostav rozkazu říditi válku po-
mořskou spojil své ležení s praetorem. Když se zdálo,
že se tam válka prodlužuje liknavostí Řekův na bo-
jiště se nepouštějících, jmenoval dle usnesení otcův

*) t. j. západnímu.

diktátorem Tita Manlia Torquata za příčinou voleb. Diktátor jmenovav velitelem jízdy Anla Cornelia Cossa odbyl volby konsulův a prohlásil konsulem řevnitele svého Marka Valeria Corva (Havrana) — neb takové příjmi on napotom měl — v jeho dvacátém třetím roku s největší přízni národu. Za soudruha Corvovi dán z lidu Marcus Popilius Laenas, který měl býti po čtvrté konsulem. S Řeky není od Camilla nic pamětihodného vykonáno, nebyliť ani oni na zemi ani Římané na moři válečníky. Konečně když jim břehův bráněno a také vody mimo ostatní nevyhnutelné potřeby se jim nedostávalo, opustili Itálii. Kterého národu i kterého kmene toto loďstvo bylo, o tom není nic jistého. Nejspíše bych věřil, že to byli samovládci sicilští, neboť Řecko s oné strany bylo za té doby válkou vnitřní mdlé a již se hrozilo moci macedonské.

Od r. 407—409. řádk z. Ř. 345

27. Když po rozpuštění vojsk i vně mír i doma svorností stavův pokoj byl, přepadla morová rána obec, aby její stav příliš utěšeným nebyl, a přinutila radu desítipánům poručiti, aby nahledli do knih Sibylliných. I byly jejich napomenutím hody boží. Téhož roku jest od Antianův do Satrika osada uvedena a město obnoveno, kteréž od Latinův zbořeno bylo. Také s posly Carthagincův jest v Římě smlouva uzavřena, když přišli za přátelství a spolek žádající. Tentýž pokoj doma i vně zůstal za konsulův Tita Manlia Torquata, Gaja Plantia. Úroky jenom jsou učiněny z dvanáctinných čtyřadvacettinnými*) a uplacení dluhův jest zařízeno na tři léta v stejných lhůtách, tak aby čtvrtá hned přišla. A ačkoliv i takto

*) *fœnus semunciarium*.

část lidu trpěla, byl přece radě úvěrek všeobecný přednější věcí než soukromá nesnáze. Jmění však jest tím nejvíce ulehčeno, že ustala berně a odvod.

Od r. 409—410. od z. Ř.

Třetího roku po obnovení Satrika od Volskův učiněn jest konsulem Gajus Valerius Corvus po druhé s Gajem Poeteliem a když z Latia zvěstováno bylo, že poslové antijští národy latinské obcházejí způsobit války, dostal rozkaz válku dříve zdvihnouti, než by více nepřátel bylo, a táhl k Satriku brannou mocí. Když Antiané i jiní Volskové již dříve zástupy připravivše, kdyby snad jaké hnutí od Římanův se stalo, proti němu se postavili, neprodléváno bojem mezi rozhněvanými dlouhým záští. Volskové, plémě srdnatější k odboji než k boji, jsou v bitvě přemoženi a spěchali útekem bez všeho řádu ku hradbám satrickým a když ani ve hradbách dosti pevná naděje nebyla, vzdaly se, když města kruhem vojnův obstoupeného již po řebřících dobýváno, asi čtyry tisíce vojnův kromě lidstva nebranného. Město jest zbořeno a zapáleno, toliko chrámu matky Matuty zdrželi oheň. Všechna kořist vojnům dána. Mimo kořist chovány byly čtyry tisíce těch, kteří se byli vzdali. Konsul je dal spoutati a vedl je před vozem u vítězoslávě. Na to je prodav odvedl velké peníze do obecní pokladnice. Někteří píší, že tito zajatí otroci byli, a to jest více pravdě podobno, než že prodáni jsou ti, kteří se vzdali.

Od r. 410—411. od z. Ř. = od r. 342—341. př. Kr.

28. Po těchto konsulech následovali Marcus Fabius Dorsus, Lucius Sulpicius Camerinus.*) Na to

*) Oba patriciové, čímž zákon Liciniův již po šesté přestoupen jest.

povstala válka aurunská náhlým pleněním a ze strachu, že to není skutek jediného národu nýbrž úmysl celého latinského plemene, jest jakožto proti celému Latii již ozbrojenému zvolen za diktatora Lucius Furius a jmenoval velitelem jízdy Gnea Manlia Capitolina, a když ohlášeno zastavení soudního řízení, což se ve velkých bouřích obyčejně stávalo a odvod bez osvo- bození odbyt byl, jsou legie co nejrychleji proti Au- runkům přivedeny. Tam jest nalezena více mysl lou- pežnická než nepřátelská. První tedy bitvou dovál- čeno. Avšak diktator proto, že jednak válku sami zdvihli, jednak bez zpouzení v boj se vydávali, měl za to, že také boží pomoci užiti jest, a zaslíbil v sa- mém boji chrám Junoně Monetě, a když tímto slibem zavázán jsa co vítěz domů se navrátil, složil dikta- torský úřad. Rada poručila zvoliti dvoupány k vy- stavění tohoto chrámu vedlé důstojnosti římského ná- rodu a místo jest určeno na tvrzi, na němž dům Marka Manlia Capitolina stával. Konsulové používše vojska diktatorova k válce volsské odňali nepřátelům Soru, na nebedlivé udeřivše.

Od r. 411—412. od z. Ř.

Rok po zaslíbení posvěcen jest chrám Monetin za konsulův Gaja Marcia Rutila po třetí, Tita Manlia Torquata po druhé. Po posvěcení následoval na místě úkaz podobný starému úkazu na hoře albanské, *) neboť i přšelo kamením i se zdálo, jako by se noc za dne rozšiřovala. I jest nahlédnuto do knih a poněvadž obec nábožnou bázni naplněna byla, vidělo se radě vhodným, aby jmenován byl diktator za příčinou usta- novení svátkův. Jmenován jest Publius Valerius Pa- blicola a za velitele jízdy mu dán Quintus Fabius

*) Liv. I., 31.

Ambustus. Uznáno jest za dobré, aby nejen okresové šli se modlit ale i sousední národové, i ustanoven jim pořádek, kterého kdo dne by se modliti měl. Toho roku jsou učiněny, jak se vypravuje, přísné nálezy národu*) proti lichvářům, jimž od aedilův rok položen byl. Také bez všeliké paměti hodné příčiny došlo na mezikráli. Po mezikráli jsou zvoleni oba konsulové z patriciův, tak že se zdáti může, že toto obmyšleli, Marcus Valerius Corvus po třetí a Aulus Cornelius Cossus.

Od r. 412—413. od z. Ř.

29. Odtud již vypravovány budou větší války i mocí i vzdáleností buď krajín buď délkou dob, v kterýchž válčeno bylo. Neb toho roku zdvižena válka proti Samnitům, národu mocí i zbraní silnému. Po válce samnitské štěstím nerozhodným vedené následoval nepřítel Pyrrhus, po Pyrrhovi Punové. Jaká to spousta událostí! Jak často se přišlo do nejkrajnějšího nebezpečí, aby k této velikosti, která se sotva udržuje, povznesena býti mohla říše! Ale příčina války se Samnity Římanům, poněvadž spolkem i přátelstvím spojeni byli, přišla zevnitř a nepovstala mezi nimi namými. Když Samnité, protože mocí převahu měli, proti Sidicinským nespravedlivou válku zdvihli, přinuceni jsou slábí k pomoci mohutnějších se uteci a spojili se s Campany. Když však Campani více jméno přinesli k obraně spojencův než moc, jsou jakožto ochablí rozmařilci od otužilých zacházením zbraní v sidicinské krajíně zapuzeni a obrátili celou spoustu války na sebe. Neboť Samnité zanechavše Sidicinských udeřili na samý hrad sousedův na Campany, odkud stejně snadné vítězství, ale kořisti a slávy více

*) Vlastně lidu.

býti mohlo a když silnou posádkou Tifata, kopce strmící nad Capuí opanovali, sestoupili odtud ve čtverhranném šiku na rovinu, která se mezi Capuí a Tifaty rozprostírá. Tam se opět potýkali polem. I jsou nešťastnou bitvou Campani do města zahrnání a poněvadž po zeslabení výboru jejich branného mužstva žádná naděje na blízku nebyla, jsou přinuceni od Římanův žádati pomoci.

30. Když jejich poslové do rady uvedeni byli, mluvili asi v tento smysl: **Národ** campanský vypravil nás co posly k vám, otcové, abychom vás za přátelství žádali na vždy, za pomoc pro přítomnost. Kdybychom za své šťastné doby za ně byli žádali, bylo by jak rychleji započato tak slabším svazkem učiněno. Neboť tehdy pamětlivi jsouce, že jsme při rovném stavu do vašeho přátelství přišli, byli bychom snad přáteli rovněž jako nyní, ale méně poddáni a podrobeni vám; ale nyní vašim slitováním získání a pomoci v nebezpečenství uhájení jsouce, musíme také obdrženého dobrodiní si hleděti, abychom se nevděčnými a vši božské i lidské pomoci nehodnými nezdáli. Také namou věru nemíním, že, poněvadž Samnité dříve vašimi přáteli i spojenci učiněni jsou, to tu platnost má, abychom do přátelství přijati nebyli, nýbrž aby stářím a stupněm cti před námi přednost měli. Neb není smlouvou se Samnity vyhrazeno, abyste neuzavírali nijakých nových smluv. Vždyť byla u vás povždy dostatečná příčina k přátelství, když ten váš přítel býti chtěl, kdo vás vyhledával. My Campani, ač nynější osud pyšně mluviti zabraňuje, žádnému národu mimo vás ani velikostí města ani úrodností krajiny neustupující přicházíme co přídavek, tuším ne nepatrný, k vašemu blahobytu do vašeho přátelství. Aequům a Volskům, odvěčným nepřátelům tohoto města, budeme v týlu, kdykoliv se hnou, a co vy dříve za spásu naši učiníte, to my za panování

vaše a slávu vždy činiti budeme. Po podrobení těchto národův, kteří mezi námi a vámi jsou, což, že v brzku bude, zaručuje i statečnost i štěstí vaše, budete míti panování až k nám nepřetržené. Jest bolestno a žalostno, co nás osud náš vyznati donucuje. Tak daleko to přišlo, otcové, že my Campani buď přátelům buď nepřátelům patřiti musíme. Bráníte-li nás, jsme vaši, pakli opouštíte, jsme samnitskými. Chcete-li tedy raději, aby Capua a Campanie celá vaší aneb samnitské moci připadla, to uvažte. Slušno ovšem jest, aby vaše, Římané, slitování i pomoc přístupny byly všem, avšak nejvíce těm, kteří jich jiným, když za pomoc vzývali, nad své síly poskytující sami vesměs v tuto nutnost upadli. Než bojovali jsme řečí za Sidiciny, skutkem za sebe, poněvadž jsme viděli, že se na sousední národ bohaprázdným loupežnictvím Samnitův útok činí a že jak Sidicinští shoří, k nám onen požár přejde, aniž nyní přicházejí Samnité na nás dorážet, protože je utrpené příkoří bolí, nýbrž že se těší poskytnuté jim příčině. Či snad, kdyby to bylo pomstou z hněvu a ne příležitostí k nasycení lakotnosti, bylo to málo, že jednou v krajině sidicinské, po druhé v Campanii samé naše pluky porazili? Který jest to tak prudký hněv, že ho krev v dvou bitvách prolitá ukojiti nemohla? Přidejme k tomu poplenní dědin, odehnání kořistí z lidí a stád, zážehy dvorcův a zříceniny, všeobecné spustošení mečem i ohněm — nemohl tím hněv býti upokojen? Než lakotnost se má nasytiti. Ta je uchvacuje k dobývání Capue, město nejkrasší chtějí buď zničiti, buď sami v držení míti. Ale vy, Římané, raději svým dobrodiním opánujte je než abyste jim dopustili zlým skutkem je míti. Nemluví k národu spravedlivých válek se zpěčujícím, avšak, ukážete-li pomoc svou, nebude vám, tuším, ani války potřeby. Až k nám postoupila pohrdlivost samnitská, nad nás nevstupuje. Stínem tedy

vaší pomoci, Římané, můžeme býti kryti, chtějíce, cokoliv budoucně míti budeme, čímkoliv budeme, to všechno za vaše považovati. Vám zorávána bude krajina kampanská, vámi město Capua obyvateli hlučné. Zakladateli, rodiči, bohy nesmrtelnými budete nám, nebude žádná vaše osada, která by nás poddaností i věrností k vám překonávala. Pokyňte otcové, pokynutím i mocí svou nepřemožitelnou Campanům a povelte doufati, že Capua bez porušení bude. V jak četném doprovázení lidstva všech stavův, myslíte, že my z ní vyšli, jak vše slibův i slzí plné jsme zůstavili, v jakém nyní očekávání rada i národ kampanský, choti i dítky naše jsou? Jsem tím jist, že veškeré obyvatelstvo stojí u bran na cestu sem vedoucí pohlížeje, co vy, otcové, velíte, abychom jim skormouceným i nejistým na mysli zvěstovali. Jedna odpověď spásu, vítězství, denní záři, svobodu, druhá — hrozím se věštiti, co přináší. Pročež učinite o nás opatření buď jako o svých budoucích spojencích a přátelích aneb jako o těch, kteří nikde ničím býti nemají.“

31. Když na to posli vyvedeni byli a na radu potaz vznesen, byla, ač se vidělo veliké části, že město největší i nejmohutnější v Italii, krajina nejúrodnější a moře blízké při nestálých cenách obilí zásobárnou římského národu bude, přece věrnost nad takový požitek světlejší, i dal konsul dle usnesení rady takovou odpověď: „Campani, rada vás považuje za hodné pomoci, než slušno jest, aby s vámi tak přátelství učiněno bylo, by nebylo zrušeno nijaké starší přátelství a spojení. Samnité jsou s námi spojeni smlouvou. Tedy odepíráme vám brannou pomoc proti Samnitům, jež by urazila dříve bohy než lidi, ale posly, jak se dle práva a pravdy sluší, vypravíme ku spojencům a přátelům žádat, aby se vám nijaké násilí nedálo.“ Na to praví náčelník vyslanství, neboť taký rozkaz z domova přinesli: „Poněvadž našeho

zboží proti násilí a bezpráví hájiti nechcete, budete aspoň hájiti svého. Tedy národ kampanský i město Capui, chrámy boží, vše co bohům i lidem patří, poddáváme vaši i římského národu moci, hotovi jsouce, cokoliv potom utrpíme, jako vaši poddaní trpěti.“ Při těchto slovech pozdvíhovali všickni rukou svých ku konsulům a uvrhli se slzi plni jsouce v nádvoří radnice. Dojati jsou otcové změnou lidského osudu, vidouce, jak onen přemocný bohatstvím národ, rozmařilostí i hrdostí rozhlášený, jehož nedávno sousedé za pomoc žádali, tak skleslé jest myslí, že sám sebe i všechno své zboží cizímu panování podroboval. Tu se již zdálo, že povinnost nastává, aby poddaní zrazení nebyli, i měli za to, že samnitský národ dle slušnosti se chovati nebude, kdyby dobýval krajiny i města, jež poddáním-se římskými učiněny byly. Uznáno tedy za vhodné, vypravit na místě poslvů k Samnitům. Těm dány rozkazy, aby vyložili, oč Campani prosili, co rada odpověděla, pamětliva jsouc přátelství se Samnity, konečně že učiněno poddání-se, a aby jich požádali dle spolku a přátelství, by jejich poddaných ušetřili aniž do té krajiny, která římskému národu připadla, vpády po nepřátelsku činili; pakli by mírné vyjednávání neprospívalo, měli v jménu římského národu i rady Samnitům ohlásiti, aby se Capue a kampanské krajiny zdrželi. Když to poslové ve shromáždění Samnitův přednášeli, dána jest jim tak spupná odpověď, že nejen pravili, že tu válku povedou, ale že i úředníci jejich z radnice vyšedše před posly tam stojícími velitele vojenských oddělení volali a jim hlasitými slovy kázali, aby na místě do krajiny kampanské kořistit vytáhli.

32. Když toto poselství do Říma zvěstováno bylo, odložili otcové péče o všechny ostatní věci a poslali fetialy žádat za odčinění a jak válka, protože dáno nebylo, obyčejným způsobem opovězena byla, uzavřeli,

aby co nejdříve návrh o té záležitosti k národu učiněn byl. Vůlí národu vytáhli oba konsulové s dvěma vojsky od města, Valerius do Campanie, Cornelius do Samnitska; onen se položil táborem u hory Gauru,*) tento u Saticuly.**)

Dříve přitáhly pluky samnitské proti Valeriovi — neboť myslili, že se tam celá spousta války nakloní — zároveň pobádal je hněv proti Campanům tak ochotným tu ku přispění pomocí tu k jejímu povolání proti nim. Ale když římské ležení spatřili, zpupně žádali každý se své strany vůdcův za znamení, tvrdili, že s tím samým štěstím Římané Campanům pomocí přispějí, jako Campani Sidicinským přispěli. Valerius drobnými bitkami za příčinou zkoření nepřátel několik dní se zdržev vztýčil znamení bitvy, nemnohými slovy lid svůj povzbudiv, aby ho nelekala nová válka i nový nepřítel, že, oč dále od města zbraň svou nesou, tím na národy více a více bojácné přicházejí, ať porážkami Sidicinských i Campanův neoceňují statečnosti samnitské, neboť jakkoliv spolu bojovali, že bylo nutno, aby jedna strana přemožena byla; že ovšem Campani jsou bezpochyby více pro ochabnutí přílišnou rozmařilostí a pro zženštilost svou než mocí nepřátelskou přemoženi; než co prý jsou dvě války šťastné Samnitův za tolik věkův proti tolika oslavám římského národu, který téměř více triumfův než let od založení svého města počítá, který všechno kolem sebe, Sabiny, Etrurii, Latiny, Herniky, Aequy, Volsky, Aurunky zbraní pokoriv v poddanství svém má, který Gally v tolika bitvách přemožené konečně do moře a na lodi při útěku zahnal; jakož prý každý na slávu válečnou i statečnost svou spoléhaje na bojiště kráčet, tak že také na to hleděti má, čím vedením i řízením se má

*) n. Gauru.

**) Saticula byla nedaleko caudských prosmykův.

bitva začítí, zdali slyšeti dlužno jenom toho, jenž umí skvělou řečí povzbuzovati, slovy toliko srdnatý jest, ale válečných výkonův se nezúčastňuje, aneb takového, který také sám se zbraní zacházeti, před polními znaky kráčetí, uprostřed návalu bitvy se pohybovati umí. „Chci, vojíni,“ doloží, „abyste mých skutkův a ne slov následovali, ode mne nejen poučování ale i příkladu požadovali. Ani stranami ani spolčováním, jaké u šlechticův obyčejem jest, nýbrž touto pravicí zjednal jsem si tři konsulské úřady i svrchovanou slávu. Byl čas, že se říkati mohlo: „Vždyť jsi byl z patriciův a posel jsi od osvoboditelův vlasti a tvá rodina měla konsulství právě toho roku, kterého toto město konsula“ — nyní již nám otcům i vám lidu jest bez rozdílu konsulství přístupno aniž jest odměnou rodu, jako dříve, nýbrž chrabrostí. Proto, vojíni, hleďte k největšímu vždy vyznamenání, aniž, nové-li toto příjímí „Corvinus“ působením bohův vy lidé jste mi dali, z paměti našlo staré naší rodiny příjímí „Publicola“. Vždy já lid římský doma i v poli, v životě soukromém i při úřadech malých i velkých jak co plukovník tak co konsul touž měrou po všechnu po sobě konsulství v úctě mám a měl jsem. Nyní, což právě nastává, s milostivou pomocí boží vyhledávejte se mnou nové a nedotknuté vítězoslávy nad Samnity.“

83. **Sotva** kdy byl vůdce k vojsku důvěrnější podstupováním bez obtíže všech prací mezi nejnižšími vojny. Mimo to při hrách vojenských, když se sou-druzi v zápas mezi sebou v rychlosti i síle vpouštějí, byl laskavě povolným, přemáhal a byl přemáhán s týmž vzezřením, aniž kterým pohrdal, kdo se mu za soupeře nabízel, v skutcích byl dobrotivý dle okolností, v slovech neméně pamětliv svobody cizí než své důstojnosti a nad co nic lidumilnější není, s jakými zásadami o úřad se ucházel, takovými je spravoval.

Veškeré tedy vojsko sprovázelo s neuvěřitelnou bodrostí povzbuzování vůdcovo a vytáhlo z ležení. Bitva jest svedena jak která nejvíce, se stejnou s obou stran nadějí a rovnými silami, s důvěrou v sebe bez pohrdání nepřáteli. Samnitům rozmnožovali srdnatost noví hrdinští skutkové a dvojí vítězství před nemnohými dny, Římanům naopak sláva čtyř set let a vítězení se založením města stejně staré, avšak oběma dělal nový nepřítel starosti. Bitva byla důkazem, jakou chovali zmužilost, neb tak se srazili, že po nějaký čas na žádnou stranu šik se neklonil. Tu konsul toho domnění jsa, že zastrašiti musí, když mocí zahánění býti nemohli, útokem jezdcův se snaží ve zmatek přivesti první řady nepřátelské; ale jak spatřil, že oni marně hluk činíce na skrovné prostoře čtyřem tam obracejí, přijel zpět ku předním řadám a seskočiv s koně praví: „Nás pěších, vojíni, jest to dílo, nuže tedy, jak uvidíte mne mečem cestu razícího, kudykoliv do šiku nepřátelského vkročím, tak každý se své strany porázejte toho, kdo proti vám stojí. Toto vše, kde nyní kopí se lesknou vyzdvižená, otevřená spatříte ohromnou porážkou.“ Tato pronesl slova, a jezdci ku rozkazu konsulovu se rozejdou a legiím cestu do středu šiku otevrou. První ze všech vrazí na nepřítele konsul a skolí toho, s kterým se právě setkal. Vidíce to jsou rozníceni a v pravo i v levo vede každý před sebou boj paměti hodný. Zepřevše se stojí Samnité, ač více ran dostávají než dávají. Bylo již bojováno po nějaký čas, strašné bylo kolem praporcův samnitských krveprolití, ale útek na žádné ještě straně. Tak v duchu byli odhodláni dáti se jedině smrti přemoci. Když tedy Římané znamenali, že i síly zemdlením již ochabují, i nemnoho dne zbývá, vzplanuli hněvem a proti nepříteli se rozmítli. Tu teprv se ukázalo, že se ustupuje a boj k útěku se kloní, tu byli jímáni, zabíjeni Samnité,

i bylo by jich nezbylo mnoho, kdyby noc nebyla přerušila více vítězení než bojování. Přiznávali se i Římané, že se nikdy s nepřítelem neustupnějším nepotýkali, i Samnité, když jich tázáno, která nejdříve příčina je tak odhodlané pohnula k útěku, pravili, že se jim zdálo, jako by oči Římanův háraly, jejich vzezření šlepná i obličejové zuřivi byli, z toho že jim více než z které jiné věci povstalo postrachu, kterýž postrach nejen výsledkem bitvy ale i nočním pochodem vyznali. Druhého dne zmocnili se Římané prázdného ležení nepřátelského, kam se veškeré obyvatelstvo kampanské štěstí přejíc vyhrnulo.

34. Ostatně jest tato radost málem velkou porážkou v Samnitsku pokažena. Neb konsul Cornelius vytáhnuv od Saticuly vedl vojsko neprozřetelně do hvozdu úžlabím průchodného a kolem od nepřítele osazeného aniž spatřil dříve, než se na bezpečné místo vrátiti mohl, nepřítele nad hlavou mu stojícího. Když Samnité potud prodlévali, pokud by se s celým vojskem dolů v údolí nespustil, spatří plukovník Publius Decius jeden vyvýšený ve hvozdu kopec, strmicí nad ležením nepřátelským, jenž byl přístupu obtížného voji zavazadla nesoucím, prostému však nehrubě nesnadného. Tedy praví konsulu v duchu poděšenému: „Vidíš ty, Aule Corneliu, tam ten vrch nad nepřítelem? Ten jest hradem naděje i spásy naší, hbitě-li jej obsadíme, protože jej slepi opustili Samnité. Nedej ty mi více než jedné legie popředníky i kopinníky, a jak s nimi na vrchol se dostanu, táhni odtud bez vši bázně a zachovej sebe i vojsko, neb nepřítel na všechny rány nám vydaný nebude se moci hnouti bez své záhuby, nás pak buď štěstí římského národu buď naše statečnost vyprostí.“ Od konsula byv pochválen a posádku obdržev kráčí skrytě hvozdem aniž jest dříve od nepřítele spatřen než se k místu přiblížil, na které táhl. Tu pak trnuli všickni udi-

vením a když oči všech po sobě obrátil, dal i konsulovi čas k vyvedení vojska na místo příznivější i sám postnul na hoře na temeni. Mezi tím, co se Samnité sem a tam s vojskem obracejí, ztratí příležitost k obojímu podniknutí i nemohou ani konsula pronásledovati leda týmž údolím, v kterém ho malíčko před tím svým střelám vydaného měli, ani vojem postupovati proti kopci, který nad nimi Decius obsadil. Než proti těmto, kteří jim šťastnou příležitost k jednání vychvátili, popuzoval je více jak hněv tak blízkost místa a skrovný jich počet. I hodlají tu se všech stran kopec ozbrojenci obklíčiti, aby od konsula odtrhli Decia, tu jim cestu otevřítí, aby na sestoupivší do údolí udeřili. Při rozpacích, co by činiti měli, překvapila je moc. Decius trval s počátku v naději, že bojovati bude s vyššího místa proti postupujícím na kopec, na to pojalo ho udivení, že se ani do bitvy nepouštějí aniž, pak-li by nepříhodnou polohou místa od svého záměru odstrašování byli, okopy a náspy ho obklopují. Tu povolav setníky k sobě praví: *Jaká to jest nevědomost války a lenivost, aneb jakým způsobem tito lidé nad Sidicinskými a Campany vítězství vydobyli? Vidíte, jak sem tam prapory pohybují a brzo v jedno spojují, brzo rozptylují. Dřla zajisté nezapočíná nikdo, kdežto jsme již mohli náspy obklopeny býti. Tu v skutku bychom těmto podobni byli, kdybychom déle zde trvali než prospěšno jest. Nuže tedy, pojďte se mnou a pokud něco světla zbývá, vyzpytujeme, na kterých místech posádky postavují, kde odtud východ otevřen jest.* Vše to prohlédli v plášť sprostého vojína se obleknuv a vzav s sebou setníky též v oděvu sprostých vojákův, aby nepřátelé nespozorovali, že vůdce obchází.

35. Na to rozestaví hlídky a dá všem ostatním rozkaz, aby, jak znamení druhé hlídky polnicí dáno bude, všickni k němu tiše ve zbrani přišli. Když se

k němu, jak nařízeno, mlčky sešli, pravil. „Toto ticho, vojíní, musíte zachovávatí až mne vyslyšíte a nedávati vojenským způsobem souhlasu na jevo. Jak vám své mínění vyložím, přejdete, komu se totéž viděti bude, mlčky na pravou stranu, kteráž část větší bude, při úmyslu té se zůstane. Nyní, co v duchu rozvažuji, poslyšte. Nepřítel vás obkličuje zde, nezanešené útekem ani zůstavené nečinností. Statečností jste obsadili to místo, statečností musíte odtud se dostatí. Přijdouce sem zachovali jste výtečné vojsko římskému národu, vyražením odtud zachovejte samy sebe. Zasluhujete toho, abyste nemnozí většímu počtu pomocí přispěli, ale sami žádné pomoci nepotřebovali. Boj jest s tím nepřítelem, který včerejšího dne šťastné příležitosti k zahlázení celého vojska nedbalostí svou nepoužil, tohoto tak příhodného kopce nad svou hlavou strmicího dříve neviděl, než od nás opanován byl, nám tak nemnohým máje sám tolik tisíc lidí ani vystoupení nezabránil aniž nás, když jsme již místo osadili, náspy obklopil, ač tolik dne zbývalo. Protože jste ho vidoucího a bdícího tak podskočili, jest záhodno ano nutno, abyste uspaného oklamali. Neboť v takovém postavení se nalozáme, že jsem více oznamovatelem nezbytí než původem obmyslu aniž možná v potaz vzítí, máte-li zůstatí aneb odtud odejítí, poněvadž kromě zbraně a ducha zbraně pamětlivého nám osud ničeho nezanechal i hladem a žízni bychom musili umřítí, kdybychom se více meče obávali, než se mužům a Římanům sluší. Jediná tedy jest spása vyraziti odtud a odejítí. To potřebí učíniti buď za dne buď v noci. Avšak vizte jinou méně pochybnou věc. Neboť budeme-li očekávati světlo, jakou máme naději, že nás nepřítel nepřetrženými náspy a příkopy neobžene, který nyní, jak vidíte, se všech stran svá těla dole nastaviv, kopec obklíčil. Ale jest-li noc výpadu příhodná, jakož jest, tato

noční hodina jest zajisté nejpříhodnější. Na znamení druhé hlídky jste se sešli, kterýž čas lidi nejhlubším spánkem tíží. Přes těla nspaná budete kráčet buď tichem klamajíce neobezřelé buď mohouce strachu prociťujícím nahnati náhlým pokřikem válečným. Jenom mne následujte, jehož jste již jednou následovali, já pak budu následovati téhož osudu, který nás přivedl sem. Nuže, komu se takto prospěšným býti vidí, ti přestuptež na pravou stranu.“

36. Přestoupili všickni a táhli za Deciem kráčejícím místy od stráží neobsazenými. Již se dostali přes prostřední část ležení, an vojín přes rozložená spánkem těla strážcův stoupaje do štítu vrazil a hluk učinil. Tím jest strážník probuzen a když svým soudruhům hnul, i tito se pozdvihše jiné budili, nevědouce, zdaž to přátelé či nepřátelé jsou, zdaž výpad činí posádka aneb konsul ležení vzal: povelí Decius, když již tajnými nezůstávali, válečný pokřik učiniti a ohromuje spánkem ztrnulé mimo to polekáním, čímž zdržováni jsouce ani zbraně ochotně se chopiti ani odporu klásti ani stíhati nemohli. Při poplachu i zmatku Samnitův pobije římská posádka stráž v cestě stojící a pronikne k ležení konsula. Zbývala část noci i již se zdálo, že v bezpečnosti jsou, an praví Decius: „Sláva budiž statečnosti vaší, vojíní římstí! Váš pochod a návrat všickni věkové budou vynášeti vychvalováním, než ku spatření takové statečnosti potřebí jest světla a dne, aniž vy to zasluhujete, aby vás do ležení s takovou slávou se vracející ticho a noc kryly. Zde na pokoji budeme dne očekávati.“ Slovo jeho uposlechnuto, a jakmile se rozbřeslo, vypraví napřed posla ku konsulu do ležení i jsou tam náramnou radostí rozníceni a jak prohlášeno bylo, že se bez škody vracejí ti, kteří svá těla za spásu všech v nebezpečí nehrubě pochybné vydali, vyhrnou se jim v ústřety každý se své strany, chválí,

přeji štěstí, nazývají jednotlivé i veškeré svými zachovateli, vzdávají bohům čest i díky, Decia vynášeji do nebes. To byla vítězosláva táborní Decia krácejícího středem ležení s ozbrojenou posádkou, při čemž všickni své zraky naň upřeli a všelikou poctou plukovníka konsulovi rovným činili. Jak se ku hlavnímu stanu přišlo, povolá je konsul polnicí do hromady a jal se Decia po zásluze vychvalovati, ale odložil hromadu když Decius sám mu řeč přerušil radě, aby se vše zastavilo, pokud by příležitost k činu v rukou byla, a pohnul konsula k tomu, aby udeřil na nepřátele i nočním polekáním ohromené a kolem kopce v tlupách rozptýlené, on prý také myslí, že někteří vyslání byvše ho stíhat ve hvozdě se potulují. Legie dostaly rozkaz zbraně se chopiti a vytáhnuvše z ležení jsou volnější cestou, poněvadž hvozd již vyzvědači známější byl, proti nepříteli přivedeny. Když pak na něho nepečlivého mimo nadání udeřily, tu nejprvé, poněvadž samnitští vojíní všudy se rozptýlivše z větší části bez zbraně byli a ani zbraně se chopiti ani mezi náspy ustoupiti nemohli, zapudily polekané do ležení, potom učinivše zmatek mezi předními strážemi vzaly ležení samé. Kolem kopce roznesl se pokřik i zahnal všechny s jejich stanovišť. Tak ustoupila velká část nepřítomnému nepříteli, ale které strach do náspův zahnal, — těch pak bylo ku třicíti tisícům — ti jsou všickni pobiti a ležení rozchvátáno.

37. Když boj takto ukončen byl, povolav konsul hromadu dokonal oslavení Decia nejen před tím začaté ale i novou zásluhou zvýšené a kromě ostatních vojenských poct udělil mu zlatý věnec a sto býkův i vybraného jednoho bílého tučného s pozlacenýma rohama. Vojíní, kteří spolu v posádce byli, obdarováni dvojnásobnou dávkou obilí na vždy, pro přítomnost každý jedním býkem a dvěma tunikama. Po obdarování konsulovu položil na Decia legie obléhací

věnc z trávy,*) pokřikem vojenským dar schvalující, druhý na důkaz též cti jest naň od jeho zástupu vložen. Když těmito oznaky ozdoben byl, obětoval vybraného býka Martu, sto býkův dal darem vojínům, kteří s ním na výpravě byli. Týmž vojínům snesly legie po libře běli a po žejdlíku vína a vše to jest s náramným veselím při pokřiku vojenském na znamení souhlasu vykonáno.

Třetí bitva jest svedena u Suessuly, v které vojsko samnitské od Marka Valeria zahnané veškerý výbor branného mužstva z domova povolavši posledním bojem svůj osud zkusiti ustanovilo. Od Suessuly přijdou rychlí poslové do Capue a odtud tryskem jezdců ku konsulu Valeriovi za pomoc žádající. Bez meškání hnuto polem a zanechavši zavazadla pod silnou stráž v ležení vytrhne vojsko na kvap a zaujalo ležením nedaleko nepřitele přeskrovné místo, poněvadž kromě koní dav ostatních soumarův i pakostníkův nepřítomen byl. Samnitské vojsko se postaví v šik, jako by žádného odkládání bitvy nebylo, na to, jak nikdo proti němu netáhl, postupuje brannou mocí proti ležení nepřátelskému. Jak tam vojiny na náspech spatřilo a ti, již se všech stran na výzvědy vyslání byli, zvěštovali, v jak nepatrném oboru ležení staženo jest, soudíce z toho, že počet nepřátel nevalný jest: tu pokřikovalo celé vojsko, že se příkopy naplniti, násy strhnouti a do ležení vraziti musí, i byla by touto nerozvážlivostí válka dokonána, kdyby byli vůdcové nezadrželi zápalu vojínův. Že však obtížno bylo vlastní množstvím zásobami opatřiti a dřívějším usazením se u Suessuly a potom odkládáním boje nehrubě daleko nedostatku všech věcí bylo, uznáno za vhodné, aby mezitím, co nepřítel se uzavřev obklíčený se strachuje, vojini na picování po dědinách vyvedeni byli; mezi

*) To byla obyčejná pocta za takové hrdinství.

tím bude prý se všeho nedostávati římskému vojsku na pokoji trvajícím, jež bez zavazadel jsouc tolik obilí s sebou přineslo, co ho na ramenou mezi zbraní přineseno býti mohlo. Když konsul spatřil nepřátele, ani se po kraji rozptýlili, a že přední stráže počtem nevalné zůstaveny jsou, povzbudiv nemnohými slovy vojíny vedl je k dobývání ležení. Když ho prvním vojenským pokřikem a útokem vzal, při čemž více nepřítel v stanech svých než v branách a na náspech pobito bylo, poručil dobyté polní znaky v jedno snéstí a zanechav dvou legií k ostříhání a napomenuv je přísným rozkazem, aby, pokud by se nenavrátil, kořisti se zdržely, vytáhl s vojskem sešikovaným, a poněvadž napřed poslaná jízda jako léčí Samnity rozprášené honila, učinil náramnou porážku. Neboť v strachu svém nemohli se ani ustanoviti, na které znamení by se dohromady sešli, aniž zdaž by do ležení spěchati aneb další útěk předsevzítí měli. I takový byl útěk a úžas, že ku čtyřicíti tisícům štítův, ač tolik jich nikoliv pobito nebylo, a vojenských praporův s těmi, jež v ležení vzaty byly, asi sto sedmdesáte ku konsulovi přineseno jest. Na to vrátili se do ležení nepřátelského a tam všechna kořist vojsku dána.

38. Šťastný konec tohoto boje přinutil i Faleriány žádati radu za smlouvu, kdežto příměří měli, i Latiny odvrátil po připravení již vojsk od římské války k válce s Paeligny, aniž zůstala tato pověst o těchto činech v mezích Italie, nýbrž také Carthaginiči vypravili posly do Říma přát štěstí s darem slatého věnce, který na Capitolu v chrámě Juppiterově uložen býti měl. Vážil dvacet pět liber. Oba konsulové slavili vítězství nad Samnity a za nimi šel Decius se znamenitou slávou i poctami, při čemž ve vojenských umění prostých písniích žertovných jméno plukovníkovo neméně rozhlašováno bylo než jména konsulův.

Na to slyšena vyslanství Campanův i Snessanův i povoleno jejich prosbám, aby tam posádka do zimního ležení poslána byla k zachránění vpádů Samnitův. Již tehdy*) nebyla Capua vojenské kázní nikoliv prospěšna a prostředkem všelikých rozkoší odvrátila rozmařilé mysli vojínův od upomínky na vlast, i předsevzali si Capui Campanům odníti tonž nešlechetnosti, kterouž oni ji starodávným bydlitelům**) byli odňali, aniž prý se mimo zásluhu obrátí jejich vlastní příklad na ně; proč prý by měli Campani, kteří ani sebe ani svého zboží hájiti nemohou, krajinu v Italii nejúrodnější a důstojné krajiny město spíše míti než vítězné vojsko, jež svým potem a krví odtud Samnity zahnilo? Či prý to slušno, aby jejich poddaní oně úrodnosti a utěšenosti požívali, oni pak vojenskou službou unaveni jsouce na morové a vypráhlé kolem města půdě zápasili aneb v městě nákazu úrokův co den se vzímající trpěli?

Od r. 413—414. od z. Ř.

Nový konsul Gajus Marcius Rutilus, jemuž velení v Campanii bylo připadlo, mezi tím co jeho soudruh Quintus Servilius v městě zůstal, shlédal, že záměry tyto v tajných schůzích spiklenců přemítány, ale ještě ne všem vyjeveny jsou. Tedy když všechno to, jak se to událo, plukovníky vyzvěděno měl, domníval se, poučen jsa věkem i zkušeností, poněvadž již po čtvrté kousulem a dříve i diktátorem a censorem byl, že by bylo nejlépe odkládáním naděje do vyvedení záměru, kdykoliv by to chtěli, vojenskou prudkost zklamati i pustil hlas, že posádky v týchž městech také po roku zimovati budou, neboť byly rozděleny

*) A ne teprv za Hanníbala. Liv. XXIII. 18.

**) Liv. IV. 37., X. 38.

po campanských městech a z Capne byly obmysly ty se rozšířily do vojska celého. Když toto uvolnění záměrům dáno bylo, trvala vzpoura prozatím v tichosti.

39. Konsul vyvedl vojsko do letního ležení a když od Samnitův pokoj měl, ustanovil propouštěním beuřlivých lidí vojsko čistiti, že prý jedni již svou vojenskou službu dokonanou mají, druzí že již věkem sešli a na síle nedosti stateční jsou. Někteří byli na dovolenou posíláni, s počátku po jednom, potom i některé praporce, protože prý daleko od domova a svého hospodářství přezimovali. Když také pod záminkou vojenských potřeb jiní jinam posíláni byli, jest veliká jich část odstraněna. Toto množství zdržovali v Římě konsul drubý i praetor vymýšlením příčin jiných a jiných. I nevědouce z počátku o klamání navštěvovali nikoliv neradi domy své. Ale jak spatřili, že první ku svým praporům nikoliv se nevracejí, že skoro žádný jiný propouštěn nebývá leč ti, kteří v Campanii přezimovali a z těch zvláště původcové vzpoury, přepadlo jejich mysli s prvu podivení, potom nepochybná bázeň, že úmysly jejich vyjeveny jsou. Již prý doznají vyšetřování, již udávání, již tajné jednotlivcův odpravování i náruživé a ukrutné od konsulův a otcův nad sebou panování. To rozšiřují ti, co byli v ležení, tajnými rozmluvami, vidouce, že síla spiknutí od konsula lstí vypuzena jest. Když jeden zástup nehrubě daleko Auxura byl, položil se u Lautul v úzkém prosmyku mezi mořem a horami, aby zachytili ty, které konsul z jiných a jiných příčin, jak svrchu řečeno jest, odesýlal. Již byl dosti silný počtem dav a k povaze řádného vojska nechybělo nic leč vůdce. V nepořádku tedy a kořistíce přijdou do krajiny albanské a pod temenem Alby Longy obeženou ležení své náspy. Na to po dokončení díla stráví zbývající část dne různice se mněním o vy-

brání vojvody, neboť žádnému z přítomných dosti nedůvěřovali. Ale koho prý z Říma mohou povolati? kdo prý jest z otcův aneb z lidu, jenž by se v takové nebezpečí buď vědomě vydal aneb jemuž by věc vojska urážkou zuřivého dobře svěřena byla? Když druhý den tatáž porada trvala, zvěstovali na jisto někteří z toulavých kořistníkův, že Titus Quinctius v Tuskulsku svůj statek vzdělává, nepamětliv jsa města i důstojenství. Tento muž byl rodu šlechtického a když následkem poranění na jedné noze ochromiv vojenské služby s velkou slávou konané zanechal musil, uzavřel život trávit daleko ctižádosti a náměstí. Jakmile jméno jeho uslyšeli, ihned si naň vzpomněli a usnesli se ho nazdar povolati. Neb málo bylo naděje, že z dobré vůle něco učiní. Uznáno za vhodné použití násilí a strachu. Vzkročivše tedy ti, kteří k tomu vyslání byli, za ticha nočního do jeho obydli ve dvorci, přepadli Quinctia spánkem stíženého i oznamujíce mu, že není střední cesty, nýbrž že buď vrchní moc a důstojenství voliti nutno, aneb kdyby odporoval a s nimi nešel, smrt, přivlékli ho do ležení. Hned jak přicházel, nazván jest vojvodou a poděšenému i divícímu se, co se tak náhle děje, podávají oznaky důstojenství a velí, aby je k městu vedl. Na to více svým zápalem než úmyslem vůdcovým strhnou prapory a přijdou brannou mocí k osmému sloupu na silnici, jež Appiovou slove. I byli by bez meškání k městu přitrhli, kdyby nebyli uslyšeli, že proti nim přichází vojsko i jest jmenován diktátorem Marcus Valerius Corvus a velitelem jízdy Lucius Aemilius Mamercus.

40. Jak mile jim před oči přišli a zbraně i polní znaky poznali, ihned všem vzpomínka na vlast uchvátila hněv. Ještě nebyli tak otuženi proti občanské krvi aniž znali války leč s nepřáteli zahraničnými i bylo za nejhorší zběsilost považováno od svých se

odtrhnouti. Tedy vyhledávali s obou stran tu vůdcov^é tu vojínⁱ schůzek k rozmlouvám. Quinctius syt jsa války za vlast neřku proti vlasti, Corvinus pak maje v lásce všechny občany, zvláště vojíny a nad ostatní své vojsko, vystoupili k rozmluvě. Jak tento poznán byl, umlknuto ihned před ním s ne menší od odporné strany úctou než od jeho lidu. „Bohům nesmrtelným, vojíni,“ praví, „vaším obecním i svým soukromým tak jsem se poklonil i pokorně za milost modlil od města táhna, aby mi dali na vás dobytí slávu zjednání svornosti a ne vítězství. Dost bylo a bude těch, na nichž by válečná sláva zjednána býti mohla; od vás jest vyhledávati mír. Za co jsem bohy při činění slibův vzýval, k vyplnění toho přání můžete vy mně dopomoci, chcete-li na paměti míti, že nemáte ležení v Samnitsku ani ve Volssku, nýbrž na půdě římské, a že ony kopce, jež vidíte, vlasti vaší náležejí a že toto vojsko z vašich spoluobčanův jest a já váš konsul, jehož vedením i řízením předešlého roku dvakráte jste samnitské pluky porazili, dvakráte ležení mocí vzali. Já jsem Marcus Valerius Corvus, vojíni, jehož urozenost vy dobrodiními k sobě a ne příkořím jste seznali, jenž jsem žádného zpupného návrhu proti vám, žádného ukrutného usnesení rady původcem nebyl, jenž kdykoliv jsem velitelem byl, proti sobě přísnějším jsem byl než proti vám. Avšak mohl-li komu rod a komu jeho chrabrost či také vznešenost či mohlo-li komu důstojenství hrdou mysl vnuknouti, z takového rodu byl jsem posel, takový důkaz byl jsem o sobě dal, v takovém věku byl jsem konsulství dosáhl, že jsem co třiatřicetiletý²³ konsul také proti otcům a nejen proti lidu zpupným býti mohl. Jaký urážlivější skutek neb slovo uslyšeli jste ode mne konsula než ode mne plukovníka? Touž měrou spravoval jsem dva následující konsulské úřady, touž spravován bude tento pánovitý úřad diktatorský,

že ani k těmto mým a vlasti vojínům nebude mírnějším než k vám — hrozím se říci — nepřátelům. Tedy vy dříve proti mně vytasíte meč než já proti vám. Od vás dříve zavzní znamení, od vás vojenský pokřik a útok, musí-li se bojovati. Ustanovte si na mysli, čehož neustanovili otcové i dědové vaši, ani oni, kteří se na svatou horu odstěhovali, ani ti, kteří se později na Aventině položili; očekávejte, až by vám každému, jako druhdy Coriolanovi matky i choti s vlastními vlasy vstříc od města přišly. Tehdy setrvaly na pokoji volsské pluky, protože měly římského vůdce, vy římské vojsko neustaňtež od války bohaprázná! Tite Quinctie, na jakémkoliv tuto místě buď dobrovolně buď bezděky jsi se postavil, odstup, bude-li nám se potýkati, tehdy do nejzazší řady, ano s větší ctí úprchneš i týl občanu obrátíš než bojovati budeš proti vlasti. Nyní k učinění míru budeš dobře i čestně mezi prvními státi a budeš prostředníkem této spásitelné rozmluvy. Žádejte za slušné věci a podávejte je, ač lépe jest i na nepříznivé výminky přistoupiti, než abychom bohapráznou rukou v boji se setkali.* Titus Quinctius pln jsa slz ku svým se obrátil a pravil: Také mne, vojíni, jest-li ze mne nějaký prospěch, máte lepším vůdcem k míru než k válce, neboť oněch právě slov nemluvil nikdo z Volsska ani ze Samnitska, nýbrž Říman, váš konsul, váš vojvoda, vojíni, jehož řízení pro sebe zkusivše nechtějte, proti sobě zkusiti. Rada měla jiné ještě vůdce, kteří by s vámi hněvivěji bojovali, ale vyvolila toho, který by vás, svých vojínův, nejvíce ušetřil, kterémuž co vojvodě vy byste nejvíce věřili. Ti také, již zvítěziti mohou, chtějí míru; čemu vy máte chtít? Proč bychom hněvu a naděje, klamných rádcův, zanechajíce, sebe samých i všeho, co máme, nesvěřili osvědčené poctivosti?

41. Když to všickni pokřikem schvalovali, před-

stoupiv Titus Quinctius před prapory praví, že se vojíní diktatorovi podrobí, i prosil, aby věc nešťastných občanův na sebe vzal a tonž věrností hájil, kterouž obec pospolitou spravovával, pro sebe soukromě že si ničeho nevymínuje, že nechce jinde než v bezúhonnosti naději míti, ale vojínům že musí vymíněno býti, co u otcův jednou lidu, potom legiím vymíněno bylo, aby jim nebylo na škodu odstoupení. Diktator pochváliv Quinctia a ostatní povzbudiv, aby dobré mysli byli, odjel tryskem k městu zpět a učinil dle usnesení otcův návrh k národu v háji petelijském, aby žádnému vojínu nebylo na škodu odstoupení od svých. Požádal také za laskavost Quirity, aby nikdo této věci v zertu aneb vážně nevytýkal. Také posvátný vojenský zákon jest dán, aby jméno žádného vojína, leda by sám chtěl, vymazáno nebylo, a k zákonu jest přidáno, aby nikdo, kdo plukovníkem byl, potom nebyl učiněn setníkem. To bylo pro Publia Salonia žádáno od spiklých, který málem ob rok i plukovníkem i prvním setníkem byl, kteréhož teď jmenují *primus pilus* (setník první rotý). Na něho nevrátili vojíní, poněvadž vždy novým zámyslům odporoval a aby v nich účastenství neměl, od Lautul utekl. Když této jediné věci od rady k vůli Saloniovi dosaženo býti nemohlo, zapřisáhl Salonijs otce shromážděné, aby si jeho cti více než svornosti obecní nevážili i pohnul je, aby také to ponavrženo bylo.*) Taktéž náruživý požadavek byl, aby ze mzdy jezdcův — neb dostávali mzdu trojnásobnou**) — srážka učiněna byla, protože se proti spiknutí postavili.

42. Mimo to nalézám u některých spisovatelův, že tribun lidu Lucius Genucius k lidu návrh učinil,

*) Pomsta jaksi nepochopitelná. Možná, že v tom nějaký omyl jest.

**) t. j. třikráte tolik co pění.

aby nebylo dovoleno úrokův bráti, též že jinými usneseními lidu ustanoveno jest, aby nikdo téhož úřadu v desíti letech*) neobdržel, aniž dva úřady**) téhož roku spravoval a aby volno bylo oba konsuly z lidu voliti***) Bylo-li to všechno lidu připuštěno, jest zjevno, že vzpoura nehrubě malou moc měla. Jiné letopisy vypravují, že ani diktátorem nebyl Valerius jmenován, nýbrž že celá věc konsuly se vykonala a že onen dav spiklých nebyl dříve, než do Říma přišel, k brannému odporu se vzbouřil a že vpád v noci nestal se do dvorce Tita Quinctia nýbrž do domu Gaja Manlia a ten že od spiklých popadnut jest, aby se jejich vůdcem stal, na to že ku čtvrtému sloupu vytáhnuvše na místě opevněném se položili a že se nestala zmínka o svornosti vůdci nýbrž najednou učiněno jest pozdravení, když šiky na bojiště ve zbrani vystoupily, a že vojíni se smísivše pravice vespolek si podávají a se objímají začali slze prolévající a že konsulové, když viděli, že myslí vojínův od potýkání odvráceny jsou, v té nutnosti byli, aby návrh k otcům o navrácení svornosti učinili. Tak mezi starými spisovateli dějin není v ničem shoda než v tom, že vzpoura byla a že jest narovnána. I pověst o této vzpouře i podniknutí těžké války se Samnity odvrátilo několik národův od spolku s Římany a mimo

*) t. j. proto, aby členové více rodin k úřadům přišli. Než tento zákon nebyl, zvláště ve válce, přísně zachováván.

**) t. j. nehledě k úřadům kněžským.

***) To však se stalo teprv r. Ř. 537. — Liv. XXIII. 31., — než tehdy musil ještě odstoupiti právě zvolený konsul Claudius Marcellus, ovšem pro vady při volbě učiněné. Avšak po této vzpouře římského vojska není nikdy více přestoupen zákon Liciniův. Ostatně bylo toto usnesení více demonstrací proti otcům nepřítelům zákona Liciniova.

spolek s Latiny již dávno nespolehlivý poplenili také Priverňané Norbu a Setii, sousední osady římské, náhlým nájezdem.

Poznamenání.

Když přijetím návrhův Gaja Licina a Lucia Sextia svornost zjednána byla a časem obec od vpádu Gallův se již zotavila, vystupovali Římané jako před příchodem Gallův opět mocně v řízení záležitostí zahraničných, tu svých končin proti Etruskům a Gallům statečně hájíce, tu odbojné spojence Latiny a Herniky mocí při spolku udržující, tu Volsky a Aurunky v úplnou poddanost uvádějíce. Tak postoupili k hranicím Samnitův, velmi mocného tehdy národu, s nímž učinili 401. Ř. smlouvu a přátelství pod výminkami ovšem rovnými. Než netrvalo to dlouho a vpádem Samnitův do Campanie povstala mezi nimi a Římany válka, kteráž konečně vedla k panování Římanův nad Itálií.

K hl. 2. Hry fescenské, *ludi fescennini*, kteréž slovo spíše od ~~fasi~~ ~~fani~~ a ~~canere~~ než od Fescennie, města etruského, pochází, byly oblíbenou římských venkovanův. Záležely z rozprav obsahu rozpustilého a nevázaného. Později jsou pod těžkým trestem zakázány.

Hry atelské čili hry osské (*ludi osci*) pocházely z Campanie a byly svým obsahem římskou fraškou. V nich byly předváděny stále osoby, jako: Bucco žvástal, Maccus šašek, Pappus dobrácký otec, Dossenus moudrý pán. Jméno jejich poslo od campanského města Atelly (n. zříceniny u Aversy), buď že odtud do Říma přišly aneb spíše proto, že Atella, když ji Římané ve válce s Hannibalem byli zbořili, na posměch vydána byvši římským kocourkovem učiněna jest a děj těchto frašek potom tam umístěn býval.

K hl. 3. Zarážení hřebu dne 13. září k naznačení počtu let pocházelo snad odtud, že okolo toho dne králové z Říma vypuzeni byli. Tomu nasvědčuje to, že první konzulové na svůj úřad 13. září nastupovali.

K hl. 6. Močál curtský (*lacus Curtius*) bylo místo na náměstí, do kterého dle Varrona blesk udeřil a kteréž proto usnesením rady od Gaja Curtia konsula r. Ř. 310.

obraženo jest. Odtud jeho jméno. Livius je podává podle národních bájí.

K hl. 10. Když se legie postavovaly, byl do nich z každého okresu stejný počet mužstva brán, tak že v každé legii všechny okresy stejně zastoupeny byly. Proto asi myslil konsul Gneus Manlius, že svého vojska použití může k sněmování, zapomínaje při tom ovšem na rozdíl mezi vojínem a občanem, který i při zemské obraně — a z ní záležela tehdejší branná moc římská — veliký jest.

Jak upřímně tribuni lidu Licinius a Sextius smýšleli s návrhem o držení pěti set jiter obecní dědiny, dokázal nejlépe Licinius sám, který tisíc jiter obecních pozemků v držení měl, ačkoliv již několik let od přijetí jeho návrhu uplynulo. Celý pak zákon upadl konečně v zapomenutí, až jej Tiberius Sempronius Gracchus ač v trochu jiné postavě, obnovil.

K hl. 17. Když rada uzavřela, aby diktator jmenován byl, ponavrhovala obyčejně jmenujícímu konsulu, koho diktatorem jmenovati má, čehož si však konsul všimati nemusil, jsa po zákonu toliko povinen bývalého konsula zvoliti. Dotýcného roku jmenoval, jak se podobá, Popilius Laenas, konsul z lidu, diktatora též z lidu — Gaja Marcia Rutila, ačkoliv diktatorství do toho času jenom šlechtě dle ústavy přístupno bylo. Z toho vzala rada, z větší části z patriciův záležití, tak veliké pohoršení, že příslušnosti, kterou dle ústavy udělovati právo měla, diktatorovi ustanoviti nechtějíc jeho zvolení marným činila. Diktator pomohl si tím, že výkon vládní od rady na národ přenesl, čímž po něm v případě trochu podobném teprv Publius Cornelius Scipio, konsul r. Ř. 547. radě pohrozil.

K hl. 18. Neshodu letopisův, z kterých jedny jmenují konsuly Marka Fabia Ambusta a Tita Quinctia, druhé pak Marka Fabia Ambusta a Marka Popilia možná jest tak vysvětliti, že Marcus Popilius většinu hlasův obdržev prohlášení za konsula (*renuntiatio*), jímž teprv volba dokonána byla, neobdržel od mezikrále, tehdejšího ředitele voleb, což tento ovšem učiniti mohl. Tak vlastně nebyl ani konsulem Popilius.

K hl. 19. Samnité, již se sami nazývali Savini, Saffini, byli předním mezi Sabinci (Sabelli) národem a obývali v zemi, kteráž po nich od Latinův nazvána jest Samnium (asi nynější krajiny Molise a Principato ulteriore). Byli jako jejich soukmenovci Frentani, Merrucini, Vestini, Paelligni, Marai, Picensí, potomkové oněch Sabinův, kteří se asi za panování prvních králův v Římě ze Sabinska vystě-

hovali a v nových vlastech se usadili, staré obyvatelstvo nejvíce původu ausonského z nich vypudivše. Samnité se dělili na čtyry kmeny, na Caraceny, v severním Samnitsku s hlavním městem Aufidenou (Castel di Sangro), na Pentry mezi řekami Sangrem a Tifernem (Sangro, Biferno) s hlavním městem Bovianem, jež stálo severně od pozdější osady římské, řečené Bovianum undecimanorum (Bojano), na Caudiny kolem řek Volturnu a Caloru (Volturno, Calore) s hlavním městem Malventem, jež přezváno jest později Beneventum (Benevento), a konečně na Hirpiny v jižním Samnitsku. Spojení mezi těmito kmeny nebylo příliš úzké i neměly takového střediště, jakým byl Římanům a Latinům Řím. Ještě menší bylo spojení mezi Samnity a ostatními Sabinci. Ze Samnitska vycházely často branné zástupy na výboj a zakládaly v cizině nové a mocné obce, které však mimo osady v západní Apulii skoro nikdy na staré vlasti nezávisely, jež z vítězství svých vystěhovalcův kromě ulehčení ubytím přílišné lidnatosti obyčejně jen to mívala, že se jméno samnitské hrozným a nenáviděným u sousedův stávalo, kteří proto k Římanům, svým domnělým ochráncům se klonili a v jejich ochranu se dávali. Mimo tuto nesjednocenost lišili se Samnité od Římanův ještě tím, že snáze než ti to své národnosti pozbývali a že z nich a cizích národův často smíšenci povstávali. — Mimo města svrchu uvedená byla v Samnitsku ještě města nějaké důležitosti — Venafrum (Venafro), Allifae (Alife), Telesia (Telese), Caudium (Valle Caudina), Abellinum (Avellino), Compsa (Conza), Aquilonia (Acedogna), Saepinum (Sepino), Murgantia (Basilice). Po podrobení Samnitův založena v jejich zemi římská pevnost Aesernia (Isernia).

K hl. 20. Caere dosáhlo svými snažnými a pokornými prosbami milostivého odpuštění a snad již toho roku také římského občanství bez práva hlasování (*civitas sine suffragio*). Tak byli Caeritané římskými občany, ale na římských sněmech hlasovati a za úředníky voleni býti nemohli. Ve svých domácích záležitostech zůstali samostatní, ale v zevnitřních byli na Římanech úplně závislí, tak že všechny římské smlouvy a války s cizími národy také pro ně platnost měly, jakož i břemena římské obce nésti pomáhali. Jediná čest, která jim z římského občanství pošla, záležela v tom, že takový poměr právní po nich nazván jest právem caeritským (*jus Caeritium*) a že listiny, v nichž občané s takovým právem zaznamenáni byli, deskami caeritskými (*tabulae Caeritium*) sluly.

K hl. 27. S Carthaginci uzavřeli onoho roku Římané

po druhé smlouvu obchodní, kterouž dle Polybia III. 24. měli právo v Sicilii a v Carthagině obchod provozovati, jakož vzájemně Carthaginci v Římě; ale plavba do Sardinie a za mys krásný do Afriky a za Mastii a Tarsejus (nedaleko sloupův Herculových) do Hispanie byla římským lodím zamezena a byla-li která římská loď v tyto krajiny bouří zahrnuta, musila odtud v pěti dnech odplouti.

K hl. 29. Sidicinští, národ původu ausonského, bydleli v severní Campanii. Jejich přední město bylo Teanum (n. Teano.)

Původní obyvatelstvo campanské náleželo k zápodoitalskému plemeni a nazváno jest snad od Řekův campanských ausonským pro rozdíl od východoitalského plemene, Umbrův a Sabinův. Slovo Ausones znělo dle pozdějšího vyslovování a to nejvíce u Římanův a s jinou koncovkou Aurunci, kteréž jméno konečně jenom jedné části tohoto plemene, jež po obou stranách dolního Lirisu (Frigiliano) obývalo, vlastním zůstalo. Ze slova Ausones spíše než ze slova Opici (pracovníci), jak také původní obyvatelstvo v pozdějších krajinách samnitských a campanských od Řekův nazýváno bylo, povstalo slovo Osci, povšechné pojmenování jižního plemene zápodoitalského. K tomuto původnímu obyvatelstvu campanskému přišli osadníci řečtí kmene ionského, kteří okolo roku 1050. př. Kr. Kymu (Cumae) založili. Okolo r. 520. př. K. založeny od Řekův osady Dikaiarchia, nazvaná později Puteoli (Pozzuoli) a Parthenope. Když Kyme od Campanův r. 335. od z. R. vzata byla — Liv. IV. 44. — založili odtud uprchlí Řekové Neapoli (Nové město) vedlé Parthenopy, kteráž snad již tehdy nazvána jest Palaiopolis (Staré město). Asi od osmého století př. Kr. šířili v Campanii Etruskové své panství a měli tam konečně dvanácte měst, kteráž ve čtvrtém století města Říma podlehla Samnitům, již se pak v krátké době se svými poddanými smířili. Hlavním městem v Campanii a po dlouhé věky druhým v Italii byla Capua (nyní zřícenina u Santa Maria di Capua). Jiná města byla Cajatia (Cajazzo), Casilinum (Capua), Calatia (Calazze), Atella (zříceniny nedaleko Aversy), Suessula (Sessola), Acerrae (Acerra), Nola (Nola), Nuceria Alfaterna (Nocera), Salernum (Salerno).

K hl. 38. Válčení Latinův s Paeligny lze spíše považovati za útok na Sabine se třetí strany než za válku samostatnou.

K hl. 39. Zdá se, že tato vzpoura římského vojska byla povšechnější a strašnější, než Livius vypravuje. Appian jednáje o válce samnitské praví, že povstalci vysvobodili

zatčené dlužníky a s nimi se spojivše počtem dvaceti tisícův proti Římu táhli. O moci tohoto povstání lze souditi jednak z volby diktatora proti němu a z vyjednávání s povstalci, jednak ze zákonův jeho působením a nátlakem daných a lidu prospěšných. Povahu povstalcův neznačuje přede vším zákon tribuna lidu, Lucia Genucia, mocí tohoto povstání vynucený, jímž, zněl-li v skutku tak, brání úrokův z půjčených peněz zapovězeno jest, což ovšem dlouho netrvalo.

Kniha osmá.

Výtah.

Latini s Campany odpadli a vypravivše posly k radě položili výminku, aby, chtějí-li mír míti, jednoho konsula z Latinův volili. Když toto poselství předneseno bylo, spadl jejich praetor Anninus tak s Capitolia, že bez sebe zůstal. (1—6). Consul Titus Manlius dal svého syna, poněvadž se proti jeho rozkazu s Latiny bil, sekyrou odpravit, ačkoliv šťastně bojoval—(7). Když Římané v bitvě tísnění byli, obětoval se Publius Decius, který tehdaž konsulem byl, s Manliem za vojska a když koně pobodnův do prostřed nepřátel se uvrhl, jest zabit a navrátil smrtí svou Římanům vítězství. Titus Manlius do města se vracejícímu nepřišel nikdo z jinochův vstříc. (8—14). Vestina panna Minucia pro zrušení slibu odsouzena (15). Ansoni přemoženi a do jejich města Cal osada uvedena, (16. 17.) též osada Fregelly založena. (22). Otravování přemnohých matek postiženo, z kterých velmi mnohé hned své jedy vypivše zhynaly. Tehdaž po prvé zákon o travičství ustanoven. (18.) Když Priverňané odboj učinili, jsou přemoženi a občanské právo jim dáno. (19—21), Neapolští se poddali válkou a obležením přemoženi byvše. Quintu Publiliu, který je obléhal, po prvé i velitelská moc prodloužena i co náměstku konsulskému triumf povolen. (22 až 27). Lid osvobozen od základu osobního prochlípnost věřitele Lucia Papiria, který svého dlužníka Gaja Publilia zhanobiti chtěl. (28). Když se diktátor Lucius Papirius Cursor do města od vojska pro opětování posvátných znamení navrátil, svedl velitel jízdy

Quintus Fabius, příležitostí ku šťastnému podniknutí přiváben byv, proti jeho zákazu bitvu šťastnou se Samnity. Když se za tou příčinou zdálo, že diktator velitele jízdy chce smrtí potrestati, utekl se Fabius do Říma, a když pře jeho nehrubě se dařila, k prosbám národu viny sprostěn jest. (29—35). Dále obsaženy v této knize šťastné boje se Samnity (36 až 40).

Od r. 414—415. od z. Ř. = od r. 338—337. př. Kr.

1. Již byli konsuly Gajus Plautius po druhé a Lucius Aemilius Mamercus, když Seřané a Norbané do Říma jako zvěstovatelé odpadnutí Priverňanův se stížnostmi nad utrpenou škodou přišli. Též donesena zpráva, že volské vojsko pod vedením národu antijského u Satrika ležení své rozbilo. Obojí válka připadla losem Plautiovi. Vytáhnuv dříve ku Privernu hned polem se potýkal. Nepřátelé přemoženi bojem nehrubě velkým, město vzato a Priverňanům po vložení silné posádky navraceno, dvě třetiny obecního pozemku odňaty. Odtud jest vítězné vojsko ku Satriku proti Antianům přivedeno. Tam byla krvavá bitva s velkou na obojí straně škodou, a když je v boji bouřka rozvedla aniž se byla naděje někam naklonila, chystali se Římané na druhý den k bitvě nejsonce tím tak pochybným bojem nijak unaveni. Volskové přehlížejíce, které muže na bojišti ztratili, neměli nikoliv téhož ducha k opětnému se vydání v nebezpečí. Odešli v noci jako přemožení kvapným pochodem do Antia, zanechavše poraněných a části zavazadel. Nalezena jest veliká síla zbraní jak mezi mrtvými těly nepřátel tak v jejich ležení. Konsul vyřkl, že je obětuje matce Lui*), a poplenil zemi nepřátelskou až do krajiny pomořské.

*) Lua buď choť buď dcera Saturnova byla bohyně smíření. Srv. luo = káti se.

Aemiliovi, druhému konsulu, vkročivšímu do krajiny sabelské *) nikde se nepostavily ani tábor Samnitův ani jejich plnky. Když jejich krajiny mečem i ohněm pustošil, přišli k němu poslové samnitští za mír žádající a když od něho k radě odkázáni byli a dovolení obdrželi, aby mluvili, požádali Římany, hrdou mysl odloživše, pro sebe za mír a za právo války proti Sidicinským, za čež prý s právem tím větším žádají, protože jednak v přátelství římského národu přišli ve svých šťastných dobách a ne v nešťastných jako Campani, jednak že sahají ku zbrani proti Sidicinským, kteří jejich ustavičnými nepřáteli jsou a nikdy nebyli přáteli národu římského, kteří ani v míru za přátelství jako Samnité ani ve válce za pomoc jako Campani nebyli požádali a ani pod ochranou římského národu ani v jeho poddanství nejsou.

2. Když praetor Titus Aemilius **) o žádosti Samnitův na radu potaz vznesl a otcové za vhodné uznali, aby jim smlouva navracena byla, odpověděl praetor Samnitům, že se to nestalo římským národem, aby s nimi nebylo ustavičné přátelství, že se také tomu neodporuje, aby přátelství znova opět zjednáno bylo, protože je samy omrzlost války vlastní vinou způsobené pojala; ale co se Sidicinských týče, že se nedělá žádná překážka, aby národ samnitský svobodného rozhodnutí o míru i válce neměl. Když se po uzavření smlouvy domů navrátili, odvedeno vojsko odtud ihned obdrževši roční vojenskou mzdu a obilí za tři měsíce ***), což byl konsul vymínil, aby čas ku přiměří dal, než by se poslové navrátili.

Samnité s týmiž zástupy, kterých k římské válce

*) t. j. samnitské.

**) který v nepřítomnosti konsulův jejich úřad zastával.

***) t. j. Samnité musili zapraviti válečné útraty.

použili, proti Sidicinským vytáhnuvše byli naděje nehrubě pochybné, že se brzy nepřátelského města zmocní. Tu začalo od Sidicinských poddávání-se Římanům, na to, jak je otcové jako pozdní i vynucené nejkrajnější nutností zamítali, učiněno jest Latinům, již samoděkem zbrani se hnuvším. Ani Campani — tak byla památka na příkoří od Samnitův mocnější než dobrodiní Římanův — tohoto boje se nezdrželi. Z těchto tolika národův vkročilo jedno náramné vojsko pod vůdcem latinským do země samnitské a učinilo více škod plněním než bitvami a ačkoliv v bojích Latini vrch měli, vystoupili přece samoděk z krajiny nepřátelské, aby se častěji potýkati nemusili. Tím jest dán Samnitům čas k vypravení posílův do Říma, a když ti k radě předstoupili, stěžovali si, že jako spojenci totéž trpí, co utrpěli jako nepřátelé, žádali prosbami nejponiženějšími, aby Římané za dostatečné považovali vítězství, které Samnitům nad nepřáteli Campany i Sidicinskými vyrvali, a aby nepřipustili, by také od nejbojácnějších nepřátel přemáháni byli, aby Latiny i Campany, jsou-li v poddanství Římského národu, vedlé své svrchované moci zdrželi končin Samnitských, pakli by se jejich svrchované moci zpěčovali, aby je zbraní v mezích udrželi. Na to dána odpověď neurčitá, protože je mrzelo vyznati, že Latinův již ve své moci nemají, i protože se obávali, aby jich obviňováním si neodcizili; ale v jiném postavení že jsou Campani, kteří pod Římskou moc nepřišli smlouvou nýbrž poddáním-se, tedy že Campani ani chtějí neb nechtějí, pokoj zachovávatí budou, ale ve smlouvě s Latiny že není ničeho, čím by se mohlo jim překážeti, aby neválčili, s kým by sami chtěli.

3. Jak tato odpověď nechávala Samnitův v nejistotě co by mysliti měli, že Římané učiní, tak Campany odvrátila strachem, Latiny pak, jako by jim Římané již všechno odpouštěli, učinila zpupnějšími. Tedy pod

záminkou připravování války proti Samnitům oblažovali jejich náčelníci časté sjezdy a osnovali tajně mezi sebou ve všech poradách římskou válku. Této války proti svým zachovatelům byli také Campani účastní. Než ač vše zúmyslně tajeno bylo — neboť než by se Římané hnuli, chtěli, aby za nimi Samnité zničení byli — dostala se přece několika osobami spojenými soukromým pohostinstvím i svazky příbuzenství udání o tomto spiknutí do Říma, a když konsulové rozkaz dostali úřad složiti, aby tím časněji noví konsulové zvoleni byli, nastala náboženská pochybnost, že by volby od těch, jejichž úřad zkrácen byl, vykonány býti mohly. Tedy přistoupeno k mezikráli. Mezikrálové byli dva, Marcus Valerius a Marcus Fabius.

Od r. 415—416. od z. Ř.

337-338

Tento zvolil za konsuly Tita Manlia Torquata po třetí, Publia Decia Mura. Známo jest, že toho roku Alexander, král epirský, do Italie s loďstvem přistal, kteráž válka, kdyby první počátky dosti šťastny byly bývaly, bezpochyby na Římany byla by přišla. To jest také věk skutkův Alexandra Velikého, jehož ze sestry tohoto poslého a v jiném díle světa ve válkách nepřemoženého osud nemocí v jinošském věku zachvátil.

Římané pak, ač odpadnutí spojencův i kmene latinského nehrubě pochybno bylo, povolali přece, jako by o Samnity a ne o sebe péči vedli, deset náčelníkův latinských do Říma, aby jim přikázali, co by chtěli. Tehdy mělo Latium dva nové praetory, Lucia Annia ze Setie a Lucia Numisia z Círceji, oba z osadníkův římských, kterýmiž kromě Signie a Veliter, též osad římských, také Volskové k boji pobouřeni byli. Uznáno za vhodné, aby se oni jmenovitě povolali. Bylo sotva komu pochybno, o jaké věci voláni jsou.

Tedy praetorové odbývají dříve, než by do Říma odešli, sjezd a přednesou, že od římské rady povoláni jsou, a učiní potaz, co by se za vhodné uznávalo, aby odpověděli na to, co s nimi, jak se domýšlejí, vyjednáváno bude.

4. Když jedni tak, jiní jináče navrhovali, tu praví Annius: „Ačkoliv já sám návrh učinil, jaká by se odpověď vhodnou viděla, přece mám za to, že pro naše veškeré postavení, více důležité jest, co konati než co mluvit máme. Snadno pak bude po vyložení záměrův k věcem upravití slova, neboť kdybychom ještě nyní pod stínem rovné smlouvy služebnost snášeti mohli, což chybí, abychom po zrazení Sidičinův nebyli nejen Římanův ale i Samnitův na slovo poslušni, a Římanům neodpovědčli, že my, jak pokynou, zbraň složíme? Pakli přece jednou touha po svobodě myslí hloze, pakli smlouva jest, pakli spolek, pakli rovnost práva*) jest, pakli že pokrevenci Římanův jsme, z čehož jsme se druhdy styděvali, nyní se honositi můžeme, pakli jim vojsko spojencův takové jest, že jeho připojováním svou moc zdvojnásobují, že ho konsulové v končení i počínání vlastních válek od sebe oddělovati nechtějí, proč není rovnost ve všem? proč není jeden konsul od Latinův dáván? proč, kde část moci jest, tam není také část panování? Toto samo sebou není pro nás ovšem nic příliš velikého, poněvadž připouštíme, že Řím hlavou Latii jest, ale aby se to velikým zdáti mohlo, to jsme učinili dlouhou trpělivostí. Avšak jestliže jste si kdy ku sdílení-se panováním, k užívání svobody času přáli, vizte čas jest zde, i statečností vaší i boží milostí vám daný. Zkoušeli jste jejich trpělivost odepřením vojska. Kdož pochybuje, že hněvem nezahořeli, protože jsme více než dvoustoletý obyčej

*) t. j. soukromého.

rušili? Snegli přece tento bol. Vedli jsme válku svým jménem s Paeligny. Ti, kteří nám dříve nedávali práva, abychom sami sebou svých krajin hájili, v ničem nám neodporovali. Uslyšeli, že jsme Sidicinské pod ochranu přijali, že Campani od nich k nám přestoupili, že připravujeme vojska proti Samnitům, kteří s nimi smlouvu mají, a přec se od města nehnu. Odkud tato jejich tak veliká mírnost leč z vědomí sil našich i svých? Mám dostatečné svědky, že Samnitům do nás si stěžujícím tak od rady římské odpovězeno jest, že snadno vysvitalo, že již ani sami si nežadají, aby Latium pod římským panováním bylo. Toho použijte žádající za to, co oni vám mlčky připouštějí. Pakli komu strach zabraňuje to říci, vizte, já sám se nabízím, že veřejně neřku před národem římským i radou ale i před Juppiterem samým, který na Capitoliu sídlí, řeknu, aby od nás jednoho konsula a rady část přijali, chtějí-li, abychom ve smlouvě a spolku byli. Když toto směle nejen radil ale i připovídal, dali mu všichni na vůli s pokřikem a schválením, aby jednal i mluvil, co by se mu s prospěchem obce pospolité kmene latinského a s povinností jeho snášelo.

5. Jak do Říma přišli, dáno jim slyšení rady na Capitoliu. Když tam konsul Titus Manlius dle usnesení otcův s nimi vyjednával, aby proti Samnitům ve smlouvě stojícím války nezdvihali, pravil Annius, jako by co vítěz Capitolia zbraní byl dobyl, a ne co posel právem mezinárodním bezpečen jsa mluvil: „Byl by již jednou čas, Tite Manlie i vy otcové shromáždění, abyste s námi ničeho vedlé svrchované moci nevyjednávali, když vidíte, že Latium z milosti boží ve stavu nad míru kvetoucím jest zbraní i mužstvem po přemožení Samnitův, po připojení-se Sidicinských i Campanův a nyní také Volskův co spojencův a že také vaše oády latinskému panování před vaším přednost daly. Ale

protože vy se na myslí neustanovujete, abyste svému náruživému panování konec položili, povolíme my, ač Latii zbrání svobodu vymoci můžeme, k vůli pokrevnosti to, že výminky míru navrhneme oběma stranám rovné, protože se bohům nesmrtelným vidělo, aby také moc rovna byla. Spravedlivě jest, aby jeden konsul z Římanův, druhý z Latia volen byl, aby v radě stejná část z obou národův byla, aby učiněn byl jeden národ, jedna obec pospolitá, i aby totéž všem vlády sídlo a totéž všem jméno bylo, budiž, jelikož od jedné každé strany povoleno býti musí, oběma stranám na zdar tato vlast zajisté přednější a nazývání budmež všichni Římány.“ Náhodou se tak stalo, že i Římané měli konsula, rovného vášnivosti tohoto člověka, Tita Manlia, který tak své přehlivosti neopanoval, že veřejně prohlásil, že, kdyby otce shromážděné takový nerozum opanoval, aby od člověka ze Setie výminky přijali, mečem opásán jsa do rady přijde a kteréhokoliv Latina v radnici spatří, toho svou rukou skolí. I obrátiv se k soše Jupiterově praví: „Slyš, Juppitere, toto zlosynství, slyšte Právo i Pravdo! Z ciziny konsuly a z ciziny radu máš spatřiti, Juppitere, ve svém zasvěceném chrámě, jsa sám jat a potlačen! Zdaž tyto smlouvy učinil Tullus, král římský, s Albany, vašimi otci, Latinové, zdaž tyto potom s vámi Lucius Tarquinius? Nepřipadá vám na mysl bitva u jezera regilského? Tak jste zapomněli i na své staré porážky i na naše k vám dobrodiní?“

6. Když po vykřiknutí konsulovu nevole otcův následovala, jest, jak se připomíná, proti častějšímu vyzývání bohův, jichž se konsulové co svědkův smluv několikráte dovolávali, uslyšeno vyjádření Annia, pohrdajícího božskou mocí Jupitera římského. Aspoň když hněvem popuzen byv z předsíně chrámu kvapným krokem spěchal, upadl po schodech a vrazil hla-

vou těžce poraněnou tak do nejnižšího stupně, že omráčen jest. Protože všickni dějepisci netvrdí, že života zbaven jest, budiž to také mnou co nejisté zůstaveno, jako to, že při dovolávání-se smluv zrušených bouře s náramným hromobitím se strhla, neboť může to i pravdivo i vhodně k vyličení hněvu božího vymyšleno býti. Když Torquatus od rady poslán byl propustit poslův a uviděl Annia, an leží, zvolal, že národem i otci zároveň jeho hlas uslyšen jest: „Dobře se vede! Bozi započali válku. Jest nebeská moc, jsi velký Jupitere, nezasvětili jsme tebe nadarmo co otce bohův i lidí ná tomto místě! Co váháte, Quirité i vy otcové shromáždění, zbraně se chopiti pod vedením božím? Tak poraženými učiním legie Latinův, jak posla jejich vidíte ležeti.“ Se souhlasením přijato jest vykřiknutí konsulovo a spůsobilo v myslech tolik zápalu, že odcházející posly péče úředníkův, kteří je k rozkazu konsulovu provázeli, více hněvu i napadání lidí uhajovala než právo mezinárodní.

Souhlasila také rada o válce a konsulové sebrali dvě vojska a skrz Marsy a Paeligny přitáhli po spojení-se s vojskem samnitským ku Capui, kam se již Latini i jejich spojenci byli sešli, a položili se táborem. Tam prý se ve snách objevila oběma konsulům tatáž postava muže většího nad lidskou postavu i vznešenějšího, jenž pravil, že s jedné strany vojvoda, s druhé vojsko duchům zesnulých i matce zemi patří, že kterého vojska vojvoda legie nepřátelské i k nim sebe obětovati bude, toho národu i té strany bude vítězství. Jak o těchto nočních viděních konsulové pospolu si rozmluvili, vidělo se, aby k odvrácení hněvu božího žertvy konány byly, zároveň, kdyby se ze vnitřností totéž ukazovalo, co ve snách spatřeno bylo, aby jeden z konsulův věštbu vyplnil. Když výpovědi haruspikův souhlasily s tkvějícím již

v duchu tichým úmyslem zbožným, povolavše pobočníky i plukovníky veřejně boží rozkazy přednesli, aby konsulova dobrovolná smrt na bojišti vojska nezastrašila, i shodli se mezi sebou, aby, s které strany římské vojsko ustupovati začne, s té se konsul obětoval za národ římský i Quirity. Také jest v radě vojenské ujednáno, aby, jestliže kdy jaká válka velením přísným řízena byla, tehdy vojenská kázeň k dřevním obyčejům byla přivedena. Starost zvyšovalo to, že válčiti bylo proti Latinům, v řeči, v obyčejích, v druhu zbraně, v řádech především vojenských, se shodujícím. Vojíní vojínům, setníkům setníci, plukovníci plukovníkům byli rovni a často smíšení co soudruzi v týchž posádkách, v týchž rotách. Proto aby nějakým omylem vojíní zklamání nebyli, rozkáží konsulové, aby nikdo mimo šik s nepřítelem se nepotýkal.

7. Náhodou mezi ostatními veliteli čet, kteří na výzvědy na všechny strany vysláni byli, pronikl Titus Manlius, syn konsulův, se svou četou nad ležení nepřátelské, tak že sotva na dostřelení od nejbližší přední stráže vzdálen byl. Tam byli tuskulští jezdci. Jim velel Geminus Maecius, muž mezi svými jak rodem tak skutky proslavený. Jak on římské jezdce i mezi nimi vynikajícího syna konsulova v jich čele poznal — neb všickni mezi sebou a zvláště výteční mužové byli známi — vece: „Chcete jednou četou, Římané, s Latiny i spojenci jejich válku vésti? Co mezitím budou činiti konsulové, co dvě vojska konsulská? „Dostaví se v čas“, praví Manlius, „a s nimi se dostaví Juppiter sám, svědek smluv od vás zrušených, který více může i silen jest. Jestliže jsme u jezera regilského vám do sytosti bojovali, zde také toho dovedeme zajisté, aby bitvy a srážení-se polem s námi vám přiliš na srdci nebyly.“ Na to Geminus trochu od svých popojev: „Chceš tedy, než ten den přijde, v který s velkým namáháním vojsky hnete, ty sám

se mnou se setkati, aby z výsledku nás dvou již teď se vidělo, jak jezdec latinský nad římského vyniká? I pobouří vášnivou mysli jinochovu buď hněv buď stud z nepřijetí boje buď nepřekonatelná moc osudu. Zapomenuv tedy na rozkaz otcův i nařízení konsulův žene se náhle do boje, na němž by nehrubě záleželo, byl-li v něm vítězem aneb přemoženým. Když ostatní jezdci jako k dívání poodjeli, pobodli na prostora roviny prázdné, jež se mezi nimi rozprostírala, koně proti sobě, a když se napřaženými kopími utkali, vypadlo Manlioovo kopí na přílbici nepřítelovu, Maeciovo přes šíji koňskou. Jak potom obrátivše koně k opětování rány dříve Manlius se pozdvihl, vrazil hrotem koni mezi uši. Když raněný kůň bolestí přední nohy do výše zdvihna hlavou prudce třásl, svrhl jezdce, a když ten na kopí i pavězu se podepřev z těžkého pádu povstával, tu ho Manlius od hrdla přibodl k zemi, tak že ocel žebrami pronikala. Sňav mu oděnění a ku svému lidu příjem ubíral se se svou četou, jež radostí plesala, do ležení a odtud ku hlavnímu stanu k otci, neznaje skutku svého i budoucnosti, zdaž chválu aneb trest zasloužil. „Aby všickni, otče můj,“ vece, „mne vynášeli, že jsem z krve tvé pošel, přináším vyzván byv toto jezdecké oděnění, které jsem nepříteli zabitému sňal.“ Jak to konsul uslyšel, odvrátil se ihned od syna svého i poručil polnicí hromadu povolati. Jak se u valném počtu sešla, praví: „Poněvadž ty, Tite Manlie, nemaje úcty ani ku svrchované moci konsulské ani k velebnosti otcovské proti nařízení našemu mimo šik s nepřitelem jsi bojoval, a co na tebe přišlo, vojenskou kázeň zrušil, kterouž se po tento den římská obec udržela, i mně do té nutnosti přivedl, že buď na obec pospolitou aneb na sebe i svou rodinu zapomenouti musím; budme raději my za své provinění potrestáni, než aby se obec pospolitá takovou škodou z naší viny kála. Jinoštvu budeme

smutným, ale pro budoucnost blahodárným příkladem. Mne ovšem jak vrozená láska k dětem tak tento statečnosti důkaz nakloňuje tobě, ješitným pojmem cti svedenému, než poněvadž buď smrtí tvou rozkazy konsulův stvrzeny aneb tvou beztrestností navždy vyzdviženy býti musí, měl bych za to, že ani ty, jestli něco krve naší v tobě, se nezpěčuješ povznesti trestem svým kázně vojenské, jež vinou tvou klesla. Jdi liktore, přivaž ho ku kolu.“ Bez ducha byli všickni tak děsným rozkazem, a nejinak než jako by každý na sebe sekýru viděl namířenou, zůstali tiši více ze strachu než z poslušnosti. Tedy jako by z udivení duch jejich vybrednul, když byli mlčky stáli zaraženi, potom náhle, jak šije protata byla a krev se vylila, hlasy se zdvihly u volném nařikání, tak že ani bědování ani proklínání šetřeno nebylo a že tělo jinochovo odňatým oděním pokryté, jak jen vojenskou horlivostí nějaký pohřeb oslaven býti může, na hranici před náspy vystavené spaleno jest i že se manliovské rozkazy nejen pro přítomnost broznými ale i pro budoucnost truchlivými svým příkladem staly.

8. Avšak krutost trestu učinila vojsko poslušnějším vojevůdce a mimo to, že o strážě i hlídce a pořádek předních stráží všudy bedlivější péče byla, také v rozhodném boji, když se na bojiště sestoupilo, prospěla tato přísnost. Ale bitva byla velmi podobna válce občanské. Tou měrou nebylo u Latinův nic různého od Římanův leč srdnatost. Dříve užívali Římané pavéz, na to, jak mzdu vojenskou dostávali*), udělali si štíty**) místo pavéz, a co před tím byly čtverhrany (phalanx) macedonským podobné, to potom začalo býti ššikováním po manipulech (rotách). V zadu

*) z obecní pokladnice.

**) Štíty (scuta) byly obyčejně čtyry stopy dlouhé, půl třetí stopy široké, z prken sbité a kůží potažené.

byli postavováni do více řad. [Setnina měla šedesáte vojínův, dva setníky, praporečníka jednoho.]*) První šik záležel z kopinníkův, jichž bylo patnácte manipulův, v nepatrné vzdálenosti od sebe stojících. Manipul měl po dvaceti vojínech lehce ozbrojených, ostatní pak lid opatřený štíty. Lehce ozbrojenými nazýváni byli ti, kteří jenom kopí a gallský oštěp měli. V tomto prvním voji v šiku byl výkvět mládeže k vojenské službě dospívající. Po nich následoval silnější věk též z tolika manipulův, jež se nazývá popředníci. Všickni byli opatřeni štíty a zbraněmi nejvíce vynikajícími. Tento zástup z třiceti manipulův nazývali předním vojem, protože hned za polními znaky**) jiných patnácte oddílův postavováno bylo, z nichž jedenkaždý oddíl tři části měl. Každou první z nich nazývali rotou (*pilus*). Záležel pak ze tří praporův a bylo v něm sto osmdesáte šest mužův. První praporec vedl třetany (*triarii*), staré vojsko statečnosti dokázané; druhý hodce (*rorarii*), méně silné věkem i skutky, třetí připočtence***), zástup nejméně spolehlivý. Proto byli do posledního šiku postaveni. Jak v těchto řadách vojsko sešikováno bylo, kráčivali ze všech nejdříve do bitvy kopinníci. Jestli že kopinníci nepříteli poraziti nemohli, ustupovali volným krokem zpět a popředníci přijímali je do mezer svých řad. Tehdy nastal boj popředníků. Kopinníci následovali. Třetané se usazovali pod polními znaky majíce levou nohu nataženou, štíty na ra-

*) Tato slova jsou na tomto místě zbytečným výkladem cizí rukou učiněným, protože posud popisována jest legie vůbec a ne její části.

**) Proto sluli třetané *subsignani* (podpraporení) a ponevadž kopinníci a popředníci své znaky za sebou měli, sluli *antesignani* (předpraporení.)

***) Připočtenci, přivzatí v popis (*accensi*), byli toho času nazýváni občané s jméním menším než pátá třída měla. V občanských poměrech sluli také *proletarii*.

mena nakloněné, kopí s pozdviženým hrotem do země saražená, tak jako by strměl šik kůlím ohrazený. Pakli také n popředníkův nehrubě šťastně bojováno bylo, ustupovali zvolna z prvního šiku ku třetánům. Odtud vešlo v přísloví, když nesnáze jest, že na třetany došlo. Třetané povstávali a jak do mezer svých řad popředníky a kopinníky přijali, ihned řady své srazivše cesty jako uzavírali i jedním nepřetrženým*) zastupem na nepřítel se vrhali, při čemž již za nimi žádná naděje zanecháváno nebylo. To bylo nepříteli nejvíce strašno, když stíhaje jako přemožené spatřoval nové najednou vojsko, ano počtem zvýšeným povstávalo. Sbírány pak byly obyčejně čtyry legie po pěti tisících pěších a po třech stech jízdných ku každé legii. Ještě jednou tolik bylo přidáváno z odvodu Latinův, kteří toho času nepřáteli Římanův byli s týmž pořádkem šik svůj postavili. Vědělo se, že netoliko praporec s praporci, veškeří kopinníci s kopínníky, popředníci s popředníky ale i setníci se setníky, kdyby řady v zmatek přivedeny byly, potýkati se musí. Byliť dva setníci první rotý u třetánův obouhého vojska, Říman na těle nikoliv velmi silný, ostatně muž rázný i ve válce zběhlý, Latin pak síly náramné i válečník první, oba spolu velmi známí, poněvadž vždy stejně setniny vodili. Římanu nedosti sile své důvěřujícímu bylo již v Římě od konsulův dovoleno, aby si, koho by chtěl, zvolil za podsetníka, jenž by ho hájil jednoho ustanoveného nepřítel. I obdržel tento jinoch vítězství nad setníkem latinským v bitvě se mu postaviv. Bojováno bylo nehrubě daleko paty hory Vesuvia, kde cesta k Veseře**) vedla.

*) t. j. starým obyčejem v čtverhranu (*phalanx*). Tak byla takto sešikovaná legie přechodem od staré, čtverhranné legie k nejnovější, zcela po rotách (*manipulatis*) sestavované.

**) nejspíše nepatrná říčka v té krajině.

9. Než římské konsuly na bojiště vytáhli, obětovali. Deciovi prý ukázal haruspex, že část jater na straně přátelské odsečena, ostatně žertva bohům příjemna jest. Manlius prý vykonal oběť příznivě. „Avšak dobře jest,“ praví Decius, „pakli od soudruha oběť příznivě vykonána jest.“ Když zástupy, jak svrchu řečeno, spořádány byly, vytáhli na bojiště. Manlius velel na pravém, Decius na levém křídle. S počátku na obou stranách stejnou mocí, týmž myslí zápalen veden byl boj, na to na levém křídle kopiníci římské nezdržujíce návalu Latinův ustoupili k popředníkům. Při tomto polekání volá konsul Decius Marka Valeria hlasitými slovy pravě: „Boží pomoci jest třeba, Valerie! Nuže tedy, nejvyšší kněze národu římského předřikávej modlitbu, kterou bych se za legie obětoval.“ Nejvyšší kněz mu povelil vzíti togu lemovanou a hlavu zahaliti a pod togou k bradě ruku vystrčiti a nohama na podloženém oštěpě státí a takto se modlití: „Jane, Jupitere, Marte otče, Quirine, Bellone, Larové, bozi novousedlí, *) bozi domácí, bozi, již máte moc nad našimi i nad nepřáteli, i vy duchové zesnulých, vám se modlím, vás vyzývám, za milost žádám i ji obdržuji, abyste národu římskému i Quiritům moc i vítězství šťastně udělili i nepřátele národu římského i Quiritův postrachem, hrůzou i smrtí naplnili. Jak jsem slovy vyřknul, tak za pospolitou obec quiritickou, za vojsko, legie, pomocná vojska národu římského i Quiritův s sebou obětuji legie i pomocná vojska nepřátelská duchům zesnulých i zemi.“ Takto se pomodliv těmito slovy poručil liktorům k Titu Manliovi odejítí i brzo soudruhovi zvěstovati, že se on za vojsko obětoval, sám pak po gabaku se oděv vyskočil ve zbrani na koně a do prostřed nepřátel

*) *di novensiles* čili *novensides* byli bozi nedávno z ciziny za jakoukoliv příčinou od Římanův přijatí.

se uvrhnul. Spatřen jest od obojího šiku v postavě o mnoho vznešenější nad pohled lidský, jako by s nebes seslán byl co obět všeho božího hněvu, aby pohromu od svého lidu odvrátil a na nepřítelē ji uvalil. Tak veškeren postrach i úžas s ním unesen jest a pomátl nejprvé řady latinské, potom do celého naskrz šiku pronikl. Bylo to zcela zřejmo tím, že kamkoliv koněm vjel, tam se nejinak nepřátelé třásli než jako by od morové hvězdy udeření byli. Jak ale střelami obsypán byv sklesl, tu již bez pochybnosti praporence latinské daly se na útěk a zanechaly pustotu daleko široko. Zároveň také Římané nábožných rozpaků v duchu se sprostivše povstali a jako by tehdy po prvé znamení dáno bylo, znova učinili boj, neb i honci vybíhali mezi předním vojem i rozmnožili moc kopiníkům a popředníkům a třetáné na koleno pravé se podpírajíce očekávali konsulovo pokynutí k pozdvižení se.

10. Když na to boj pokračoval a na jiných stranách množství Latinův vrch udržovalo, tu konsul Manlius o konci svého soudruha uslyšev a slzami ne méně než pochvalou zaslouženou, jak se dle práva i pravdy slušelo, tak památnou smrt doprovodiv, byl chvíli v rozpacích, zdaž již čas jest, aby třetáné povstali, potom se domnívaje, že lépe jest, aby při svěžsí šle k rozhodnému okamžiku zachováni byli, povelal připočetencům z nejzazšího šiku před polní znaky táhnouti. Jak oni předstoupili, povolali Latini hned své třetany, jako by jejich odpůrci totéž byli učinili. Když ti to po nějaký čas o krvavém boji i sebe sami anavili i kopí buď nalomili aneb otupili, mocí však nepřítelē zapuzovali, o tom domnění jsouce, že již doválceno i k nejzazšímu šiku postoupeno jest, tu praví konsul ku třetánům: „Povstaňte nyní vy svěží proti zemdleným na paměti majíce vlast i rodiče a choti a děti, na paměti majíce konsula, jenž za vaše vítězství v smrti odpočívá.“ Jak se třetáné svěží

silou pozdvihli se zářící zbraní, jako šik nový z nenadání povstalý, přijmou do mezer svých řad přední voj, učiní válečný pokřik a přivedou ve zmatek přední voj latinský; i bodajíce kopími do obličejův i přední výbor mužstva potřebše pronikli ostatními rotami jako bezbrannými málem bez škody i prorazili klíny s takovým krve prolitím, že sotva čtvrté části nepřátel zanechali. Také Samnité nedaleko pod patou hory v šiku stojíce učinili postrach Latinům. Ostatně mezi občany i spojenci byla zvláštní čest z této války při konsulech, z nichž jeden všechny hrozby i nebezpečí ob bohův nebeských i podzemských na sebe jediného obrátil, druhý tu statečnost i obezřelost v bitvě měl, že Římané i Latini, kteří památku této bitvy potomstvu podali, snadno se shodli v tom, že, které strany by byl vůdcem Titus Manlius, té by bývalo bezpochyby vítězství. Latini se odebrali na útěku do Minturen. Ležení jejich po bitvě vzato i mnoho lidstva na živě tam překvapeno, nejvíce Campanův. Tělo Deciovo toho dne nalezeno býti nemohlo, poněvadž noc přepadla hledající. Druhého dne jest nalezeno mezi převelikou hromadou nepřátel, ano bylo střelami zasypáno. I jest pobřeb vystrojen jeho smrti rovný a soudruh vedl průvod. Viděť se mi, abych přidal, že konsulovi i diktatorovi a praetorovi, když legie nepřátelské obětuje, dovoleno jest neobětovati naprosto sebe, nýbrž kteréhokoliv občana chce ze sebrané legie římské, že, člověk-li ten, který obětován jest, umře, má se za to, že dobře učiněno jest; pakli neumře, že jeho socha sedm stop vysoká aneb vyšší do země se zakopává a na smíření žertva se koná, že však, kde ta socha se zakopá, tam římský úředník vstoupiti nesmí.*) Ale bude-li chtíti sebe obětovati, jako se

*) Protože takové místo poskvrňovalo a úředník co prostředník mezi bohy a lidmi vši skvrny prost býti měl.

obětoval Decius a neumře, nevykoná čistě ani své ani obecní oběti ten, kdo se na oběť vydá. Bude-li Vulcanu aneb některému jinému bohu chtít zbraň v oběť přinést, má k tomu právo buď žertvou aneb kteroukoliv jinou věcí chtít bude. Zbraně, na níž konsul stoje se modlil, nesmí se nepřítel zmocniti, pakli zmocní se, musí se Martu na smíření vepř, skopec a býk obětovati. Ač památka všeho lidského i božského obyčeje zašla dáváním přednosti všemu novému i cizímu před dřevními i otcovskými obřady, měl jsem za to, že není nemístné toto také týmiž slovy vypraviti, jak to podáno i vyrčeno jest.

11. Nalézám u některých dějepiscův, že po svedené teprv bitvě Samnitů Římanům ku pomoci přišli, výsledek bitvy očekávající. Také Latinům začali Lanuviané čas raděním trávice teprv, když byli přemoženi, ku pomoci spěchat, a když první prapory již v branách byly a část vojska vytáhla, pravil prý, když o porážce Latinův zpráva došla, a polní znaky obráceny byly a vojsko do města zpět táhlo, jejich vojevůdce jménem Milonius, že jim bude velkou mzdu za tuto kratičkou cestu Římanům zaplatiti. Když ti, co z Latinův po bitvě zbyli, po rozličných cestách se rozprášivše v jedno se shromáždili, bylo jim město Vescia útočištěm. Tu ve shromáždění tvrdil jejich vojvoda Numisius, že společný v pravdě války bůh Mars obě vojska stejným krve prolitím zničil, i že při Římanech toliko jméno vítězství jest, ale ostatní osud přemožených že i oni nesou, že v smutku jsou oba stany konsuleké, jeden tím, že syna otec zavraždil, druhý smrtí konsula, jenž se obětoval, že porubáno jejich celé vojsko, že poražení kopínníci i popředníci, že učiněno krveprolití před polními znaky i za polními znaky a že konečně třetáné bitvu obnovili, že, ačkoliv moc Latinův rovněž zeslabena jest, jim přece k doplnění bližší jest buď Latium buď Volssko než Řím

— tedy že spěšně, vidí-li se jim, branné mužstvo z Latia a z volsských národův povolá i brannou mocí ku Capui se navrátí a Římány, kteří teď ničeho méně neočekávají než bitvu, nenadálým příchodem zastraší. Rozeslány jsou po Latii a plemeni volsském klamně listy a protože ti, kteří nebyli bitvě přítomni, k uvěření více náchylni byli, sešla se se všech stran zemská hotovost nakvap sebraná. Toto vojsko u Trifana — mezi Sinuessou a Minturnami jest toto místo — utkal konsul Torquatus. Než se místo k ležení zaujalo, jsou břemena na obou stranách na hromadu sházena a bojováno i doválceno. Neboť tak seslabena jest jejich moc, že, když vítězný konsul vojsko k poplacení jejich krajin vedl, všickni Latini se poddali a Campani toho poddání následovali. Latium i Capua zabráním dědin potrestány. Dědina latinská po přidání privernské a falernské, jež náležela národu campanskému, jest až k řece Volturnu římskému lidu rozdělena. V Latii dáno po dvou jitrech, tak aby tři čtvrtiny z Privernska doplnili, po třech jitrech ve Falernsku, při čemž také pro vzdálenost po čtvrtině přidáno jest. Trestu prosti zůstali z Latinův Laurentští a z Campanův rytíři, protože neodstoupili. Dán rozkaz, aby s Laurentany smlouva obnovena byla, i obnovuje se od toho času co rok po desátém dni latinské slavnosti. Rytířům campanským dáno římské občanství*) i zavěšena v Římě ve chrámě Castorově**) deska kovová, aby toho památkou byla. Také národu campanskému uloženo, aby jim odváděl plat ročně každému — bylo jich pak tisíc šest set — čtyry sta padesáte stříbrných peněz (*denarův*).

12. Když po takovém konci války odměna i trest

*) ale bez práva hlasování.

**) Castor byl ochránce římských rytířův, kterýmž tedy rytíři campanští po boku postaveni jsou.

dle zásluhy každého vyměřeny byly, navrátil se Titus Manlius do Říma a při příchodu, jakož známo, vyšli mu toliko starší lidé vstříc, ale mládež i tehdaž i po celý život se od něho odvracela i ho proklínala. Antiané učinili nájezdy do krajin ostijské, ardejské, solonské. Konsul Manlius nemoha pro chorobu tuto válku vésti jmenoval diktátorem Lucia Papiria Crassa, jenž tehdy právě praetorem byl. Od něho velitelem jízdy jmenován Lucius Papirius Cursor. Od diktatora není proti Antianům nic pamětihodného vykonáno, ač po několik měsícův stále ležení v krajině antijské měl.

Od r. 416—417. od z. Ř.

Po roku památném vítězstvím nad tolika a tak mocnými národy, nad to slavnou jednoho konsula smrtí, druhého jak ukrutným tak pro památku slavným úřadováním následovali konsulové Titus Aemilius Mamercius, Quintus Publilius Philo nemajíce jednak podobné látky k činům, jednak jsouce sami více pamětliivi buď svých záležitostí buď stran v obci pospolité. Latiny, kteří z huěvu pro odnětí dediny odboj činili, porazili na polích fenectských*) i vyzuli je z ležení. Když tam Publilius, jehož vedením a řízením válčeno bylo, poddávání se těch latinských obcí přijímal, kterýchž branné mužstvo tam potřeno bylo, přivedl Aemilius vojsko k Pedu. Pedany hájil lid tiburský, praenestský, veliterský, přišla také pomoc od Lanuvia i Antia. Když tam v bitvách Římané ovšem vrch měli, ale u města Peda samého i u ležení spojených obcí, jež s městem souviselo, celá práce zbývala, opustil najednou konsul nedokonanou válku uslyšev, že soudruhovi triumf povolen byl a navrátil se také do Říma žádaje triumfu před vítězstvím. Poně-

*) místo již neznámé.

vadž touto ctižádostí otcové uraženi byli a tímuf jenom po vzetí aneb po vzdání se Peda povoliti chtěli, odvrátil se proto Aemilius od rady i zastával potom konsulský úřad podobný bouřlivým úřadům tribunským, neboť pokud konsulem byl, nepřestal na otce před národem sočiti, při čemž jeho soudruh nikoliv neodporoval, protože sám z lidu byl, — podnět pak k sočení poskytovala dědina v Latii a Falersku lidu skoupě rozdělena — a když rada chtěla moc konsulům ukončiti diktatora jmenovati poručila, jmenoval Aemilius, jehož tehdy svazky prutové byly, diktatorem svého soudruha, od něho pak jest velitelem jízdy jmenován Junius Brutus. Jeho diktatorství bylo lidu příznivé a řečí na otce sočivých plné a učinil tři návrhy lidu *) velmi prospěšné, šlechtě **) ale odporné, jeden, aby uzavření lidu všechny Quirity vázalo, druhý, aby návrhům zákonův, které by na sněmu národu učiněny byly, před započatím hlasování otcové své stvrzení dávali, třetí, aby jeden censor naprosto z lidu volen byl, když již k tomu došlo, že dovoleno jest, aby oba konsulové z lidu voleni byli. Otcové byli toho domněni, že toho roku větší škodu vzali konsuly a diktatorem doma než vítězstvími jejich i válečnými skutky venku panství rozmnoženo bylo.

Od r. 417—418. od z. Ř.

13. Následujícího roku za konsulův Lucia Faria Camilla a Gaja Maenia otcové prohlašují, že Pedum, aby tím značněji zanechání války Aemilioví, konsulu předešlého roku vytýkáno bylo, zbraní i mužstvem a vši mocí vzato a zahlazeno býti musí. I jsou noví

*) vlastně urozcům z lidu pocházejícím a jimi teprv lidu.

**) šlechtě rodu, patriciům.

konsulové přinuceni tuto záležitost přede všemi podniknutí a vytáhli. Již byl v Latii ten stav věcí, že nemohli ani míru ani války snést. K válce nedostávalo se jim moci, ale mír zamítali pro bol ze ztráty dědiny. Vidělo se jim za vhodné střední cestou se držeti, tak aby se v městech udržovali, by Římané nejsouce drážďeni příčiny k válce neměli, a kdyby obležení nějakého města zvěstováno bylo, aby odevšad ze všech národův pomocí obleženým se přispívalo. A přec toliko nemnohé obce Pedanům pomáhaly. Tiburáné i Praenestáné, jejichž krajina byla bližší, přišli k Pedu, na Ariciany, Lanuviany i Velitřany s Volsky antijskými se spojující udeřil mimo nadání konsul Maenius u řeky Astury v Laurensku a porazil je. Camillus bojuje u Peda nejvíce s Tiburřany silným vojskem s větším pak namáháním, až rovněž se šťastným výsledkem. Poplach způsobil nejvíce náhlý mezi bitvou výpad městského lidu, proti němuž Camillus část vojska obrátiv jej nejen do města zahnal, ale i v týž den, když jej i jeho pomocná vojska porazil, města po řebřících dobyl. Na to uznáno za vhodné, aby již s větším úsilím a duchem po dobytí jednoho města vítězné vojsko k pokoření Latie všudy voděno bylo. I neustali dříve až jednotlivých měst buď dobývající buď jich podrobení přijímající celé Latium podmanili. Rozloživše na to posádky po městech dobytých odtáhli do Říma k triumfu souhlasním všeobecným jim povolenému. K triumfu přidána čest, aby jim sochy jezdecké — řídka v onom věku věc — na náměstí postaveny byly. Než konsulové sněmu navrhli konsuly na příští rok, vznesl Camillus potaz o obcích latinských na radu a mluvil takto: „Otcové! Co válkou i zbraní v Latii vykonati bylo, to již milostí boží a statečností vojska ku konci přivedeno jest. Poražena jsou vojska nepřátelská u Peda i Astury, latinská města všechna a Antium ve Volsku

jsou buď mocí vzata aneb vzdáním se jich opět do-
byto a posádkami vašimi jsou osazena. Zbývá po-
rada, jakým bychom je způsobem, protože nás svým
odbojem častěji znepokojují, ustavičným na pokoji
mírem udrželi. Bozi nesmrtelní vám tak toto uza-
vření do moci dali, že do vašich rukou položili, má-li
pro budoucnost Latium býti aneb nebýti. Tedy mů-
žete, co se Latinův týče, mír učiniti na věky buď
tvrdostí buď odpuštěním. Chcete-li ukrutně naložiti
s poddavšími se i přemoženými, možná vyhladiti La-
tium a širé tam učiniti pouště, odkud jste výborného
vojska spojencův ve válkách mnohých i velkých často
použili; chcete-li po příkladu předkův rozmnožiti moc
římskou přijímáním do obce přemožených, naskytuje
se hojně látka ku vzrůstu s velikou slávou. Jest za-
jistě daleko nejpevnější to panství, jemuž se poddaní
těší. Než rychlosti potřeba jest, cokoliv za vhodné
uznáváte ustanoviti. Tolik máte obcí mezi nadějí
i strachem v duchu nejistých, a tedy jest třeba, aby
i vaše o nich starost co nejdříve dokonána byla
i jejich myslí, pokud očekáváním trnou, buď trestem
aneb dobrodiním napřed opanovány byly. Naši bylo
povinností dovésti, abyste moc měli k poradě o všech
věcech, vám sluší uvážiti, co by nejlepší bylo vám
i obci pospolité.“

14. Nejčelnější muži z rady schvalovali v celku
přednesení konsulovo, ale pravili, že, poněvadž jině
jiný stav věcí jest, usnesení tak vyřízeno býti může,
aby o jednotlivých obcích jmenovitě návrh učinili,
by dle zásluhy jednoho každého stanoveno bylo. Uči-
něny tedy návrhy i uzavřeno o jednotlivých. Lanu-
vianům dáno občanské právo*) i navráceny jejich
služby boží s tou výminkou, aby chrám i háj Junony

*) nejspíše úplné.

Sospity **) společným byl měšťanům lanuvským s národem římským. Ariciané, Nomentané a Pedané přijati s týmž právem jako Lanuviané do občanského svazku. Tusculanům zachováno občanské právo, jež měli i zločin odboje na nemnohé původce odvrácen. Proti Velitřanům, starým občanům římským, ukrutství tvrdě provozováno, poněvadž tolikráte odboj učinili. Jsou jednak strženy jejich hradby, jednak rada odtud odvedena a poručeno jí za Tiberem bydleti, tak že na toho, kdo by s té strany Tiberu postižen byl, základ až do tisícce liber položen jest, aniž ho dříve mimo pouta v zajetí chovati měl, kdo jej postihl, než by peníze vyplaceny byly. Do dědin rad vyslání osadníci a jejich přidáním nabyly Velitry zase na pohled starodávné lidnatosti. Také do Antia osada poslána s tou výminkou, aby Antiatům dovoleno bylo, chtějí-li také oni co osadníci připsáni býti. Válečné lodi odtud odvezeny i zakázána plavba po moři národu antijskému. Občanské právo dáno. **) Tibuřané i Praenestané ztrátou pozemků potrestáni netoliko pro nedávný s ostatními Latiny společný zločin odboje ale i že z nechuti k římskému panování s Gally, plemenem sveřepým, druhdy svou brannou moc spojili. ***) Ostatním Latinům odňali právo sňatku, provozování živnosti i sjezdův mezi sebou. †) Campanským rytířům za příčinou pocty, protože s Latiny v odboj se dáti nechtěli, Fundanům i Formianům, protože jejich země vždy bezpečná i pokojná cesta byla, dáno občanství bez práva hlasování. Uznáno

*) *Juno Sospita* čili *Juno Sospita mater regina* ctěna v celém Latii a zvláště v Lanuviu, kdež měla chrám a háj. Byla bohyní porodu.

**) Těm, kteří nevstoupili mezi osadníky.

***) Liv. VII. 11.

†) t. j. Římané zničili spolek latinský, ač s jednotlivými obcemi zvláštní smlouvy uzavřeli pod výminkami oněm dosti nepřívznivými.

za vhodné, aby Cumané i Suessulané totéž právo jaké Capua měli. Lodi antijské z části do loděnice římské přivezeny, z části zapáleny a z jejich předkův (*rostra*) mělo ozdobeno býti řečníště na náměstí vystavěné. I jest toto posvátné místo nazváno *rostra*.

Od r. 418—419. od z. Ř. 334

15. Když za konsulův Gaja Sulpicia Longa, Publia Aelia všechno ne méně římská moc než přízeň dobrodiními získaná v dobrém míru udržovala, povstala mezi Sidicinskými a Aurunky válka. Aurunkové byli od konsula Tita Manlia v poddanství přijati a na to se nehnuli; proto měli spravedlivější příčinu žádati pomoci na Římanech. Ale než konsulové od města — neb rada přikázala bránění Aurunkův — vojsko vyvedli, došla zpráva, že Aurunci město strachem opustili i s choťmi a dětmi uprchnuvše Suessu opevnili, jež nyní aurunckou slove, a že jejich hradby staré i město od Sidicinských zbořeno jest. Proto nevrátila rada na konsuly, jejichž prý váháním spojenci zrazeni byli, a poručila jmenovati diktatora. Jím jmenován Gajus Claudius Regillensis a jmenoval velitelem jízdy Gaja Claudia Hortatora. Na to naskytla se náboženská pochybnost stran diktatora, a když ptakopravci prohlásili, že vadně zvolen byl, složili diktator i velitel jízdy svůj úřad. Toho roku byla Vestina panna Minucia nejprvé v podezření pro oděv ozdobnější než slušno a když na to u nejvyšších kněží od otroka udána a obviněna byla a usnesením jejich rozkaz dostala, aby se božích služeb zdržela a čeled^{*)}) v moci své měla, jest po vynesení rozsudku za živa pod zemí u brány collinské v pravo od silnice na

*) Aby nikoho z čeledi své na svobodu nepropustila a tudíž otroci její útrpně tázání býti mohli.

zlořečeném poli zakopána. Tuším, že od zločinu smilství toho jména tomu místu se dostalo. Téhož roku jest Quintus Publilius Philo první z lidu praetorem učiněn, ač tomu odporoval konsul Sulpicius, jenž tvrdil, že na něho ohledu nevezme, při čemž rada, nemohši toho dosíci při nejvyšších velitelstvích, méně při praetorském úřadu se namáhala.

Od r. 419—420. od z. Ř.

16. Následující rok za konsulův Lucia Papiria Crassa, Kaesona Duellia byl znamenitým více novou než velkou válkou s Ausony.*) Tento národ obýval v městě Cales. Spojili svou brannou moc se Sicidinskými, svými sousedy, a jednou bitvou nehrubě památnou poraženo vojsko dvou národův a majíc města na blízku bylo i k útěku více náchylné i na útěku samém více bezpečno. Avšak od otcův není péče o tuto válku opomenuta, protože již tolikráte Sidičínští buď sami válku zdvihli buď ji zdvihajícím pomocí přispěli buď příčinou boje byli.

Od r. 420—421. od z. Ř. = od r. 332—331. př. Kr.

Tedy usilovali vši mocí, aby Marka Valeria Corva, největšího toho času vojvodu, po čtvrté konsulem učinili. Za soudruha přidán Corvovi Marcus Atilius Regulus, a aby se snad náhodou nestalo pochybení, žádáno na konsulech, aby bez losování velení v té válce dáno bylo Corvovi. On od předešlých konsulův vítězné vojsko přijav přitáhl ku Calům, odkud válka povstala, a když nepřátele také památkou posledního boje polekané prvním vojenským pokřikem a útokem

*) Obyvatelé calští jmenováni zde Ausony, jménem povšechnějším. Jinde jsou počítáni ku Sidičinským.

porazil, jal se hradeb samých dobývatí. I byla sice při vojínech taková nadšenost, že již tehdy se řebříky ku hradbám postupovati chtěli i tvrdili, že se vzhůru dostanou. Ale Corvus, protože to bylo obtížno vykonati, chtěl raději namáháním vojska než jeho nebezpečím podniknutí dokonati. Proto vzdělal hráze a přístřešky i hnul ku hradbám věžemi, jejichž upotřebení šťastná náhoda předešla. Neb když Marcus Fabius, zajatý Říman, nedbalostí strážcův v sváteční den svá pouta přetrhav a po zdi mezi okopy římskými na provaz na cimbuří přivázaný rukama se zavěsiv dolů se spustil, pohnul vojvodu, aby na nepřátele vínem i hody zmožené udeřil. I nejsou s větším namáháním Ausoni s městem vzati než byli v poli poraženi. Kořisti jest dobyto náramné a po vložení posádky do Cal odvedeny legie do Říma. Konsul slavil vítězství usnesením rady, a aby Atilius slávy nebyl neúčasten, dostali oba konsulové rozkaz, aby proti Sidicinským vojsko vedli. Ale dříve dle usnesení rady jmenovali diktátorem za příčinou voleb Lucia Aemilia Mamercina a ten jmenoval velitelem jízdy Quinta Publilia Philona. Když diktator volby odbýval, zvolení za konsuly Titus Veturius, Spurius Postumius. Ač část války se Sidicinskými zbývala, přece, aby touhu lidu dobrodiním předešli, učinili návrh o uvedení osady do Cal,*) a jak usnesení rady učiněno bylo, aby dva tisíce pět set lidí tam sebráno bylo, zvolili třípány k uvedení osady a k rozdělení dědiny — Kaesona Duellia, Tita Quinctia, Marka Fabia.

Od r. 421—422. od z. Ř.

17. Na to přijali vojsko noví konsulové od starých a vkročivše do území nepřátelského postoupili

*) Osazení Cal (Cales nyní Calvi) mělo ten účel, aby odtud pozorovány byly Teanum sidicinské a Capua.

pleníce až ku hradbám i městu. Protože se tam zdálo, že Sicidiniští veliké vojsko připravivše jednak sami za poslední naději snažně bojovati budou, jednak že se rozneslo, že se Samnitsko k válce pobuřuje, jest dle usnesení rady jmenován diktátorem Publius Cornelius Rufinus a velitelem jízdy Marcus Antonius. Potom nastaly nábožné rozpaky, že vadně zvoleni jsou, a oni složili svůj úřad, a protože morová rána následovala, připadla vláda, jako by všechna posvátná znamení tou vadou nakažena byla, na mezikrále. Po nastoupení mezikrálí zvoleni pátým mezikrálem Markem Valeriem Corvem za konsuly Aulus Cornelius podruhé a Gneus Domitius.

Od r. 422—423. od z. Ř.

Při pokojném stavu vymohla pověst o válce gallské jako skutečná bouře válečná, že za vhodné uznáno jest, aby také diktator jmenován byl. Jím jmenován Marcus Papirius Crassus a velitelem jízdy Publius Valerius Publicola. Když od nich úsilovněji než k sousedním válkám odvod odbýván byl, zvěštovali vyslaní vyzvědači, že u Gallův vše pokojno jest. Bylo také podezření, že Samnitsko již druhý rok novými záměry pobuřováno jest. Proto není římské vojsko odvedeno z krajiny sidicinské. Ostatně přitáhla Samnity válka s Alexandrem epirským do Lucanska, kteří dva národové s tímto králem, když od Paesta vystupoval, polem se potýkali. V tomto boji obdržel vrch Alexander a učinil mír s Římany, ale jest nejisto, jakou věrností by jej byl zachovával, kdyby se mu ostatní věci rovněž byly povedly. Téhož roku odbýván popis a noví občané v popis vzati. Pro ně přidány dva okresy, maeský a scaptijský. *) Přidali je censorové

*) Tyto okresy byly v Latii. Bylo i s nimi 29 okresů.

Quintus Publilius Philo, Spurius Postumius. Římany učiněni Acerští návrhem od praetora Lucia Papiria učiněným, kterýmž jim dáno jest občanství bez práva hlasování. To vykonáno toho roku doma i v poli.

Od r. 423—424. od z. Ř.

18. Buď nezdravotou počasí buď lidskou zlobou byl šeredný rok následující za konsulův Marka Claudia Marcella, Tita Valeria. V letopisech nalezám příjmy tohoto konsula rozličně — Flaccus i Potitus. Ostatně málo na tom záleží, kteréž pravdivé jest, ale ono přál bych si velice — a také všickni to nevypravují — aby nepravě podáno bylo, že otrávení jsou jedem ti, jejichž smrt učinila rok zlopověstným morovou ranou. Avšak jak podána jest tato udalost, má býti vyložena, abych nikomu z dějepiscův věrohodnosti neodepřel. Když přední muži v obci podobnými nemocmi i skoro všickni stejným způsobem skonávali, nabídla se jakási služka u aedila nejvyššího, Quinta Fabia Maxima, že udá příčinu obecného moru, bude-li jí od něho bezpečnost dána, že jí udání na škodu nebude. Fabius přednese bez prodlení tu věc konsulům, konsulové radě a souhlasením řádu tohoto dána udavatelkyni bezpečnost. Tu vyjeveno, že ženskou zlobou obec trpí i že paní ty jedy připravují, a kdyby na místě s ní jíti chtěli, že je zřejmě postihnouti mohou. Šli s udavatelkyní a jednak našli některé, any připravovaly jedy, jednak nápoje otravující uschované. Když tyto na náměstí přineseny byly a asi dvacet paní, u nichž se dopadly, úředním poslem povoláno bylo a dvě z nich, Cornelia a Sergia, obě z rodu šlechtického tvrdily, že to jsou nápoje zdravé, ale od udavatelkyně, jež je vyvracela, jim poroučeno bylo píti, aby dokázaly, že něco křivého smyslila: tu si vzaly čas k rozmlouvání a když lid odstoupil a

ony před očima všech tuto věc ostatním přednesly a ani tyto se hrubě nezdráhaly píti, vypily jed a zahynuly všechny samy svou vlastní zlobou. Zatknuty na místě jejich průvodkyně a udaly velký počet paní, z kterých ke stu sedmdesáti odsouzeno. I nebylo před tím dnem v Římě vyšetřování z travičství. Tato událost byla považována za znamení, i zdálo se, že se více podobá myslím pominulým než zločiným. Tedy když z letopisův na paměť připadlo, že při vystěhování se druhdy lidu hřeb od diktatora zaražen byl a že myslí lidské různicí pomatené k sobě přivedli touto obětí usmírující, uznáno za vhodné, aby diktator za příčinou zaražení hřebu zvolen byl. Zvolen jest Gneus Quinctilius a jmenoval velitelem jízdy Lucia Valeria, kteří po zaražení hřebu svůj úřad složili.

Od r. 424—425. od z. Ř. 328

19. Za konsuly zvoleni Lucius Papirius Crassus po druhé, Lucius Plautius Venox. Na začátku toho roku přišli poslové z Volska fabraterští a lučtí*) žádající, aby v ochranu přijati byli, že, budou-li válečné moci samnitské uhájeni, pod panováním římským věrni a poslušni budou. Tu jsou od rady poslové vypraveni a Samnitům oznámeno, aby moc svou od končin těchto národův oddalovali. I mělo toto vyslanství platnost ne proto, jako by Samnité míru chtěli, nýbrž že ještě k válce připraveni nebyli. Téhož roku započala válka priveranská,**) kteréž se zúčastnili Fundané. Vůdcem také byl Fundan, Vitruvius Baccus,

*) Luca, město volaské, polohy nejisté. Fabrateria slove nyní Falvaterra.

**) Byl to poslední pokus nabyti proti Římanům samostatnosti vlastní mocí.

muž nejen doma ale i v Římě slovuťný. Dům jeho byl na Palatinu, který, když stavení bylo strženo a půda zabavena, lučinou Vaccovou nazván jest. Když on daleko široko dědinu setskou, norbskou a corskou pustošil, vytáhl proti němu Lucius Papirius a položil se nedaleko jeho ležení. Vitrubius nebyl ani rozvážlivě myslí, aby se náspy proti silnějšimu nepříteli udržoval, aniž mu postačovala srdnatost, aby se trochu dále od ležení v boj pustil. Sotva celý šik za branou postaviv svedl bitvu bez rozvahy, při čemž jeho vojsko více zpět po útěku než po bitvě aneb nepříteli pohlíželo. Ač nepatrným namaháním rozhodně přemožen byl, přece samou skrovností prostory i snadným ustoupením do tak blízkého ležení uhájil těžce vojsko velikého krveprolití, a jest sotva kdo v boji samém zabit a nemnozí v davu zadního voje, když se do ležení vrhali. I odebrali se, jakmile noc nastala, odtud kvapným pochodem do Priverna, aby se spíše hradbami než náspy hájili. Od Priverna přivedl druhý konsul Plautius, spustošiv všudy dědiny a odehnay kořisti, své vojsko do krajiny fundské. Když na pomězi vstupoval, přišla mu rada fundská vstříc a pravila, že nepřišla prosit za Vitrubia a ty, kteří jeho tlupy následovali, nýbrž za národ fundský, o němž prý sám Vitrubius soudil, že válkou vinen není, poněvadž za útočiště na útěku Privernum považoval a nikoliv fundské otčiny, tedy že v Priverně mají nepřátele římského národu vyhledávání a stíhání býti, kteří zároveň od Fundanův a Římanův odpadli, obojí vlasti nepaměťtívi jsouce, že Fundané mají mír a smýšlení římské a vděčnou upomínku na obdržené občanství, že žádají konsula, aby se války proti nevinnému národu zdržel, že dědiny, město, těla jich samých i chotí a dítek jsou a budou v moci římského národu. Konsul pochváliv Fundany a poslav list do Říma, že Fundané při povinnosti trvají, obrátil svůj pochod ku

Privernu. Claudius*) píše, že konsul dříve potrestal ty, kteří hlavami spiknutí byli, že ku třem stům padesáti ze spiklých do Říma v poutech posláno jest, ale rada že toho podrobení nepřijala, protože za to měla, že se Fundané potrestáním chudobných a nuzných lidí vyprostiti chtějí.

20. Když Privernum od dvou konsulských vojsk obléháno bylo, jest jeden konsul za příčinou voleb do Říma povolán. Toho roku v závošti poprvé bradla postavena.***) Ještě nebyli zbaveni starosti o válku privernskou, anaž přikvačila na ně strašná pověst o bouři galské, jež sotva kdy od otcův zanedbána jest.

Od r. 425—426. od z. Ř.

Na místě tedy noví konsulové Lucius Aemilius Mamercinus a Gajus Plautius téhož právě dne prvního července, v který na úřad nastoupili, dostali rozkaz, aby se o velení shodli, a Mamercinus, jemuž galská válka připadla, aby vojsko sbíral neosvobozuje nikoho. Ano praví se, že také třída živnostníkův a řemeslníkův***), lid k válce nejméně spůsobilý, povolána a k Vejm velike vojsko staženo jest, aby odtud proti Gallům vytáhli. Dále postoupiti se nevidělo, aby jich nepřítel nezůstal tajným, když by proti hlavnímu městu táhl. Jak na to po několika dnech pokoj toho času stran Gallův dostatečně vyzpytován byl, obrácena všechna moc proti Privernu. Tu jest dvojí pověst. Jedni vypravují, že jest město mocí vzato a že Vitru-

*) Claudius Quadrigarius. Viz Liv. VI. 42.

**) Bradla (*carceres*), za kterými pořádány byly vozy, aby na znamení v stejný čas vyjeti mohly.

***) Tato třída byla zřídka volána ku službě vojenské, ovšem pro svou tělesní nestatečnost, neboť síla římské branné moci záležela z lidu rolnictvím se zabývajících.

bíus za živa v moc (římskou) přišel, druhí pak, že, než poslední moci upotřebeno bylo, sami se na milost konsulovi vzdali, ratolest míru před sebou nesouce, a že Vitrubius od svého lidu vydán jest. Když o Vitrubiovi i Priverňanech potaz na radu vznesen byl, povolala konsula Plantia k triumfu, jakmile by hradby privernské strhnul i silnou posádku tam vložil, Vitrubia pak poručila v žaláři ostříhati, pokud by se konsul nenavrátil, potom bičovati a odpraviti. Usouzeno, aby jeho dům, jenž se na Palatiu nalézal, stržen byl a jeho statky se zasvětily ~~Semonu Sangui~~ Semonu Sangui.*). I jsou z toho, co na penězích za ně utrženo bylo, učiněny kovové koule a ve svatyni Sangově naproti chrámu Quirinovu postaveny. O radě privernské tak se stalo usnesení, aby, který rada v Priverně po odpadnutí od Římanův setrval, ten za Tiberem zůstával pod tou výminkou jako Velitřané.**). Když takto uzavřeno bylo, mlčelo se o Priverňanech až do triumfu Plautiova; po triumfu a odpravení Vitrubia i společníkův jeho viny domníval se konsul, že již před nasycenými potrestáním provinilcův zmínka o Priverňanech bezpečna jest, a pravil: „Poněvadž původcové odpadnutí zasloužený trest mají i od bohův nesmrtelných i od vás, otcové, co uznáváte za vhodné, aby se s nevinným obyvatelstvem stalo? Já ovšem, ač můj úřad jest více po mínění se ptáti než je pronášeti, přece bych si přál, vida, že Priverňané se Samnity sousedí, odkud nyní mír nám nejméně jist jest, aby mezi námi a oněmi co nejméně hněvu zůstalo.“

21. Jakož věc sama sebou pochybna byla vedle toho, jak každého byla povaha při radění buď přísnější buď mírnější, tak učinil jeden z privernských poslův vše

*) Semo Sancus čili Semo Sangus, kteráž slova souvisí se *serere*, *semen* a *sancire*, byl strážný duch (*genius*) nejprve života, potom víry a svatosti.

**) V. Liv. VIII. 14.

nejistějším, který více na stav, v němž zrozen byl, než na tehdejší nutnost pamatuje pravil, když se ho někdo, jenž k přísnějšímu opatření radil, otázel, jaký trest by Priverňané dle jeho mínění zasloužili: „Ten, který zasluhuje ti, kteří se za hodné svobody považují.“ Když konsul viděl, že jeho hrdou odpověď ještě více pohoršili se ti, kteří dříve na Priverňany dotírali, pravil, aby sám laskavou otázkou mírnější odpověď vylákal: „Což, trest-li vám odpouštíme, jaký mír můžeme doufat, že s vámi mítí budeme?“, „Dáte-li dobrý,“ praví, „i spolehlivý i ustavičný; pakli dáte špatný, nehrubě trvalý.“ Tu kdosi pravil, že Priverňan v skutku hrozí a to nepochybně, a že takovými řečmi jsou pobuřováni k odboji národové v míru žijící; ale milostivější část rady vykládala odpověď v lepší smysl a pravila, že jest uslyšena řeč muže a člověka svobodného, či prý se snad mysliti může, že některý národ neb konečně člověk v tom stavu, s kterým jest nespokojen, déle setrvá, než nutno jest? že tam mír jest spolehlivý, kde dobrovolně v míru žijí, a že na tom místě, kde služebnost mítí chtějí, věrnosti doufati není. K tomuto mínění nejvíce konsul sám naklonil myslí tím, že opět a opět k bývalým konsulům, původcům návrhův mluvil, aby mohl od většeho počtu uslyšen býti, že teprv ti, kteří jenom svobodu v myslí mají, hodni jsou, aby se Římany stali. Tedy zvítězili i v radě svou věcí i po usnesení otcův k národu návrh učiněn, aby se Priverňanům občanství*) dalo. Téhož roku jest tři sta mužův do Anxura v osadu posláno. Dostali pozemku po dvou jitrech.

*) Nejspíše úplné. Ostatně tuto trochu neobyčejnou milost Římanův jest snadno si vyložití tím, že Privernum bylo důležité pro jejich postavení proti Samnitům.

Od r. 426—427. od z. R.

22. Následoval rok, jenž není žádnou událostí ve válce neb doma znamenitý, za konsulův Publia Plantia Procula, Publia Cornelia Scapuly, leda že do Fregel — byla to krajina Sidicinských potom Volskův — osada uvedena jest *) a národ masem podělen od Marka Flavia při pohřbu matčinu. Někteří i to vykládali, že pod záminkou uctění své matky národu zaslouženou mzdu zaplatil, protože, když mu rok od aedilův položen byl ze zločinu zmrhání matky čelední, ho osvobodil. Podělení masem za přízeň při minulém soudu bylo mu také příčinou důstojenství, i obdržel v nepřítomnosti při volbách nejbližší příštích přednost před žádajícími za úřad tribunský.

Palæopolis byla nehrubě daleko odtud, kde nyní Neapolis stojí. V dvou městech bydlel tentýž národ. Pocházeli z Cum a Cumané odvozují svůj původ z Chalcidy eubojské. Loďstvem, na němž z domova se přivezli, velmi mocni byli na pobřeží toho moře, vedle kterého bydlí, vystoupivše nejprvé na ostrovy Aenarii a Pithecusy, **) potom také na pevninu svá sídla přenesti se odváživše. Tato obec jak na svou moc tak na nejistý Samnitův s Římany spolek spoléhajíc aneb v morovou ránu, která, jak se zvěstovalo, na římské město padla, se důvěřujíc učinila mnoha nepřátelského proti Římanům, kteří obývali v krajině campanské i falernské.

Od r. 427—428. od z. Ř.

Tedy vyslání za Lucia Cornelia Lentula, Quinta Publilia Philona, již byli po druhé konsuly, fetialové do Palæopole žádat za odčinění, a když od Řekův,

*) Ji měli Římané přechod přes hoření Liris pojištěný.

**) Ostrovy v zátoce neapolské — nyní Ischia a Procida.

plemene více jazykem než skutky statečného, hrdá odpověď přinesena byla, poručil po usnesení otcův národ, aby Palæopolanům válka učiněna byla. Jak se mezi konsuly narovnáni o velení stalo, připadlo válčení s Řeky Publiliovi, Cornelius jest s druhým vojskem proti Samnitům postaven, kdyby se kde hnuli. Byla pak pověst, že na odpadnutí Campanův dychtivě čekají a ležením hnou. I vidělo se Corneliovi nejlepším, aby tam stále ležení měl.

23. Od obou konsulův dostala rada zprávu, že chatrná naděje míru se Samnity jest. Publilius zvěstoval do Říma, že se dozvěděl, že dva tisíce Nolanův a čtyry tisíce Samnitův více donucováním Nolanův než vůlí Řekův do Palæopole přijato bylo, Cornelius pak, že od úředníkův odvod nařízen i veškeré Samnitsko v pozdvižení jest a sousední národové, Priverňané a Fundané a Formiané bez pochybnosti pobuřováni jsou. Když se proto za vhodné uznalo, aby dříve poslové vypraveni byli k Samnitům než by se stala válka, dána od Samnitův odpověď hrdá. Stěžovali si sami od sebe na příkoří římské a neomlouvali se proto nedbaleji z toho, co se jim vytýkalo, že nejsou Řekové žádným obecním uzavřením aneb pomocí podporováni, že také nepobuřovali Fundanův aneb Formianův, neboť že mají dosti své moci, kdyby válka uzavřena byla, ostatně že nemohou zatajovati, že to těžce nese obec samnitská, že Fregelly odňaté Volskům i od ní zbořené národ římský obnovil i osadu v krajině samnitské založil, kterou jeho osadníci Fregellami nazývají, že toto pohanění i bezpráví svrhnuou sami vši mocí, nebude-li s nich sňato od těch, kteří je učinili. Když je římský posel k rozhodnutí o tom ku společným spojencům a přátelům vyzýval, řeklo se: „Nač jednáme nezřejmě. Našich sporův nerozhodnou ani slova poslův ani některý rozsudek z lidí, nýbrž rovina campanská, kde se nám potýkati jest a zbraň

a Mars, společný války bůh. Proto mezi Capui a Suessulou ležení proti ležení rozbijme a rozhodneme, zdaž Samnité aneb Římané Italii panovati mají.“ Když římská poslové odpověď dali, že nepůjdou tam, kam je nepřátelé vyzvali, nýbrž kam je jejich vojvody povolají, tu již Publilius mezi Palaeopolí a Neapolí místo příhodně zaujáv byl přerušil spojení nepřátelům k obapolné pomoci, kteréhož dříve, jak které místo v nesnazi bylo, mezi sebou používali. Tedy když i den voleb nastával i obci pospolitě nehrubě prospěšno bylo, aby Publilius hradbám nepřátelským hrozící od dobytí města, co den očekávaného, odvolán byl, vyjednáváno bylo s tribuny, aby k národu návrh učinili, by Quintus Publilius Philo, jak z konsulského úřadu odstoupí, co náměstek konsulský (*proconsul*) válku vedl, až by dobojováno bylo s Řeky. Luciu Corneliovi, proto že ani jeho, když do Samnitska již vkročil, od útoku válečného povolati za vhodné nepovažovali, poslán jest list, aby za příčinou voleb diktatora jmenoval. On jím jmenoval Marka Claudia Marcella, od něhož jest jmenován velitelem jízdy Spurius Postumius. Avšak od diktatora nebyly odbývány volby, proto že nastalo vyšetřování, není-li vadně zvolen. Když se otázali ptakopravcův, prohlásili ti, že se jim diktator vadným býti vidí. Tuto věc učinili tribuni podezřelou i zlopověstnou svým osočováním, neboť že nebylo ani poznání této vady snadné, poněvadž konsul v noci vstáváje za ticha diktatora jmenuje a že konsul nikomu o té věci obecně anebo soukromě nepsal aniž který člověk se nalezá, jenž by pravil, že něco viděl aneb slyšel, co by posvátná znamení rušilo, aniž prý ptakopravci v Římě sedíce uhodnouti mohli, jaká se vada konsulovi v ležení přihodila; komu prý to není zřejmo, že to, že diktator z lidu jest, ptakopravcům vadným se vidělo? To a jiné od tribunův marně pronášeno, a přece došlo na

mezikráli, a poněvadž za jinou a jinou příčinou volby odkládány byly, zvolil teprv čtrnáctý mezikrál konsuly — Gaja Poetelia, Lucia Papiria Mugilana. V jiných letopisech nalezám Cursorsa.

525

Od r. 428—429. od z. Ř.

24. Vypravuje se, že toho roku v Aegyptě Alexandria založena jest*) a že Alexander, král epirský, od vypovězeného Lukana zavražděn byv výrok dodonského Juppitera svým koncem stvrdil. Když od Tarentanův do Italie povolán byl, dána mu výpověď, aby se střežil vody acherontské a města Pandosie, tam že konec jeho osudu ustanoven jest. I přepravil se tím rychleji do Italie, aby co nejdále byl města Pandosie v Epiru a řeky Acherontu, kterou z Moloska**) plynoucí v jezera podzemská přijímá zátoka thesprotská. Než, jakož utíkáním do prostřed osudu se vrháme, když často brutské i lukanské pluky porazil, Heraklei, tarentskou osadu, Potentii Lukanům i Sipontum apulské a Consentii***) brutskou a Terinu, na to jiná messapská a lukanská města vzal, a tři sta vznešených rodin do Epiru poslal, aby je za rukojmě měl, položil se nedaleko města Pandosie, při samých končinách lukanských a brutských stojícího, na třech vrších dosti od sebe vzdálených, aby s nich nájezdy na všechny strany krajiny nepřátelské činil. I měl kolem sebe asi dvě stě vypovězencův lukanských jako věrných, kteří, jakož povahy této třídy z větší části bývají, dle

*) Alexandrie jest založena dle Diodora v Olym. 112. 2., tedy r. 422. aneb 423. od z. Ř. Nejspíše pochybil Livius při převádění řeckého letopisu na římský.

**) Molosko bylo východní částí Epiru a přímorská část slula Thesprotie.

***) Slova přeložená dle opraveného čtení. Viz pozn. k hlavě této.

šťěstí proměnlivé věrnosti byli. Když ustavičné deště po polích povodně činíce na tři části vojsko od vzájemného mezi sebou pomáhání odtrhly, jsou dvě oddělení, která bez krále byla, náhlým příchodem nepřátel překvapena a po jejich zahlazení obrátili se všickni, aby jeho sama obléhali. Tu jsou od lukanských vypovězencův poslové k jejich lidu vypraveni a za sjednaný návrat učiněn slib, že krále buď živého buď mrtvého v jejich moc vydají. Než on sám s vybraným lidem slavného skutku se odváživ prorazil středem nepřátel a zabil vůdce lukanského v seči s ním se setkav. I sbíraje lid svůj na útěku rozptýlený přišel k řece, svěžími zříceninami mostu, jež moc vody s sebou strhla, cestu ukazující. Když jí vojsko nejistou mělčinou kráčelo, láli strachem a namáháním unavení vojíní zlořečenému jménu řeky a pravili: „Právem se nazýváš Acheros.“ Jak to dopadlo sluchu krále, obrátil na místě mysl ku svému osudu i postanul na rozpacích jsa, má-li přejíti. Tu se táže Sotimus, služebník z královských panošů, proč v tak rozhodné době nebezpečí váhá a oznamuje, že Lucani místo k úkladům hledají. Jak to král spatřil, že povzdálí se shluknuvše přicházejí, tasí meč a koně žene středem řeky a již vystoupil do mělčiny, an ho prohnal z dálky lukanský vypovězenec kopím. Na to skleslo s vážnoucí zbraní bezdušné tělo a řeka je snesla k posádkám nepřátelským. Tam tělo jeho ohavně rozedráno, neb uprostřed je přeseknuvše poslali část do Consentie, část zadrželi k posměchu. Když po ní kopími i kamením metali, vmísila se jedna žena v dav nad podobnost lidského hněvu zuřící a poprosivši, aby trochu zadrželi, pravila plačíc, že její muž i dívky u nepřátel jsou v zajetí, že doufá, že za tělo královo jakkoliv rozedrané vykoupí svou rodinu. To byl konec rozdírání a co z údův zbylo, to pohřbeno v Consentii péčí jediné ženy a kosti jsou do Metaponta k nepřátelům

odeslány a odtud do Epiru ku Cleopatře choti a k Olympiadě sestře jeho, z nichž jedna matkou Alexandra Velikého, druhá sestrou byla. O smutném konci Alexandra epirského, ač ho války římské osud zdržel, přece, protože v Italii války vedl, toto vypravení nemnohými slovy dostačíž.

25. Téhož roku byly odbývány v Římě po páté od založení města boží hody na smíření týchž bohův jako dříve. Když na to noví konsulové vůlí národu vyslali opovědět války Samnitům, připravovali vše s větším namáháním než proti Řekům. Také jiná nová pomoc k tomu přišla, ježto tehdy na nic takového v duchu nepomýšleli. Lucani a Apulové, kteříž národové do toho dne s národem římským se nestýkali, vstoupili v jeho ochranu, zbraň i mužstvo k válce přislubující. Přijati tedy smlouvou v přátelství. Téhož času byla také v Samnitsku válka šťastně vedena. Tři města se poddala, Allify, Callify, Rufrium *) a ostatní krajina jest po prvním příchodu konsulův daleko široko spustošena.**) Když tato válka tak šťastně započata byla, přibližoval se již konec také válce druhé, kterou Řekové sklíčení byli. Neb mimo to, že zatarašením nepřátelských ohrad část od části odtržena byla, trpěli mezi hradbami o mnoho šerednější věci těch, jimiž je nepřítel strašil, a jako by již od svých vlastních posádek jati byli, snášeli také nehodné nakládání s dětmi a chotmi a to, co nejhorší nehodou vzatých měst jest. Tedy když pověst se roznesla, že i od Tarenta i od Samnitův nová pomoc přijde, měli za to, že Samnitův více, než by chtěli, mezi hradbami jest, i očekávali branné mužstvo tarentské co Řekové Řeky,

*) Města na západním pomezí samnitském.

**) Tyto události padají již do času od r. 429.—430. od z. Ř., protože konsulové Poetelius a Papirius teprv po dlouhém mezivládí na úřad nastoupili.

aby jimi ne méně Samnitům i Nolanům než nepřátelům odpor kladli. Konečně se jim vidělo, že nejmenší zlé jest poddání se Římanům. Charilaus a Nymphius, náčelníci obce, sdělili si svůj záměr a k vyvedení věci úlohy tak rozdělili, aby jeden k římskému vojvodě přeběhl, druhý pozůstal, aby město ku záměru příhodným učinil. Charilaus to byl, jenž ku Publiliovi přišel a pravil, že Palæopolanům i římskému národu k blahu, požehnání, štěstí město vydati ustanovil, zdali pak se zdáti bude, že tím skutkem město zrazeno neb zachováno jest, to že spočívá na vůli římské; pro svou osobu že ničeho nevyminuje a nežádá, ale pro obec že více prosí než vyminuje, aby, zdaří-li se podniknutí, národ římský spíše na to pamatoval, s jakou snahou i nebezpečím ku přátelství s ním návrat se stal než s jakou zpozdilostí a nesmyslností od povinnosti odstoupeno bylo. Od vojvody byv pochválen obdržel tři tisíce mužův k opanování té části města, kterou Samnité obsazenou měli. Nad tímto zástupem ustanoven plukovník Lucius Quinctius.

26. Téhož času byl také Nymphius pohnul vojvodu samnitského, podskokem na něho se udav, aby, protože všechno římské vojsko buď kolem Palæopole buď v Samnitsku jest, mu dovolil s loďstvem kolem připlouti ku krajině římské, že nejen přímoří ale města blízká samého hlavního města poplení, ale, aby tajným zůstal, že v noci vytrhnouti a lodí ihned stáhnouti potřebí jest. Aby se to tím rychleji stalo, vysláno ku břehu celé branné mužstvo samnitské kromě nutné posádky v městě. Když tam Nymphius za tmy a mezi davem lidstva, jenž si sám překážel, schvalně rozkazy jedny druhými mátl a čas trávil, jest Charilaus dle úmluvy od společníkův do města vpuštěn, a když výšiny městské římským vojskem naplnil, poručil válečný pokřik učiniti, při kterém Řekové znamení od svých náčelníkův obdrževše na pokoji zůstali. Nolané utekou

odlehlou částí města po silnici do Noly vedoucí. Samnitům od města odtrženým útěk jak pro okamžik snadnějším, tak, když z nebezpečení vyvázli, šerednějším se viděl, neb bez zbraně, po zanechání všech svých věcí u nepřátel domů se navrátili ku posměchu nejen cizincům ale i rodákům oloupeni a chudobní jsouce. Dobře věda o druhé důmince, dle které tato zrada od Samnitův vykonána byla, položil jsem toto s dějepisci, jimž věriti více hodno jest, a pak smlouva*) se Neapolany — neb tam potom přišla vrchní správa Řekův**) — činí to pravdě podobnějším, že se sami ku přátelství navrátili. Publiliovi ustanoven triumf, protože se dostatečně věřilo, že nepřátelé obležením pokoření byvše se podrobili. Dvou obzvláštních věcí tomuto muži po prvé se dostalo, prodloužení velitelské moci, jež dříve při žádném učiněno nebylo, a triumfu po složení velitelství.

27. Jiná po této vypukla válka s Řeky na druhém pomoří. Neb když Tarentané obec palaeopolskou maronou nadějí pomoci po nějaký čas udrželi, spílali Palaeopolanům, jak se dozvěděli, že Římané jejich město opanovali, jako by byli od nich opuštěni a nikoliv jich sami neopustili; zuřili hněvem i nenávistí proti Římanům, také proto, že zpráva donesena byla, že Lucani a Apulové — neb toho roku s oběma započal spolek — pod ochranu římského národu přišli, neboť nálem prý až k nim se došlo, a již to tak daleko bude, že Římany buď za nepřátele neb za pány mítí musí; že rozhodnutí jejich celého postavení závisí na válce se Samnity i jejím výsledku, že tento jediný národ zbývá, který však sám dosti mocen není, když Lucani odpadli, kteří prý ještě zpět přivedeni a po-

*) Neapolané obdrželi smlouvu s výminkami rovnými, osvobození od vojenské služby a mír na vždy.

**) t. j. palaeopolských a neapolských.

hnuti býti mohou ku zrušení spolku s Římany, upotřebí-li se jakého podskoku ku stropení různic. Když tyto úmysly u lidí novot dychtivých váhy nabyly, přilákání jsou penězi někteří z branného lidu lukánského, kteří mezi svými rodáky větší slávu než čest měli, a když ti sami mezi sebou pruty se rozedravše obnaženými těly do shromáždění občanův vstoupili, strhli pokřik, že proto, že se do římského ležení vkročiti odvážili, od konsulův pruty mrskáni a málem sekýrou odpraveni byli. Tato věc svou vlastní povahou ohavná více po bezpraví než po lsti vypadala, a lidé pobouření donucují pokřikem svým svolati radu a jedni stojíce kolem shromáždění žádají za válku proti Římanům, druhí se rozběhnou, aby lid rolnický do zbraně popudili; i stane se ve hluku, jenž také zdravé myslí lekal, uzavření, aby se smlouva se Samnity obnovila a poslové za tou záležitostí vypraveni byli. Protože tato náhlá událost neměla jak žádné příčiny tak ani víry, jsou od Samnitův přinuceni rukojmě dáti a posádky v pevná místa přijíti. Klamem a hněvem zaslepeni jsouce ničeho se nezdráhali. V krátce na to podskok se začal projevovati, jak původci nepravého obvinění do Tarenta se přestěhovali, ale že všechnu moc nad sebou ztratili, proto jim nic jiného nezbyvalo, než aby marně litovali.

28. Téhož roku jest římskému lidu učiněn jako jiný počátek svobody, proto že vazba dlužníkův na životní základ přestala; a sice změněno právo pro obzvláštní zároveň chlipnost zároveň ukrutnost jednoho lichváře. Byl to Lucius Papirius, kterému, když se Gajus Publilius za otcovy dluhy do vazby mu dal, ten věk i ta postava, jež smilování lákati mohla, k chlipnosti a pohanění mysl roznítla. I pokládaje květ jeho věku jako za vedlejší výnos půjčených peněz snažil se s počátku necudnými řečmi jinocha svěsti, na to, když jinoch hanebný skutek odmítal, zastra-

šoval ho pohrůzkami a opět připomínal mu jeho stav, konečně vida, že více pamětliv jest své urozenosti než tehdejšího postavení, poručil ho obnažiti i rány mu dávatí. Když jimi jinoch rozedrán byv na veřejné místo se vytrhl, do chlipnosti i ukrutnosti lichvářovy si stěžuje, sběhne se náramná síla lidí, roznícena jak útrpností s věkem a šeredností příkoří tak pomyslením na svůj i svých dítek stav, na náměstí a odtud, jak se v zástup sestoupili, k radnici; a když konsulové náhlou bouří donuceni byvše radu volali, ukazovali vcházejícím do radnice otcům rozedraná jinochova záda každému k nohám se vrhajíce. Přemožen jest v ten den, pro vášnivé příkoří jednoho člověka mocný závazek úvěru, i dostali konsulové rozkaz k národu návrh učiniti, aby nikdo, leda by se zločinu dopustil, v okovech a vazbě nebyl, pokud by trest trpěl, a aby za půjčené peníze statky dlužníkovy a ne tělo ručilo. Tak jsou dlužníci na základ životní propuštění i ustanoveno pro budoucnost, aby základ životní přestal.

29. Když téhož roku válka se Samnity sama sebou a náhlé odpadnutí Lucanův a původcové odpadnutí Tarentané dost starostí otcům dělali, přišlo k tomu, že se národ vestinský se Samnity spojil. Jakož tato událost toho roku více všudy v rozmluvách lidí přetřásána byla než v nějakém obecním shromáždění, tak za konsulův následujícího roku Lucia Furia Camilla po druhé, Junia Bruta Scævy žádá věc se neviděla přednější i důležitější, aby o ní na radu potaz vznesli.

Od r. 430—431. od z. Ř. = od r. 322—321 př. Kr.

I ačkoliv to nebyla věc nová, přece taková péče pojala otce, že se jí zároveň podniknuté i zanedbané obávali. aby buď beztrestnost svévolnosti i zpupnosti jejich buď trest válkou vykonaný strachem blízkým

i hněvem nepobouřil sousedních národův. I bylo celé to plémě, Marsové i Paeligni a Marrncini, dostatečně rovno ve válce Samnitům, a tito všickni, kdyby Vestinův dotknuto bylo, musili prý by býti považováni za nepřátele. Přece zvítězila strana, o kteréž se zdáti mohlo pro přítomnost, že měla více zmužilosti než věhlasu, ale výsledek okázal, že statečným štěstím pomáhá. Dle usnesení otcův svolil národ k válce proti Vestinům. Tato krajina připadla losem Brutovi, Samnitsko Camillovi. Vojska na obě strany přivedena a péčí o hájení hranic svých jest nepřátelům spojení branné moci zamezeno. Ostatně druhého konsula Lucia Furia, na něhož větší břímě války vloženo bylo, odvedl osud válce, sklíčov ho těžkou nemocí, a když mu povoleno bylo jmenovati diktatora za příčinou vedení války, jmenoval daleko nejslavnějšího ve válce muže toho času, Lucia Papiria Cursora, od něhož velitelem jízdy jmenován jest Quintus Fabius Maximus Rullianus, dvě to mužův proslavených skutky v tom úřadu vykonanými, proslavenějších však nesvorností, kteráž málem k nejhoršímu boji dospěla. Od druhého konsula byla ve Vestinsku mnohonásobná válka vedena a nikde s měnivým výsledkem. Neb spustošil i krajinu i pleněním a zažeháním domův nepřátel i osení jejich vytáhl je bezděky na bojiště a tak jednou bitvou seslabil moc vestinskou ač nikoliv bez velkého krveprolití svého vojska, že se nejen nepřátelé do ležení utekli ale i již ani na náspy a příkopy nespolehajíce do měst se rozprchali, polohou měst i hradbami brániti se chtějíce. Konečně se jal také měst mocí dobývati a nejprvé Cutinu s náramným vojínův zápalem a hněvem pro rány — neb sotva kdo bez poranění z bitvy odešel — vzal po řebřících, potom Cingilii. Kořist z obou měst dal vojínům, proto že jich ani brány ani hradby nepřátelské nezdržely.

30. Do Samnitska odešlo vojsko za nejistých po-

svátných znamení, ve kteréž věci vada se neobrátila na výsledek války, jež šťastně vedena byla, nýbrž v zuřivost a rozhorčenost vojvod. Neb když diktator Papirius od opatrovatele posvátných kuřat*) napomenut byv k opětnému zpytování posvátných znamení do Říma odcházel, nařídil veliteli jízdy, aby se na místě držel aniž v jeho nepřítomnosti s nepřítelem bitvu svedl. Ale když se Quintus Fabius po odejití diktatorovu vyzvědači dozvěděl, že u nepřátel tak vše bez péče jest, jako by nižádného Římana v Samnitsku nebylo, jest buď jako vášnivý jinoch nevolí roznícen, proto že se zdálo, jako by všechno na diktatorovi spočívalo, buď příležitostí ku šťastnému boji sveden a sešikovav i připraviv vojsko vytáhl k Jubrinu — tak to místo nazývají — a utkal polem Samnity. Takový byl osud bitvy, že ničeho nezbylo, čím by boj lépe sveden býti mohl, kdyby byl diktator přítomen býval. Nechyběl ani vůdce vojsku ani vojsko vůdci. Také jízda, jež několikráte započatým útokem skrz voj nepřátelský proraziti nemohla, sňala k vyzvání plukovníka Lucia Cominia koním otěže a tak je pustila ostruhami je pobodnuvši, že jich žádná moc zdržeti nemohla. Přes zbraně, přes muže daleko široko učinili porážku. Útoků jezdcův následovala přechůta a hnala na nepřátele ve zmatek přivedené. Toho dne jest prý dvacet tisíc nepřátel pobito. Někteří dějepisci vypravují, že dvakráte v nepřítomnosti diktatorově bitva svedena jest a že dvakráte výborně bojováno bylo. U nejstarších spisovatelův jediná tato bitva se nalezá, v některých pak letopisech jest celá věc opomenuta. Velitel jízdy ovšem po takové porážce zmocnil se mnohých oděví a dal snesené na

*) Tento způsob zpytování vůle boží ze žraní kuřat byl pro jednoduchost oblíbeným zvláště v leženích daleko od Říma se nalézajících.

jednu hromadu zbraně nepřátelské spáliti oheň podloživ, buď že to bylo některému bohu zaslíbeno, buď jest libo věřiti dějepisci Fabiovi, že se to stalo proto, aby ovoce z jeho slávy diktator si nevzal aniž jméno své tam napsal aneb odění při triumfu nesl. List také o šťastně svedeném boji k radě a ne k diktatorovi poslaný byl důkazem, že se s ním svou slávou nikoliv nesdílí. Tak aspoň rozuměl diktator tomuto skutku, že, ježto ostatní dobytému vítězství se těšili, hněv i zasmušilost na sobě ukazoval. Propustiv tedy náhle radu vytrhl se z radnice, říkáje, že tu opravdu ne více vojsko samnitské než diktatorská velebnost a vojenská kázeň od velitele jízdy přemožena a vyvrácena jest, projde-li mu nedbání rozkazův bez trestu. Tedy ač hrozeb a hněvu pln jsa odešel a rychlými pochody do ležení přišel, přece nemohl předejíti pověst o svém příchodu, neb předběhli ho od města, aby zvěstovali, že diktator přichází po trestu dychtě a téměř v každém druhém slově skutek Tita Manlia vychvaluje.

31. Fabius povolav na místě hromadu zapřisahl vojsko, aby, jakou statečností obce pospolitě proti nejlítějšimu nepříteli uhájili, touž jeho, kteréhož vedením i řízením zvítězili, proti náruživé ukrutnosti diktatora bránili, on že přichází bez sebe jsa závistí, na statečnost cizí i štěstí se hněvaje, že zuří, protože za jeho nepřítomnosti obecné záležitosti výtečně řízeny byly, že chce raději, aby, kdyby osud změnití mohl, při Samnitech než při Římanech vítězství bylo, že říká, že nebylo dbáno na jeho rozkazy, jako by byl nezapověděl s touž myslí bojovati, kterou ho bolí, že bojováno bylo; že i tehdy chtěl závistí svou překážeti cizí statečnosti i vojínům boje velmi chtivým zbraň odníti, aby se v jeho nepřítomnosti hnouti nemohli, i nyní že pro to zuří, to těžce nese, že bez Lucie Papiria vojíní nebyli bez zbraně, nebyli ochromeni,

že se Quintus Fabius za velitele jízdy a ne za sluhu diktatorova považoval; což, kdyby byla bitva nešťastně dopadla, co příhody válečné a společný Mars s sebou přinášejí, by byl prý učinil ten, který po přemožení nepřátel, po dobrém řízení obce, tak že od onoho jediného vůdce lépe řízena býti nemohla, popravou jemu, veliteli jízdy, vyhrožuje? aniž on nevraží více na velitele jízdy než na plukovníky, než na setníky, než na vojíny; kdyby mohl, že by byl proti všem zuřil, ale protože nemůže, že doráží na něho jediného — neboť také závist jako oheň vzhůru prý se vznáší — na hlavu rady, na vůdce, že, zahladí-li jednou jeho zároveň se slávou vykonaného činu, tehdy bude co vítěz jako v jatém vojště pánem a že se na vojínech toho odváží, cokoliv mu na veliteli jízdy dovoleno bude; tedy ať při jeho věci jsou svobodě všech nápomocní, že on, spatří-li takové sjednocení, jaké v bitvě bylo, při hájení vítězství a že blaho jednoho všem na srdci jest, mysl k mírnějšímu úsudku nakloní; konečně že odevzdává život i osud svůj jejich věrnosti i chrabrosti.

32. Povstal křik v celé hromadě, aby dobré mysli byl, že nikdo na něho rukou nevztáhne, pokud římské legie žijí. Nedlouho na to přišel diktator i povolal je na místě do hromady. Tu učiněno ticho a hlasatel zavolal velitele jízdy, Quinta Fabia, a jak s místa nižšího k soudní stoličce přistoupil, tu praví diktator: „Táží se tě, Quinte Fabie, ježto velitelská moc diktatora nejvyšší jest, a jeho poslouchají konsulové, vrchnost královská, praetorové, pod týmiž posvátnými znameními zvolení jako konsulové, zdaž ty za slušné považuješ čili nic, aby velitel jízdy na slovo ho poslušen byl? Též na to se tě táží, zdaž jsem, věda, že při nejistých posvátných znameních jsem z domova vytáhl, při změnění náboženských obřadův obec pospolitou v nebezpečí vydati mohl aneb posvátná znamení opět zpytovatí měl, abych ničeho při nejisté vůli boží ne-

konal? zároveň na to, zdaž tě náboženské pochybnosti, jež diktatorovi byla na překážku u vedení války, velitel jízdy prost a svoboden býti mohl? Než nač se já na to táži, ježto jsi svůj úmysl, kdybych byl mlčky odešel, přece dle výkladu mé vůle řídití měl? — spíše odpověziž, zdaž jsem ti nezakázal v mé nepřítomnosti něco podnikati, zdaž jsem nezakázal s nepřáteli polem se potýkati? Nedbaje na tento můj rozkaz odvážil jsi se při nejistých posvátných znameních, při změtení náboženských obřadův proti vojenskému obyčeji i kázni předkův a kynutí božímu s nepřítelem se potýkati. Na to, nač jsem se tě otázel, odpověz, avšak mimo to se střež slova vypastiti. Přístup liktore!“ Když na tyto jednotlivé věci nesnadno bylo odpověděti, a on tu si stěžoval, že tentýž je žalobníkem v jeho hrdelní věci a soudcem, tu pokřik strhoval, že se mu spíše život vzíti může než sláva vykonaných činův i střídavě se omlouval a samoděk obviňoval: tu Papirius opět zahoří hněvem a káže velitele jízdy obnažiti i pruty a sekyry přichystati. Fabius vzývá vojíny za ochranu a když mu liktorové oděv strhovali, ustoupil mezi třetany, kteří se již bouřili. Odtud se roznesl křik do celé hromady. Tu slyšeny byly prosby, jinde hrozby. Kterí právě nejbližše soudní stolice stáli, prosili, protože na očích vojvodě jsouce poznávání býti mohli, aby ušetřil velitele jízdy aniž s ním vojsko odsoudil; nejzazší hromada a tlupa kolem Fabia se obořovala na tvrdého diktatora aniž byli daleko vzponry. I u soudní stolice nebylo dosti pokojno. Pobočníci kolem sedadla stojící žádali, aby tu záležitost na druhý den odložil a hněvu svému lhůtu a věhlasu čas dal, že jest dost pokárána mladistvá mysl Fabiova, dosti zohyzděno vítězství, ať netlačí na nejkrajnější konec trestu, ať na jediného jinocha, ať na jeho otce, muže velmi proslaveného, ať na rod fabský této potupy neuvalí? Když málo pros-

bami, málo omluvou prospívali, domlouvali mu, aby na zuřící hromadu pohlížel, že při takovém jítření myslí vojskův se nesluší ani jeho věku ani obezřelosti, aby plamen a podnět podkládal, že to nikdo Quintu Fabiovi svůj trest zaprošujícímu, za vinu pokládati nebude, nýbrž diktatorovi, pobouří-li hněvem zaslepen jsa nevraživý lid proti sobě bojem nevčasným; konečně aby nemyslel, že to z přízně ku Quintu Fabiovi žádají, že jsou hotovi přísahu složit, že se jim nevidí býti prospěšno obci pospolité, aby v ten čas na Quintu Fabiovi trest vykonán byl.

33. Když těmito řečmi více diktatora proti sobě popuzovali než ho veliteli jízdy uchlacholovali, dán pobočníkům rozkaz, aby se soudní stolice sestoupili, a když marný pokus o ticho hlasatelem učiněn byl, poněvadž pro hluk a hřmot nebyl hlas ani diktatora samého ani sluh jeho slyšen, učinila noc sporu jako bitvě konec. Veliteli jízdy dán rozkaz, aby se na druhý den dostavil, ale poněvadž všickni tvrdili, že Papirius lítěji hněvem zahoří sporem samým pobouřen i rozjitřen jsa, utekl tajně z ležení do Říma, a když působením jeho otce, Marka Fabia, který již třikráte konsulem i diktatorem byl, rada na místě svolána byla, a onen právě si stěžoval do násilí a přtkoří diktatorova, náhle uslyšen jest hluk před radnicí liktorův cestu dělajících. I byl přítomen on sám hněvem háráje, neboť jak se dozvěděl o jeho odchodu z ležení, vytáhl za ním s lehkou jízdou. Na to opětována hádka a Papirius poručil Fabia zatknouti. Když tu, ač odprošovali otcové přední a celá řada, nevlídnou myslí na svém trval, praví Marcus Fabius, otec: „Když tedy u tebe ani důstojnost rady ani věk můj, jemůž bezdětnost připravuješ, ani urozenost i statečnost velitele jízdy, jmenovaného od tebe sama, platnosti nemá, ani prosby, jež často nepříteli ukonejšily, jež hněv boží smírují: vzývám tribuny lidu

a k národu se odvolávám a jej tobě, jenž se rozsudku vojska svého vyhýbáš, jenž se rozsudku rady vyhýbáš, za soudce nabízím, který jediný zajisté více než tvůj diktatorský úřad může i silen jest. Uvidím, zdaž ustoupíš odvolání se, jemuž král římský Tullus Hostilius ustoupil.“ Z radnice se jde do hromady. Když tam s nemnohými diktator, s celým zástupem nejčelnějších mužův velitel jízdy vstoupil, poručil ho Papirius s řečniště na nižší místo svěsti. Otec, jenž následoval, pravil: „Dobře činíš, že jsi nás tam svěsti poručil, odkud bychom i v soukromém stavu hlasu pozdvihnouti mohli.“ Tu s počátku byly slyšeny ne tak souvislé řeči jako hádání se. Přemohou konečně hluk slova a nevole starce Fabia, na zpupnost i ukrutnost Papiriovu se obořujícího, že také on diktátorem byl v Římě a s nížádným ani z lidu člověkem, ani setníkem ani vojínem, zle nenaložil; ale Papirius že jako nad vůdci nepřátelskými tak na vojvodou římským vítězství i vítězoslávy vyhledává. Jak veliký prý rozdíl mezi mírností dávnověkosti a novou zpupností a ukrutností! Diktator Quinctius Cincinnatus prý s konsulem Luciem Minuciem, *) jehož z obležení vytrhl, dále tvrdě nenaložil, než že ho co pobočníka na místě konsula u vojska zůstavil, že Marcus Furius Camillus při Luciu Furiovi, **) který jeho stářím a důstojností pohrdnuv s výsledkem velmi hanebným bitvu svedl, nejen pro přítomnost hněvu umírnil, aby nic zlého o soudruhovi národu aneb radě nepsal, nýbrž že ho i po svém návratu za nejhodnějšího považoval, aby ho při svobodné volbě, kterou mu rada dala, za společníka svrchované moci si vybral; neboť že jistě národ, při němž moc nad všemi záležitostmi jest, nikdy ani strašnějšího hněvu nechoval proti těm, kteří ne-

*) Viz Liv. III. 29.

**) Viz Liv. VI. 25.

rozvážlivostí a nevědomostí vojska ztratili, než že je na penězích pokutoval, ale na hrdlo že není do onoho dne žádný vojvoda pro válku nešťastně vedenou obžalován; ale nyní že se vůdcům římského národu, což se ani přemoženým ve válce učiniti nesmělo, pruty a sekyrami vyhrožuje, ač zvítězili a nejúplnější triumf zasloužili! Co prý konečně by byl jeho syn utrpěl, kdyby byl vojsko ztratil, kdyby byl poražen, na útěk zahánán, z ležení vyzut? Kam dále prý by hněv i násilnost jeho byla postoupila, než aby ho bičovati a odpraviti dal? Jak prý se to shoduje, aby se obec pro Quinta Fabia radovala, vítězství slavila, k bohům se modlila a díky vzdávala, ten ale, pro něhož chrámy boží otevřeny jsou, oltáře oběťmi se kouří, ctí a oběťmi přeplněny jsou, aby obnažen a pruty rozdírán byl před očima římského národu pohlížeje na Capitolium a tvrz i k bohům, k nimž ve dvou bitvách nedarmo volal? Jakou myslí prý to snášeti bude vojsko, které jeho vedením i řízením zvítězilo? Jak veliký prý bude smutek v ležení římském, jak veliké radování mezi nepřáteli! Toto zároveň vytýkaje, nařikaje, bohy i lidi za ochranu vzývá a syna objímaje přednášel s přemnohými slzami.

34. Při něm stála velebnost rady, přízeň lidu, pomoc tribunská, památka nepřítomného vojska. S druhé pak strany mluvilo se o nepřemožené svrchované moci římského národu, o kázni vojenské a diktatorském rozkazu vždy jako pokynutí božské zachovávaném a manlivoských rozkazech a lásce k synu za prospěch obecní položené. To že také Lucius Brutus, zakladatel římské svobody, dříve na dvou dětech svých vykonal, nyní že jsou otcové laskavi a starci povolní stran zanedbávání velitelské moci cizí a že vyvrácení vojenské kázně, jako by věci nepatrné mládeži milostivě odpouští; on však že setrvá na úmyslu aniž tomu, který při změtení náboženských obřadův a nejisté vůli boží bitvu svedl, něco ze spravedlivého trestu odpustí;

má-li velebnost moci velitelské věčnou býti, to že není v jeho moci, ale Lucius Papirius že ničeho z jejího práva neztenčí, že si však přeje, aby moc tribunská, kteráž též nedotknutelná jest, svým zakročováním se nedotkla svrchované moci římské a aby národ právě při něm diktatora a práva diktatorského úřadu nezničil, pakli to učiní, že si nebudou potomci do Lucia Papiria, nýbrž do tribunův, nýbrž do převráceného rozsudku římského národu marně stěžovati, když po poskvrnění jednou kázně vojenské nebude poslušen ani vojín setníkova, ani setník plukovníkova, ani plukovník pobočnickova, ani pobočník konsulova ani velitel jízdy diktatorova rozkazu, když v úctě nebude nikdo mítí lidí, nikdo bohův, když zachovávána nebudou nařízení vojvodská ani znamení posvátná, když se vojní bez dovolení toulaví v zemi přátelské, v zemi nepřátelské potloukati budou, když sebe, přísahy v paměti nemajíce jedinou zvůlí, jak chtějí budou, propustí, když prapory při nevalném počtu zůstavovány budou, když po rozkazu se nebudou scházeti aniž se činiti bude rozdí, zdaž za dne neb v noci, na místě příznivém neb nepříznivém, ku rozkazu neb bez rozkazu vojvoda bojovati mají, když nebudou bedliví rot ani setnin svých, když na způsob loupežení slepá a nahodilá služba vojenská bude na místě obyčejné a přísahou vázané — co vinni těmito zločiny pro všechny věky vystupte, tribuni lidu, a vydejte své vinou stížené hlavy za zvůli Quinta Fabia.

35. Žasnoucí tribuny a již více úzkostlivé o svůj osud než o toho, pro kteréhož pomoci na nich žádáno bylo, zbavil břemene souhlas národu římského obrátivší se ku prosbám a zapřísahání, aby jemu k vůli diktator potrestání velitele jízdy prominul. Také tribuni lidu, když vše ku prosbám se uchýlilo, touž cestou se dají a začnou diktatora prositi, aby milost pochybení lidskému, milost mladistvé mysli Quinta Fa-

bia udělil, on že již dost potrestán jest. Již sám jinoch, již otec Marcus Fabius, na spor zapomenuvše, ku kolenům se vrhali a hněv diktatorův zaprošovali. Tu diktator učiniv ticho praví: „Dobře jest, Quirité, zvítězila vojenská kázeň, zvítězila velebnost velitelské moci, jež v nebezpečí byly, zdali ještě po tomto dni nějak budou. Není od viny osvobozen Quintus Fabius, jenž proti rozkazu vojvodovu bojoval, nýbrž pro vinu odsouzen byv darován jest národu římskému, darován jest tribunské moci přispívající pomocí pochybnou a ne zákonnou. Buď živ, Quinte Fabie, u větším jsa štěstí tímto souhlasením obce ku své obraně než vítězstvím, jímž jsi maličko před tím jásal. Buď živ, skutku se odváživ, kterého by ti ani otec nebyl odpustil, kdyby na tom místě byl, na kterém byl Lucius Papirius. Se mnou, jak budeš chtít, můžeš se smířiti, římskému národu, jemuž jsi životem povinen, nic většího neprokážeš než to, dá-li ti tento den dostatečnou výstrahu, abyš ve válce a míru zákonné rozkazy snášeti mohl.“ Když prohlásil, že velitele jízdy nikoliv nezdržuje, sestoupil s posvátného místa a s radostí doprovodila ho rada, radostněji národ, kolem se shrnuv a štěstí přeje tu veliteli jízdy tu diktatorovi. I zdálo se, že svrchovaná moc vojenská není méně upevněna nebezpečím Quinta Fabia, než žalostným odpravením jinocha Manlia. Náhodou se toho roku tak stalo, že, kolikrátekoliv diktator od vojska odešel, nepřátelé v Samnitstě se hýbali. Ale před očima výstrahou byl Quintus Fabius pobočníku Marku Valeriovi, jenž v ležení velel, aby se nijaké moci nepřátelské více nebál než prudkého hněvu diktatorova. Když tedy picovníci ze zálohy obkličeni a na nepřiznivém místě potření byli, věřilo se všeobecně, že se jim od pobočníka na pomoc přispěti mohlo, kdyby se byl přísných rozkazův nezhrozil. Také ten hněv odcižl myslí vojnův diktatorovi již dříve nevraživé, že

ku Quintu Fabiovi nesmířitelný byl, a co jejich prosbám odepřel, z toho římskému národu milost udělil.

36. Jak diktator Lucia Papiria Crassa velitelem jízdy v městě ustanoviv a Quintu Fabiovi vedle úřadu něco vykonávati zakázav do ležení se navrátil, nebyl jeho příchod ani občanům dosti milý aniž jaký postrach způsobil nepřátelům, neb druhého dne, buď nevědouce, že diktator přišel, buď málo toho vážíce, zdaž přítomen neb nepřítomen jest, postoupili upraveným šikem k ležení. Než takovou důležitost měl do sebe jediný muž Lucius Papirius, že se za nehrubě pochybné považovalo, že v ten den doválceno býti mohlo, kdyby věhlas vůdcův byla přízeň vojska doprovázela; tak upravil šik místem a zálohou, tak jej upevnil všelikým válečným uměním. Vojsko otálelo, a zúmyslně, aby ztenčována byla sláva vůdcova, vítězství překáželo. Více padlo Samnitův, více Římanův poraněno. Seznal zkušený vůdce, jaká okolnost se v cestu vítězství staví a že svou povahu umírniti a přísnost s vlídností spojití musí. Tedy vzav s sebou pobočníky a sám kolem raněných vojnův do stanův nahlížeje a jednotlivcův se tázaje, jak se mají, poroučel péči o ně jmenovitě pobočníkům a plukovníkům a velitelům spojencův. *) Tato věc, jež sama sebou lidumilná byla, vykonal tak obratně, že mnohem dříve, než těla vyhojena byla, srdce vojnův vojvodě nakloněna jsou a že nie více k uzdravení nepomáhalo, než že se s vděčností tato péče přijala. Když se vojsko zotavilo, srazil se opět s nepřitelem v nehrubě pochybné své a vojska naději a porazil i rozprášil Samnity tak, že onen den jim byl posledním potýkání se polem s diktátorem. Na to postupovalo vojsko, kam je vedla naděje ikořisti, i protáhlo krajinami nepřátelskými, nezakusivši žád-

*) Velitelé spojencův (*praefecti sociorum*) měli důstojenství římských plukovníkův u legie.

ného odporu ani otevřeného ani ze zálohy. Bodrosti dodávalo to, že diktator všechnu kořist vojínům prohlášením svým dal, aniž popuzoval více obecní hněv než soukromý prospěch proti nepříteli. Těmito pohromami jsou Samnité pokořeni a požádali diktatora za mír, a s ním sjednavše, aby po oděvu vojínům a roční plat dali, odpověděli, když k radě jíti rozkaz dostali, že diktatora následovati budou, odporoučejíce při tom jeho jediného víře a chrabrosti svou věc. Tak vojsko ze Samnitska odvedeno.

37. Diktator vstoupil do města u vítězoslávě a když hodnost diktatorskou složiti chtěl, zvolil dříve, než by úřad složil, ku rozkazu otcův konsuly Gaja Sulpicia Longa po druhé, Quinta Aemilia Cerretana. Samnité míru neuzavřevše, protože o výminkách rokováno bylo,*) byli přinesli z Říma příměří na rok, aniž jest toto neporušené zachováno; tou měrou jsou myslí, jak se zvěstovalo, k válčení povzneseny, protože Papirius z úřadu odstoupil.

Od r. 431—432. od z. Ř.

Konsulům Gaju Sulpiciovi, Quintu Aemiliovi — některé letopisy mají Aulia — přišla k odpadnutí Samnitův nová válka s Apuly. Na obě strany vojska vypravěna. Sulpiciovi připadli losem Samnité, Apulové Aemiliovi. Někteří píší, že není zdvižena válka proti Apulům samým, nýbrž že hájeno spojených národů tohoto plemene proti násilí a příkoří samnitskému. Než stav Samnitův, kteří tehdy sotva od sebe samých válku odráželi, činí pravdě podobnějším, že proti Apulům není od Samnitův válka zdvižena, nýbrž že Římané s obojím národem zároveň válku měli. Avšak není žádná pamětihodná věc vykonána. Krajina apulská

*) t. j. nemohli se shodnouti.

a Samnitsko spustošeny, ale nepřátelé ani tu ani tam nenalezeni. V Římě noční postrach obyvatelstvo ze spánku náhle vyděšené tak pobouřil, že Capitolium a tvrz i hradby a brány plny ozbrojencův byly, a až se lid sbíhal a na všech stranách do zbraně se volalo, neobjevil se na úsvitě ani původce ani příčina postrachu. Téhož roku byl nad Tuskulany*) po návrhu Flaviovu soud národu. Tribun lidu, Marcus Flavius, učinil k národu návrh, aby potrestáni byli Tuskulané, jejichž pomocí a návodem Velitrané i Priverňané**) národu římskému válku prý zdvihli. Lid tuskulský přišel s choťmi a dětmi do Říma. Tento dav v smutečném rouše a v postavě obžalovaných obcházel okresy, ku kolenům všech se vrhaje. Více tedy pomohlo slitování k prominutí trestu než věc sama k očistění se z viny. Všechny okresy mimo pollijský zavrhlý návrh. Pollijský okres hlasoval za to, aby dospělí bičováni a odpraveni byli, choti pak i děti dle práva válečného do otroctví se prodaly. I známo jest, že Tuskulanům památka tohoto hněvu proti navrhovatelům tak strašného trestu až do věku našich otcův zůstala a že sotva který čekatel hlasu papirského***) okresu obdržel.

Od r. 432—433. od z. Ř.

38. Následujícího roku za konsulův Quinta Fabia a Lucia Fulvia odbyli diktator Aulus Cornelius Arvina a velitel jízdy Marcus Fabius Ambustus ze strachu těžší války v Samnitsku — neb se mluvilo, že za

*) Tuskulané obžalováni ze zrady, protože občany římskými jsouce s nepřáteli se spojili.

**) Obce tyto se pokusily dobytí samostatnosti své v naději do pomoci samnitské.

***) Do kterého Tuskulané patřili.

mzdu branné mužstvo od sousedův*) najato jest — bedlivější odvod a přivedli vybrané vojsko proti Samnitům. Ležení v nepřátelské zemi tak nepečlivě rozbito, jako by nepřítel v dálce se nalézal, an náhle přitáhli plukové samnitští s takovou prudkostí, že se kolím až ku přední stráži římské přihnali. Již nastávala noc. To jim zamezilo udeření na opevnění. I netajili, že druhého dne, jak světlo nastane, to učiní. Jak diktator bližší, než se nadál, boj uviděl, zanechal, aby statečnosti vojska místnost na škodu nebyla, četných ohňův, aby rozhled nepřítel oklamaly, a legie za ticha vyvedl aniž mohl pro blízkost ležení tajným zůstatí. Jízda ho na místě stíhala a vrazila na zadní voj tak, že, pokud by nesvítalo, bojování se zdržovala. Také pěší zástupové nevytáhli před svítáním z ležení. Jízda teprv za světla se odvážíla dorážeti na nepřítel znepekčováním zadního voje i zadržela pochod tísněním na místech přechodu nepříznivých. Mezitím dohonila pěchota jízdy i již dotírali Samnité vší mocí. Jak tu diktator bez velké škody dále táhnouti nemohl, poručil na témž místě, na kterém postnul, ležení vytknouti. Však, když se jízda odevšad kolem shrnula, nemožno bylo, kolí snášeti a dílo započítí. Tedy jakmile spatří, že ani dále táhnouti ani zůstatí nelze, upraví šik odstraně zavazadla z vojska. Naproti němu také se připraví nepřátelé, myslí i mocí rovni jsouce. Byloť nejvíce zvýšilo jejich zmužilost to, že nevědouce, že nepříznivému místu a ne nepříteli ustoupeno bylo, jako utíkající a postrašené, sami jsouce strašní, stíhali. To poněkud udrželo rovný boj, ač již dávno Samnité si odvykli snášeti válečný pokřik římského vojska. I opravdu v onen den od hodiny třetí do osmé tak nerozhodně prý stál boj, že ani válečný pokřik, jakmile při prvním sražení učiněn

*) t. j. od Sabinův ostatních snad penězi tarenskými.

byl, se neopětoval aniž polními znaky z místa ku předu se hnulo aniž od které strany ustoupeno jest. Bojovali, každý na svém místě se vzepřev a štítem tlače, bez oddechu a ohlížení se; hluk stejný a tentýž stav bitvy ukazoval na největší unavení aneb na noc. Již chyběla mužům síla, již oceli ostrost její, již vůdcům věhlas, an náhle jezdci samnitští od jedné čety dále popojevši se dozvěděvše, že zavazadla římská daleko ozbrojencův bez posádky, bez opevnění leží, na ně útok učinili z dychtivosti po kořistění. Jak to rychlý posel zvěstoval diktatorovi, pravil tento: „Nech jich jenom, ať se kořistí přetíží.“ Jiní potom nad jiné strhovali pokřik, že se věci vojínův všudy drancují i unášejí. Tu povolav velitele jízdy praví mu: „Vidíš ty, Marku Fabie, že nepřátelská jízda od bitvy upustila? Vězí, do našich zavazadel se zapletše. Udeř na ně; bndou rozptýleni, jakož při kořistění každé množství bývá. Najdeš zřídka koho, an na koni sedí, zřídka koho, an meč v ruce má. An na koně kořist nakládají, potři bezbranné i učíš jim kořist krvavou. Já budu mítí na starosti legie a bitvu pěchoty, při tobě budiž sláva jízdy.“

39. Šik jízdný, jak jen nejlépe upraven býti může, vyrazí na rozptýlené i přetížené nepřátele i naplní vše krví. Mezi břemeny náhle zanechanými a ležícími před nohama utíkajících i poplašených kona jsou zabíjeni nejsouce ani bitvy ani útěku dosti mocni. Na to po úplném skoro zahlazení jízdy nepřátelské vede Marcus Fabius pluky své trochu kolem a udeří s týlu na šik pěší. Dopadající potom nový pokřik zastráší i myslí Samnitův, i diktator spatřiv, že předpraporní řady nepřátelské se ohlížejí, a roty v zmatek přiváděny jsou a šik kolísá, tu vzýval tu pobuzoval vojíny, tu volal plukovníky i náčelníky setnin jmenovitě, aby s ním boj obnovili. Pokřik válečný znova povstane a prapory se hnou ku předu,

i postupující spatřovali nepřátele, ani víc a více v zmatek přiváděni jsou. Jízda sama již byla prvním na očích a Cornelius pohlížeje k rotám vojnův ukazoval, co rukou co hlasem mohl, že spatřuje korouhve i pavězy svých jezdcův. Jakmile to uslyšeno a zároveň spatřeno jest, tu najednou na namáhání po celý téměř den snášené i na rány zapomněli, tak že se na nepřitele nejinak vrhli, než jako by tehdaž při svěží síle z ležení byli znamení k bitvě obdrželi. I nemohli Samnité déle snést postrachu z jezdcův i pěchoty návalu. Jsou dílem uprostřed potření, dílem na útěk rozprášeni. Pěchota porubala odporující a zaskočené, od jízdy učiněna jest porážka mezi utíkájícími, mezi kterými také vojvoda sám padl. Teprv tato bitva zlomila tak moc samnitskou, že ve všech shromážděních reptali; že to v skutku není nikoliv divno, nevykonali-li ničeho šťastně ve válce bohaprázně a proti smlouvě podniknuté při větší právem rozhořčenosti bohův než lidí, že jim velikou cenou za tu válku za dost učiniti i z ní se káti jest, jenom o to že jde, mají-li vydati na trest krev vinnou nemnohých neb nevinnou všech. I již se odvažovali někteří jmenovati původce války a jedno nejvíce jméno souhlasním volajících bylo slýcháno — Brutulus Papius. Byl to muž urozený i mocný a bez pochybnosti porušitel posledního příměří. O něm vojvody, přinuceni byvše potaz vznést, učinili usnesení, aby Brutulus Papius Římanům vydán byl a s ním všechna římská kořist i jatci do Říma posláni, a za které věci fetialy dle smlouvy žádáno bylo, aby ty dle práva a pravdy nahrazeny byly. Fetialové posláni do Říma, jak usneseno bylo, a mrtvé tělo Brutula; sámť smrtí dobrovolnou ušel popravě. Uznáno za vhodné, aby s tělem také statky jeho vydány byly. Avšak nic z těchto věcí není přijato mimo jatce a pakli co z kořisti poznáno bylo. Vydání ostatních

věcí bylo marné. Diktator slavil dle usnesení rady vítězství.

40. Někteří vypravují, že tento boj od konsulův bojován byl a že oni nad Samnity vítězství slavili, že Fabius také do Apulie přitáhl a odtud veliké kořisti odpravil. I není o tom spor, že toho roku byl diktátorem Aulus Cornelius, jest pochybnost o tom, zdaž za příčinou války zvolen jest, aneb aby někdo byl, kdo by při hrách římských, proto že praetor Lucius Plautius těžkou nemocí skličěn byl, znamení k vypuštění čtverospřežných vozův dal a po vykonání této povinnosti úřadu nehrubě památného diktatorství složil. Není snadno dáti přednosti věci před věcí aneb spisovateli před spisovatelem. Mám za to, že podání pokaženo jest chvalořečmi pohřebními i nepravými nápisy na obrazech dědův, když si každá rodina slávu vykonaných činův i důstojenství klamnou lží osvojovala. Odtud aspoň i skutky jednotlivcův i obecní památky dějin jsou změteny. Také není žádný dějepisec oněm dobám souvěký, jehož bys se držeti mohl jako dostatečně spolehlivého.

Poznamenání.

Římané učinivše mír se Samnity pokračovali v započatém výboji a upevňovali své postavení. Nejprve zrušili spolek latinský pro povšechný téměř tehdy odboj Latinův, s nimiž spojení byli Volsci a Campani. Povstalci jsou přísně potrestáni, samostatnost některých obcí jest značně ztenčena, jiné jsou přinuceny vstoupiti ve svazek římského občanství s právem buď úplným buď caeritským, do dědin povstalcům odňatých posláni jsou římsí osadníci, v dobytých krajinách založeny jsou nové osady římské, z nichž Antium a Tarracina moře Latinům a Volskům zamezovati měly, Cales k pozorování Sidicinských a Capue; Fregelly, založené v krajině náležející vlastně Samnitům, k pojištění přechodu.

přes hoření Liris ustanoveny byly. Mimo to přivedli na svou stranu v Capui rytíře výsadami jim se škodou ostatního obyvatelstva danými. Tomu všemu nepřekáželi Samnité, zaměstnání jsouce válkou s Alexandrem, králem epirským, a když po jeho smrti povstali, aby zamezili nebezpečné sobě šíření moci Římanův, měli ti to již své postavení v Latii, Volssku a Campanii upevněné. Za takových poměrů vypukla druhá válka samnitská, v kteréž Římané dílem brannou mocí dílem vyjednáváním buď hned na počátku buď v prvních letech nejčelnější obce v Campanii, jež s nimi ještě nestály, potom Lucany, již ovšem od nich brzy odpadli avšak Samnitům mnoho neprospěli, konečně Apuly na svou stranu přivedli, tak že Samnité téměř osamotnění zůstali.

K hl. 2. Mírem oním připadla Římanům Campanie, pokud jí nabyli odevzdáním se Capue pod ochranu římskou, Samnité pak obdrželi volnost vedení války proti Sidicinským a Volskům při hoření Lirisu, kteří nestáli v područí římském.

K hl. 3. Jako v Římě dva konsulové, tak řídili v Latii dva praetorové v tento čas sbromáždění spolková, vykonávali jejich usnesení, vévodili ve válce. Před tím bývali voleni v Latii diktatorové, kteří také později tu a tam k vykonávání náboženských obřadův ustanovováni byli, jako v Lanuvii.

K hl. 8. K popisu legie oné doby slušno dodati, že při jejím postavování nebylo již hleděno na třídy popisné nýbrž na věk a že k vojenské službě bráni byli také občané nenáležející do páté třídy pro nedostatečné jmění, kteří ale aspoň 800 těžkých čili 4.000 lehkých assův měli (proletarii). Tito dostávali zbraň od obce. Mimo to učiněny také změny ve zbrani, o čemž ještě toto podotknouti jest, že kopí, dříve téměř povšechná zbraň, ponecháno jest jenom prvnímu voji (*hastati*, kopinníci) a že druhý voj (*principes*, popředníci, jak před tím nazýváni byli občané z první třídy vybraní a v prvních čtyřech řadách stojící) obdržel *pilum* (oštěp), zbraň Římanům vlastní, obyčejně šest stop dlouhou, čtyřhrannou aneb kulatou, odpolu dřevěnou odpolu železnou, a že třetí voj (*triarii*, třetáné), záloha jak věkem tak postavením v legii, s počátku též oštěpy, potom kopí měl, načež první voj oštěpy dostal. Též meč, který římská vojska po pravé straně nosili, nabyt teď větší důležitosti a na místě sabelských kopí, sudlic (*veru*, *verutum*) nastoupily galské oštěpy (*gaesa*). Kdy toto postavování legie, Římanům

vlastní a k šíření jejich moci velmi platné, nastalo, o tom není nic určitého podáno. Zdá se býti velmi pravdě podobno, že se to stalo nejvíce působením Marka Furia Camilla, proslaveného vojvody a vydobytce Vejí, za příčinou válek s Gally, jejichž první a nejnebezpečnější nával takto zlomen býti měl.

K hl. 11. Rytíři campanští obdrželi za svou oddanost k Římanům poukázky na roční plat z obecní campanské pokladnice, který se podobal platu římských rytířův ku koupění a vydržování koní (*aes equestre, aes hordearium*). Obnášku platu — *denarios nummos quadringenos quinquagenos*, 450 peněz, denarův — podává Livius spíše dle svého času než že by tak tehdy ustanovena býti mohla, poněvadž Římané teprv r. Ř. 485. dle Plinia, dle Livia ale a jiných spisovatelův následujícího roku začali raziti stříbrné peníze, sestertie (*sestertius* = $2\frac{1}{2}$ assu té doby, odkud pošlo slovo *sestertius* = *semis tertius*), pak denary (*denarius* = 4 sestertiům = 10 assům). Stála-li přec v dotýc-ném usnesení rady svrchu řečená slova — *nummos quadringenos quinquagenos* — nebyly míněny denary, jichž nebylo, nýbrž athenské drachmy, jež daleko široko v oběhu byly a jimž římské denary za rovné pokládány byly. (Denar platil od r. Ř. 537. asi 35 kr. r. č.) Tím způsobem by bylo v místě svrchu řečeném slovo *denarios* pouze výkladem slova *nummos*.

K hl. 12. Návrhy Quinta Publilia Philona vyšly od tehdejší šlechty z lidu poště a mírnému pokroku přející a měly jednak moc sněmu lidu rozmnožiti jednak postavení šlechty nové proti patriciům upevniti a pojistiti. První zákon, aby uzavření lidu všechny Quirity vázalo, nevztahoval se nikoliv k zákonodárství, neboť tím by byl zákon Valeriův z r. Ř. 306. zbytečně opětován, nýbrž, jak z dalších dějin vysvítá, k oboru správnímu, v kterémž tedy moc rady obmezena a kdykoliv si toho tribuni lidu přáli, na usnesení lidu závislou učiněna jest. Vykonávání takových usnesení přináleželo ovšem teď jako před tím úředníkům a tu měla rada k zamezení škodných aneb nelibých usnesení lidu vždy ten prostředek, že jejich vykonání buď nepřikázala aneb je aspoň zdržela. Proto se teď mnohem častěji než dříve stávalo, že tribuni lidu takové návrhy činili k lidu se schválením rady, ač k tomu ústavou zavázání nebyli, aby jejich provedení jistější bylo. Druhý zákon, aby návrhům zákonův, které by na sněmu národu učiněny byly, před započítím hlasování otcové své stvrzení dávali, týkal se změnování zá-

konův o udělování svrchované moci vojenské a soudní, které před tím, když na sněmu národu, kamž patřily, přijaty byly, jenom tak platnými se staly, když je patriciové na svém sněmu stvrdili. Toto právo není jim ani teď odňato, nýbrž tím obmezeno, že je měli již napřed vykonávat, což ale zůstaveno jest od tohoto času radě, která již usnesením, aby sněm odbýván byl, své stvrzení dávala. Výsledek tohoto zákona byl ten, že jednak moc patriciův na zákonodárství, jaksi panským sněmovnám podobná, zrušena jest a veškeren vliv na onu předůležitou část zákonodárství od patriciův přenesen jest na radu, v kteréž zasedala stará i nová šlechta, a že tím způsobem nová šlechta se starou stejného podílu v zákonodárství nabyla.

Třetí zákon, aby jeden censor z lidu volen byl, jest proto učiněn, aby při sestavování rady a rytířských setnin patřičný ohled na novou šlechtu brán byl, neboť jen tak mohla nová šlechta toho dosíci, čeho druhým zákonem dosíci chtěla.

Patriciové svolili k těmto návrhům jednak proto, že jich zameziti nemohli, jednak že jim Publilius dokázal, že, chtějí-li panovati, toho jenom ve spojení s novou šlechtou a její stranou dosíci mohou. Možná také, že za svolení patriciův k oněm zákonům ustanoveno jest, aby tribuni lidu pro odbývání sněmův zákonodárství se týkajících pozorovali posvátná znamení ovšem menší, čímž sněmově lidu v důstojnosti arci jsou povýšeni ale také přivedeni v závislost na ptakopravcích, tehdy ještě toliko z patriciův volených. Tím nabyla rada prostředku, aby usnesení lidu nemilá aneb škodná pod záminkou náboženské závady zrušiti mohla.

K hl. 14. Municipia (města svévladná) byla před válkou latinskou taková města, která s římským národem spolčena byla na základě úplné rovnosti, tak že jejich obyvatelé v Římě, pakli se tam přestěhovali, právo sňatku a provozování živnosti měli a důstojenství nabyti mohli (*jus honorum*). Po válce latinské přestaly z části tyto poměry a municipia byla města obydlená od římských občanův buď s úplným právem, jež ale v Římě jenom vykonávat mohli, buď s právem caeritským (*civitas sine suffragio*). Některým municipiím ponechali Římané jejich starého obecního zřízení více méně obmezeného, jiným je odňali a do těchto posledních posílali co rok soudce (*praefectus*) k řízení soudní správy. Takovým municipiím byla k. př. Capua, když jí Římané dobyli ve válce s Hannibalem.

K hl. 17. Alexander, král epírský, jest za velkou cenu od Tarentánův povolán proti Lucanům a Messapům.

On přivedl dosti silné vojsko a spojiv s ním branné zástupy řeckých osad a vypovězence lucanské porazil nejen Lucany, od Samnitův podporované, ale i Messapy a učiniv s Římany přátelství vládl již mocně v jižní Italii. Toho se zhrozili Tarentané, neboť viděli, že jejich námezdník mocným vladařem se stává. Tak nastala mezi oběma stranami různice. Alexander proti Tarentu se obrátiv hleděl ostatních Řekův si získati a vyjednával mezi nimi a Lucany, jejich nepřáteli. Než Řekův pro jejich ochablost sobě nezískal a vypovězence lucanské vyjednáváním s jejich rodáky si odcizil, načež od jednoho vypovězence zavražděn jest, a po jeho smrti nastoupily opět staré poměry v jižní Italii.

K hl. 23. Když konsulům rok došel, bývala jim často velitelská moc prodloužena (*imperium prorogare*), kteréž prodlužování jakož věc správní přináleželo udělití radě, jež však v důležitých případech, nechtějíc na sebe zodpovědnost uvaliti aneb když toho tribuni požádali, lidu je zůstavovala. Tak povstali náměstkové konsulští (*pro consule, proconsules*), a později také náměstkové praetorští a quaestorští (*propraetores, proquaestores*). Prvním náměstkem konsulským byl Quintus Publilius Philo. Někdy byla dávána taková moc osobám soukromým, z nichž první byl Titus Quinctius (Liv. III. 4.). Takové opatření zůstaveno obyčejně lidu.

K hl. 24. Západní poloostrov italský od Silaru (n. Sele) a Bradanu (n. Bradano) do úžiny sicilské měl před příchodem Řekův obyvatelstvo plemene ausonského, z něhož se ještě okolo r. 400. př. Kr. Morgeti a Siculi připomínali. Jméno pak této země bylo Oinotria a Italia, toto více k jihu a obojí snad více u Řekův než u Italův. Ve 4. století města Říma vzniklo po vtrhnutí branných zástupův samnitských Lucanův běžné po nich této země pojmenování — Lucania, ač jižní její část od řeky Crathidu (n. Crati) obyčejněji slula Bruttia po Bruttech, národu povstaleho smíšením z Lucanův a ze starého z veliké již části počtčeného obyvatelstva. Na jihovýchodním poloostrově od řeky Frentonu čili Fertonu (n. Fortone) do mysu Leuky (n. *Capo di Leuca*) obývali od dávných dob Iapygové, nazývaní u Římanův Apulové čili Appulové, národ původu posud dosti nevyzpytovaného. V Apulii — tak byl v širším smyslu celý poloostrov nazýván, neb jižní část slula obyčejně Calabria — bydleli na severu Daunové, na jihu Peucetii u Římanův nazývaní Poediculi, v Calabrii Messapové východně od Tarenta a jihovýchodně Sallentinští. Byli to snad jednotliví kmenové národu iapygského. Do všech těchto zemí se při-

stěhovali četní zástupové řeckých osadníkův, kteří tam mnohá města založili, staré obyvatelstvo dílem zapudivše dílem podmanivše, jež z velké části také počteno jest, zvláště v Apulii a Brutsku. Důležitější z těchto osad byly v Apulii Argyrippa, později Arpi nazvaná (n. zříceniny nedaleko města jmenem Foggia), kterou dle bájí založil proslavený rek ve válce trojanské Diomedes, dále Sipus, potomní římská osada Sipontum (n. Siponto); v Calabrii pak Taras, u Římanův Tarentum (n. Taranto), město založené okolo r. 708. př. Kr. od spartanských Partheniův (synův dívek), dále Hydrus, u Římanův Hydruntum (n. Otranto). V Lucanii a Brutsku se usadili nejvíce Achaiové. Jejich čelnější osady byly Sybaris, založená kolem r. 720. a známá svou rozmařilostí a když od Krotonských zbořena byla, založeny v jejím území od Atheňanův a jiných Řekův Thurioi, u Římanův Thurii nazvané, r. 443 p. Kr. (n. zříceniny u Terra nuova), dále Kroton (n. Cotrone), město založené okolo r. 710. př. Kr., pak Poseidonia, nazvaná po vzetí od Lucanův Paestum (n. Pesti). Lokrové ozolští měli v Brutsku kromě jiných měst Lokroi, u Římanův Locri, a Hipponion přezvané později Vibo (n. Bivona). Messeňané založili asi ku konci osmého století Rhegion (n. Reggio). Uprchlí Ionové z Asie založili v Lucanii okolo r. 536. př. Kr. Elei, kterouž nazvali Římané Velia. V tomto městě povstala škola eleatská. Dorové tarentští založili v Lucanii Herakleii (n. Policoro) okolo r. 433. Mimo to byla ještě města důležitá v Lucanii Potentia (n. Potenza), Grumentum, v Brutsku Consentia (n. Cosenza), v Apulii Luceria (n. Lucera), Asculum Apulum (Ascoli), Venusia, potomní římská osada (n. Venosa), Teanum Apulum = Teate (n. Civitave), Canusium (n. Canosa), konečně v Calabrii římská osada Brundisium (n. Brindisi), založená r. 244. př. Kr. Rozkvět řeckých osad jest přerušen vpádem Lucanův, kteří některá města zbořili, jiná v poplatnost přivedli, tak že se jim jenom větší města a to nejvíce cizí pomocí ubránila, kteráž potom spolek proti nim zarazila, v jehož čele stála Herakleia. Jméno toho spolku bylo *Μεγάλη Ἑλλάς* (*Graecia magna, Graecia major*), kteréž pojmenování později na celou jižní Itálii rozšířeno jest. Při takovém stavu v Lucanii vypukla druhá válka samnitská. Římané přivedli Lucany na svou stranu bezpochyby za slib, že jim vydají řecká města.

Slova „Sipontum apulské a Consentii brutskou“ jsou položena podle čtení opraveného. Neboť čtení rukopisův „Consentiam in Lucanis sipontumque Bruttiorum acerinam“ jest pokaženo, protože Consentia náležela Bruttiiům a ne

Lucanům, zde v užším smyslu míněným, Sipontum pak stálo v Apulii.

K hl. 27. Sbližování mezi Tarentany a Samnity nastalo v ten čas, v který Alexander, král epirský svou moc proti Tarentu obrátil. Nedlouho na to jest učiněna mezi oběma národy smlouva, jež trvala po celé války samnitské. To ale bylo také příčinou, že Lucani od Samnitův, od kterých proti Alexandrovi mocně podporováni byli, odpadnuvše k Římanům se přidali, neboť jinak by byli musili zanechatí svých výnosných vpádův do území tarenského a jiných řeckých měst.

K hl. 29. Sabelli (Sabinci) jest povšechné pojmenování Samnitův, Trentanův, Marrucinův, Paelignův, Marsův, Vestinův, Praetutiův, Picentův, kteříž národové posli od vystěhovalcův sabinských, když Umbrové od Etruskův tištěni jsouce se své strany na Sabiny udeřili a je dále k jihu pudili. O sídlech Samnitův jednáno již v poznamenání k VII. 19. Od nich východně bydleli Trentani, v jejichž zemi nejdůležitější město bylo Larinum (n. Larino). Severně od těchto bydleli Marrucini, jejichž hlavní město bylo Teate (n. Chieti). Západně od Marrucinův bydleli Paeligni, jejichž přední města byla Corfinium (n. Pelino) a Sulmo (n. Sulmona). Západně od těchto bydleli Marsové kolem jezera fucinského (n. lago di Celano), v jejichž zemi nejdůležitější města byla Alba Fucentina, potomní osada římská (n. Albe), a Marrubium. Severně od Marrucinův bydleli Vestini jejichž předním městem byla Pinna (n. Penna). Severně od Vestinův byli Praetutiové, počítaní v širším smyslu k Picentům, svým severním sousedům. V Picensku bylo hlavním městem Asculum Picenum (n. Ascoli). V Picensku byla také řecká osada Ancona, založená od Dyonisia, samovládce syrakusského okolo r. 380. př. Kr.

K hl. 31. Při posuzování sporu mezi diktátorem Papiriem Cursorem a jeho velitelem jízdy Fabiem Rullianem slušno na paměti míti, že od rozsudku diktátorova nebylo žádného odvolání, protože se netýkal diktátorského úřadu zákon Valeriův o odvolání se k národu.

K hl. 37. Válka apulská, o kteréž zde Livius jedná, byla vedena s obcemi v dřívějších dobách od samnitských vystěhovalcův v západní Apulii založenými, neboť původní obyvatelé, zvláště Arpané stáli s Římany, svými tehdejšími ochránci proti Samnitům.

Kniha devátá.

Výtah.

Konsulové Titus Veturius, Spurius Postumius zavedli vojsko u Rozsoch caudských do těsného místa, a poněvadž žádná naděje do vyvážnutí nebylo, učinili smlouvu se Samnity a davše šest set rytířův římských do zástavy odvedli vojsko pod tou výminkou, aby všickni pod jeho posláni byli. Titůž jsou po návrhu konsula Spuria Postumia, jenž v senatu radil, aby vydáním těch, jichž vinou tak hanebná smlouva učiněna byla, obec závazku sprostěna byla, s dvěma tribuny lidu a se všemi, kteří se za smlouvu zaručili, Samnitům vydáni, ale od nich nepřijati (1—11.). Nedlouho na to, když Samnité od Papiria Cursora poraženi a pod jeho posláni byli a šest set rytířův římských, kteří v rukojemství dáni byli, zpět obdrženo bylo, smazána jest hanba z předelého neřestného činu (12—16.). Dva okresy přidány, ufentský a falernský (20.). Do Suessy a Pontie osadníci uvedeni (28.). Censor Appius Claudius vyvedl vodovod Claudiův, vystavěl silnici, jež nazvána jest Appiovou. Vybral syny propuštěncův do rady, ale protože tento řád nehodnými lidmi poskvrněn býti se zdál, zachovali se konsulové následujícího roku při vybírání rady po způsobu, jaký před censorsy posledními býval (29—30.). Mimo to obsaženy v této knize šťastné války proti Apulům, Etruskům, Umbrům, Marsům, Paelignům, Aequům, Samnitům, a s těmito posledními spolek opět zjednán (20—28., 31—32., 35—45.). Písař Gneus Flavius, z otce propuštěnce pošlý, zvolen stranou lidu nemajetného za aedila vyššího, a když tato sněmy lidu a národu v zmatek přiváděla a v nich následkem přílišné moci panovala, zapsána jest od censora Quinta Fabia do čtyř okresův, které městskými nazval, a tímto skutkem zjednal si Fabius jméno „Maximus“ (Veliký) (46.). V této knize se nalézá zmínka o Alexandrovi, který té doby žil, a po ocenění moci římského národu učiněn závěrek, že, kdyby Alexander do Italie se byl přepravil, tak snadného vítězství nad Římany by nebyl měl, jako nad těmi plemy, jež na východě svému panství podrobil (17—19.).

Od r. 433.—434. od z. Ř.

1. Po tomto roku následuje mír caudský římskou porážkou pověstný za konsulův Tita Veturia Calvina a Spuria Postumia. Samnité měli toho roku za vojvodu Gaja Pontia, syna Herenniova, jenž z otce daleko nejvěhlasnějšího pořed sám prvním válečníkem byl. Ten, jak se poslové k odčinění vypravení navrátili, míru nedosahše, praví: „Nemysletež, že tímto mírem není nic vykonáno; jest smířen všecken hněv nebesťanův, který ze zrušení smlouvy proti nám byl. Vím dostatečně, že, kterýmkoliv bohům po srdci bylo, abychom dohnání byli k nutnosti odčinění, za něž dle smlouvy požádáno bylo, těm nebylo po srdci, aby tak zpupně očistění z porušené smlouvy od Římanův zavrženo bylo. Neb co se ještě na smíření bohův i uchlácholení lidí mohlo státi nad to, co jsme my učinili? Jmění nepřátelské v kořisti vzaté, které se po právu válečném naším býti zdálo, poslali jsme zpět, původce války, proto že za živa nebylo lze, vydali jsme mrtvého, statky jejich, aby z nákazy viny nic u nás nezůstalo, přinesli jsme do Říma. Čím jsem dále vám, Římané, čím smlouvě, čím bohům, rozsudím smlouvy, povinen? Koho bych vám za soudce hněvu našeho, koho za soudce trestův svých nabídnouti mohl, žádnému se nevyhýbám, ani národu ani osobě soukromé. Pakli s mocnějším slabému žádné lidské právo zůstaveno není, tu já vezmu útočiště k bohům, mstitelům nesnesitelné zpupnosti, a budu se modliti, aby hněv svůj obrátili na ty, jimž ani navracené zboží vlastní ani přivržené cizí nepostačuje, jejichž krutosti ani smrt vinných ani vydání bezdušných těl nenasycuje, ani statky, které následují vydání pána, již nemožnou usmíření býti, leda bychom jim dali svou krev, aby ji pohltili, a vnitřnosti své, aby je rozsápali. Samnité, spravedlivá jest válka těm, jimž jest nutná, a

svědomitý boj těm, jimž zůstavena není žádná naděje leda v boji. Tedy, poněvadž v záležitostech lidí to nejvíce váží, kterou věc oni s přízní boží, kterou s nepřízní konají, považujte za jisté že jste dřívější války více proti bohům než proti lidem vedli, ale ty, která nastává, vedením bohův samých povedete.“

2. Když po tomto neméně příjemném než pravdivém proroctví vojsko vyvedl a položil se táborem, jak nejukrytěji mohl, kolem Caudia a odtud ku Calatii, kde, jak slyšel, již byli konsulové římstí i jejich ležení, vyšle deset vojínův v oděvu pastuším i velí, aby na rozličných stranách jeden tu jiný jinde nedaleko římských posádek stáda pásli; jak ale mezi kořistníky upadnou, aby všickni stejně povídali, že pluky samnitské v Apulii jsou, že Lucerii všemi zastupy obléhají a do vzetí mnoho již nechybí. Již dříve byl tento hlas zámyslně rozšířen a přišel k Římanům, než víry v něj přimnožili jatici nejvíce tím, že se řeč všech shodovala. Bylo nehrubě pochybno, že Lucerským, dobrým a věrným spojencům, Římané pomocí přispějí, zároveň pro to aby celá Apulie při postrachu právě trvajícím neodpadla. O tom byla jenom porada, kudy by táhnouti měli. Dvě cesty vedly k Lucerii, jedna podél přímoří moře hořejšího, široká i otevřená, než ač bezpečnější, o to skoro delší, druhá rozsochami caudskými. Místnost pak takto jest zřízena. Jsou dva vysoké hvozdy, úzké i lesnaté, horami kolem nepřetrženými mezi sebou spojené. Mezi nimi se rozprostírá uprostřed dosti prostranná, uzavřená pláň trávnatá i vodnatá, jejímž středem cesta vede. Ale než se k ní přijde, jest v první úžinu vstoupiti, a buď touž cestou, kterou se tam přišlo, nazpět kráčet aneb chce-li se dále jíti, druhou úžlabinou užší i obtížnější se prodrati. V tuto pláň uvedli Římané jinou cestou úvozem skářatým své vojsko a když k jiné úžině hned spěchali, našli

ji zahraženou sporáženými stromy a spoustu náramných kmenův, any v cestě jim leží. Když se klam nepřátelský zjevným stal, spatřena jest také posádka na vrchu ve hvozďě. Na to zpět, kudy přišli, spěchají rychlým pochodem na cestu se dostat, ale naleznou, že také ta zavřena jest svými závaly a branými zástupy. Tu zastaví pochod bez všeho rozkazu, i pojme úžas myslí všech a jako nějaká otupělost jejich údy a pohlížejíce jedni na druhé, když každý myslil, že jiný více ducha a rady mocen jest, mlčí dlouho bez pohnutí. Potom jak spatří, že se stany konsulův rozbíjejí, a že někteří prospěšné k opevnění věci chystají, obrátí se, ačkoliv viděli, že opevňující při záhubě všeobecné a po odnětí vši naděje na posměch budou, přece každý se své strany, aby viny k strastem nepřidali, k opevňování aniž by kdo pobuzoval aneb velel, a obklopí tábor podél vody náspy, sami mimo to, že jim nepřítel zpupně lál, svému dílu a práci se žalostným vyznáním se posmívajíce. K zarmouceným konsulům, kteří vojsko ani do hromady nepovolávali, poněvadž ani radě ani pomoci místa nebylo, sami od sebe se sejdou pobočníci, a plukovníci, a vojíni k hlavnímu stanu se obrátivše žádají na vůdcích pomoci, kterou sotva bozi nesmrtelní přispěti mohli.

3. Když si více stěžovali než se radili, zašla je noc, an každý dle své povahy volal, jeden „pojďme přes závaly cest,“ druhý „přes hory, jež proti nám jsou, přes lesy, kudy bude lze nésti zbraň, jenom ať možná jest přijíti k nepříteli, nad nímž málem již třicet let vítězíme, vše bude rovinou a planinou Římanům, bojujícím proti věrolomným Samnitům,“ jiný „kam aneb kudy máme jíti? zdaž se chystáme hory z jejich sídla vyvrátiti? pokud tyto výšiny strměti budou, kudy pak člověk k nepříteli přijde? ozbrojení neozbrojení, stateční bojácní jsme zároveň všichni jati

a přemožení, ani meče k poctivé smrti nepodá nepřítel, sedě dokoná válku.“ Těmito vzájemnými řečmi ztrávena noc nedbajícími ani jídla ani pití. Také Samnitům se nedostávalo rady při tak radostném stavu. Tedy soudí všickni, že se Herennia Pontia, otce vojvodova, písemně o radu otázení jest. Ten jsa již věkem sešlý byl odstoupil nejen od vojenských ale i občanských úřadův, avšak v těle tak sesláblém svěží byla síla ducha i věhlasu. Jak se on dozvěděl, že u Rozsoch caudských mezi dvěma hvězdy římská vojska uzavřena jsou, soudil, když se ho posel synův na radu otázel, aby všickni odtud co nejdříve bez škody propuštění byli. Jak tento návrh zamítnut byl a opět týmž poslem, jenž zpět přišel, na radu se ho tázali, soudil, aby všickni do posledního porubání byli. Když tyto odpovědi v sobě neshodné jako z dvojmyslného chrámu prorockého dány byly, jest syn, ač se sám mezi prvními domníval, že již také duch otcův v sešlém těle seslábl, přece souhlasením všeobecným přemožen, aby ho samého do rady povolal. I přijel prý bez obtíží stařec na voze do ležení a do rady povolán byv mluvil prý asi tak, že svého mínění v ničem nezměnil, jenom důvody přidal, že první radou, kterou za nejlepší považuje, s národem nejmocnějším na vždy upevňuje mír i přátelství převelikým dobrodiním, druhou pak radou že na mnoho věkův, v nichž by po ztrátě dvou vojsk římská obec nehrubě snadno svou moc nahraditi mohla, válku odkládá, třetí rady že není žádné. Když syn i jiní náčelníci vyptáváním naň doléhali, což, kdyby střední cesta zvolena byla, aby se jednak bez úrazu propustili jednak se jim výminky právem válečným jako přemoženým uložily, pravil: „Tento návrh zajisté jest takový, který ani přítel nezjednává aniž nepřátele zničuje; zachovejte jen ty, kteréž potupením rozdráždíte, tenť jest římský národ, který přemožen jsa v míru žíti neumí. Žíti bude vždy

v prsou oněch, cokoliv tu jim okamžitá nutnost vtlačí aniž jim to dá setrvati na pokoji dříve, než by mnohonásobné tresty na nás vykonali.“

4. Když žádný z obou návrhův přijat nebyl, odejel Herennius z ležení domů. Také v ležení římském, když mnohé marné pokusy ku probití se podniknuty byly, a již nedostatek všech věcí nastal, jsou nutností přemoženi a vypravili posly, aby nejprvé za slušný mír žádali, ale kdyby míru nedosáhli, aby k bitvě vyzvali. Tu odpověděl Pontius, že již doválceno jest, a protože ani přemoženi a jati jsouce k neštěstí svému se znáti neumějí, že je bez zbraně, každého v jednom rouchu pod jeho pošle, ostatní pak výminky že budou jak přemoženým tak přemožitelům slušné, že, vystoupí-li z krajiny samnitské, odvedou-li se osady, napotom při svých zákonech Římané a Samnité v rovné smlouvě žíti budou; pod těmito výminkami že jest hotov s konsuly smlouvu uzavřítí, pakli by se něco z toho nelsbilo, zakázal poslům k němu se navrátití. Když toto poselství zvěstováno bylo, povstal takový všeobecný náрек i takový přepadl je zármutek, že se zdálo, že by to tíže nebyli přijali, kdyby se zvěstovalo, že všickni na tom místě smrtí klesnouti mají. Když dlouho ticho bylo a konsulové ani za smlouvu tak hanebnou ani proti smlouvě tak nutné hlesnouti nemohli, tu praví Lucius Lentulus, jenž tehdy syou chrabrostí a důstojenstvím hlavou poslův byl: „Konsulové, slyšel jsem často svého otce, an připomínal, že on jediný neradil na Capitoliu senatu k tomu, aby zlatem od Gallův obec vykoupěna byla, proto že ani příkopem ani náspy od nepřítelů ku hrazení přelíného obklíčení nebyli, a že by ač nikoliv bez velikého nebezpečí aspoň bez jisté záhuby vyraziti mohli. Kdyby jako oněm lze bylo ve zbrani s Capitoliem proti nepříteli dolů sběhnouti, jakož již často obléhajíc na obležené výpad učinili, tak nám buď na nepříznivém buď na

příznivém místě s nepřitelem se potýkati možno bylo, nechyběla by mně povaha ducha otcova při dávání rady. Jáť vyznávám, že smrt za vlast slavná jest, a jsem hotov za národ římský i legie buď se obětovati buď do prostřed nepřátel se uvrhnouti, než zde vidím vlast, zde legie římské, co jich jest. Pakli ty samy za sebe v smrt se řítiti nechtějí, co mají, co by smrtí svou zachovaly? Domy v městě, řekne někdo, a hradby a ten dav, jenž v městě obývá. Spíše, přísám bůh, vše toto se zrazuje zahlazením tohoto vojska a nezachovává. Neboť kdo toho bude hájiti? Neválečné ovšem a neozbrojené obyvatelstvo. Tak, přísám bůh, jako uhájilo útoku Gallův. Či od Vejí vojsko i vůdce Camilla budou toužebně volati? Zde jsou všechny naděje i moc, jejichž zachováním vlast zachováváme, ale vydáním na zabitií vlast opouštíme a zrazujeme. Avšak, vzdání se šeredné a potupné jest. Než taková jest láska ku vlasti, že ji jak potupou tak smrtí svou, jestli toho potřebí, zachovati máme. Podstoupena budiž tato jakkoliv veliká nedůstojnost a uposlechnuto budiž nutnosti, kteréž ani bozi nepřekonávají. Jděte konsulové, vykupte zbraní vlast, kterou vaši předkové zlatem vykoupili.“

5. Konsulové se odebrali k Pontiovi na rozmluvu a když vítěz o smlouvě vyjednával, tvrdili, že bez rozkazu národu smlouva učiněna býti nemůže ani bez fetiálův i ostatních obyčejných při tom obřadův. Tedy není, jak se vůbec věří a Claudius*) také píše, mír caudský učiněn smlouvou nýbrž zaručením. Neb nač by bylo potřebí ručitelův aneb zástavníkův, kde se záležitost vykonává modlením, aby, kterým národem se stane, že by na výminkách řečených se nestálo, ten tak udeřil Juppiter, jako od fetiálův vepř udeřen

*) Quintus Claudius Quadrigarius, o němž viz Liv. VI. 42.

bývá. Zaručili se konsulové, pobočníci, quaestorové, plukovníci, a jména všech, kteří se zaručili, nalézají se tam, kde, kdyby věc byla smlouvou dokonána, jich by nebylo mimo jména dvou fetialův. Také pro nutné odložení smlouvy jest šest set rytířův co zástavníkův žádáno, kteří hrdlem se káti měli, kdyby se úmluvě nedostálo. Na to ustanoven čas k odevzdání zástavníkův i ku propuštění bezbranného vojska. Smutek v ležení obnovilo přijetí konsulův, tak že málem na ně ruce vztáhli, poněvadž jejich nerozvážlivostí na to místo přivedeni byli, a jejich bojácností hanebněji odtud než přišli, odejítí měli; oni prý neměli žádného vůdce cesty, žádného vyzvědače, oni prý jako zvěř slepě do jámy padli. I pohlíželi jedni na druhé, patřili na zbraně, které brzy složití měli, a na pravice, které měly býti bez zbraně, a na těla, která měla býti vydána nepříteli. Představovali sami sobě před očima jho nepřátelské a posměch vítězův a vzezření zpupné a skrz ozbrojené pochod neozbrojených, na to zohaveného vojska žalostnou cestu městy spojencův, návrat do vlasti a k rodičům, kam často sami i jejich předkové u vítězoslávě přišli; oni že jsou jediní bez prolévání krve, bez vytasení meče, bez boje přemožení, že jim nebylo lze tasiti meče, nebylo lze s nepřítelem brannou rukou se setkat, jim že nadarmo zbraň, nadarmo síla, nadarmo srdnatost dána jest. Když takto reptali, přišla osudná hodina hanby, která zkušněním vše měla učiniti smutnějším, než si to v duchu představili. Hned především rozkázáno, aby bez zbraně, každý v jednom rouchu před náspy vytáhli, a nejprve odevzdání jsou zástavníci a k ostříhání odvedeni. Na to poručeno liktorům odejítí od konsulův a těmto jsou snaty vojvodské pláště a to mezi týmiž, kteří maličko před tím je proklínajíce za to měli, aby vydání i rozsápání byli, způsobilo takovou útrpnost, že každý na své postavení zapomenuv oči od-

vracel od onoho zohavení takové velebnosti jako od divadla hříšného.

6. Nejprvé posláni konsulové málem polonazí pod jho, potom, jak kdo důstojenstvím nejbližší byl, tak vydán na potupu, na to jednotlivé po sobě legie. Kolem stáli ozbrojení nepřátelé, výčitky činice i posměch si tropíce. Také přemnohým vyhrožováno meči a někteří poranění i zabiti, jestli že vzezření jejich za příčinou nehodného nakládání příliš hněvivé vítěze urazilo. Tak jsou pod jhem převedeni a co téměř strastnějším bylo, před očima nepřátel, a když z úzlabin vyvázli, bylo, ač se jim zdálo jako by z podzemí vytažení jsouce tehdy po prvé světlo spatřili, přece světlo samo žalostnější smrti každé, když na vojsko tak zohavené hleděli. Tedy ač před nocí do Capue přijít mohli, vrhli se, proto že věrou spojencův jisti nebyli a stud překážel, kolem silnice nedaleko Capue na zem, majíce nedostatek všeho. Jak to do Capue zvěstováno bylo, přemohla spravedlivá útrpnost spojencův zpupnost Campanům vrozenou. Bez prodlení pošlou s laskavostí konsulům jejich oznaky, svazky prutové, liktory, zbraň, koně, oděvy, zásoby potravní vojínům, a když do Capue přicházeli, vyjde jim vstříc celá rada i lid a vykoná všechny povinnosti pohostinství i soukromé i obecní. Ale spojencův vlídné i laskavé vzezření a oslovování nemohlo neřku jim vylákati řeči ale ani toho dovesti, aby oči pozdvihli aneb těšícím přátelům v tvář pohledli. Tak je kromě zármutku nutil jakýsi stud rozmluvám a společností lidským se vyhýbat. Druhého dne urození jinoší vyslaní z Capue, aby odcházející ku hranicím campanským doprovodili, zpět přišli i do rady povolání byvše na otázku starších věkem vypravovali, že se jim mnohem smutnějšími i na duchu kleslejšími býti zdáli, než předešlého dne, tak prý mlčky a málem němě vojsko táhlo, ona římská síla že klesla, že se zbraní jim srdnatost

odňata jest, že nepozdravují aniž dávají odpověď pozdravujícím, že nikdo ani hlesnouti pro strach nemohl, jako by ještě na šíji jeho nesli, pod kteréž poslání byli, že Samnité mají vítězství nejen slavné ale i na věčné časy, neboť že nevydobyli Říma, jako před nimi Gallové, nýbrž, co mnohem větším skutkem válečným bylo, římské chrabrosti i srdnatosti.

7. Když toto mluveno i slyšeno a v radě věrných spojencův téměř nad římským jmenem splakáno bylo, pravil prý Ofillius Calavius, Oviův syn, vznešený jak rodem tak skutky, tehdy také věkem ctihodný, že tato věc daleko jiná jest, že ona zatvrzelá mlčelivost i zraky na zemi utkvělé a hluché ku všem útěchám uší a stud pohleděti na denní světlo znamením jest, že z hlubokosti duše náramný hněv bouří, že on buď nezná římských povah aneb že ona mlčelivost brzo Samnitům žalostné pokřiky i sténání způsobí i památka míru caudského mnohem žalostnější Samnitům než Římanům bude, neboť z nich že každý svou srdnatost mítí bude, kdekoliv se setkají, Samnitům ale že nebudou všudy prosmyky caudské. Již také v Římě byla zlá pověst o jeho porážce. Nejprve uslyšeli o obklíčení, na to přišla smutnější zpráva více o nečestném míru než o nebezpečí. Při pověsti o obklíčení začali odbývati odvod, na to rozpuštěná připravená vojska pomocná, jak uslyšeli, že se tak šeredně poddali. I shodli se na místě bez všeho obecního ohlášení ku každé způsobě smutku. Kotce kolem náměstí jsou zavřeny, zastavení soudního řízení na náměstí jest samoděk dříve započato než ohlášeno, široké pruhy, zlaté prsteny jsou odloženy, obec byla téměř smutnější než vojsko samo. I hněvali se nejen na vojevůdce a rádce i ručitele míru ale i nevinných vojákův nenáviděli a tvrdili, že nemají býti přijati do města aneb pod střechy. Toto pobouření myslí zlomil příchod vojska, jež také rozhněvaným politování hodno bylo, neboť nikoliv jako

by se do vlasti vraceli mimo nadání zachování byvše, nýbrž v postavě i se vzezřením jatečův vtáhli pozdě do města a tak se každý ve svém domě nkryli, že druhého a následujících dnův nikdo z nich náměstí aneb veřejná místa spatřiti nechtěl. Konsulové se uschovali ve svých příbytcích a nekonali ničeho vedle své úřední moci, leda že usnesením rady na nich vynuceno jest, aby jmenovali diktatora za příčinou voleb. Jmenovali Quinta Fabia Ambusta a velitelem jízdy Publia Aelia Paeta. Poněvadž ale vadně zvoleni byli, dosazení jsou na jejich místo diktator Marcus Aemilius Papus a velitel jízdy Lucius Valerius Flaccus. Ani těmito nebyly volby odbývány a protože si národ v ošklivost vzal všechny úředníky toho roku, došlo k mezivládě. Mezivládci byli Quintus Fabius Maximus, Marcus Valerius Corvus. Tento zvolil Quinta Publilia Philona a Lucia Papiria Cursora za konsuly, po druhé, s bezpochybným souhlasem obce, protože toho času vůdců slavnějších nebylo.

Od r. 434—435. od z. Ř.

8. V ten den, v který zvoleni byli, — neboť se tak usnesli otcové — nastoupili na úřad a když obyčejná usnesení rady*) dokonána byla, učinili potaz o míru caudském, a Publilius, při němž svazky prutové byly, praví: „Mluv, Spurie Postumie!“ Jak on vstal, pravil s týmž vzezřením, s kterým pod jeho poslán byl: „Není mi nepovědomo, konsulové, že za příčinou potupy a ne cti první volán jsem i mně kázáno jest, abych mluvil, nikoliv jako senator nýbrž jako obžalovaný jak z nešťastné války tak z nečestného míru. Já však, poněvadž jste ani o naší vině ani o našem potrestání návrhu neučinili, zanechám hájení

*) O věcech náboženských.

se, jež by nebylo nejnesnadnější před těmi, kteří nejsou nepovědomi osudův i nutností lidských, a vyložím nemnohými slovy své mínění o tom, co jste přednesli. Toto mínění bude svědkem, zdaž jsem více sebe aneb legií vašich ušetřil, když jsem se buď hanebným buď nutným zaručením zavázal, jímž však, když bez rozkazu národu učiněno jest, není vázán římský národ aniž co z něho patří Samnitům leč těla naše. Buďmež fetially vydání nazí i v poutech, sprostmež národ náboženské povinnosti, jestliže jsme jej jakou zavázali, aby nic božského i lidského v cestě nebylo novému započetí spravedlivé i svědomité války. Prozatím se mi vhodným vidí, aby konsulové vojsko sebrali, ozbrojili, vyvedli a dříve do území nepřátelského nevstročili, pokud všechny náležité věci k našemu vydání dokonány nebudou. Vám, bozi nesmrtelní, se modlím a vás vzývám, abyste vy, nebylo-li vám po vůli, aby konsulové Spurius Postumius, Titus Veturius se Samnity šťastně válku vedli, přece na tom dosti měli, že jste viděli nás, ani jsme se hanebným zaručením zavázali, že nás vidíte, ani jsme nazí i v poutech nepřátelům vydání, všecken hněv nepřátelský na své hlavy berouce. Novým konsulům i legiím římským dopřejtež tak šťastně válku se Samnity vésti, jako všechny války před naším konsulským úřadem vedeny byly.“ Jak to přednesl, takové zároveň podivení i útrpnost s mužem tím pojaly všechny, že tu sotva věřili, že jest to tentýž Spurius Postumius, jenž původcem tak nečestného míru byl, tu ho litovali, že muž takový má obzvláštní také podstoupiti trest u nepřátel zrušením míru rozhněvaných. Když všickni jenom vychvalováním tohoto muže doprovázejíce k jeho mínění přistupovali, učiněn jest na chvíli pokus zakročení od tribunův lidu Lucia Livia a Quinta Maelia, kteří pravili, že národ náboženské povinnosti sprostěn býti nemůže vydáním jich, leda by se všechno Samnitům navrátilo, jak to

u Caudia bylo, že také za to, že se za mír zaručivše vojsko římského národu zachovali, žádného trestu nezasloužili, a konečně, poněvadž nedotknutelní jsou, že nepřátelům vydání aneb ruce na ně vztaženy býti nemohou.

9. Tu praví Postumius: ~~Vydejte~~ mezi tím nás dotknutelné, což s dobrým svědomím můžete, vydáte potom tyto nedotknutelné, jakmile z úřadu odstoupí, ale pakli byste mne slyšeli, zde na sněmišti bičované, než by vydání byli, aby hned tyto úroky z odložení trestu měli; neb co se toho týče, že praví, že naším vydáním náboženské povinnosti národ sprostěn býti nemůže, kdož jest tak nezkušený v právu fetiálském, aby nevěděl, že tito více to mluví, aby vydání nebyli, než že tomu tak jest? Také, otcové shromáždění, neberu to v pochybnost, že tak zaručení jak smlouvy svaté jsou u těch lidí, u kterých hned po božích službách věrnost lidská v úctě jest, než tvrdím, že bez rozkazu národu nic ustanoveno býti nemůže, co by národ vázalo. Či, kdyby touž zpupností, kterou toto zaručení na nás vynutili Samnité, nás byli přinutili pronesti slova zákonná při vzdávání měst, pravili byste vy, tribuni, že poddán jest národ a že to město, chrámy, svatyně, krajina, vody Samnitům náleží? Nemluví o vzdání, proto že se o zaručení jedná. Což konečně, kdybychom se byli zaručili, že římský národ toto město opustí, že je zapálí, že úředníkův, že rady, že zákonův míti nebude, že pod králi bude? Bohové uchráňtež, pravíš. Avšak nedůstojnost věci nevyzdvihuje závazku zaručení. Jest-li co, k čemu národ zavázán býti může, může býti zavázán ku všemu. Také ani to, co snad někoho znepokojuje může, nečiní rozdílu, zdali konsul neb diktator neb praetor se zaručil. I sami také Samnité tak soudili, jimž nebylo dosti, že konsulové se zaručují, nýbrž donutili pobočníky, quæstory, plukovníky se zaručiti. I nikdo

se mne nyní netážíž, proč jsem se tak zaručil, ježto to nebylo ani právo konsulské aniž jsem jim mír zaručiti mohl, který nezávisel na mém rozhodnutí, ani za vás, kteří jste mi ničeho neporučili. U Caudia, otcové shromáždění, nic se nedálo rozvahou lidskou. Bohové nesmrtelní odňali vojvodám i vašim i nepřátelským rozum. Nebyli jsme ani my ve válce dosti prozřetelní a oni špatně dobyté vítězství špatně ztratili, věřice sotva místům, jimiž zvítězili, spěchajíce pod kteroukoliv výminkou zbraň mužům ku zbraní zrozeným odníti. Či kdyby jejich mysl bývala zdravá, bylo jim nesnadno, když starce z domova volali, do Říma posly vypraviti a s radou, s národem o míru a smlouvě rokovati? Byla to lehkooděným třídení cesta. Mezi tím bylo by tam bývalo přiměřlí, až by z Říma poslové buď vítězství jistě buď mír jim přinesli. To teprv by bývalo zaručení, jež bychom porozkazu národu byli učinili. Než ani vy byste nebyli učinili návrhu, aniž my bychom se byli zaručili, aniž měl jiný výsledek událostí býti, než aby oni jako snem radostnějším než myslí jejich snéstí mohly, nadarmo oklamáni byli, a naše vojsko aby tentýž osud vyprostil, který je do nesnází přivedl. Marné vítězství měl učiniti neplatným marnější mír. Vloženo mělo býti v to zaručení, kterým neměl býti nikdo zavázán leč zaručitelé. Neb o čem bylo rokováno s vámi, otcové shromáždění, o čem s národem římským? Kdo vás může vyzývati, kdo mluviti, že od vás podveden jest? Nepřítel či občané? Nepříteli jste se za nic nezaručili, občanu neporučili jste žádnému, aby se za vás zaručil. Nic tedy není vám ani do nás, jimž jste nic neporučili, ani do Samnitův, s kterými jste o ničem nejednali. Samnitům jsme my dosti zámožnými ručiteli za to, co naše jest, za to, zač státi můžeme, za svá těla a život, proti těmto ať zuří, proti těmto ať meč, proti těmto ať ostří hněv

svůj. Co se tribunův týče, poraďte se, může-li se jejich vydání okamžitě státi aneb do času se odložití má, my mezi tím, Tite Veturie i vy ostatní, ponese tyto bezcenné hlavy na odčinění toho, čím jsme se zaručili a osvobodímež svým trestem římskou zbraň.

10. Otcové jsou dojati jak věci tak rádcem a nejen ostatní, nýbrž také tribuni lidu, tak že pravili, že se radě podrobí. I složili na místě úřad a jsou s ostatními fetialům vydáni, aby do Caudia odvedeni byli. Jak toto usnesení rady učiněno bylo, zdálo se, jako by se nějaká záře obci pospolitě zaleskla. Postumia slavili, jeho vynášeli vychvalováním do nebes, jeho chování rovnali obětování se konsula Publia Decia a jiným proslaveným skutkům; že jeho radou a přičiněním obec vybředla z míru tížícího, on že se sám vydává mučení a hněvu nepřátelskému i oběť za národ římský přináší. Všickni pohlížejí po zbrani a válce. Zdaž prý to kdy bude, aby se Samnity ve zbrani se setkati bylo lze? V obci záštím i hněvem hárající byl odvod málem ze samých dobrovolníkův. Z týchž vojínův postaveny opět nové legie i přivezeno vojsko ku Caudiu. Napřed přišli fetialové a jak ku bráně pristoupili, kázali zaručitelům míru oděv sníti a ruce na záda svázati. Když úřední sluha z úcty k velebnosti Postumia volně vázal, praví tento: „Přitáhniž ty jenom řemen, aby vydání bylo pravé.“ Na to když se do shromáždění samnitského a před soudní stolicí Pontiovu přišlo, učinil fetial Aulus Cornelius Arvina takovou řeč: „Poněvadž tito lidé bez rozkazu národu římského a Quiritův se zaručili, že smlouva uzavřena bude, a pro tuto věc vinou se provinili, pro tuto věc vydávám, aby tím národ římský zločinu bohaprázného sprostěn byl, tyto lidi vám.“ Když to fetial mluvil, udeřil mu Postumius, jak největší silou mohl, kolenem do stehna a vece hlasitými slovy, že jest on samnitským občanem a že onen posel,

fetial, od něho proti právu mezinárodnímu uražen jest, že tím spravedlivější válku povedou.

11. Tu praví Pontius: „Nepřijmu ani já tohoto vydání aniž Samnité je budou považovati za platné. Spíše ty, Spurie Postumie, myslíš-li, že bozi jsou, prohlašuj buď všechno za neplatné buď trvej při smlouvě! Samnitskému národu patří všickni, které ve své moci měl, aneb za ně mír. Než nač já tebe vyzývám, který se v zajetí vítězi vydáváš, s jakou věrou můžeš? Římský národ vyzývám, ten ať legie, mrzí-li jej zaručení v Rozsochách caudských, navrátí do hvozdu, kterýmž zahrazeny byly. Nikdo nemá nikoho zklamat, vše budiž jako neučiněno, ať vezmou opět zbraň, kterou vzdáním se složili, ať se navrátí do svého ležení, ať mají, co měli den před tím, než se k rozmluvě přišlo. Potom buďtež za dobré považovány válka a úmysly statečné, potom budiž zamítnuto zaručení a mír. V tom stavu, v těch místech, která jsme měli před zmínkou o míru, vedměž válku, i nebude si stěžovati ani národ římský na zaručení se konsulův aniž my do víry národu římského. Což nikdy nebude vám chyběti záminka, proč byste po přemožení na smlouvě netrvali? Rukojmě jste dali Porsennovi, kradmo jste je odvedli*) Zlatem obec od Gallův jste vykoupili, při přijímání zlata jsou potření.***) Mír jste s námi sjednali, abychom vám jaté legie zpět vydali; tento mír činíte neplatným, a vždy nějakou tvárnost práva přikládáte na podskok. Nechvaluje římský národ, že nečestným mírem legie zachovány byly? Ať má mír, ale jaté legie ať vítězi navrátí. To by bylo důstojno víry, to smluv, to fetialských obřadův. Abyste ovšem vy, kteříž jste smlouvou vyhledávali, měli, tolik občanův bez úrazu, my

*) Viz Liv. II. 13.

**) Viz Liv. V. 49.

pak míru, který jsme si odesláním těchto vám vyměnili, neměli, takové ty, Aule Cornelié, takové vy, fetialové, právo národům stanovíte? Já těchto, které vy na oko vydáváte, nepřijímám aniž se domnívám, že vydáváni jsou aniž jich zdržuji, aby do obce zavázané zaručením nesplněným se nenavrátili s nemilostí všech bohův, kterýchž svatosti se rouháte. Vedte válku, protože Spurius Postumius nedávno kolenem posla fetiala udeřil. Tak budou bozi věřiti, že Postumius občanem samnitským a ne římským občanem jest a že od Samnity posel římský uražen a že proto vám s námi válka spravedlivou učiněna jest. Že se nestydíte vynášeti na světlo takové hříčky náboženské a vyhledávati sotva chlapcův důstojné okolky ku zklamání víry, vy starci a bývalí konsulové! Jdi liktore, sejmi pouta Římanům, ať jich nikdo nezdrží, aby šli, jak se jim viděti bude.“ A oni ovšem odešli bez škody od Caudia do ležení římského, dosti učinivše záruce, snad také obecní, jistě ale své.

12. Když Samnité viděli, že místo zpupného míru válka nejlítější jim z nova vypukla, bylo jim všechno, co se potom událo, nejen v duchu ale i před očima, i chválili pozdě a nadarmo obě rady starého Pontia, oni že mezi ně uprostřed padli a držení vítězství za nefistý mír vyměnili a po ztrátě příležitosti i k dobrému i ku zlému bojovati budou s těmi, jež navždy co nepřátele zničiti aneb přáteli učiniti mohli. I tak, ač ještě žádným bojem po míru kaudském moc se nenaklonila, bylo smýšlení změněno, že slavnějším u Římanův učinilo Postumia vydání než u Samnitův Pontia nekrvavé vítězství, a že Římané za to měli, že válka za vítězství jistě vedena býti může, Samnité však myslili, že Římané zároveň válku obnovili a zvítězili. Mezi tím odpadli Satričané k Samnitům a osada Fregelly nenadálým příchodem Samnitův — že také Satričané s nimi byli, jest dosti známo — jest v noci

opanována. *) Obapolná na to bázeň udržela obě strany až do svítání v pokoji. Svítání bylo počátkem bitvy, kterouž Fregellané po nějaký čas přece nerozhodnutou udrželi, proto že jednak za oltáře a ohniska se bojovalo, jednak se střech neválečný dav napomáhal. Lest potom naklonila boj, když provolávání hlasatelovo poslyšeti dopustili, že bez úrazu odejde, kdo zbraň složí. Tato naděje odvedla mysl od boje a tu a tam začali odhazovati zbraně. Vytrvalejší část se probíla ve zbrani zadní branou i byla jim odvážlivost bezpečnější než ostatním strach neobežřelý u víře, jež Samnité ohněm obložené a marně bohův i víry se dovolávající upálili. Konsulové se rozdělili u vedení války. Papirius táhl do Apulie k Lucerii, kde římsí rytíři do zástavy u Caudia daní ostřihání byli. Publius postnul v Samnitsku proti kaudským plukům. Tato věc rozdělila mysl Samnitův, proto že se dosti neodvažovali ani k Lucerii táhnouti, aby s týlu na ně nepřítel nedorážel, ani zůstatí, aby mezi tím Luceria ztracena nebyla. Vidělo se jim nejlepším osudu boj zůstaviti a s Publiem bitvu svěsti. Tedy vyvedou své zástupy na bojiště.

13. Když se s nimi konsul Publius potýkali měl, domníval se, že musí dříve k vojsku promluvití, a poručil hromadu povolati. Ostatně jakož s náramnou bodrostí ku hlavnímu stanu sběh se stal, tak pro křik žádajících za bitvu nebylo žádné vojvodovo povzbuzování slyšeno. Každému byl vlastní duch potupy pamětlivý jako pozbádatel přítomen. Kráčeji tedy do bitvy praporečnický tlačíce, a aby nebylo prodáváno při sražení metáním oštěpův i na to mečův

*) Také Saticula (n. Santa Agata de' Goti) důležité město na pomezí kampanském a samnitském přišlo v moc samnitskou.

tasením, odhodí oštěpy jako na znamení k tomu dané, i vytasivše meče ženou se během proti nepříteli. Tam nebylo žádného vojvodského umění v postavování řad aneb zálohy; vše vykonal vojenský hněv málem šleným návaem. Tedy jsou nepřátelé neřku přemoženi, ale ani ležením útěku zastaviti se neodváživše odtáhli do Apulie rozprášení byvše. Avšak k Lucerii přišli opět vojem v jedno svedeným. Římany strhl tentýž hněv také do ležení, který je středem šiku strhnul. Tam větší než na bojišti prolití krve i vraždění učiněno a větší část kořisti hněvem zkažena. Druhé vojsko s konsulem Papiriem bylo pomořskými místy přitáhlo do Arp krajinou všudy pokojnou více pro příkoří Samnitův a záští proti nim než pro nějaké dobrodiní římského národu. Neb Samnité v té době na horách ve všech bydlíce plenili planiny a pomoří pohrdnuvše pokolením obyvatelův zženštilejším a, jak se obyčejně stává, místnosti podobným, sami horali a surovi jsouce. Kdyby tato krajina Samnitům byla bývala věrna, bylo by buď nemohlo přijíti římské vojsko k Arpům aneb by byla ona mezi Římem a Arpy se rozprostírajíc nedostatkem všech věcí je zahladila od zásob odtrženě. Také tehdy, když odtud vytáhli k Lucerii, trápil nedostatek jednostejně obléhající i obležené. Všechno bylo od Arp Římanům dodáváno ale tak skrovně, že pěším vojínům zaneprázdněným strážemi i hlídkami a okopáváním jezdcí v pytlích do ležení z Arp obilí dováželi a časem, když nepřátelé přirazili, přinuceni bývali obilí s koní sházeti a bojovati. Obleženým byly dříve, než druhý konsul s vítězným vojskem přišel, i potravní zásoby s hor samnitských přivezeny i pomocné zástupy vpuštěny. Obtížnějším učinil celé postavení příchod Publilia, který zanechav obléhání péči soudruhově a po dědinách zabíhaje dovoz učinil všady nepřátelům nebezpečným. Když tedy nebyla žádná naděje, že obležení déle nedostatek snesou, jsou Samnité, kteří

a Lucerie ležení měli, přinuceni, se všech stran svou moc stáhnouti a s Papiriem bitvu svěsti.

14. Když se obě strany k bitvě chystaly, přijdou v ten čas k tomu poslové tarentští oznamující Samnitům i Římanům, aby od války upustili, že, kterou stranou by se stalo, aby od boje ustoupeno nebylo, proti té za druhou bojovati budou. Jak toto vyslanství Papirius vyslechl, odpověděl, jako by jejich slovy pohnut byl, že to soudruhovi sdělí, i když jej byl povolal a celý čas připravováním bitvy ztrávil promluviv s ním o věci nepochybné, vztýčil znamení bitvy. Konsulům lidské i božské věci vykonávajícím, jak obyčej jest, když se polem potýkati mají, vbíhali v cestu poslové tarentští, odpověď očekávající, kterýmž Papirius vece: „Tarentané, opatrovatel posvátných kuřat zvěstuje, že znamení šťastná jsou. Mimo to jest žertva výborně vykonána. Působením bohův, jak vidíte, kráčíme ku svedení bitvy.“ Na to velel vytrhnouti a vyvedl zástupy, na národ velmi marnivý se obořuje, jenž své obce mocen nejso pro domácí rozbroje i různice za slušné považuje jiným míru pokoje a války stanoviti. Poněvadž Samnité s druhé strany od vši péče o válku upustili, protože buď míru opravdově chtěli, aneb jim to prospívalo, když se tak tvářili, aby Tarentany získali, strhli pokřik, když náhle Římány k bitvě připravené spatřili, že trvají při zdání Tarentanův aniž na bojiště sestupují aniž zbraň za náspy nesou, že se spíše oklamati dají a co příhoda přinese, strpí, než aby se zdálo, že Tarentany, rádci k míru pohrdli. Consulové praví, že to za znamení přijímají a za tu mysl pro nepřátele se modlí, aby ani náspův nehájili. Sami pak mezi sebou rozdělivše zástupy postupují k ohradám nepřátelským a udeří zároveň se všech stran, a když jedni přškopy vyplňovali jiní koly trhali a do přškopův káceli a nejen vrozená statečnost ale i hněv rozjitřené potupou mysli ponoukali, vtrhli

do ležení a připomínajíce každý se své strany, že to nejsou prosmyky ani Caudium ani bezcestné hvozdy, kde omýlení podskok zpupně přemohl, uýbrž římská statečnost, kteréž nezdržují ani náspy ani příkopy, zabíjejí zároveň odpor kladoucí i poražené, bezbranné i ozbrojené, otroky i svobodné, dospělé i nedospělé, lidi i soumary. I byl by nezůstal žádný tvor živ, kdyby byli nedali konsulové znamení k odstoupení a vojínův krve dychtivých nevyhnali z ležení nepřátelského velením a hrozbami. Tedy k nevraživým pro přerušenu pomsty lahodnost bez prodlení učiněna jest řeč, aby vojsko poučeno bylo, že konsulové nikoliv za některým vojínem v zášti proti nepřátelům pozadu nezůstali aniž zůstanou, spíše že by byli bývali vůdci jak války tak nenasytného trestu, kdyby ohled na šest set rytířův, kteří co zástavníci v Lucerii drženi jsou, jejich úmyslu nebyl překážel, aby zoufání nad milostí k jejich odpravení slepě nehnalo nepřátel, kteří by si dříve zhubiti žádali než zhynou. To schvalovali vojíni i těšili se, že jejich hněvu v cestu vkročeno bylo, a přiznávali se, že spíše všechno strpěti jest, než aby zrazena byla spása tolika nejčelnějších mužův z římského rytířstva.

15. Po rozpuštění hromady odbývala se vojenská porada, mají-li všemi zástupy Lucerii sevřítí aneb jedním vojskem a vůdcem okolních Apulův, plemene dotud vůle pochybné, se pokusiti. Konsul Publilius vytáhnuv na výpravu do Apulie podrobil jedním tažením několik národův buď mocí buď je přijal pod výminkami do spolku. Také Papiriovi, který pozůstal u Lucerie obléhaje ji za krátký čas vedle naděje se stalo. Neb když osazeny byly všechny cesty, kterými se potrava ze Samnitska dovážela, jsou Samnité, kteří v Lucerii posádkou byli, hladem pokořeni a vypravili posly k římskému konsulu, aby vzav zpět rytíře, kteří prý příčinou války jsou, od obležení ustanul. Jim

odpověděl Papirius, že se měli Pontia, syna Herenniova, jehož návodem Římany pod jho poslali, otázati, co soudí, aby přemožení utrpěli; že však raději chtěli, aby nepřátelé slušně o nich se usnesli, než aby sami nad sebou návrh učinili, poručil do Lucerie zvěstovati, aby zbraň, břemena, soumary, všecken dav bezbranný uvnitř hradeb zůstavili, vojíny pak že pod jho pošle, každého v jednom rouchu, mstě učiněnou potupu a nečině nové. Nebylo žádné zpěčování. Sedm tisíc vojínův pod jho posláno i náramné kořisti v Lucerii nabyto, při čemž zpět obdrženy jsou všechny polní znaky i zbraně, jež u Caudia ztraceny byly, a což všechnu radost převyšovalo, dostali opět rytíře, jež co zástavy míru Samnitů do Lucerie ostrážati dali. Sotva jest jiného vítězství národu římského náhlou změnou slavnějšího, byl-li ovšem, což v některých letopisech nalézám, pod jho poslán také Pontius, Hereniovův syn, s ostatními, aby se kál z potupení konsulův. Ostatně méně se tomu divím, že zprávy o poddání se i poslání vůdce nepřátelského pod jho temny jsou; to jest více podivení hodno, že jest pochybnost, zdali Lucius Cornelius jako diktator s Luciem Papiriem Cursorem jako velitelem jízdy tyto skutky u Caudia a potom u Lucerie vykonal i co jediný mstitel římské hanby triumf do toho času po Furin Camillovi snad nejvíce pravý slavil, aneb zdali tato čest konsulům a zvláště Papiriovi náleží. Po tomto omylu následuje omyl jiný, zdali Cursor Papirius při volbách nejbližší příštích s Quintem Auliem Cerretanem, po druhé, pro válku u Lucerie šťastně vedenou za konsula po třetí zvolen jest podržev nepřetrženě svůj úřad, aneb zdali to byl Lucius Papirius Mugilanus a v příjímí omyl se stal.

Od r. 435—436. od z. Ř.

16. Na to se již shodují, že ostatní válka konsuly dokonána jest. Aulus ukončil válku s Frentany jednou šťastnou bitvou i město samo, kam se poražené vojsko odebralo, obdržel v poddanost, rukojmě dáti přikázav. Stejným štěstím vedl druhý konsul válku se Satričany, kteří římskými občany jsouce po porážce kandské k Samnitům odpadli a jejich posádku do města přijali. Neb když se vojskem ku hradbám satickým přistoupilo i poslům vypraveným žádat pokorně za mír smutná odpověď od konsula dána byla, aby se k němu nevraceli leda by posádku samnitskou buď povraždili buď vydali, jsou osadníci touto řečí více zstrašeni než zdvižením války. Tedy se poslové konsula opět a opět dotazují, jakým způsobem by mysli, že oni nemnozí a slabí jsouce na posádku tak silnou a ozbrojenou násilně udeřiti mohou. Ale když jim rozkaz dán, aby od těch rady žádali, jejichž návodem posádku do města přijali, odešli pryč, i obdrževše stěží, aby jim dovolil, by o té věci potaz na radu vznesen byl a odpověď mu přinesena byla, navrátili se ku svým. Ve dvě strany se dělila rada, jedna, již v čele byli původcové odpadnutí od římského národu, druhá z věrných občanův, avšak od obou bylo v tom zápaseno, aby za příčinou získání míru konsulovi posloužili. Jedna strana, když posádka samnitská v noci nejbližší příští vytáhnouti chtěla, proto že k vydržení obléhání nic dostatečně připraveno nebylo, považovala za dostatečné konsulovi vyzraditi, v kterou noční hodinu i kterou branou a na kterou cestu nepřítel vystoupí, druhá pak, proti jejíž vůli k Samnitům odstoupeno bylo, otevřela též noci také bránu konsulovi a vpusťla tajně ozbrojence do města. Tak jest dvojí zradou i posádka samnitská po obsazení lesnatých míst kolem silnice přepadnuta i od města plného nepřátel

válečný pokřik učiněn, a dobou hodiny jedné jsou potření Samnitů, Satričanů jati a vše bylo v moci konsula, který odbyv vyšetřování, koho vinou odpadnutí se stalo, ty, jež vinnými seznal, bičovati a sekyrou odpraviti dal i silnou posádku vloživ Satričanům zbraň odňal. Na to odešel slavit vítězství Papirius Cursor, jak pší ti, kteří vypravují, že jeho vedením Lucerie dobyto jest i Samnitů pod jeho posláni jsou. I byl to muž bez odporu důstojný vši vojenské slávy, vynikaje nejen svěžestí duševní ale i silou tělesní. Měl obzvláštní rychlost nohou, po níž se mu také příjímí *) dostalo; i vypravují, že zvítězil v běhu nade všemi svého stáří i že též buď mocí své síly buď mnohým cvičením velmi mnoho pokrmu i vína snesl, že také u nikoho jiného, proto že sám nezmoženého při práci těla byl, neměli pší jakož i jezdcí přísnější služby vojenské; jezdci prý se také jednou na něm odvážili žádati, aby jim za dobré v boji si počínání něco práce ulevil, jimž on pravil: „Abyste neřekli, že vám nic odpuštěno není, dovoluji vám, abyste si naprosto žád nehladili, až s koni sestoupíte.“ Také měl prý muž tento do sebe převelikou sílu velitelskou jednostejně proti občanům i spojencům. Prænestský velitel přiváděl ze strachu trochu liknavěji ze zálohy svůj lid do prvního šiku, i dal ho k sobě povolati před stanem se procházejí a poručil liktorovi sekyru přichystati. Jak při tomto slovu Prænestan bez ducha stál, praví: „Nuže liktore, vysekni tento kořen, nepohodlný procházejícím se;“ a propustil strachem nejhoršího trestu proniknutého, pokutu mu uloživ. Bez pochybnosti v onom věku, nad nějž žádný ctností nebyl plodnější, nebyl ani jeden muž, o něhož by obec římská více se opírala; ano ustanovovali ho co vůdce rovného du-

*) Cursor = běhoun.

chem Alexandrovi Velikému, kdyby po pedrobení Asie proti Evropě svou zbraň byl obrátil. =

17. Od počátku tohoto díla tuším, nic méně vyhledáváno nebylo, než abych více, než náleží, od pořádku událostí se odchyloval, a ozdobováním díla pestrými místy jednak čitatelům jako utěšených odpočinkův jednak odtuchy duchu svému vyhledával. Avšak zmínka o takovém králi a vůdci vylákává ty myšlenky, jimiž často v tichosti mého ducha zaměstnávala, tak že mi libo zpytovat, jak asi by se bylo římské obci vedlo, kdyby s Alexandrem bývalo válčeno. Nejvíce, jak se mi vidí, mohou ve válce vojínův množství a statečnost, duch vojvod, osud, jenž mocně působí ve všech lidských věcech, nejvíce ale v záležitostech válečných. Hledíme-li na tyto i jednotlivé i veškeré věci, snadno dokazují, že římské panství nepřemožitelné bylo jakož jinými králi i národy tak i tímto. Tedy abych hned započal porovnáváním vůdcův, neupírám já ovšem nikoliv, že Alexander výtečným vůdcem byl, avšak slavnějším činí ho to, že byl jediný, že co jiných při vzrůstání se své moci skončil, jiného osudu ještě nezakusiv. Abych o jiných slavných králích i vůdcích pomlčel, co velkých příkladech lidských osudův, což jiného než dlouhý věk vydalo Cyra,*) jehož Řekové nejvíce chvalami oslavují,**) jako nedávno Velikého Pompeja osudu se obračejícímu? Vypočtu vůdce římské, ale nikoliv všechny všech věkův, nýbrž právě ty, s kterými co konsuly aneb co diktatory bývalo by válčiti Alexandrovi — Marka Valeria Corva, Gaja Marcia Rutila, Gaja Sulpicia, Tita Manlia Torquata, Quinta Publilia Philona, Lucia Papiria Cursora, Quinta Fabia Maxima, dva Decie, Lucia Volumnia, Maria Curia. Hned po těchto následují převelicí muži, kdyby byl punskou válku před římskou započal a již ve

*) Zakladatele perské říše.

**) Zvláště Xenophon.

starším věku do Italie se přepravil: kterýkoliv z těchto měl do sebe stejnou s Alexandrem povahu mysli i ducha, a umění válečné již hned od počátku města z ruky do ruky podávané bylo ustavičným učením dospělo způsobu uspořádané vědy. Tak králové válčili, tak po nich vypuditelé králův Juniové i Valeriové, tak po těchto Fabiové, Quinctiové, tak Furius Camillus, jehož co starce vídali ve svém mladistvém věku ti, kteří se s Alexandrem potýkali měli. Alexandrovi vojenské dílo v bitvě konajícím (neb i toto ho ne méně slavným činí), byl by sotva v poli ustoupil s ním se co odpůrce setkav Manlius Torquatus aneb Valerius Corvus, proslavení dříve co vojínů než co vůdci, sotva byli by ustoupili Deciové, na nepříteli po obětování své osoby se vrhající, byl by sotva ustoupil Papirius Cursor s onou silou těla, s onou silou ducha svého. Sotva byla by přemožena záměry jediného jinocha, abych jednotlivcův nejmenoval, ona rada, neboť kterýž o ní pravil, že z králův sestává, pojímal jediný pravou postavu římské rady. V tom ale bylo by snad nebezpečí, že by obratněji, než kterýkoliv jednotlivec z těch, jež jsem jmenoval, místo k ležení zaujal, dovoz upravit, úkladův se vystříhal, čas k bitvě vyvolil, šik sestavil, zálohou sesílil. Byl by řekl, že neválčí s Dariem, jehož zástup žen a kleštěncův s sebou vlekoucího, mezi nacheť a zlatem stíženého nádherou šťastné doby, spíše co kořist než co nepříteli toliko tím, že se statně odvážil marnými věcmi pobrdati, bez prolití krve přemohl. Daleko jinou by se mu byla okázala Italie než Indie, skrz kterou s opilým vojskem hoduje táhl, když by patřil na hvězdy apulské a hory lukanské a na čerstvé stopy rodinné ztráty, kde nedávno jeho ujec, král epirský zahlazen byl. *)

*) Viz Liv. VIII. 24.

18. I mluvíme o Alexandrovi, ještě nestrženém šťastnými událostmi, jichž nikdo nad něho méně nesašel, neboť máme-li zřetel k novému osudu jeho i nové, abych tak řekl, povaze, kterou na sebe co vítěz vzal, byl by do Italie přišel, více Dariovi než Alexandrovi se podobaje, a vojsko by byl přivedl, jež na Macedonii zapomnělo a již v obyčeje perské se zvrhovalo. Nerad při takovém králi připomínám zpupnou změnu roucha a žádání si pocty vrháním se na zemi, přemoženým také Macedonům obtížného, neřku vítězným, a šeredné popravu, a vraždění přátel při víně a hodech a marnost ve lživém vymyšlování původu. *) Což kdyby náchylnost k vínu co den se stávala prudčeji? což jeho prchlivost lítou a přehoroucí? — nepřednáším ničeho, co by u dějepiscův bylo pochybno — nepovažujeme to za žádnou ujmu vlastnostem vojvodským? To ale bylo by nebezpečí, což nejplanější z Řekův říkávají, kteří také parthské slávě proti římskému jménu přejí, že by velebnosti jména Alexandra, jenž, tuším, ani pověstí mu znám nebyl, **) římský národ byl nemohl snést, a proti kterému v Athenách, obci seslabené macedonskou zbraní, jež právě tehdaž málem patřila na zříceniny thebské se kouřící, svobodně řečniti se lidé odvážili, což z památek řečí vysvítá, proti tomu by byl nikdo z tolika náčelníkův římských svobodného slova nepronesl? Jakkoliv velkým tohoto člověka si myslíme, zůstane to přece velikostí jednoho člověka, nashromážděnou štěstím desíti let, a kteří ji vynášejí tím, že římský národ ač v žádné válce přece v mnohých bitvách přemožen byl, Alexander však v každé bitvě štěstí měl, ti nenahlížejí, že skutky jediného člověka a to jinocha se skutky

*) Chtěti býti považován za syna Juppitérova.

**) Možná podle Livia, ale podle jiných dějepiscův poslali k němu Římané posly do Babylona.

národu již osm set let válčícího porovnávají. Zdaž může býti divno, že v tak dlouhé době, poněvadž na této straně více pokolení se počítá než na oné let, více se osud měnil, než při věku třinácti let? Proč při člověku s člověkem, při vůdci s vůdcem osud s osudem se neporovnává? Jak mnoho římských vůdcův bych mohl jmenovati, kteří nikdy neštěstí v bitvě neměli! Projděme jenom strany v letopisech o úřednících i v seznamech konsulův i diktátorův, jejichž ani statečnosti ani štěstí žádného dne římskému národu se nezželelo. I jsou tím podivnější hodnější než Alexander aneb některý král, že někteří diktatorský úřad deset a dvacet dní zpravovali ale konsulství žádný déle než rok. Od tribunův lidu jsou odvozy zamezeny, po času vytáhli do války, před časem jsou za příčinou voleb povoláni, při samém podnikání války prošel rok, soudruhova tu nerozvážlivost tu nezpůsobnost byla na překážku aneb na škodu, po nešťastném vedení války jednoho stalo se nastoupení, přijato vojsko z nováčkův aneb ve špatné kázni vycvičené. Ale králové, na mou věru, jsou nejen svobodní od všech překážek ale i páni událostí i časův a potahují vše za svými záměry a nenásledují. Nepřemožený tedy Alexander s nepřemoženými vůdci byl by války vedl a tytéž závazky štěstí v nebezpečí vydával, ano i větší nebezpečí byl by podstoupil tím, že Macedoni jediného Alexandra byli by měli, který na mnohé případy nejen vydán byl, ale i se vydával, Římané ale byli by bývali Alexandrovi rovní buď slávou buď velikostí skutkův, z nichž by každý svým osudem bez nebezpečí obce byl žil i umíral.

19. Zbývá, aby vojska s vojsky porovnána byla buď počtem buď druhem vojnův buď množstvím pomocných zástupův. Bylo počítáno při popisech toho věku po dvou stech a padesáti tisících hlav. Tedy při celém odpadnutí spojencův latinského kmene skoro

jen odvodem v městě bylo sbíráno deset legií. Čtyry a pět často vojsk v těch letech v Etrurii, v Umbrii, kde se Gallové co nepřátelé připojili, v Samnitsku, v Lucansku vedlo válku. Na to celé Latium se Sabiny a Volsky a Aeqvy a celou Campanii i částí Umbrie i Etrurie a s Picenty a Marsy i Paeligny a Vestiny, k čemuž připojeno bylo celé pomoří řecké dolního moře od Thuriji do Neapole a Cum a odtud až do Antia a Ostie, byl by nalezl mocnými spojenci Římanův aneb nepřáteli válkou zeslabenými. Sám by se byl přepravil přes moře se starými Macedony ne více než s třiceti tisíci mužův a se čtyřmi tisíci jezdcův nejvíce thessalských, neb to byl jeho výbor. Kdyby byl připojil Peršany, Indy i jiná plemena, byl by za sebou vlekl větší překážku než pomoc. Přidejme k tomu, že Římané při ruce doma doplněk měli, a Alexandrovi, jakož se později Hannibalovi přihodilo, by v cizí krajině válčícímu vojsko bylo sestárlo. Za zbroj měli oni pavézu, sarissy (dlouhá kopí), Římané pak štít, větší těla ochranu, a oštěp, jenž jest zbraní ne méně prudčejší než kopí k bodání i metání. Obojí vojsko jest stálého postavení a drží se v řadách, než onen čtverhran (phalanx) jest nepohyblivý a jednotvárný, římský šik jest rozmanitější, z více částí záležející, snadno jej rozdělití, kdekoliv by třeba bylo, snadno spojití. Dále v práci který vojn římskému se vyrovná, který v snášení namáhání jest lepší? Kdyby byl Alexander v jedné bitvě přemožen, byl by ve válce přemožen, Římany pak, jichž Caudium, jichž nezlomily Canny, jaké vojsko by bylo zlomilo? Zajisté on by byl často, kdyby se i první počátky šťastně byly povedly, zatoužil po Peršanech a Indech a neválečné Asii a byl by řekl, že se ženštinami válku měl, což prý Alexander epirský král jsa na smrt raněn, řekl, porovnávaje osud válek v Asii od tohoto právě jinocha vedených se svými. Když já si připomínám, že dva-

cet čtyry léta v první punské válce s Puny loďstvem zápaseno bylo, míním, že by byl věk Alexandrův sotva jedné válce stačil; a snad, protože jednak starými smlouvami moc punská s římskou spojena byla, jednak že by stejná bázeň proti obecnému nepříteli dvě zbraní i mužstvem přemocná města ozbrojovala, byl by punskou i římskou válkou zároveň zachvácen. Ovšem ani za vůdce Alexandra ani za neporušeného stavu moci macedonské ale přece zkusili Římané Macedony co nepřátele ve válce proti Antiochovi, Filippovi, Persovi a ne toliko bez všeliké porážky, ale ani s nebezpečím se své strany.*) Nevzbudítež slova má závisti a občanské války ať nepovstanou — nikdy jsme nebyli nepřitelem jízdným, nikdy pěším, nikdy v poli otevřeném, nikdy na rovných, naprosto nikdy na příznivých místech v nesnázi — jízdy, šípův, hvozdův bezcestných míst dovozu nepřístupných může se obávati vojsko těžkooděné — ale sto vojsk strašnějších než byla macedonská a Alexandrova zahnilo i zažene, jenom ať jest ustavičná láska k míru tomuto, v němž žijeme, a péče o svornost občanskou.

Od r. 436—437. od z. Ř.

20. Na to učinění konsuly Marcus Foslius Flaccina a Lucius Plautius Venox. Toho roku přišli poslové od četných národův samnitských stran obnovit smlouvy, a když na zemi se uvrhnouce radu pohnuli, jsou k národu odkázáni, ale tam prosby neúčinkovaly tou měrou. Tedy jest smlouva odepřena, příměří však, když po několik dní na jednotlivce prosbami doléhali, na dvě léta dosaženo. Také v Apulii jsou Teanští a Canusiané pleněním unaveni a davše rukojmě konsulu Plautiovi přišli v poddanost. Téhož roku začali se

*) Slova trochu nepravdivá.

po prvé představení (praefecti) do Capue voliti po zákonech od praetora Lucia Furia daných, poněvadž za obé pro svůj domácími sváry chorobný stav požádali. V Římě také přidány dva okresy ufentský a falernský. *)

Od r. 437—438.

Jak se jednou v Apulii stav věcí naklonil, přišli také Teatané apulští k novým konsulům Gaju Juniu Bubulkovi a Quintu Aemiliu Barbulovi žádat za smlouvu, připovídající, že po celé Apulii národu římskému mír zaručí. Tímto smělym zaručováním dosáhli toho, že se jim smlouva povolila, avšak tak, aby nebyli ve smlouvě rovné, nýbrž v moci římského národu. Když Apulie podrobena byla, -- neb také Forenta**), mocného města se zmocnil Junius — táhlo se do Lucanska. Tam náhlým příchodem konsula Aemilia Nerulum***) mocí vzato. I jak pověst mezi spojenci rozhlásila, že římským řádem stav věcí v Capui upevněn jest, jsou také Antianům, kteří si stěžovali, že bez zákonův určitých, bez úředníkův žijí, dání od rady k ustanovování práv zástupcové†) této osady, a nejen zbraň ale i práva římská byla daleko široko mocná.

Od r. 438—439. od z. Ř.

21. Konsulové Gajus Junius Bubulcus a Quintus Aemilius Barbula odevzdali na konci roku legie nikoliv konsulům, Spuriu Nautiovi a Marku Popiliovi, jež zvolili, nýbrž diktatoru Luciu Aemiliovi. Ten se jal s velitelem jízdy Luciem Fulviem Saticuly dobývat

*) Ufentský okres byl ve Volsku, falernský v Campanii.

**) N. Forenta.

***) V jihozápadní Lucanii.

†) T. j. římské občany, kteří ji v Římě zastupovali.

a zavalil přičinu Samnitům k obnovení války. Na to s dvou stran Římanům způsoben postrach. Neboť s jedné Samnité veliké vojsko k vytržení spojencův z obležení sebravše nehrubě daleko římského ležení táborem se položili, s druhé Saticulané s velkým povykem brány otevřevše učinili výpad na přední stráž nepřátelské. Potom obě strany více v naději do cizí pomoci než na svou moc spoléhajíce dorážejí na Římány pravou brzo bitvu podstoupivše, a ačkoliv s obou stran boj byl, přece měl diktator na obou stranách šik v bezpečnosti, protože jednak místo nehrubě obklíčitelné zaujal jednak na obě strany vojsko postavil; avšak s větší prudkostí postoupil proti vypádávajícím a zahnal je bojem nevelikým do města. Na to obrátil celé vojsko proti Samnitům. Tam byl větší boj a vítězství jakož bylo pozdní tak nebylo ani pochybné ani střídavé. Samnité jsou do ležení zahrnání a zhasivše v noci ohně odtáhli tichým pochodem a vzdavše se naděje, že by Saticuly uhájili, oblehli sami Plistiku, *) spojence Římanův, aby nepříteli stejným příkořím spláceli.

Od r. 439—440. od z. Ř.

22. Po projití roku byla válka dále vedena od diktatora Quinta Fabia, konsulové noví, jako předešlí, zůstali v Římě. Fabius přišel, aby vojsko od Aemilia přijal, s doplňkem k Saticule, aniž zůstali Samnité u Plistiky, nýbrž z domova nové vojsko povolavše táborem se položili na témž místě jako dříve, na množství své spoléhajíce, a Římány k bitvě vybízejíce od obléhání je odvrátiti se snažili. Tím snažnější se obrátil diktator proti hradbám nepřátelským a válku potud za něco pokládal, pokud města dobýval, ale stran

*) U hory Taburnu.

Samnitův dosti bezpečným byl, postaviv proti nim jenom přední stráž, aby se nějaký útok na ležení nestal. Tím směleji dojížděli Samnité k náspům a nedávali pokoje, a když nepřítel málem již ve branách ležení byl, vyjel velitel jízdy Quintus Aulius Cere-tanus neotázav se diktatora u velikém povyku se všemi četami jezdcův a odrazil nepřítele. Tu v boji nikoliv zarputilém tak osud svou moc okázal, že na obou stranách znamenitou ztrátu a slavnou smrt vůdcův svých způsobil. Dříve vojvoda samnitský, těžce to nesa, že kam tak směle zajížděl, odtud odražen i na útěk zahnán byl, prošením i povzbuzováním jezdcův boj obnovil, ale když vynikaje mezi svým lidem bitvu podněcoval, velitel jízdy založeným kopím tak se na koni přihnal, že ho jednou ranou bez ducha s koně svrhl. I není, jak obyčejně při pádu vůdce, lid více polekán než rozdrážděn. Všickni, kteří kolem byli, vymetali své střely na Aulia, který neprozřetelně v čtyř nepřátelské vjel. Bratrovi dali obzvláštní čest pomstění vojvody samnitského. Ten vítězného velitele jízdy pln jsa smutku a hněvu s koně strhl a skolil, i málem by se také těla jeho, protože mezi četami nepřátelskými padl, Samnité byli zmocnili. Než Římané na místě s koni sestoupili a Samnité jsou přinuceni totéž učiniti, i náhle povstalý šik kolem těl vůdcův podstoupil pátku pěší, v které Římané bez pochybnosti vrch měli, i přinesli zpět obdržené tělo Auliovo do ležení s radostí smíšenou s bolem. Samnité ztrativše vůdce a zkusivše síly své v boji jízdním opustili Saticulu, o kteréž se domnívali, že marně hájena jest, a vrátili se k obléhání Plistiky, i v nemnohých dnech zmocnili se Římané Saticuly poddáním, Samnité Plistiky mocí.

23. Na to jest bojiště proměněno, legie jsou ze Samnitska i Apulie k Soře převedeny. Sora byla po zavraždění osadníkův římských odpadla k Samnitům.

Když tam římské vojsko rychlými pochody dříve přišlo pomstit povraždění občanův i osady opět vydobyt a roztroušení po cestách vyzvědači jedni přes druhé zvěstovali, že pluky samnitské za nimi táhnou a již nehrubě daleko jsou, vytáhlo se proti nepříteli a bylo u Lautul v bitvě nerozhodné bojováno. Nerozvedla jich ani porážka ani útěk jedné strany, nýbrž noc v nejistotě, zdaž přemožení aneb vítězi jsou. U některých nalezám, že tato bitva pro Římany nešťastna byla a že v ní padl velitel jízdy Quintus Aulius. Na místo Auliovo dosazený velitel jízdy Gnæus Fabius přišel s novým vojskem z Říma a posly napřed vypravenými diktatora se otázav, kde by měl postanouti aneb v který čas a s které strany na nepřítel udeřiti, na tajném místě se postavil, záměry na každý případ dostatečně vyzvěděv. Když diktator po několik dní po bitvě svůj lid uvnitř náspův více jako obležený než oblehající zdržel, vztyčil najednou znamení bitvy a jsa toho domění, že to více vydá k roznícení statečných mužův, když není nikomu nikde jinde než v něm samém naděje zůstavena, zatajil vojínům velitele jízdy i nové vojsko a jako by žádné naděje nebylo leč u výpadu, praví: „Vojíni, v těsných místech zastiženi jsouce, neotevřeme-li si cesty vítězstvím, nemáme žádné. Naše stálé ležení jest opevněním dosti bezpečné, ale totéž jest nedostatkem v nebezpečí, neb i celý kraj kolem odpadl, odkud se potrava dovážeti mohla, i kdyby všickni pomáhati chtěli, nepříznivá jsou místa. Proto nebudu vás klamati zanecháním zde tábora, do kterého byste po vítězství nedokonaném, jako předešlého dne, ustoupiti mohli. Zbraní mají býti ohrady, a ne ohradami zbraně v bezpečnosti. Ležení ať mají a do něho zpět ať se ubírají ti, jimž záleží na prodlužování války, my nehleďme k ničemu kromě vítězství. Vytrhněte proti nepříteli; jak vojsko za náspy postoupí, ležení ať zapálí ti, kterýmž to rozkázáno jest. Škody

vaše, vojíni, budou vám nahrazeny kořistí ze všech vůkolních národův, které odpadli.“ Jednak řečí diktatorovou, jež znamením nejkrajnější nutnosti byla, rozohnění jsou vojíni a kráčejí proti nepříteli, jednak pohled sám na ležení planoucí, ač jen na nejbližších místech oheň založen byl — neb tak poručil diktator — nebyl hrubě nepatrným podnětem. Tedy jako šílení vyrazíce přivedou praporce nepřátelské prvním útokem ve zmatek, a v čas udeří velitel jízdy, jak z dálky ležení spatřil, ano plane — byloť toto znamení umluveno — na nepřítele s týlu. Tak obklíčení jsou Samnité, a kudy kdo mohl, dávali se rozličnými stranami na útěk. Náramný dav v jedno se sraziv a v tísní sobě samému překážeje jest uprostřed potřen. Ležení nepřátelské vzato i vydrancováno, vojíny hojnou kořist nesoucí diktator přivedl zpět do svého ležení, i netěšili se nikoliv tak z vítězství jako z toho, že kromě nepatrné části požárem porouchané vše ostatní beze škody mimo nadání našli.

Od r. 440—441. od z. Ř. od r. 312—311. př. Kr.

24. Na to navrátili se k Soře a noví konsulové Marcus Poetelius, Gajus Sulpicius přijali vojsko od diktatora Fabia propustivše velikou část vysloužilých vojínův a nové zástupy k doplnění přivedše. Než když se pro nepřístupnou města polohu ani dosti jistý prostředek k dobývání nenalézal a vítězství buď časem zdoluhavé buď úprkem nebezpečné bylo, vyšel sorský přeběhlík tajně z města a když k římským strážím pronikl, řekl jim, aby ho ihned ku konsulům přivedli, a jak k nim přiveden byl, přislíbil, že město vydá. Když se ho na to vyptávali, jakým způsobem to vykonati chce, a on je poučil, zdálo se, že nic lichého nenabízí, i pohnul je, aby se římským ležením málem u hradeb rozbitým šest tisíc krokův od města hnulo,

že pak denní stráž a noční hlídky méně budou bedlivy ostříhání města. Sám praporce vyzvav, aby následující noci pod městem na místech lesnatých se položily přivedl deset vybraných vojákův s sebou přes strmá a málem neschodná místa do tvrze, kam množství zbraně metací nad počet vojákův větší sneseno bylo. K tomu bylo kamení i maně ležící, jakož se stává na místech drsných, i také zúmyslně od nepřátel snesené, aby jim místo bezpečnějším bylo. Když tam Římany postavil i pěšinu úzkou a strmou jim ukázal, praví: „Od vystupování zde mohou sice třebas tři ozbrojenci jakýkoliv zástup zdržeti, vás jest i deset počtem i což více jest, jste Římané a z Římanův nejstatečnější muži. S vámi bude i místo i noc, jež postrašeným vše za příčinou nejistoty větším ukazuje. Já hned vše strachem naplním, vy se bedlivě držte v tvrzi.“ Na to sběhne, a jak s největším povykem mohl, volá: „Do zbraně“ a „probůh, občané, tvrz od nepřátel vzata, braňte, pojďte.“ Tak křičí vráżeje do dveří náčelníkův, to vstříc přicházejícím, to ven vybíhajícím, již ustrašení jsou. Strach od jednoho vnuknutý roznáší více lidí po městě. Polekaní úředníci vyšlou vyzvědače ku tvrzi, a když uslyší, že zbraň a oděnci v tvrzi v mnohonásobném počtu posádkou jsou, odvrátí mysl od naděje zpětného dobytí tvrze. Vše se naplní útekem a brány od poloospalých a z největší části neozbrojených se vylámají, z nichž jednou vybraný voj římský vyrazí a po ulicích sem tam běhající dav ustrašený poráží. Již byla Sora vzata, an konsulové se svítáním přitáhli a ty, jichž osud z nočního vraždění a utíkání nechal, v poddanství přijali. Z těch odvedli do Říma dvě stě dvacet pět v pontech, kteří za původce i bohaprázdného povraždění osadníkův i odpadnutí s jistotou považováni byli, ostatní obyvatelstvo zůstavili v Soře bez porušení, posádku tam vloživše. Všickni, kteří do Říma přivedeni byli,

na náměstí byli bičováni a sekyrou odpraveni k největší radosti lidu, jemuž nejvíce na tom záleželo, aby lid všudy bezpečen byl, jenž se tu a tam do osad posýlal.

25. Konsulové odtáhnuvše od Sory zdvihli válku proti dědinám a městům ausonským. Neboť vše bylo v pohnutí příchodem Samnitův, když u Lantul bitva svedena byla, i tu a tam v Campanii učiněna byla spiknutí, aniž byla Capua sama prosta obvinění, ba také do Říma a k některým nejčelnějším mužům přistoupeno jest vyšetřováním. Ostatně plémě ausonské přišlo zradou měst jako Sora v poddanství. Byla to města Ausona a Minturny a Vescia, z nichž náčelníci rytířstva, počtem dvanácte, ku zradě svých měst se spiknuvše ku konsulům přišli; oni vypravují, že jejich lid již dávno příchodu Samnitův si přeje, Římany, jak o bitvě u Lantul uslyšel, za přemožené měl a Samnitům mužstvem, zbraní nápomocen byl; když pak Samnité na útěk zahnáni byli, že žijí v míru nejistém neuzavírajíce ani svých bran Římanům a odhodlání jsouce je zavřítí, bude-li vojskem proti nim hnuto, že při tomto kolísání myslí překvapení býti mohou neobezřelí jsouce. Jejich radou ležením hnuto blíže i v též čas vyslání vojní kolem tří měst, z části ozbrojení, aby se na místech blízko hradeb tajně položili, z části v toze s meči pod oděvem uschovanými, aby při svítání otevřenými branami do vnitř vkročili. Tito se jali zároveň stráže zabíjeti, zároveň dáno od nich znamení ozbrojencům, aby z nástrahy vyběhli. Tak jsou brány opanovány i tři města v tu samou hodinu i týmž obmyslem vzata. Ale protože v nepřítomnosti vůdcův útok učiněn byl, nebylo žádné míry u vraždění i vyhlazeno plémě ausonské pro obvinění z odpadnutí sotva jisté, jako kdyby se ve válce na život a na smrt bylo bojovalo.

26. Téhož roku Samnité Lucerie dobyli, když

byla římská posádka nepřítelům zrazena, aniž byl zrádcům tento skutek dlouho bez trestu. Byloť nehrubě daleko odtud římské vojsko, jehož prvním útokem město na rovině vystavené vzato jest. Lucerští a Samnité jsou úplně porubáni, i tak daleko postoupil hněv, že také v Římě, když o vyslání osadníkův do Lucerie na radu potaz vznesen byl, mnozí za to hlasovali, aby město zbořeno bylo. Kromě záští, jež proti obci dvakráte dobyté hrozné bylo, ponoukala je také vzdálenost, aby se hrozili vyslati občanův tak daleko od domova mezi národy tak nepřátelské. Zvítězil přece návrh, aby osadníci posláni byli. Vysláno jich dvatisíce a pět set. Téhož roku, když vše Římanům nevěrno bylo, učiněna také tajná spiknutí nejčelnějších mužův v Capui, a když o nich v radě předneseno bylo, není tato věc nikoliv zanedbána. Ustanoveno vyšetřování i uzavřeno, aby k provedení jeho jmenován byl diktator. Jmenován jest Gajus Mænius a on jmenoval velitelem jízdy Marka Foslia. Úřadu toho se náramně lekli. Tedy oba Calavie, Ovia a Novia — neb ti byli hlavami spiknutí — buď že se báli buď viny vědomi byli, zbavila dříve, než byli udáni u diktatora, soudu smrt, kterou sobě bez pochyby sami spůsobili. Na to, jak příčina k vyšetřování v Capui pominula, obracen soud do Říma s tím výkladem, že rada prý nepřikázala vyšetřování jmenovitě proti těm, kteří se v Capui, nýbrž proti všem, kteří se srotili aneb spikli proti obci pospolité, a že sročení za příčinou dosažení důstojenství proti obci učiněna jsou. I stávalo se jednak věci jednak osobami vyšetřování rozsáhlejším, a diktator se nikoliv nezpěchoval, aby moc jeho vyšetřování bez vší meze byla. Předvolávání byli lidé urození, a když tribuny za pomoc vzývali, nebyl nikdo nápomocen, aby proti nim žaloba přijata nebyla. Na to šlechta a nejen ti, ku kterým se obžaloba táhla, nýbrž veškeří zároveň tvrdili, že to není provinění

urozených lidí, kterýmž dráha k důstojenstvím otevřena jest, nestojí-li se jim žádným podskokem v cestě, nýbrž lidí nových. Tak prý jsou sami, diktator i velitel jízdy, spíše vinníky než vyšetřovateli důstojnými, i uvidí prý, že tomu tak jest, až z úřadu odstoupí. Tu pak Maenius, jsa již více své pověsti, než svrchované moci bedliv, vstoupil do hromady a učinil takovou řeč:

Quirité, jednak mám vás za svědky života dříve vedeného jednak toto důstojenství samo na mne vznesené dává svědectví o mé bezúhonnosti, neboť nebylo, jako často jindy, potřeba, protože toho tak vyžadovaly okolnosti obce pospolité, aby, kdo nejslavnější jest ve válce, zvolen byl za diktatora k vedení vyšetřování, nýbrž kdo těchto srocení nejvíce vzdálen jsa život ztrávil. Než poněvadž někteří urození lidé — za jakou však příčinou, o tom bylo by lépe, abyste se sami domyslili, než abych já vedle své úřední moci řekl něco nevyšetřeného — nejprve vši mocí se vynasnažili vyšetřování samé přemoci, potom když k tomu málo moci měli, aby se nezodpovídali, útočiště své k obránám odpůrcův, k odvolávání se a tribunské pomoci vzali, ač patriciové jsou, konečně, když odtud odrazeni byli, — tak vše se jim zdálo bezpečnějším, než aby svou nevinnost dokázali — na nás se vrhli, a ač soukromí jsou, diktatora co vinníka předvolávati se nestýchali: skládám diktatorství, aby všickni bozi i lidé věděli, že se také o to, co nemohou, pokoušejí, aby se ze svého života nezodpovídali, já však že obviňování vstříc přicházím a svým nepřítelům co vinník se vydávám. Vás, konsulové, žádám, abyste, bude-li vám od rady tento úřad dán, proti mně nejprve a tomuto Marku Fosliovi vyšetřování zavedli, aby zřejmo bylo, že bezúhonností a ne velebností úřadů obvinění těchto bezpečni jsme. Na to složí diktaturu a po něm bez prodlení Foslius velitelství jízdy, i jsou první u konsulův — neb jim jest od rady tato záležitost poručena

— obžalování a proti svědectví šlechticův slavně osvobození. Také Publilius Philo, kterýž mnohonásobně nejvyšší úřady spravoval a tolik doma i ve válce vykonával, nenáviděný přece od šlechty, jest obžalován a osvobozen, aniž déle, jakož obyčejně, než pokud nové bylo, podrželo vyšetřování svou moc na slavná jména vinníkův, na to začalo klesati na hlavy nižší, až zrušeno jest sročeními i spiknutími, proti kterým zjednáno bylo.

27. Pověst o těchto událostech, více však naděje odpadnutí Campanův, ku kterému se spiknutí stalo, přivedla Samnity, do Apulie obrácené, ku Caudiu zpět, aby odtud z blízka, pakli by nějaké povstání naskytlo příležitost, Capui Římanům vychvátili. Tam přišli konsulové s vojskem silným, a z počátku váhali kolem hvozdův, poněvadž s obou stran nepřiznivá cesta proti nepříteli byla; na to sestoupili Samnité s vojskem otevřenými cestami malou oklikou do rovin campanských a tam poprvé ležení nepřátelům okázáno, potom v nepatrných bitkách jezdcův častěji než pěších pokusy učiněny s obou stran, aniž se želelo Římanům buď výsledku jejich buď prodlévání, jímž válku prodlužovali; samnitským vůdcům naopak se vidělo, že jednak malými co den ztrátami se seslabuje jednak prodlužováním války ochabuje moc jejich. Tedy vytáhnou na bojiště a jízdu rozdělí na křídla, kteréž přikázali, aby bedlivěji k ležení, aby se tam nějaký útok nestal, než k bitvě přihlíželi, že šik pýchotou bezpečen bude. Z konsulův se postaví Sulpicius na pravém, Poetelius na levém křídle. Pravá strana, kde také Samnité v řídkých řadách se postavili, buď aby nepřátele obešli buď aby sami obstoupení nebyli, stála šíře otevřena, levé straně mimo to, že v hustějších řadách stáli, přidána moc náhlým obmyslem konsula Poetelia, který praporce záložní, jež bez účastenství v boji pro případy delší bitvy chovány byly, hned

do prvního šiku vyslal i veškerými silami při prvním útoku nepřitele odrazil. Jak pěší šik odražen byl, nastoupí jízda samnitská do bitvy, a proti ní, když příčným pochodem mezi dvěma šiky jela, pobodne koně římská jízda a přivede ve zmatek rotu i setniny pěší a jízdné, až s té strany veškeren šik na útěk obrátila. Na tomto křídle netoliko Poetelius, nýbrž také Sulpicius vojsko povzbuzoval, který odjel od svého lidu ještě se nesrážejícího při pokřiku na levé straně dříve povstalém. Když odtud, vida nepochybné vítězství, ku svému křídlu s tisícem a dvěma sty mužův se ubíral, našel, že se tam nepodobně děje, Římané že se svého stanoviska sehnání jsou a nepřítel na poděšené útokem žene. Než vše proměnil náhle příchod konsulův, neboť jednak se zotavila mysl vojínův spatřivších vůdce, jednak nad počet větší byla přišla pomoc, stateční mužové, jednak také hlas o vítězství druhé strany, brzo také jeho spatření obnovilo bitvu. Po celém na to bojišti vítězili Římané a Samnité upustivše od bojování zabíjeni i jímáni byli, leda kteří se utekli do Maleventa, kteréž město nyní slove Beneventum. Podává se paměti, že ku třiceti tisícům Samnitův pobito aneb jato jest.

Od r. 441—442. od z. Ř.

28. Konsulové dobyvše slavného vítězství, přivedli legie hned k obléhání Boviana a tam přetrvali zimu, až od nových konsulův, Lucia Papiria Cursora po páté, Gaja Junia Bubulka po druhé, diktátorem jmenován jest Gajus Poetelius s Markem Fosliem, velitelem jízdy, a u velitelství se uvázal. Jak on uslyšel, že od Samnitův tvrz fregelská vzata jest, spěchal ku Fregellám zanechav Boviana. Odtud po nočním útěku Samnitův dobyv opět Fregel a vloživ tam silnou posádku navrátil se do Campanie, nejvíce proto, aby brannon

mocí opět Noly dobyl. Tam se do města při příchodu diktatora i celé množství samnitské i nolští venkované byli odebrali. Diktator si prohlédl vřkolí města a aby přístup k hradbám otevřenější byl, všechny budovy kolem zdí vystavěné — a bylo tam příbytků četných — poručil zapáliti. I maličko na to buď od diktatora Poetelia buď od Gaja Junia — neboť obojí se podává — jest Nola vzata. Ti, co čest vzetí Noly konsulovi přiosobují, přidávají, že Atina a Calatia od téhož vzaty jsou, ale Poetelius že po vypuknutí moru za příčinou zaražení hřebu diktatorem jmenován jest. Téhož roku jsou uvedeny osady Suessa a Pontia. Suessa patřila dříve Aurunkům, Volskové obývali na Pontíích, ostrovu naproti jejich pobřeží ležícím. Učiněno uzavření rady, aby také do Interamny a Casiny osada uvedena byla. *) Třípány pak zvolili a čtyry tisíce osadníkův vyslali následující konsulové Marcus Valerius, Publius Decius.

Od r. 442—443. od z. Ř.

29. Když samnitská válka téměř ku konci přivedena byla, vznikla, než otcové této péče sprostěni byli, pověst o válce etrurské, aniž bylo toho času jiné plémě, jehož by po bouřích galských branná moc byla strašnější jak blízkostí krajiny tak množstvím lidstva. Tedy když jeden konsul v Samnitsku pozůstatky války stíhal, jmenoval Publius Decius, který těžce nemocen jsa v Římě pozůstal, dle usnesení rady Gaja Junia Bubulka diktatorem. On, jakož toho velikost věci vyžadovala, vzal celou mladší třídu pod přísahu a připravoval zbraň i čeho dále válka vyžaduje, s největší snahou, aniž zhrdnuv takovými přípravami pomýšlel na zdvižení války, chtěje bezpochyby na pokoji trvati,

*) Také do Saticuly jest osada uvedena. Všechny tyto osady měly právo latinské.

jestliže by Etruskové sami od sebe války nezdvihli. Tytéž úmysly měli také Etruskové i při připravování i při zdržování se války. Žádná strana nevytáhla ze své krajiny.

Také byl toho roku slavným censorský úřad Appia Claudia a Gaja Plautia, avšak slavnějším jest u potomstva tím jméno Appia, že on silnici vystavěl a vodu do města přivedl a to jediný dokonal, protože pro zlopověstné a nenávist vzbuzující vybrání rady soudruh jeho úřad složil studem přemožen byv, ale Appius tvrdošijnost hned od počátku své rodině vštípenou podržel, censorství sám zastáváje. Působením téhož Appia Potitii, kterýž rod u velkého oltáře Herculovala rodinnou kněžskou službu měl, vyučili obecní otroky obřadům těchto služeb božích, aby jim kněžství toto odevzdali.*) Na to se vypravuje podivná událost a která by zbožnou bázeň vzbuditi mohla před rušením služeb božích, neboť, ježto dvanácte rodin potitských toho času bylo a dospělých osob ku třiceti, všickni do roka se svým potomstvem vyhynuli a nejen jméno potitské zaniklo, ale i censor Appius pamětlivým hněvem božím po několika letech zraku zbaven jest.

Od r. 443—444. od z. Ř.

30. Tedy konsulové, kteří po tom roku nastoupili, Gajus Junius Bubulcus po třetí, a Quintus Aemilius Barbula po druhé, na počátku roku si stěžovali před národem, že řád převráceným vybráním rady zohyzděn jest, kterýmž důstojnější muži než několik vyvolených opomenuti byli, a tvrdili, že té volby šestiti nebudou, jež bez rozdílu práva i křivdy podle přízně a zvůle učiněna byla, a povolali na místě radu

*) Stalo se to působením Appia Claudia z odporu proti nejvyšším kněžím.

tím pořádkem, jaký před censory Appiem Claudiem a Gajem Plautiem byl. *) Také dvě velitelská místa začal národ toho roku udílet, obě vojenství se týkající; jedno, aby po šestnácti plukovnících do čtyř legií voleno bylo od národu, **) což dříve když jen nemnohá místa hlasování národu zanechána byla skoro na milosti diktátorův a konsulův viselo; — tento návrh učinili tribuni lidu Lucius Atilius, Gajus Marcius — druhé, aby též národ za příčinou ozbrojování a upravování loďstva dvoupány nad námořnictvím volil. Navrhovatelem tohoto usnesení lidu byl tribun lidu Marcus Decius. Opominul bych nepatrnou událost téhož roku, kdyby se nezdálo, že se k náboženství vztahuje. Protože píštěm od posledních censorův zabráněno bylo ve chrámě Juppiterově hodovati, což od dávno-věkých časů obyčejem bylo, vystěhovali se těžce to nesouce jedním zástupcem do Tibura, tak že v městě nikoho nebylo, kdo by při oběti hrál. Z toho pošly radě rozpaky náboženské, i vypravili posly do Tibura, aby se přičinili, by tito lidé opět Římanům dostaveni byli. Tibuřané to laskavě přislíbili a povolavše je nejprvé do radnice napomenuli je, aby se do Říma navrátili, ale když k tomu přivedení býti nemohli, pokusili se o ně obmyslem, k povaze těchto lidí dobře se hodícím. Pozvou v den svátečný jedni toho druhí onoho pod záminkou oslavování hodův hudbou, a vinem, jehož tato třída lidí obyčejně dychtíva bývá, opojí a uspějí je, a takto spánkem spoutané naloží na vozy a odvezou do Říma. I neznamenal toho dříve, než vozy na náměstí státi zůstaly a je při úplné opilosti světlo překvapilo. Tu se stal shon lidu a když se na nich dosáhlo, aby zůstali, dovoleno jim,

*) To bylo počátkem reakce konservativní strany proti řádům Appiovým uvádějícím úplnou lidovládu.

**) Dle okresův shromážděného.

aby každý rok po tři dni v ozdobeném rouchu s hudbou a tou nekázanosť, jak teď v obyčeji jest, po městě se potulovali, i jest navraceno právo hodování ve chrámě těm, kteří by při oběti hráli. To se dalo mezi péčí o dvě veliké války.

31. Konsulové metali spolu o provincie Ios, Juniovi připadli Iosem Samnitě, Aemiliovi Etrurie s novou válkou. V Samnitsku byli Samnitě Cluvii, posádku římskou, proto že útokem vzata býti nemohla, po obležení vyhladověním podrobili a poddavší se usmrtili šeredným způsobem, rozedravše je bičováním. Nad touto ukrutností se rozhněval Junius a nepovažuje nic za přednější nad dobytí Cluvie vzal ji v ten den, v který na město útok učinil a poručil všechny dospělé pobiti. Odtud přivedeno vítězné vojsko k Bovianu. To bylo hlavou Pentrův samnitských, jsouc daleko nejbohatější a nejmohutnější zbraní i mužstvem. Tam nepodněcoval tak veliký hněv, ale jsou vojnici nadějí kořisti rozvášněni a zmocnili se města. Méně tedy bylo zuřeno proti nepřátelům, ale kořisti téměř více než kdy z celého Samnitska vyneseno i jest všechna štědře vojsku darována. Když pak přemocných zbraní Římanův ani žádné vojsko ani ležení ani města podstoupiti nemohla, obracena péče všech náčelníkův v Samnitsku k tomu, aby se našla příležitost úkladům, pakli by vojsko nějakou nekázanosť při plenění rozptýlené zaskočeno a obklíčeno býti mohlo. Přeběhlí rolníci a někteří jatci, kteří se jednak náhodou jednak obmyslem naskytli, přinášeli ku konsulům zprávu se shodující, jež také pravdivá byla, že náramná síla dobytka do hvozdu bezcestného sehnána jest, a pohnuli ho, aby lehce oděné legie na kořist vyvedeny byly. Tam se bylo četné vojsko nepřátelské tajně na cestách položilo a jak spatřilo, že Římané do hvozdu vkročili, povstane náhle a udeří na neobezřelé s křikem a povykem. I byli z počátku neočekávaným pře-

padnutím pomateni, pokud se zbraně chápali, zavazadla snášeli; na to když se každý sprostil zavazadel a zbraň si upravil, a se všech stran se scházeli a znajíce po staré kázni vojenské své řady, již bez všeho rozkazu samoděk v šik se stavili: přijede konsul k bitvě, když na váhách byla a seskočí s koně a Jupitera a Marta a jiných bohův se dokládá, že nevyhledávaje žádné své slávy odtud, nýbrž vojsku kořisti, na to místo vstoupil aniž se co při něm mimo přílišnou péči o obohacení vojska z nepřátel haněti může. Této hanby nemůže prý ho nic mimo statečnost vojínův uhájiti, ať se jenom vynasnaží všickni jedním duchem udeřiti na nepřítele, přemoženého na bojišti, z ležení vyzutého, zbaveného měst, v poslední naději pokradmo úklady zkoušejícího, a na místo a ne na zbraň spolehajícího; než které prý místo již statečnosti římské nedobytné jest? Připomínána fregelská tvrz i sorská a kdekoliv po nepříznivém místě vzhůru postoupeno bylo. Tím jsou vojíni rozníceni a nedbajíce žádných obtíží krácejí proti šiku nepřátelskému nahoře stojícímu. Tam bylo trochu nesnáze, když vojsko vzhůru na výšinu vystupovalo, když se však první prapory vzhůru na rovinu dostaly i šik spozoroval, že již na stejném místě postanul, obrátil se ihned postrach proti úkladníkům a ti do týchž skryší, kterými se nedávno před tím ukryli, spěchali útekem rozptýleni a bez zbraně jsouce. Než místa obtížná proti nepříteli vyhledaná překážela tehdy jim samým podskokem vlastním. I tak byl toliko nemnohým útek volný, pobito ku dvaceti tisícům lidí i vítězní Římané se rozběhli ku zabrání stád, od nepřítele jim naskytnutých.

32. Mezi tím co se toto v Samnitsku dalo, byli již všickni etrurští národové kromě Arretanův k válce přistoupili, s dobýváním Sutria, kteréž město s Římany spojené jako klíčem Etrurie bylo, velikou válku za-

počavše. Tam přišel druhý konsul Aemilius s vojskem vybavit spojencův z obležení. Když Římané přicházeli, přivezli jim s laskavostí Sutriáné potravní zásoby do ležení před městem rozbitého. Etruskové ztrávili první den vojenskou poradou, mají-li válku urychlití aneb prodloužití. Druhého dne, když se vůdcům rychlejší záměry před bezpečnými zaslíbily, vztyčeno jest po východu slunce znamení bitvy i vytáhli ozbrojenci na bojiště. Jak to konsulovi zvěstováno bylo, velí hned rozkaz dáti, aby vojíni hned snídali a pokrmem síly si dodavše zbraně se chopili. Uposlechnuto jest na slovo. Když je konsul ozbrojené i připravené uviděl, poručil vojsku za náspy vytrhnouti a postavil šik nehrubě daleko od nepřítelů. Po nějaký čas stáli napnutě s obou stran a očekávali, aby od protivné strany započal válečný pokřik a bitva. I naklonilo se dříve slunce polednem, než s té aneb s oné strany střela vypuštěna byla. Na to, aby se neodtáhlo bez všeho podniknutí, povstane válečný pokřik od Etruskův i zavznějí polnice a vojsko se hne, aniž jest liknavěji podstoupěna bitva od Římanův. Stane se sražení s rozhořčenou myslí. Nepřátelé počtem, Římané statečností mají převahu. Nerozhodná bitva zahladí mnohé s obou stran a nejstatečnější, aniž se naklonil boj dříve, než druhý šik římský se svěží silou do první řady na místo zemdlených nastoupil, ale Etruskové, proto že první šik žádnou čerstvou zálohou podporován nebyl, padli všickni před polními znaky i kolem nich. Nikdy v žádné bitvě nebylo by bývalo méně utíkání a více prolévání krve, kdyby byla neuhájila noc Tuskův umřítí odhodlaných, tak že dříve vítězi než přemožení boji konec učinili. Po západu slunce dáno jest znamení k odstoupení, v noci obě strany se navrátily do ležení. I není na to roku toho nic pamětihodného vykonáno, proto že jednak z nepřátelského vojska celý první voj zahlazen byl v jedné

bitvě a jenom záloha zůstala, která sotva obraně ležení stačila, jednak u Římanův tolik poraněných bylo, že jich více po bitvě na rány skonalo, než na bojišti padlo.

Od r. 444.—445. od z. Ř.

33. Quintus Fabius, konsul následujícího roku, přejal válku u Sutria, Fabiovi za soudruha dán Gajus Marcus Rutilus. Ostatně i Fabius přivedl doplněk z Říma i Etruskům přišlo nové vojsko z domova povoláné.

Již přemnoho bylo let, co mezi úřednisky šlechtickými a tribuny lidu žádné nebyly boje, an povstane boj z té rodiny, jež jako osudem k hádání s tribuny a lidem ustanovena byla. Censor Appius Claudius po uplynutí osmnácti měsícův, kteráž doba času zákonem Aemiliovým*) censorskému úřadu vykázána byla, nedal se, ač jeho soudruh Gajus Plautius úřad složil, žádnou mocí pohnouti k tomu, aby úřadu svého zanechal. Tribun lidu Publius Sempronius jal se o to jednat, aby se censorský úřad v zákonném času ukončil, což nebylo více lidu příznivé než spravedlivé, aniž obecnému lidu milejší než všem poctivě smýšlejícím. Když on opět a opět zákon Aemiliův předčítal i jeho původce Mamerka Aemilia chvalou vynášel, poněvadž pětiletý dříve censorský úřad a délkou času nad míru mocný dobou šesti měsícův a roku obmezil, praví „Nuže tedy, Appie Claudie, řci, co bys byl učinil: kdybys býval censorem v ten čas, v který censory byl, Gajus Furius a Markus Geganius.“ Appius tvrdil, že se otázka tribunova hrubě nevztahuje k jeho věci, neboť byť i vázal zákon Aemiliův ony censory, za jejichž úřadování dán jest, proto že po jejich zvolení

*) Viz Liv. IV, 24.

národ zákon ten ustanovil, a proto že to, co posledně ustanoví, právem i platno jest, že přece ani on ani kdo z těch, kteří po stvrzení toho zákonu za censorsy zvoleni byli, tím zákonem vázáni býti nemohli.

34. Když Appius tím způsobem uštěpačně mluvil, aniž kdo s ním souhlasil, pravil onen: Quirité, to jest potomek onoho Appia, který za desítipána na rok zvolen byv sám sebe druhého roku zvolil, třetího pak nebyv zvolen ani od sebe ani od koho jiného svazky prutové a svrchovanou moc jako soukromý člověk podržel aniž dříve ustanul úřad bez přetržení držeti až se naň sřítla svrchovaná moc špatně zjednaná, špatně vykonaná, špatně podržená. Quirité, to jest tatáž rodina, jejímž násilím a příkořím dohnáni byvše jste zanechavše vlasti svatou horu osadili, tatáž, proti které jste si tribunskou pomoc zjednali, tatáž, proti které jste se ve dvě vojska rozdělení jsouce na Aventině položili, tatáž, která vždy zákonům o lichvě, tatáž, která zákonům o pozemcích odporovala. Ta přetrhla sňatek mezi otci a lidem, ta lidu zahradila dráhu k úřadům vyšším. Toto jméno jest vaší svobodě mnohem nebezpečnější než tarquinské. Tak konečně, Appie Claudie, ač již stý rok jest od diktatora Mamerka Aemilia, a tolik censorův bylo, mužův veleslavných i velestatečných, žádný z nich nečetl dvanácti desk? Žádný nevěděl, že to právem jest, co národ naposled ustanoví? Ano všickni to věděli, a proto spíše zákonu Aemiliova byli poslušni než onoho starého, dle kterého po prvé censorové ustanoveni byli, proto že tento zákon národ naposled ustanovil, a že, kde dva zákony si odporují, vždy nový zrušuje starý. Či to míníš, Appie, že národ zákonem Aemiliovým není vázán? aneb že národ vázán jest, ty jediný nad zákonem jsi? Vázal zákon Aemiliův ony násilné censorsy, Gaja Furia a Marka Gegania, kteří to, co tento úřad v obci popolitě zle učiniti může, ukázali tím, že z hněvu nad

obmezením své moci Mamerka Aemilia, nejčelnějšího muže svého věku ve válce i doma, poplatníkem učinili; vázal všechny po sobě censory v době stoleté; váže Gaja Plautia, tvého soudruha, jenž s týmž právem pod týmiž posvátnými znameními zvolen jest. Či snad tohoto nezvolil národ za censora, jako někoho, kterýž nejlepším právem zvolen byl? Tys jediný vyňat, při němž toto výhradné a obzvláštní právo platiti má? Koho bys ty za krále obětovatele zvolil, ten se uchopí jména královského a bude praviti, že jest zvolen, jak který v Římě král, s právem nejlepším? Kdo, myslíš, se spokojí šestiměsíčním diktatorstvím, kdo mezivládou pětidenní? Koho by mohl člověk za diktatora za příčinou zaražení hřebu aneb her směle zvoliti? Jak myslíte, že se tomuto pošetilými a nepečlivými zdají ti, kteří ve dvaceti dnech po vykonání velikých činův diktatorství složili, aneb z úřadu odstoupili vadně zvoleni byvše? Nač mám opakovati dávnověké události? Nedávno v tomto desítiletí složil Gajus Maenius diktatorství, aby jako soukromník proti obvinění vystoupil, když odbývajícimu vyšetřování přísněji než několika velmožům bezpečno bylo, odpůrci vytýkali, že týmž zločinem nakažen je, který sám vyšetřoval. Nechci já při tobě tohoto sebezapření, neodroď se od rodiny nejpánovitější a nejzpupnější, neodstup z úřadu ani o den ani o hodinu dříve, jenom nepřestupuj vymezeného času. Jest dost přidati buď den buď měsíc k censorskému úřadu? „Tři léta a šest měsícův déle,“ praví, „než zákonem Aemiliovým dovoleno jest, budu censorský úřad spravovati a sám spravovati.“ To se však již království podobá. Či snad dosadíš soudruha, kteréhož i na místo odumřelého dosaditi hříšno jest? Neboť nejsi s tím spokojen, že jsi jako svědomitý censor nejdávnější oběť*) a jedinou od boha toho, kte-

*) t. j. oběť Herculu u velikého oltáře konanou.

rému se koná, zavedenou od nejvznešenějších starost této boží služby k otrockému kněžství převedl, že rod*) starší počátkův tohoto města, posvátný pohostinstvím bohův pro tebe a tvůj censorský úřad do roka z kořen vyhlazen jest; na veškeru obec pospolitou chceš onen zločin uvaliti, ježž i tušiti duch se hrozí. Město jest vzato v tom pětiletí, v kterém po umření censora Gaja Julia jeho soudruh Lucius Papi-rius Cursor, aby z úřadu neodstoupil, za soudruha si dosadil Marka Cornelia Maluginensa. I oč skrovnější byla ctižádost jeho než tvá, Appie? Nezastával Lucius Papirius ani sám ani přes čas zákonem ustanovený censorského úřadu. A přec nenalezl nikoho, kdo by se jeho příkladem spravoval; všickni po něm censo-rové, když soudruh umřel, úřad složili. Tobě mezi neklade ani to, že čas censorství přešel, ani to, že soudruh z úřadu odstoupil, ani zákon, ani stud; sta-tečnost zakládáš na zpupnosti, na smělosti, na pohrdání bohy i lidmi. Já bych tomu chtěl, aby ti, Appie Claudie, pro velebnost tohoto úřadu a účtu jeho, kte-rýž jsi zastával, neřku násilím ublíženo nebylo, ale abys ani slovem trochu nelaskavým ode mne osloven nebyl, než i to, co jsem posud přednesl, přinutila mne mluvití tvá neustupnost a zpupnost, i dám tě, neupo-slechneš-li zákonu Aemiliova, do vězení odvesti, a po-něvadž tak od předkův zařizeno jest, aby při volbách censorův, nedojdou-li oba zákonného počtu hlasův, je-diný prohlášen nebyl a volby se odložily, nedopustím já, abys sám úřad censorský spravoval, poněvadž sám za censora zvolen býti nemůžeš. Když to a podobná slova pronesl, poručil censora zatknouti a do vězení odvesti. Šest tribunův schvalovalo počínání soudru-hovo, ale tři byli Appiovi je vzývajícímu nápomocní.

*) Potitii.

I spravoval sám s největší nenávistí všech stavův úřad censorský.

35. An se to v Římě dalo, Etruskové Sutrium již obléhali, a když konsul Fabius na úpatí hor táhl chtěje spojencům přispěti a se pokusiti o ohrady, pakli by kde mohl, utkalo ho sešikované vojsko nepřátel, a když jejich náramné množství na rovině daleko široko se rozprostírající zjevným bylo, uchýlil se konsul, aby místností nečetný svůj lid podporoval, s vojskem trochu stranou na svahy výšin — byla tam drsná místa, kamením poházená — a potom obrátil šik proti nepříteli. Etrusci, nejsouce pamětlivi ničeho kromě množství svého, na kteréž jedině spolehali, podstoupí bitvu tak kvapně a dychtivě, že odházevše střely, aby se tím rychleji sražení stalo, meče vytasili, proti nepříteli krácejíce, Římané naopak metali tu střely tu kamení, jimiž je místo samo hojně ozbrojovalo. Když tedy rány do štítů i přilbic také ty, již nebyli raněni, ve zmatek přiváděly, nebylo ani snadno vzhůru postoupiti aby se s bližšího místa potýkali, aniž měli střel, kterými by z dálky bojovali. Na stojící a vydané ranám, poněvadž jich již nic dosti nehájilo, a na některé také ustupující i na šik kolísavý a nepevný vrhnou se kopinníci a popředníci vytasenými meči válečný pokřik obnovivše. Toho útoku nesnesli Etruskové a obrátivše prapory spěchali útekem bez řádu do ležení. Když ale římsí jezdcí napříč po rovině předjevše proti utíkajícím se postavili, upustí od cesty do ležení a spěchají do hor. Odtud vojskem téměř bezbranným a ranami utrápeným proniknuto do lesa ciminského. Římané pobivše mnoho tisíc Etruskův a dostavše třicet osm polních znakův, dobyli také ležení nepřátelského s náramnou kořistí. Potom začala vojenská porada o stíhání nepřítelů.

36. Les ciminský byl tehdaž více bezcestný a hrozný než nedávno byly hvozdy germanské. Do onoho

dne ani kdo z obchodníkův*) v něj nevstročil. Do něho vstoupiti neosměloval se skoro nikdo leda vůdce sám, u všech ostatních ještě nebyla zanikla památka porážky kaudské. Tu jeden z těch, kteří přítomni byli — jedni praví, že to byl konsulův bratr, Marcus Fabius, jiní pak, že Kaeso, někteří, že Gajus Claudius, z též matky, co konsul pošlý — nabídnutí učinil, že půjde na výzvědy i v krátké době o všem jistou zprávu přinese. Vychován byv v Caere u přátel byl tam vy-
cvičen ve vědách etrurských i znal dobře jazyk etrur-
ský. Mám svědky, že vůbec tehdaž římstí hoši, jako
nyní v řeckých, tak v etrurských vědách se cvičovali.
Než pravdě se více podobá, že něco obzvláštního do
sebe měl ten, který se s tak smělým přetvařováním
mezi nepřátele vmísil. Přidán mu prý jediný otrok
za průvodce, který s ním zároveň vychován a proto
téhož jazyka nenepovědom byl. Na své cestě nevy-
zvěděli nic jiného než povrchně povahu té krajiny,
do které se vstoupiti mělo, a jména náčelníkův mezi
národy, aby nějakým v rozmluvách se jevícím zname-
ním vážnouce polapení býti nemohli. Šli v oděvu
pastýřském ozbrojeni jsouce rolnickou zbraní, srpy, a
každý dvěma galskými oštěpy. Než ani známost ja-
zyka ani způsob oděvu neb zbraně neuchránila jich
tak, jako že se víře nepodobalo, že by nějaký cizinec
do lesa ciminského vkročil. Pronikli prý až k Umbrům
v Camerině. Tam prý se Říman odvážil vyznati, kdo
jsou, a když do rady přiveden byl, vyjednával prý ve
jménu konsulovu o spolku i přátelství, a na to vlíd-
ným pohostinstvím přijat byv dostal prý rozkaz Říma-
nům zvěstovati, že zásoby potravní vojsku na třicet
dní při ruce budou, vkročí-li v ta místa, a že branný
lid camerských Umbrův k rozkazu ve zbraní hotov
bude. Když to konsulovi zvěstováno bylo, vyslána

*) Livius myslí římské obchodníky.

napřed zavazadla za první hlídky, za zavazadly poručeno legiím táhnouti, sám pak postanul s jízdou a jak se z jitra rozbřesko, jezdil kolem předních stráží nepřátelských, jež vně hvozdu rozpostaveny byly, a když nepřítele dosti dlouho zadržel, odebral se do ležení i vytáhnuv jinou branou dohonil vojsko před nocí. Druhého dne na úsvitě měl osazená temena hory ciminské. Odtud přehlednuv bohaté nivy etrurské vyslal vojsko. Když náramná kořist již odehnána byla, tu na kvap sebrané praporce z etrurských venkovanův, povolané náhle od náčelníkův té krajiny, utkaly Římany, v takovém nepořádku jsouce, že vyprostitelé kořisti sami málem kořistí se stali. Když tito poražení i rozprášeni byli, navrátili se vítězní Římané do ležení krajinu široko daleko poplenivše i zásobou všech věcí hojně se opatřivše. Tam právě přišlo pět poslův se dvěma tribuny lidu zvěstovat Fabiovi ve jménu rady, aby ciminským hvozdem netáhl. Než potěšivše se tomu, že přišli příliš pozdě, aby válku zameziti mohli, navrátili se do Říma vítězství zvěstujícíce.

37. Touto výpravou konsulovou učiněna jest válka spíše rozsáhlejší než aby ku konci přivedena byla, neboť krajina u paty hory ciminské se rozprostírající byla pocítila spustošení i pobouřila nevolí netoliko etrurské kmeny ale i pohraniční Umbry. Tedy přišlo takové vojsko jaké nikdy dříve k Sutriu a ležením jest netoliko z lesův ku předu hnuto ale i z dychtivosti po potýkání na rovinu přiveden šik. Tam upraven stál s počátku na svém místě zanechav nepřátelům prostory, aby se proti němu uspořádali. Potom, jak znamenali, že se nepřítel bitvě vyhýbá, postoupili k jeho náspům. Jak tam zpozorovali, že také přední stráž do ohrad vzaty byly, povstal náhle kolem vůdcův pokřik, aby jim tam na ten den potravu z ležení přinésti dali, že ve zbrani zůstanou a buď v noci buď jistě na úsvitě na ležení nepřátelské udeří. O nic klid-

nější vojsko římské bylo udržováno velením vůdcovým. Byla asi desátá hodina dne, an poručí konsul vojínům pokrmu požití. Káže, aby ve zbrani byli, v kteroukoliv hodinu ve dne neb v noci znamení dá. K vojínům promluví nemnohými slovy, vynáší války samnitské, Etrusky zlehčuje, že prý se ani nepřítel s nepřítelem ani množství s množstvím porovnatí nemůže, mimo to že nějakou tajnou zbraň v svůj čas poznají, ale mezitím že třeba jest mlčeti. Těmito oklikami se tvářil, jako by nepřátelé zrazováni byli, aby se mysl vojínův zotavila množstvím postrašená, a protože se bez opevnění položili, podobalo se více pravdě, co se předstíralo. Pokrmem se posilnivše dali se na odpočinek a asi za čtvrté hlídky bez hluku zbuzeni byvše chopili se zbraně. Záškodníkům jsou širočiny rozděleny, aby strhali kolí i příkopy vyplnili. V opevnění se sestaví šik a vybrané praporce se postaví u vchodu bran. Na to jest znamení dáno maličko přede dnem, což jest za letních nocí čas nejhlubšího spánku, a po strhání kolí vyrazí sešikované vojsko a udeří na nepřátelé tu a tam rozložené. Jedny bez pohnutí, druhé v polospaní na jejich ložích, z největší pak části pospíchající chvatem ku zbrani překvapila smrt. Nemnohým dán jest čas, aby se ozbrojili, ty však, když žádného jistého znamení ani vůdce nenásledovali, porazili i stáhli poražené. Spěchali pak na rozličné strany, k ležení, k lesům. Lesy poskytl bezpečnější útočiště, neb ležení na rovině rozbité jest téhož dne vzato. Zlato i stříbro jest dle rozkazu ku konsulovi přineseno, ostatní kořist dána vojínům. Pobito neb jato toho dne ku šedesáti tisícům nepřátel. Někteří vypravují, že tato tak slavná bitva za ciminským lesem svedena jest a obec u velikém strachu byla, aby vojsko zaskočeno a v tak nebezpečném hvozdě Tusky i Umbry se všech stran povstavšími zahlazeno nebylo. Než kdekoliv bojováno bylo, římská

strana byla vítěznou. Tedy poslové z Perugia a Cortony a Arretia, která města v tu dobu skoro hlavami Etrurie byly, žádali Římány za mír a smlouvu a obdrželi příměří na třicet let.

38. Co se to v Etrurii dalo, dobyl druhý konsul Gajus Marcius Rutilus Allif na Samnitech útokem. Mnohé jiné pevnůstky i městysy jsou buď nepřátelsky zahlazeny buď přišly bez škody v poddanství. Téhož času jest také římské loďstvo od Publia Cornelia, jehož rada nad přímořím ustanovila, do Campanie přivedeno a když u Pompejí přistálo, vytáhli odtud spojenci pomořští plenit krajiny nucerské i spustošivše kvapně nejbližší místa, odkud by bezpečně k lodím se navrátiti mohli, postoupili za vnadící kořisti, jak se obyčejně stává, příliš daleko a popudili nepřítel. Když po dědinách harcovali, neutkal jich nikdo, ač na hlavu poražení býti mohli, ale když se pochodem neobezřelým navraceli, dohonili je vesničané nedaleko lodí, vyzuli je z kořisti a část z nich také pobili, a ta část, která z porážky zbyla, jest polekaná na lodi zahrnána. Jaký postrach tažení Quinta Fabia za cimbický les bylo v Římě způsobilo, tak radostná zpráva o něm se donesla do Samnitska k nepřítelům; římské vojsko prý zaskočeno i obleženo jest, i připomínali si obraz porážky, Rozsochy caudské, tou samou prý opovážlivostí národ dalších vždy krajin dychtivý přiveden jest do hvozdův bezcestných a zahrazen ne více zbraněmi nepřátelskými než nepříznivou polohou míst. Již se mísila radost s jakousi závistí, že osud slávu z římské války od Samnitův k Etruskům obrátil. Tedy se sběhnou se zbraní i mužstvem sdrtit konsula Gaja Marcia, chtějíce bez prodlení odtud do Etrurie skrz Marsy a Sabiny táhnouti, nedal-li by Marcius k bitvě příležitosti. Je utkal konsul. Svedena jest bitva s obou stran krvavá a s nejistým koncem, a ačkoliv ztráta nerozhodná byla, obrátila se přece pověst o nešťast-

ném boji proti Římanům pro ztrátu několika rytířův i plukovníkův a jednoho pobočníka a což nejvíce významné bylo, pro poranění konsula samého. Proto také, jako obyčejně, zveličena pověst a otce přepadl náramný postrach i uznáváno za vhodné, aby diktator jmenován byl, aniž bylo komu pochybno, že jmenován býti má Cursor Papirius, na nějž se tehdy veškerá naděje války skládala; než nedoufali ani dostatečně, že by za všeobecné nebezpečnosti do Samnitska poselství s jistotou přineseno býti mohlo ani že konsul Marcius na živě jest. Druhý konsul Fabius žil v soukromém nepřátelství s Papiriem, avšak aby tento hněv blahu obecnému v cestě nebyl, uzavřela rada, aby poslové z počtu bývalých konsulův k němu vypraveni byli, kteří by ho také svou a nejenom obecní důstojností pohnuli, aby památku záští vlasti v oběť dal. Poslové odešli k Fabiovi a když mu usnesení rady odevzdali i k tomu řeč rozkazům přiměřenou přidali, odešel konsul mlčky, maje oči na zemi sklopené, od poslův nejistých, co učiní; v noci na to za ticha, jak obyčej jest, jmenoval Lucia Papiria diktátorem. Když mu poslové za slavné překonání hněvu svého díky vzdávali, zachoval vytrvalé mlčení a propustil posly bez odpovědi a zmínky o svém skutku, tak že na jevě bylo, že znamenitý bol náramnou tlumen jest ducha silou. Papirius jmenoval velitelem jízdy Gaja Junia Bubulka, když však návrh o svrchované moci ku kurii činil, den k tomu za příčinou zlého znamení odložen, protože faucká kurie napřed hlasovala, znamenitá dvěma porážkami, vzetím města a caudským mírem, protože v obou letech při téže kurii počátek hlasování byl. Macer Licinius*) činí také třetí porážkou, jež u Cremery utrpěna jest, tuto kurii zlověstnou.

*) Viz Liv. IV. 7.

39. Diktator pozoroval druhého dne opět posvátná znamení a provedl návrh, i vytáhnuv s legiemi při postrachu pro pochod vojska lesem ciminským nedávno sebranými přišel ku Longule i přijav od konsula Marcia staré vojíny vyvedl na bojiště své zástupy. Také se nezdálo, že by se nepřátelé bitvě vyhýbali. Připravené na to i ve zbrani stojící překvapila noc aniž se s které strany bitva začala. Po nějaký čas měli pokojně své stálé ležení na blízku kladouce jednak důvěru ve svou moc jednak nepřitelem nepohrdajíce. Mezitím bylo již s umberským vojskem bojováno, avšak nepřátelé více jsou rozprášeni než poraženi, protože v bitvě srdnatě započaté nevytrvali, Etruskové pak u vadimonského jezera posvátným zákonem vojsko sebravše, když muž muže si zvolil, svedli bitvu s takovou i mocí i srdnatostí, jako nikdy jindy před tím. I bylo s tak velikým zápalem hněvu bojováno, že se žádné strany střely vymetány nebyly. Bitva započala meči i začavši s největší prudkostí jest bojováním samým, jež po nějaký čas bez rozhodnutí bylo, roznícena, tak že se zdálo, že se nebojuje s Etrusky tolikráte přemoženými, nýbrž s nějakým novým národem. Se žádné strany se nestrhuje nižádný útěk, padne předpraporeční voj, a aby polní znaky svých obhájcův zbaveny nebyly, stane se z druhého šiku první. Z nejzazší potom zálohy voláno jest vojsko; i tak se přišlo na nejvyšší stupeň namáhání a nebezpečí, že rytíři římské koní svých zanechavše k prvním řadám pěchoty přes zbraně, přes mrtvoly pronikli. Tento šik, jenž jako nový mezi zemdlenými povstal, přivedl ve zmatek řady etrurské. Jejich útoku následoval potom ostatní voj, jakkoliv seslaben byl, a prorazil konečně šik nepřátelský. Tu teprv začala zarputilost klesati a některé roty se obracet i jak mile se týlem obrátily, dávali se také rozhodněji na útěk. Tento den po prvé zlomil moc etrurskou starým blahobytem oplývající. Na bojišti potřen

jest celý výbor vojska, ležení týmž útokem vzato i rozchvátáno.

40. Se stejným hned na to nebezpečím i slavným výsledkem byla válka se Samnity, kteří kromě ostatní válečné přípravy to učinili, že se jejich šik novými ozdobami zbraně stkvěl. Byla dvě vojska, štíty jednoho zlatem, druhého stříbrem vyloženy. Štít byl nahoře širší, kde prsa a ramena se kryjí, s hlavou rovnou, k dolní pak části trochu klínovitý za příčinou pohyblivosti. K ochraně prsou bylo brnění houbovité, levá holeň kryta plechovíci. Přilbice měly chochol, aby těla většími se zdála. Tuniky u vojákův zlatých byly pestrobarevné, u stříbrných z bělostkvoucího plátna. Těmto dáno pravé křídlo, onino se postavili na levém. Známa již byla Římanům příprava ozdobených zbraní i byli od vůdcův poučeni, že voják postavy divoké býti má, ne zlatem a stříbrem ozdoben, nýbrž mečem a statečností bezpečen, neboť ony věci že jsou spíše kořistí než zbraní, že se před bojem lesknou a ohyzdné jsou při prolévání krve a ranách, že statečnost ozdobou vojínovou jest, že ony všechny věci vítěze následují a bohatý nepřítel chudého vojína odměnou bývá. Těmito slovy povzbudiv Cursor vojíny vyvedl je na bojiště. Na pravém křídle se postaví sám, nad levým ustanoví velitele jízdy. Jak mile se sražení stalo, náramný byl s nepřítelem boj a ne liknavější mezi diktátorem a velitelem jízdy o to zápas, s které strany vítězství započne. Náhodou dříve odrazil Junius nepřítele, levým křídlem pravé, vojíny samnitským obyčejem se obětovavší i proto bělostkvoucím rouchem a stejnými leskem zbraněmi ozdobené. Junius volal, že je Orku obětuje, a učiniv útok přivedl jejich řady v zmatek a odrazil šik rozhodně. Jak to znamenal diktátor, praví: „Což od levého křídla má započítí vítězství a pravé křídlo diktátorovo má následovati bitvy cizí a nevzíti největší části vítězství!“ I rozníti

vojíny, aniž zůstávají za statečností pěších jezdci aneb horlivost pobočníkův za vůdci. Marcus Valerius na pravém, Publius Decius na levém křídle, oba bývalí konsulové, přijedou k jezcům na křídlech postaveným, i povzbudíce je, aby s nimi část slávy si vzali, udeří s boku na nepříteli. Když tento nový postrach s obou stran šik kolem uchvátil a legie římské válečný pokřik obnovivše proti polekanému nepříteli ku předu se hnuly, tu započal od Samnitův útěk. Již se plnilo pole hromadami těl a zbraní ozdobných. Z počátku utekli se polekaní Samnité do svého ležení, potom ani to není udrženo. Jest vzato i rozchvátáno než noc nastala a uvržen do něho oheň. Diktator slavil vítězství dle usnesení rady. Daleko největší ozdobu jeho triumfu dobyté zbraně poskytly i tolik velkoleposti při nich spatřeno, že pozlacené štíty pánům krámův peněžnických k ozdobování náměstí rozděleny jsou. Z toho prý vzal počátek obyčej, že aedilové náměstí okrášlují, když posvátné vozy jedou. *) A Římané ovšem použili ozdobných zbraní k počtě bohův, ale Campani ze zpupnosti a zášti proti Samnitům ozbrojili šermíře, které při hodech na podívanou mívali, touto ozdobou i nazvali je „Samnité“. Téhož roku svedl konsul Fabius s nedobitky etrurskými u Perusie, jež také příměří nevěrně zrušila, bitvu s vítězstvím ani nepochybným ani nesnadným. Postoupiv vítězně ku hradbám, byl by město samo vzal, kdyby byli poslové nepřišli je vzdávající. Když posádka do Perusie vložena byla a konsul vyslanství etrurská za přátelství žádající před sebou do Říma k radě poslal, vjel do města, slavě vítězství ještě skvělejší než diktator. Ba sláva z přemožení Samnitův jest z velké části obrácena na pobočníky Publia Decia a Marka Valeria,

*) Vozy, na kterých vozeny byly sochy bohův na závodisté při hrách.

kteréž národ při volbách nejbližší přístích za konsula jednoho, druhého za praetora zvolil.

Od r. 445—446. od z. Ř.

41. Fabius jest pro slavné podrobení Etrurie při úřadě ponechán a dán za soudruha Deciovi. Valerius po čtvrté za praetora zvolen. Konsulové se rozdělili o provincie. Etrurie připadla Deciovi, Samnitsko Fabiovi. Tento vytáhl proti Nucerii Alfaterně, jež tehdy za mír žádala, a odmítl ji, protože ho nechtěla, když se jí dával. Obležením přinutil ji ku vzdání se. Se Samnity potýkáno se polem. Nepřátelé nehrubě velkým namáháním přemoženi, aniž by byla podána památka tohoto boje, kdyby nebyli válčili v té bitvě po prvé s Římany Marsové. Odpadnutí Marsův následovali Paeligni a měli tentýž osud. Také druhému konsulu Deciovi u válce šťastně se vedlo. Tarquiniany donutil strach vojsku obilí dávat i za příměří na čtyřicet let žádati. Mocí vzal několik pevnůstek volsinských a zbořil z nich některé, aby útočištěm nepřátelům nebyly, i převáděje válku sem a tam tak je zastrašil, že celé etrurské plémě konsula za smlouvu žádalo. Té sice neobdrželi ale příměří dáno na rok. Mzda vojsku římskému od nepřítele na ten rok placena a dvě tuniky pro každého vojína vynuceny. To byl plat za příměří. Pokojný již stav u Etruskův přerušilo náhlé odpadnutí Umbrův, plemene prostého škod válečných, leda že přechod vojska jeho krajina byla pocítila. Oni povolavše celé své branné mužstvo a velkou část Etruskův k odboji popudivše takové byli postavili vojsko, že o sobě slavně a o Římanech s pohrdáním mluvíce hlásali, že za sebou v Etrurii Decia zanechají a odtud k dobývání Říma potáhnou. Jak jejich úmysl konsulu Deciovi zvěstován byl, spěchal rychlými pochody z Etrurie k městu a v krajině

pupinské*) se položil, pověstí o nepříteli bedliv jsa. Také v Římě nepohrdáno umberskou válkou, a po-
hrůžky samy postrašily poučené pohromou gallskou,
v jak nejistém městě obyvají. Tedy jsou vypraveni po-
slové ku konsulu Fabiovi, aby, jest-li jaká odtucha od
války samnitské, do Umbrie spěšně vojsko přivedl.
Konsul na slovo poslechl i přitáhl rychlými pochody
k Mevanii,**) kde tehdy zástupy umberské byly. Náhlý
příchod konsula, o němž toho domnění byli, že daleko
od Umbrie v Samnitsku jinou válkou zaměstnán jest,
tak postrašil Umbry, že jedni za to měli, aby se ustou-
pilo k městům hrazeným, někteří pak, aby od války
upuštěno bylo. Jedna krajina — nazývají ji sami
materskou — zadržela nejen ostatní při zbrani ale
i na místě k boji je přivedla. Udeřili na Fabia, když
ležení kolím opevňoval. Když je konsul spatřil, ani
se po různu proti ohradám ženou, odvolal vojíny od
práce, a jak poloha místa i čas dovolovaly, tak je
sestavil, i pozbudiv je pravdivým vynášením zjednané
slávy jak v Etrurii tak v Samnitsku, velí jim nepatrný
přívěšek k etrurské válce doraziti a trest za boha-
práznu řeč vyhledávati, kterouž vyhrožovali, že říms-
ské město ztékati budou. To jest s takovým zápalem
vojínův uslyšeno, že válečný pokřik samoděk povstálý
mluvícího vůdce vytrhl. Než dán rozkaz, než polnice
a rohy zazněly ženou se během nezdrženým na ne-
přítele, aniž běží jako proti mužům aneb proti ozbro-
jencům; podivno sluchu, nejprve začali polní znaky
praporečnickům vytrhovati, potom praporečnický samy
ku konsulovi vlékali i ozbrojené vojíny ze šiku do
šiku přenášeli, a kdekoliv jest boj, více se bojuje štíty
než meči, puklami i ranami do páží poráženi jsou
nepřátelé. Více lidí jest jato než pobito a jediný

*) t. j. v jižní Etrurii.

**) Nedaleko římského pomezí.

hlas, aby zbraň složili velící celým se nese šikem. Tedy jest v boji samém učiněno vzdání od původcův války. Druhého dne a následujících vzdávají se také ostatní **umberští kmenové**. Oericulané zaručením v přátelství přijati.

Od r. 446—447. od z. Ř.

42. Fabius zvítěziv ve válce již soudruh vésti měl přivedl vojsko zpět do své provincie. Jakož mu tedy předešlého roku národ konsulský úřad ponechal, tak i rada pro tak šťastné vedení války mu velitelskou moc na následující rok, v kterém Appius Claudius, Lucius Volumnius konsuly byli, prodloužila, ač se Appius proti tomu velice zpěchoval. V některých letopisech nalézám, že Appius co censor o konsulský úřad se ucházel, ale jeho zvolení že od tribuna lidu Lucia Furia přerušováno bylo, pokud by censorship nesložil. Když za konsula zvolen byl a nová válka s nepřáteli Sallentinskými jeho soudruhovi přiřčena byla, zůstal v Římě, aby moc svou městskými pletichami rozmnožil, poněvadž válečná sláva při jiných byla. Volumnius nebyl se svou provincií nikoliv nespokojen. Svedl mnohé šťastné půtky, několik měst nepřátelských vzal mocí. Kořist štědře rozděloval a dobročinnost, jež sama sebou milá jest, podporoval vlídností; i učinil tímto chováním vojsko dychtivým i nebezpečí i namáhání. Quintus Fabius se potýkal polem u města Allif s vojskem samnitským. Bitva byla rozhodná, nepřátelé jsou poraženi a do ležení zahrnání, aniž by bývalo udrženo ležení, kdyby nebylo bývalo dne na mále, avšak před nocí jest obklíčeno a v noci střeženo, aby nikdo ujíti nemohl. Druhého dne sotva že ještě dostatečné světlo bylo, začalo vzdávání se, i sjednáno, aby Samnité propuštění byli, každý v jednom rouchu. Tito všickni pod jho poslání. O spojencích Samnitův

nebylo nic vymíněno; asi sedm tisíc prodáno jich do otroctví. Kdo se hernickým občanem býti pravil, byl zvláště ve vazbě chován. Je všechny poslal Fabius do Říma k radě, a když proti nim vyšetřování zavedeno bylo, zda-li po odvodu aneb dobrovolně se Samnity bojovali, jsou po latinských obcích rozvedeni, aby je ostržihaly, a novým konsulům Publiu Corneliu Arvinovi, Quintu Marciu Tremulovi — neb tito již zvoleni byli — přikázáno, aby tuto záležitost z nova k radě přednesli. To Hernikové těžce nesli a když Anagniané na závodisti, jež mořským nazývají, sjezd všech národův odbývali, opovědělo mimo Aletriany i Ferentinské a Verulany celé hernické plémě válku římskému národu.

Od r. 447—448. od z. Ř.

43. Také v Samnitsku, protože odtud Fabius od-
táhl, povstala nová hnutí. Calatia a Sora i posádky,
které v nich Římané měli, vybojovány a s těly jatečův
šeredně nakládáno. Tedy jest tam poslán Publius
Cornelius s vojskem. Marciovi jsou noví nepřátelé
určeni, neb již byla prohlášena válka proti Anagnianům
i ostatním Hernikům. S počátku nepřátelé všechna
příhodná místa mezi leženími konsulův tak zaujali, že
lehkooděný posel proniknouti nemohl a oba konsulové
po několik dní v nejistotě všech věcí i v úzkosti o stav
druhého trvali i do Říma se ten postrach rozšířil, tak
že celá mladší třída pod přísahu vzata jest a pro
náhlé případy dvě plná vojska se sebrala. Zatím
nevyrovnala se hernická válka nikoliv tehdejšímu po-
strachu a starobylé slávě tohoto národu. Ničeho nikde
řeči hodného se neodváživše jsou ze tří ležení v ne-
mnohých dnech vyzuti a obdrželi smlouvou příměří na
třicet dní, tak aby k radě posly vypravili, za mzdu
vojenskou půlletní i obilí a jednu tuniku pro každého

vojína. Od rady jsou odkázáni k Marciovi, jemuž usnesením rady odevzdána plná moc nad Herniky, a on přijal hernický národ v poddanství. Také v Samnitsku měl druhý konsul mocí převahu, ale místy byl příliš v nesnazi. Byliť nepřátelé všechny cesty zaváleli a zcestné hvozdy obsadili, aby nikudy potrava dovážena býti nemohla, aniž je mohl konsul, ač co den své zástupy na bojiště přiváděl, k bitvě vylákat. I bylo dosti zjevno, že ani Samnité boje okamžitého ani Římané odkládání války nesnesou. Příchod Marcia, jenž Herniky podrobiv soudruhovi na pomoc spěchal, nedal nepříteli bojem prodlévati, neboť poněvadž myslili, že ani jednomu vojsku v boji nestačí, a přesvědčení byli, že, připustí-li do konce spojení dvou konsulských vojsk, jim žádná naděje nezbývá, udeřili na Marcia, když s vojskem neuspořádaným přicházel. Kvapně jsou zavazadla v jedno snesena a jak tomu čas dovoloval, postaven šik. Nejprvé vnikl pokřik do stálého ležení, na to když viděn z daleka prach zdvihl se povyk v ležení druhého konsula. Ten velel na místě vojínům zbraně se chopiti i vyvedl vojsko chvatem na bojiště a udeřil v bok šiku nepřátelského a jiným bojem zaměstnaného, volaje, že by to byla největší hanba, kdyby tomu dopustili, aby druhé vojsko v obou vítězstvích účastenství mělo, a oni slávy ze své války si nebrali. Prorazil, kudy útok učinil, i táhl středem šiku do ležení nepřátelského a vzal je obhájcův prázdné a zapálil. Jak Marciovo vojsko je spatřilo, ano hoří, a nepřátelé zpět pohledli, tu se začal všude útěk Samnitův. Než zavládla všady seč, a na žádnou stranu není bezpečné útočiště. Již bylo třicet tisíc nepřátel pobito a konsulové dali znamení k odstoupení i sbírali v jedno své zástupy, vzájemně si štěstí přejíce, an náhle z dálky spatřené nepřátelské zástupy, jež k doplnění sebrány byly, seč obnovily. Proti nim krácejí vítězi bez rozkazu konsulův, bez znamení, vola-

jíce, že Samnité za vyučenou draze zaplatiti musí. Konsulové povolují zápalu legií, dobře vědouce, že nepřátelské vojsko z nováčkův mezi starými vojínův útekem poděšenými nestačí ani k tomu, aby se boje jen pokusili aniž je zklamalo jejich mínění. Všechny samnitské zástupy, staré i mladé, zaujmou na útěku nejbližší vrchy. Tam také postoupí římské vojsko a přemožení nemají žádného dosti bezpečného místa. Jsou také s výšin sehnáni, které osadili, i již všickni jedním hlasem za mír žádali. Uloženo jim, aby dali obilí na tři měsíce a vojenskou mzdu na rok a každému vojínův po tunice a potom poslání k radě jednatele míru. Cornelius zůstal v Samnitsku, Marcius se navrátil do města, nad Herniky vítězství slavě, i ustanovena mu socha jezdecká na náměstí, jež jest postavena před chrámem Castorovým. Třem národům hernickým, Aletrianům, Verulanům, Ferentinským, protože tomu raději chtěli než občanství římské navraceny jejich zákony, i vespolečné právo sňatku, jež po nějaký čas jediní z Hernikův měli, jim povoleno. Anagnianům i těm, kteří válku proti Římanům zdvihli, dáno občanské právo bez práva hlasování, sjezdy i právo sňatku odňaty a úředníkům mimo obstarávání služeb božích vše zapovězeno.

Téhož roku pronajato vystavění chrámu bohyně Spáasy od censora Gaja Junia Bubulka, který on jako konsul ve válce samnitské přislíbil. Od téhož a jeho soudruha Marka Valeria Maxima vystavěny silnice na venkově na obecní útraty. Také s Carthaginci téhož roku obnovena po třetí smlouva a posílám, za tou příčinou přišlým, dary vlídně poslány.

Od r. 448.—449. od z. Ř.

44. Téhož roku diktátorem byl Publius Cornelius Scipio s velitelem jízdy Publiem Deciem Murem.

Od nich jsou volby konsulské odbyty, pro něž zvoleni byli, proto že žádný z konsulův ve válce nepřítomen býti nemohl. Za konsuly zvoleni Lucius Postumius, Titus Minucius. Tyto konsuly uvádí Piso po Quintu Fabiovi a Publiu Deciovi, dvě léta vypustiv, v kterých, jak jsme vypravovali, konsuly učiněni jsou Claudius s Volumniem a Cornelius s Marciem. Zdali ho při pořádání letopisův paměť opustila aneb zúmyslně dvojí konsuly přešel, za nepravé je považuje, jest nejisto.

Téhož roku učiněny od Samnitův vpády do roviny stellské v krajině campanské. Tedy jsou oba konsulové do Samnitska vysláni. Když se v rozličné strany, k Tifernu Postumius k Bovianu Minucius, obrátili, svedena dříve bitva u Tiferna vedením Postumiovým. Jedni vypravují, že Samnité rozhodně přemožení jsou a dvacet tisíc lidí jato jest, jiní, že se po rovném boji rozešli a Postumius se tvářel, jako by se bál, nočním pochodem tajně své vojsko na hory odvedl a nepřátelé ho stíhající dva tisíce krokův od něho na místech pevných též se položili. Když ale konsul své ležení jednak ohradami upevnil jednak vši přípravou potřebných věcí opatřil, aby se zdálo, že se do stálého ležení bezpečného i zásobeného — jakým v skutku bylo — odebral, zanechal tam silné posádky a vyvedl za třetí hlídky, po nejbližší cestě vojsko k boji hotové k soudruhovi, který též proti jiným ležení měl. Tam se k radě Postumia Minucius s nepřáteli polem setká, a když bitva bez rozhodnutí do velké části dne postoupila, tu z nenadání udeří Postumius svěžími legiemi na zemdlený již šik nepřátelský. Poněvadž tedy umdlení a rány také útěku na překážku byly, jsou nepřátelé na hlavu poraženi a jedenadvacet praporův vzato. Odtud se táhlo k ležení Postumiovu. Tam dvě vítězná vojska porazí i rozpráší nepřítele již pověstí zaraženého. V moc jejich upadlo

dvacet šest praporův a vojvoda samnitský Statius Gallius i mnoho jiného lidu a obojí ležení jest vzato. Také město Bovianum, jež druhého dne obléhati začali, brzo jest vzato a konsulové vykonavše skutky veleslavné triumfem do města vtáhli. Někteří vypravují, že konsul Minucius těžce raněn a do ležení mrtev přinesen jest a že na jeho místo za konsula dosazen jest Marcus Fulvius a že od tohoto, když k vojsku Minuciovu poslán byl, Bovianum vzato jest. Toho roku jest Sory, Arpina, Cesennie na Samnitech zpět dobytó. Herculova velká socha na Capitoliu postavena i posvěcena.

Od r. 449.—450. od z. Ř. = od r. 303.—302. př. Kr.

45. Za konsulův Publia Sulpicia Saverrióna, Publia Sempronia Sopha vypravili Samnité posly do Říma jednat o mír, vyhledávající buď ukončení buď odložení války. Když si ponížene počínali, dána jim odpověď, že, kdyby Samnité často k válce se ehystajíce za mír nebyli žádali, řečí s té a oné strany přednesenou mír by sjednán býti mohl, ale nyní, poněvadž potud lichá slova byla, že jest na skuteích trvati; že konsul Publius Sempronius brzo v Samnitsku bude s vojskem, ten že se sklamati nemůže, kloň-li se myslí k míru aneb k válce, a že vše vyskoumá a radě přednese, a až ze Samnitska odcházeti bude konsul, ať s ním poslové přijdou. Když toho roku římské vojsko Samnitskem pokojným protáhlo a zásoby potravín mu ochotně poskytovány byly, navrácena jest Samnitům stará smlouva.

Proti Aequům na to, starým nepřátelům, ostatně po mnohá léta pod rouškou nespolehlivého míru žijícím obrácena jest římská zbraň, proto že, pokud Hernikové moc neporušenou měli, zároveň s nimi pomocná vojska Samnitům posílávali, a po podrobení

Hernikův málem veškeré plémě bez zatajování úmyslu obecního k nepřátelům přestoupilo, a že, když fetialové po uzavření v Římě smlouvy se Samnity za odčinění žádat přišli, pravili, že to jest zkoušení, aby si strachu války nahnati dadouce Římany se učiniti nechali, čehož jak velice si přáti jest, Hernikové prý je poučili, když mohouce voliti, raději svých zákonův než římského občanství si přáli; ale kterým voliti možno nebude, co by raději chtěli, těm prý bude za trest vnucené občanské právo. Poněvadž to vůbec ve sjezdech hlásáno bylo, kázal římský národ, aby válka Aequům učiněna byla. I vytáhli oba konsulové do nové války a položili se čtyry tisíce krokův od ležení nepřátelského. Ale vojsko Aequův, poněvadž přemnohá léta sami o sobě bez války ztrávili, zemské se podobalo hotovosti a jsouc bez jistých vůdcův a jistého velení bylo v rozpacích. Jeden má za to, aby na bojiště vytáhli, jiní, aby ležení hájili. Nejvíce jich znepokojuje nastávající spustošení dědin a rozboření po sobě měst se skrovnými posádkami zůstavených. Když tedy mezi mnohými návrhy jeden, který zanecháváje péče o všeobecnost každého k vlastním záležitostem obrátil, uslyšen byl, aby totiž za první hlídky rozličnými stranami odešli do měst a tam vše odnesli i hradbami hájili, přijali všickni tento návrh s velikou pochvalou. Když se nepřátelé po dědinách rozptýlili, vytrhli Římané na úsvitě a postavili se na bojiště a jak nikdo proti nim netáhl, spěchali kvapným krokem proti ležení nepřátelskému, ale když tam ani stráží před branami ani nikoho na náspech ani hluku v ležení obyčejného nespozorovali, postanuli neobvyklým v ležení tichem zaražení jsouce. Na to přestoupili náspy a když našli, že vše opuštěno jest, jali se nepříteli po stopách stíhati, ale stopy na všechny strany rovněž vedouce jakož při těch, kteří se sem a tam rozprchali, mýlili z počátku, na to když vyzvě-

dači záměry nepřátelské vypátrány byly, dobyto jest převáděním války k jednotlivým městům třiceti a jednoho města v padesáti dnech, všech mocí. Z nich jest větší část zbořena a zapálena a plémě æquovské málem úplně zahlazeno.*) Nad Aequy slaven triumf; i byla jejich pohroma výstrahou, tak že Marrucinští, Marsové, Paeligni, Frentani do Říma jednatele vypravili žádat za mír i přátelství. Těmto národům na jejich prosby smlouva povolena.

46. Téhož roku byl Gnaeus Flavius, Gnaev syn, písař, pošlý z otce svobodníka, ze stavu nízkého, ostatně muž chytrý a výmluvný, ædilem vyšším (kurulským). V některých letopisech nalezám, že když ædilům sloužil i pozoroval, že okresy za ædila jej volí, ale jmeno jeho přijímáno není, proto že se písařstvím zanáší, desku písařskou složil a přísahal, že se písařstvím zanášeti nebude; než dokazuje o něm Macer Licinius, že se o mnoho dříve písařstvím zanášeti přestal, za příčinou tribunatu, který dříve zastával, i třípanských úřadů, jedním nad ponůčkami, druhým nad uvedením osady. Ostatně, což není hrubě pochybno, zápasil vzdornou myslí se šlechticů, kteří jeho nízkým rodem pohrdali. Uveřejnil občanský zákoník, uložený v tajných skříních nejvyšších kněží, a soudní kalendář vystavil kolem náměstí na bílé desce, aby věděli, kdy se po zákonu soudně jednati může,*) posvětil chrám Svornosti na prostoře Vulcanově za veliké nevole šlechticův, i jest souhlasením národu přinucen nejvyšší kněz Cornelius Barbatu modlitbu mu předříkávati, ač tvrdil, že dle obyčeje otcův nikdo leč konsul aneb vojvoda chrámu posvětit nemůže. Tedy

*) Úsudek trochu nepravdivý, hledí-li se k událostem v nejbližších časech sběhlým. Viz Liv. X. 1.

*) Čímž vybavil lid z odvislosti na velmožích, u kterých on poučení o právu do toho času za všelijakou cenu, zvláště za hlasy hledati musil.

jest dle usnesení otcův k národu návrh učiněn, aby chrámu neb oltáře nikdo nezasvětil bez poručení rady aneb větší části tribunův lidu. *) Nepřednesl bych věci nehrubě památné samé sebou, kdyby nebyla důkazem svobodné mysli lidu proti hrdosti šlechticův. Když Flavius k chorobnému soudruhu za příčinou návštěvy přišel a dorozuměním šlechtických jinochův, kteří tam seděli, poklona vstáním mu učiněna nebyla, poručil tam svou slonovou stolicí přinést a hleděl s místa důstojenství svého na své nepřítelnyce závistí tesklivé. Ostatně učinila Flavia aedilem strana lidí nemajetných, kteráž nabyla moci censorským úřadem Appia Claudia, který radu poskrvnil, vybrav první do ní syny svobodníkův, a když tohoto vybrání rady nikdo neuznával, a on v radě nedosáhl té moci městské, kteréž si vyhledával, rozdělil nízký lid do všech okresův a porušil tím sněmy lidu a národu. I učinilo zvolení Flavia takovou nevoli, že přemnozí šlechtici zlaté prsteny a rytířské ozdoby odložili. **) Od toho času se rozstoupila obec na dvě strany, jiný směr měl neporušený národ, ***) příznivec a ctitel poctivě smýšlejících, jiný směr strana náměstní, †) až se Quintus Fabius a Publius Decius censory stali a Fabius zároveň za příčinou svornosti, zároveň aby volby v rukou nejnižší třídy nebyly, celý dav náměstní vymísiv do čtyř okresův jej uvrhnul i městskými je nazval. I jest, jak se vypravuje, tato věc s takovou vděčností přijata, že si přijmí „Maximus“ (Veliký) tímto upra-

*) Toto právo tribunův lidu vysloveno tehdy poprvé a sice proto, aby tribuni v prospěch strany konservativní získání byli.

**) Na znamení obecního smutku.

***) t. j. lidé zámožní, se stavem právě trvajícím v celku spokojení.

†) t. j. římská chátka, z velké části ze svobodníků záležející.

vením stavův zjednal, kterého si tolika vítězstvími nezjednal. Od téhož jest zavedeno, jak se praví, aby rytíři patnáctého července slavným průvodem městem táhli. *)

Poznamenání.

Když Samnité svými oběťmi r. 432. Ř. míru nedosáhli, napjali opět všechny své síly a pokračovali ve válce, jež co rok větší rozsáhlosti nabývala, tak že konečně málem všickni italští národové a Etruskové proti Římanům povstali. Konečné vítězství zůstalo při Římanech zvláště přičiněním Lucia Papiria Cursora a Quinta Fabia Rulliana.

K hl. 5. Konsulové tvrdíce, že bez vůle národu vyslovené na sněmu po usnesení rady nemůže smlouva uzavřena býti, která by národ vázala, měli jenom z části pravdu, neb tak bylo tehdy po obyčeji jednáno, ačkoliv to výslovně ještě ustanoveno nebylo jako později. Ale Samnité považovali to, co se stalo, za smlouvu řádnou a hleděli se pojistiti zástavníky, že zachována bude.

K hl. 8. Události míru caudského a rokování o něm v Římě podává Livius se zjevnou nejistotou úsudku, nemajež nijak pevně svého úsudku pronésti ani v ten smysl, že národ římský smlouvou caudskou vázán nebyl, ani že ji zachovávatí měl, když jednou učiněna byla. Zvláště významná jsou jeho poslední slova: „A oni (vydaní důstojníci) ovšem odešli bez škody od Caudia do ležení římského, dosti učinivše záruce snad také obecní, jistě ale své.“ Pravda ale jest, že národ římský smlouvu caudskou jakkoliv uzavřenou zrušil.

K hl. 9. Samnité nepřijali vydaných římských důstojníkův, dávajíce tím na jevo, že neuzavřeli míru s nimi, nýbrž s římským národem, zdali ale římských zástavníkův z bázně ušetřili, aby jich Římané krutě nepomstili, aneb z velikomyslnosti, to jest neznámo.

*) Aby se totiž u vši slávě své co přední občané lidu ukázali.

K hl. 14. Tarentané byli hned od počátku spojenci Samnitův, ale pomáhali jim více slovy než skutky, poněvadž jednak římskou stranou v Lucanii zaměstnání byli, jednak za důležitější věc považovali podporování sicilských Řekův proti Agathokleovi, samovládcí syrakusskému.

K hl. 16. Praetor praenestský, o němž řeč jest, byl velitelem pěšího aneb jízdného oddělení spojencův a takoví velitelé sluli obyčejně *praefecti* a měli důstojenství římských plukovníkův (*tribuni militum*). Jiní praetorové byli Lucius Annius a Lucius Numisius, kteří se připomínají v knize VIII. 3.

K hl. 17. Celý tento vstavek o Alexandrovi povstal nejspíše tím, že Řekové Římany, své pány škádlívali, tvrdíce, že příčinou jejich světovlády jest ona zimnice, kterou Alexander Veliký dne 11. června r. 431. od z. Ř. v Babyloně skonal. Tímto vstavkem tedy odpovídá Livius Řekům.

K hl. 19. Čtení „*adjuncta omni ora Graecorum etc.*“ jest pokažené. Nebylyť Thurii při moři dolemím, nýbrž při moři hořením a v onen čas v žádném s Římany spojení jako jiná města oné krajiny, tedy jich nemohl Livius mezi spojenci římského národu uváděti, pročež napsal místo „*a Thuriis*“ snad „*a Bruttis*“, což by se dosti pravdě podobalo, protože Lucani, k nimž v širším smyslu patřili Bruttáné, aspoň z části tehdáž spojenci římského národu byli. Ještě podezřelejší jest tam slovo „*Samnites*“, v překladu vypuštěné, protože chvíli před tím Samnité uvedeni byli mezi nepřáteli římského národu vedle Gallův a jiných národův.

K hl. 20. Teate, kterému prý za konsulův Gaja Julia Babulka a Quinta Aemilia Barbuly dána byla smlouva, jest totéž město, které se Luciu Plantiovi, konsulu předěšlého roku poddalo, a kteréž tehdáž Livius Teanum nazval, neboť obojím jménem bylo totéž město nazýváno. Omyl Livioův povstal bezpochyby rozličnými prameny, z nichž jedny je nazývaly Teanum, jiné Teate.

K hl. 23. Že Římané do Sory osadu uvedli, o tom se Livius nikde nezmínil. Povraždění tam Římané byli spíše dočasnou posádkou.

K hl. 26. Lidmi novými (*homines novi*) nazývala hrdost římské šlechty ty muže, kteří první ze své rodiny k vysokým důstojenstvím se povznesli.

K hl. 28. Nola odpadla okolo r. Ř. 438. od Římanův, což tehdáž Livius vypravovati opominul. Po svém vydobytí obdržela příznivou smlouvu s římským národem.

K hl. 29. Appius Claudius řečený Caecus, protože

v svém stáří oslepl, byl velmi smělý a podnikavý novotář. On první naučil Římany obce svobodné neukládati přebytku z obecních důchodův do pokladnice, nýbrž jím vykonávati stavby velkolepé a obecnstvu prospěšné, jako druhdy činili králové. Za svého censorství, kteréž přes nevoli všeobecnou déle zákonného času podržel, vystavěl silnici, kterouž se docílilo spojení mezi Římem a Campanií a jež po něm Appiovou slula, vystavěl první vodovod, věc pro Řím převeliké důležitosti. Do rady, kterouž tehdy, jak se zdá, po prvé censorové sestavovali, vybral syny svobodníkův, aby tak její důstojnost ztenčil a svou v ní moc pojistil. Svobodníky rozdělil on první do všech okresův, čímž veliké moci nabyli. Od něho pochází také obyčej postavovati slavným mužům pomníky na veřejných místech.

K hl. 34. V zákoně o volení krále stála kromě jiných tato slova: „*ut qui optimo jure*“ (jako ten, kdo se vším právem), jež znamenala, že všechna práva, která měl předchůdce, na jeho nástupce přecházejí. Tato slova přešla také do zákonu o volení úředníkův.

K hl. 36. Umbrové zaujímalí ve své pradobě větší část hoření a střední Italie, asi ty krajiny, v kterýchž bydleli za rozkvětu své moci Etruskové, již od severu přisedše Umbry do té krajiny zapudili, která u Římanův Umbria slula, a v kteréž po příchodu Gallův ještě více od těchto sevření jsou. Pravdě se velice podobá, že umberského kmene byli také Tuskové, kteří od lesa ciminského až k Římu bydleli, jejichž pak jméno od Latinův přeneseno jest na Rasenny, jak se Etruskové ve své řeči nazývali. Důležitější města v Umbrii byla Otriculum (n. Otricoli), Nequinum, potomní římská osada Narnia (n. Narni), Interamna (n. Terni), Tuder (n. Tudi), Spolegium, římská osada (n. Spoleto), Fulginii (n. Foligno), Camerinum (n. Camerino), Nuceria Camellaria (n. Nocera), Iguvium (n. Gubbio), Sentinum (n. Sentino), Urbinum (n. Urbino), v krajině pak senonské, která po zničení Senonův r. Ř. 471. k Umbrii počítána byla, byly římské osady Sena Gallica (n. Sinigaglia), Pisaurum (n. Pesaro), Ariminum (n. Rimini).

K hl. 37. Bitva zde popsaná, kterou dle Liviových slov někteří dějepisci za ciminský les kladli, zdá se býti toliko opakováním bitvy předešlé (Liv. IX. 35.), ježto bitva u jezera vadimonského (Liv. IX. 39.) pravdivou jest jednak tím, že se Fabius do tak nebezpečného a neznámého místa, jako byl les ciminský, při svěží ještě památce na prosmyk caudský pro pouhý nájezd nevydal, jednak tím, že bitva u jezera vadimonského velmi oslavována byla a že by bý-

valo nemožno Etruskům, již velmi odevšad sevřeným, u jezera vadimonského tak silné vojsko postaviti, kdyby byli nedávno před tím ku šedesáti tisícům mužův u Sutria ztratili.

K hl. 39. Odvod dle zákona posvátného odbýván byl tak, že vojvoda nejprvé sám nejjudatnější vojíny vybral, kteří opět nejstatečnější vojíny volili a tak to šlo dále, až vojsko pohromadě bylo. Kdo vyzvání neuposlechl, propadl svou hlavou (*sacer*).

K hl. 42. Válka se Sallentinskými povstala proto, že se s Kleonymem, královičem spartanským, jehož Tarentané povolali k pomoci proti Lucanům, spojili a těmto veliké škody činiti pomáhali.

K hl. 43. S přemoženými Herniky naložili Římané jako s Latiny. Zrušivše samostatnost jejich obcí dali jim římské občanství s právem caeritským, jež nebylo příliš lákavé.

K hl. 46. K snadnějšímu porozumění volbě Gnaea Flavia, která takové pohoršení zbudila, že šlechtici zlaté prsteny odkládali jako za obecného smutku, budíž něco podotknuto o rozdílu v občanských právech mezi Římany samými. Prvními občany byli otcové starších rodův a mladších (*patres majorum et minorum gentium*). Tito všickni byli urození a dle tehdejších poměrův jistě také usedlí (*assidui*). Celá tato třída byla v užívání všech občanských práv, vyloučena jsouc toliko od úřadův lidu (*magistratus plebej*). Jim za rovné byli považováni po vymožení stejných práv občané z lidu, urození a usedlí, kteří v některé z pěti popisných tříd byli. Tato třída občanův byla vyloučena od sněmův otcovstva (*comitia curiata*) a některých kněžských úřadův. Občané pak těchto obou tříd byli považováni za občany veskrz oprávněné (*cives optimo jure*). Po nich přišli občané z lidu urození, ale nemající dostatečného jmění, aby v popis vzati byli — proletarii, kteréž slovo nepošlo zajisté odtud, že obci pospolitě dosti prospívali, děti jí vychovávalice, — Liv. II. 9. — nýbrž spíše odtud, že mimo třídy stojíce o sobě na sněmích ustanovovati nemohli a na ustanovování jiných o sobě přestávati musili a tedy k obci pospolitě k takovém poměru byli, v jakém děti (*proles*) ku svým rodičům (*quasi progenies civitatis*. Cic. de rep. II. 22.). Tito občané nejsouce do tříd přijímáni neměli také v první době práva hlasování na sněmech, čehož se jim teprv později ač ve skrovné míře dostalo, ale byli osvobozeni od berné válečné a od služeb vojenských, ku kterým teprv v pozdějších dobách bráni byli. Ještě horší postavení v občanském životě měli na svobodu propuštění otroci, svobodníci (*libertini*),

chudí i bohatí. Tito byli na svém bývalém pánu (*dominus*) co ochránci (*patronus*) v soukromém právu závislí, do tříd nebývali přijímáni a k vojenské službě bývali jako předešlá třída teprv později a to v největší nouzi a tu pak obyčejně na loďstvo připouštění, kde méně čestná služba byla. Teprv jejich děti, které se za svobody otcovy narodily, byly za urozené považovány a do tříd přijímány, měly-li patřičné jmění. Stav těchto obou tříd se zlepšil se stavem lidu, neb když lid obdržel své tribuny a s nimi své sněmy (*comitia tributa*) a tehdejší území římské za příčinou pohodlnějšího sněmování na jedenadvacet okresův, z nichž byly čtyry městské a sedmnácte venkovských (*tribus urbanae, tribus rusticae*) rozděleno bylo, bývaly tyto obě třídy přijímány do okresův městských a hlasovaly v nich, brzy také, snad za konsulův Valeria a Horatia r. Ř. 306. připuštěny jsou na sněm národu, kdež hlasovaly v setnině počítaných dle hlav (*capite censi*) a tudíž jediný hlas měly, ač velmi četné byly. (*Capite censi* byli tehdaž ti občané, kteří při popisu nemohouce vzati býti do tříd pro jmění nedostatečné počítáni byli dle hlav, odtud po dlouhý čas *proletarii* = *capite censi* aneb *accensi*.) Když lid rovných s otci práv dosáhl, měli také občané dle hlav počítání podílu v této výhodě aspoň po právu, ale svobodníci byli od sňatku s urozenými občany vylučováni a do rady a k důstojenstvím (*jus honorum*) nebyli jakož i jejich synové až do posledních dob obce pospolitě připouštěni. Tento stav občanův dle hlav počítaných a svobodníkův změnil Appius Claudius, censor r. Ř. 442., který je do všech okresův rozdělil a také dle jmění do patřičných tříd zapsal a tak i na sněmu lidu i na sněmu národu velkou stranu si vytvořil, kterouž náměstníci čili pouliční (*factio forensis*) nazvali. Tato strana provedla volbu Gnaea Flavia ku svrchovanému pohoršení všech urozených a usedlých, k jejichž preveliké radosti následující censorové Quintus Fabius Rullianus a Publius Decius Mus a zvláště Fabius třídy a okresy podle starého pořádku zřídili, při čemž to ovšem dlouho nezůstalo, neb mnozí z následujících censorův se drželi zase příkladu Appia Claudia, ježto jiní Fabiem Rullianem se spravovali. Kromě tříd, o nichž právě jednáno jest, byli ještě mezi římskými občany *ararii* (poplatníci) a *cives sine suffragio* čili *jure Cæritium*, o nichž jednáno jest v poznámkách ku kn. IV. 24., VII. 20.

Kniha desátá.

Výtah.

Uvedeny osady Sora a Alba a Carseoli. Marsové jsou přijati v poddanství (1—3.). Sbor ptakopravcův jest rozmnožen, tak že jich bylo devět, kdežto jich dříve bývalo po čtyrech (6—9.). Zákon o odvolání se k národu tehdáž po třetí proveden od konsula Marka Valeria. Dva okresy přidány, anienský a terentský (9.). Válka Samnitům opovězena a proti nim často s prospěchem bojováno (12—23.). Když se s Etrusky, Umbry, Samnity, Gally vedením Publia Decia a Quinta Fabia bojovalo a římské vojsko u velikém nebezpečí bylo, následoval Publius Decius příkladu otcova a obětoval se za vojsko a smrtí svou zjednal v této bitvě vítězství římskému národu (24—30.). Papirius Cursor porazil vojsko samnitské, které, aby s tím vytrvalejší statečností bojovalo, přísahou se zavázavši na bojiště vytáhlo (38—46.). Popis odbýván, popisní oběť vykonána, napočteno občanův dvakráte sto dva a šedesáte tisíc tři sta dvacet dvě hlavy (47.).

Od r. 450.—451. od z. Ř. = od r. 302—301. př. Kr.

1. Za konsulův Lucia Genucia, Servia Cornelia byl v celku pokoj od zahraničních válek. Do Sory a Alby osady uvedeny. Do Alby*) v Aequech sebráno šest tisíc osadníkův. Sora patřila krajině volsské, ale měli ji v držení Samnité. Tam poslali čtyry tisíce lidí. Tehož roku dáno občanství Arpiňanům a Trebulanům.**)

*) Alba Fuentia patřila vlastně Marsům a měla jednak sousední národy na pokoji udržeti, jednak Samnitům pochod do Etrurie zameziti.

**) Ale bez práva hlasování.

Trusinští pokutováni třetinou obecní dědiny, protože zvěděno, že Hernikové od nich pobuřováni byli, i jsou náčelníci tohoto spiknutí vzati od konsulův ve vyšetřování dle usnesení rady a bičováni a sekyrou odpraveni. Avšak aby naprosto bez války roku netrávili, učiněna jest malá výprava v Umbrii, protože se zvěstovalo, že se z jakési jeskyně vpády ozbrojencův do dědin dějí. Do této jeskyně proniknuto s prapory a z tmavého toho místa mnozí jsou zraněni nejvíce házením kamenů, až druhé ústí této sluje — neboť byla průchodná — nalezeno a k oběma otvorům dříví naloženo a zapáleno jest. Tak uvnitř dýmem a parou zahlazeno asi dva tisíce ozbrojených, do samého ohně naposledy se hrnoucích, když se snažili vyraziti.

Od r. 451—452. od z. Ř.

Za konsulův Marka Livia Dentra, Marka Aemilia obnovena válka s Aequy. S těží to nesouce, že osada v jejich území jako tvrz založena jest, jali se s největším úsilím jí dobývati a jsou od osadníkův samých zahnáni. Ostatně vzbudili v Římě takový strach, že za příčinou této válečné bouře diktátorem jmenován Gajus Junius Bubulcus, neboť sotva se věřiti mohlo, že by po takovém seslabení moci své Aequové sami sebou k válce povstali. On vytáhnuv s velitelem jízdy Markem Titiniem podrobil prvním sražením Aequy a když se osmého dne u vítězoslávě do města navrátil, posvětil co diktátor chrám Spáasy, ježž co konsul zaslíbil, a jehož vystavění co censor pronajal.

2. Téhož roku přistalo loďstvo řecké pod vůdcem Kleonymem, Lacedaemoňanem, k italským pobřežím a vzalo město Thurii*) v Sallentinsku. Proti tomuto

*) Spíše Urii aneb Rudie, neboť Thurii nestály v Sallentinsku.

nepříteli vypraven konsul Aemilius a zahnav ho jednou bitvou vehnal ho na loďstvo. Thurii navraceny starým obyvatelům a krajině sallentinské zjednan mír. Nalezám v některých letopisech, že diktator Junius Bubulcus do Sallentinska vypraven jest a Kleonymus dříve z Italie se odebral než se s Římany potýkati měl. Na to oplul mys brundisský a u prostřed zátoky adrijské zmítán byl větry, a poněvadž ho s levé strany pobřeží italská bez přístavův, s pravé Illyrové a Liburnové a Histrové, národové suroví a z větší části mořským loupežnictvím zlopověstní lekali, přišel zcela k pobřeží venetskému. Tam vypravil na zemi několik lodí, aby místnost vyzpytovaly, a když uslyšel, že se skrovné pobřeží rozprostírá, a překročili se, že v týlu bažiny jsou, zatopované přívalem mořským, že se v největší blízkosti pole na rovinách spatřují, dále pahrbky viděny jsou, nehrubě daleko odtud ústí řeky přehluboké jest, kam, jak uviděli, lodí na bezpečné stanovisko se zatačejí — byla to řeka Meduacus*) — poručil tam loďstvu vjeti a vzhůru proti řece plouti. Nejtěžších lodí nesneslo mělké koryto řeky; do lehčejších přestoupil lid branný a přišel do lidnaté krajiny, do tří pomořských okresův Patavianův, kteří v této krajině bydleli. Tam vystoupili a zanechavše skrovné posádky u lodí dobývají městysův, zapalují domy, odhánějí kořisti z lidí a stád, a kořisti jsouce navnaděni, táhnou vždy dále od lodí. Jak to do Patavia zvěstováno bylo, — byliť zajisté, majíce Gally za sousedy, vždy ve zbrani — rozdělí branné mužstvo ve dvě části. Jedna byla vedena do krajiny, odkud se širošířé pustošení zvěstovalo, druhá pak, aby žádného z lupičův neutkala, jinou cestou ku stanovišti lodí — bylo pak vzdáleno čtrnácte tisíc krokův od města. Povraždívše stráží učinili útok, a přinutili

*) Meduacus minor (n. Bacchiglione).

postrašené plavce, aby lodí na druhý břeh řeky přepravili. Také na zemi byla šťastná půtka s rozptýlenými kořistníky, a když Řekové k stanovišti lodí zpět utíkali, vstoupili jim Veneti v cestu. Tak jsou nepřátelé uprostřed obklíčení i pobiti. Část z nich jest jata a oznámila, že tři tisíce krokův odtud loďstvo a král Kleonymus jest. Na to jsou jatci dáni do nejbližších městysův, aby byli ostrhání, a část vstoupí s branným lidem do říčních lodí s plochým dnem k překonání mělkých bažin vhodně upravených, část do vydobytých loděk a připluvše k loďstvu udeřili se všech stran na lodí nepohybné a více neznámých míst než nepřítelé se obávající, a když s větším zápalem na širé moře utíkající než se bránící až k ústí řeky pronásledovali, vzali a zapálili několik lodí nepřátelských, jež pospíchající na mělčiny zaneseny byly, a vrátili se co vítězi zpět. Kleonymus maje sotva páton část lodí bez škody a nepřistanuv šťastně v žádné krajině moře adrijského odplul. Z těch, kteří nosy lodní a odění lakonská v starém chrámě Junony zavěšená v Pataviu viděli, ještě mnozí na živě jsou. Památka bitvy s loďmi se koná co rok v ten den, v který bojováno bylo, slavným potýkáním lodí na řece uprostřed města.

3. Téhož roku v Římě s Vestinskými za přátelství žádajícími učiněna smlouva. Na to mnohonásobný povstal strach. Zvěstovalo se, že Etrurie připravuje odboj, při čemž hnutí povstalo různicemi Arretanův, kde Cilnie, *) rod přemocný, ze závisti pro jeho jmění brannou rukou vyháněti počali, zároveň že Marsové mocí hájí svého území, do kterého osada Carseoli, **) čtyři tisíce hlav čítající, uvedena byla, tedy za přiči-

*) Z kterýchž posel Cilnius Mægenas, známý podporovatel věd a umění.

**) Carseoly byly vlastně v krajině æquiculské.

non těchto bouří jmenován jest diktátorem Marcus Valerius Maximus, který za velitele jízdy si vybral Marka Aemilia Paula. Tomu spíše věřím, než že Quintus Fabius v takovém věku a po takových důstojenstvích Valeriovi podřízen jest. Ostatně nechtěl bych upříti, že z příjmí „Maximus“ omyl povstal. Diktátor vytáhnuv s vojskem porazil jednou bitvou Marsy. Jak na to do měst brazených zahrnutí byli, vzal v nemnohých dnech Milonii, Plestinu, Fresilii *) a potrestav Marsy odnětím části dědiny obnovil s nimi smlouvu. Potom jest obrácena válka proti Etruskům a když diktátor za příčinou opětování posvátných znamení do Říma se odebral, vytáhl velitel jízdy picovat a jest úklady obklopen a po ztrátě několika praporův a šeredné porážce a útěku vojska zahrnut do ležení. Tento postrach nehodí se k Fabiovi netoliko proto, že jakým-li uměním zajisté nejvíce slávou válečnou svému příjmí za dost činil, ale i tím, že pamětliv jsa tvrdosti Papiriovy **) nikdy by k tomu přiveden býti nemohl, aby bez rozkazu diktátorova v bitvu se pustil.

4. Zvěstování této porážky do Říma způsobilo postrach k věci samé nepřiměřený, neboť jako by vojsko zahlazeno bylo, tak nařízeno zastavení soudů, stráž v branách, ponůcky v čtvrtích města postaveny, zbroj a zbraň snesena na hradby. Když celá mladší třída přísahou zavázána byla, vyslán jest diktátor k vojsku a nalezl, že nad očekávání vše v pokojnějším stavu a pořádku jest péčí velitele jízdy, že ležením na bezpečnější místa hnuto bylo, že praporce, které své polní znaky ztratily, před náspy bez stanův postaveny, vojsko boje dychtívo jest, aby tím časněji hanba zahlazena byla. Tedy bez prodlení odtud hnul ku předu

*) Milonia byla mezi Carseoly a Albou, Plestina na pomezí picenském, Fresilia polohy již neznámé.

**) Viz Liv. VIII. 30. a t. d.

do území ruselského. Tam také následovali nepřátelé a ačkoliv po šťastném boji také v otevřeném poli velkou nadějí do své moci měli, přece se pokusí o nepřítelů také úklady, které se jim byly tak dobře podařily. Nedaleko ležení římského byla na polo zbořená stavení vesnice mezi pustošením dědin spálené. Tam ukryjí lid ozbrojený a vyženou stáda před očima římské posádky, které velel pobočník Gnæus Fulvius. Když se k tomu lákadlu nikdo nehýbal z římské stráže, vyšel jeden z pastýřů pod samé ohrady a volal na ostatní, kteří váhavě od zřícenin stáda popoháněli, proč otálejí, ježto středem římského ležení bezpečně hnáti mohou. Když to někteří Cæritané pobočníkovi vykládali a ve všech rotách vojínův náramná nevole byla a přece bez rozkazu hnouti se neodvažovali, poručil lidem řeči etrurské znalým dáti pozor, zdali řeč pastýřův selské aneb neselské bližší jest. Když zvěstovali, že hlahol řeči a postava těl a bělost ušlechtilější jest než u pastýřův, pravil: „Jděte tedy, řekněte, ať odhalí úklady marně ukryté, že Římané vědí vše a již nemohou lsti více býti polapeni než zbraní přemoženi.“ Jak to uslyšeno a k těm, již se v záloze položili, doneseno bylo, povstali náhle ze skrýší a hnuli polními znaky na rovinu k pohledu se všech stran otevřenou. Zdálo se pobočníkovi, že to příliš veliké vojsko jest, aby mu od jeho posádky odoláno býti mohlo. Tedy pošle spěšné k diktatorovi povolati pomoci. Mezi tím zdržuje sám útoky nepřátelské.

5. Když tato zpráva přinesena byla, poručil diktator, aby znaky hnuli a branný lid následoval. Než vše bylo málem rozkazu rychlejší, uchvátili na místě prapory i zbraně a sotva se zdržeti dávali kvapného běhu. Ponoukal je jak hněv z porážky nedávné tak dorážející k nim živější hluk boje se vzmáhajícího. Tlačí tedy jedni druhé, i pozbuzují praporečnický, aby rychleji šli. Čím více je diktator vidí pospíchatí, tím

snazejší zadržuje pochod a velí pomalu postupovati. Na proti tomu Etruskové hned na počátku bitvy vyvolání byvše dostavili se všemi zástupy. I zvěstují diktatorovi jedni přes druhé, že se všechny pluky etrurské do bitvy daly a jeho lid že již odolati nemůže, i také sám spatřuje s vyššího místa, v jakém nebezpečí posádka jest. Než dosti se důvěruje, že ještě teď pobočník boj vydržeti může a že on co mstitel nebezpečí nedaleko jest, chce tomu, aby nepřítelé co nejvíce se unavili, a on svěžími silami na zemdlené udeřil. Ačkoliv zvolna postupovali, měli zvláště jezdci přece již do započetí útoku skrovnou dobu. Napřed postupovaly prapory legijní, aby se nepřítel ničeho ukrytého aneb nenadálého nebál, ale mezi setninami pěšimi byly mezery nechány, kudy by dosti volnou prostorou koni vypuštění býti mohli. Zároveň učiní pěší šik válečný pokřik a jízda vyrazí a řítí se během volným na nepřítel i nažene strachu neuspořádaným proti bouři jízdné. Tedy jakož pomoc bez mála obklíčeným již skoro pozdě přicházela, tak veškerým dána odtucha. Svěží přejali bitvu, aniž ona byla dlouhá aneb nerozhodná. Nepřítelé jsou poraženi a spěchají zpět do ležení, a když na ně Římané již útokem hnali, ustupují jim a do nejzazší části ležení v hromadu se srážejí. Utíkajíce uváznou v těsných branách, velká jich část vstoupí na násep a ohradu, pak-li by se buď s vyššího místa brániti aneb někudy přejíti a vyvážnouti mohla. Náhodou byl na jakémsi místě násep špatně upěchován a tíží stojících na něm se svalil do příkopu a když se strhl křik, že bozi k útěku cestu otvírají, vyvázlo jich tudy více bezbranných než ozbrojených. Touto bitvou zlomena opět moc etrurská a pod výminkou, že zaplatí mzdu vojenskou na jeden rok a odvedou obilí na dva měsíce dovoleno od diktatora, aby stran míru do Říma posly vypravili. Mír odepřen, příměří na dvě léta dáno. Diktator se na-

vrátil do Říma u vítězoslávě. Mám svědky, že bez vši pamětihodné bitvy Etrurie od diktatora pokořena jest narovnáním toliko rozbrojův mezi Arretany a smířením Cilniův s jejich lidem. Po diktatuře učiněn Marcus Valerius konsulem. Někteří vypravují, že se neucházel, ba i nepřítomen byl a že mezikrálem volby odbývány byly. Jedině o tom není spor, že konsulat spravoval s Apulejem Pansou.

Od r. 452—453. od z. Ř.

6. Za konsulův Marka Valeria a Quinta Apuleja bylo venku dosti pokojno. Etrusky udržovalo neštěstí ve válce a příměří na pokoji, Samnité porážkami mnohých let skroceni nelitovali ještě smlouvy nové. V Římě také vyváděním lidu do osad obci odlehčeno a pokoj zjedнан jest. Avšak aby se všech stran pokoj nebyl, způsoben boj mezi nejčelnějšími občany, z šlechty i lidu, od tribunův lidu Quinta a Gnaea Ogulniův, kteří příležitosti k osočování otcův u lidu se všech stran vyhledávali, a jak všechny ostatní pokusy marnými byly, takový zákon se jali navrhovati, jímž by nerozšířili nejnižšího lidu, nýbrž náčelníky lidů samy, bývalé konsuly a triumfatory z lidu, jejichž důstojnosti nic nechybělo leč kněžské úřady, jež ještě obecnými nebyly. Ohlásili tedy návrh, aby, poněvadž čtyři ptakopravci, čtyři nejvyšší kněží toho času jsou i za vhodné se uznává, aby počet kněží rozmnožen byl, přibráni byli čtyři nejvyšší kněží, pět ptakopravcův vesměs z lidu. Jakým způsobem sbor ptakopravců na počet čtyř členů přiveden býti mohl, leč že snad dva umřeli, o tom zprávy nenalézám, ježto známo jest, že u ptakopravcův nerovný počet býti musí, tak aby tři staří kmenové, Ramenští Titienští Lucerští, každý svého ptakopravce měli, aneb kdyby jich více potřebí bylo, oni stejným mezi sebou počtem znásobnění byli, jakož znásobnění

jsou, když jich pět ku čtyřem přidáno bylo a ti počet devíti vyplnili, tak že po třech na každý kmen přišlo. Ale že z lidu příbrání býti měli, to otcové rovněž těžce nesli, jako když viděli, že se konsulský úřad obecným stává. Tvářili se, jakoby se to více k bohům než k nim vztahovalo, oni prý sami k tomu hleděti budou, aby jejich služby poskvrněny nebyly, jenom toho že si přejí, aby z toho žádná pohroma na obec pospolitou nepřišla. Avšak méně se již vynasnažovali, protože již uvykli porážkám v takovém druhu boje; také viděli odpůrce, kteří nebažili po tom, čeho druhdy sotva doufali, po velkých důstojenstvích, nýbrž již všeho, oč při nejisté naději zápaseno bylo, dosáhli, mnohonásobných úřadův konsulských a censorských a triumfů.

7. Přece však prý zápaseno při radění i zrazování tohoto návrhu nejvíce mezi Appiem Claudiem a Publiem Deciem Murem. Když oni skoro totéž o právu otcův a lidu přednesli, co v prospěch návrhu Liciniova a proti němu druhdy řečeno bylo, když se vymáhala plebejům důstojnost konsulská, objevil se prý Decius v podobě svého otce, v jaké jej mnozí, kteří byli v hromadě, viděli, an opásán byl po gabsku a na oštěpě stál, v kteréž způsobě se za národ a legie římské obětoval. *) Tehdy prý se konsul Publius Decius bohům nesmrtelným viděl býti čistým i zbožným, rovněž jako by se byl soudruh jeho Titus Manlius obětoval. Týž Publius Decius nemohl by prý řádně zvolen býti, aby boží služby římského národu vykonával? Jest prý to nebezpečí, že by bohové jeho prosby méně slyšeli než Appia Claudia? Či prý snad tento čistěji své soukromé boží služby vykonává a zbožněji bohy ctí než on? Komu prý se želí slibův, jež za obec pospolitou vykonalo tolik konsulův z lidu, tolik diktátorův, když

*) Viz. Liv. VIII. 9.

buď k vojsku šli aneb ve válce samé? Ať se jenom počítají vůdcové těch let, v nichž se začaly vedením a řízením mužův z lidu války vésti, ať se počítají triumfy; již ani za svou urozenost že se nestydí strana lidu. On že považuje za jisté, že, povstane-li jaká náhlá válka, rada i národ římský více naděje skládati nebudou na vůdce z otcův než z lidu. „Protože tomu tak jest,“ vece, „komu z bohův neb z lidí nehodným se může to viděti, aby ti muži, jež jste stolici slonovými, togou lemovanou, tunikou palmovou a togou vyšívanou, věncem vítězným a vavřínem počtili, jichž domy jste učinili nad jiné vynikajícími zavěšením odění nepřátelských, aby ti oznaky nejvyšších kněží a ptakopravcův k tomu připojili? aby ten, kdo rouchem Jupitera *) milostivého svrchovaného ozdoben jsa a na voze zlatém jeda skrz město na Capitolium vstoupí, spatřen byl s číší obětní a berlou, a žertvu konal maje hlavu zahalenu a znamení posvátné s hradu přinesl? Přidáte-li tomu, na jehož obraze v podpisě konsulský i censorský úřad a triumf s klidnou myslí se čísti bude, úřad ptakopravce a nejvyšších kněží, jak to snesou oči čtoncůch? Já aspoň — bozi mně toho nezazletež — doufám, že laskavostí římského národu již takovými jsme, že kněžským úřadům neméně svou důstojností cti propůjčíme než obdržíme, a že více pro bohy než pro sebe toho žádáme, abychom obecně ty ctili, jež soukromě ctíme.“

8. „Než nač jsem posud tak mluvil, jako by právo patriciův ke kněžským úřadům bylo posud nedotknuto a my nebyli již v držení jednoho velmi vznešeného kněžského úřadu? Vidíme z lidu zvolené desítipány nad svátostmi, vykladače prorocství Sibylli-

*) Togou vyšívanou a tunikou palmovou bývali triumfatoři odění, když se slavným průvodem do města brali. Roucha ta se brala z chrámu Jupiterova.

ných a osudův tohoto národu a rovněž co starosty Apollinových služeb i jiných obřadův. Nestala se ani tehdy žádná křivda otcům, když počet dvoupánů nad svátostmi pro muže z lidu rozmnožen byl, a nyní tribun, muž statečný a rázný, přidal pět míst ptakopraveckých a čtyři nejvyšších kněží, na kteráž by muži z lidu jmenováni byli, ne proto, aby vás, Appie, z vašeho místa vypudili, nýbrž aby vás podporovali muži z lidu také při opatrování služeb božích, jakož vás podporují v ostatních lidských záležitostech dle síly své. Nestyď se, Appie, toho, že za soudruha v kněžském úřadu máte máš muže, kterého jsi v censorsství, kterého jsi v konsulství za soudruha máte mohl, jehož co diktatora tak velitelem jízdy, jako co velitele jízdy diktátorem býti můžeš. Přibylého sem Sabina, praotce vaší urozenosti — dle libosti vaší buď Attia Clausa buď Appia Claudia — přijali oni otcové dávnověcí mezi sebe: tedy si nezošklivuj nás mezi kněze přijíti. Mnohá vyznamenání přinášíme s sebou, ano vesměs táž, která vás hrdými učinila. Lucius Sextius učiněn jest první z lidu konsulem, Gajus Licinius Stolo první velitelem jízdy, Gajus Marcus Rutilus první i diktátorem i censem, Quintus Publilius Philo prvním praetorem. Vždy totéž jest uslyšeno, že při vás posvátná znamení jsou, že vy jediní máte rod, že vy jediní pravou svrchovanou moc a zpytování posvátných znamení doma i v poli. Stejně šťastné bylo to posud i u lidu i u otcův i bude to dále, Quirité. Vždyť jste přece vypravovati slyšeli, že se patricii z počátku nestali lidé s nebes seslaní, nýbrž ti, kteříž otce jmenovati mohli, to jest nic více, než kteříž ze svobodného otce pošli? Já již konsulem mohu nazvati svého otce a dědem již ho bude nazývati můj syn. Nejedná se v skutku o nic jiného, Quirité, než abychom všeho dosáhli, co se nám odprá. Boj vyhledávají toliko patriciové aniž dbají,

jaký výsledek z boje mají. Já soudím, abyste tento návrh k blahu, požehnání i štěstí sobě a obci polspolitě, jak učiněn jest, přijali.

9. Lid shromážděný volal, aby okresy ihned povolávány byly, i bylo zjevno, že se návrh přijímá; než onen den přece zakročením zmařen. Druhého dne, když již tribuni zastrašení byli, schválen návrh převelikým souhlasem. Za nejvyšší kněží jsou zvoleni přímluvčí návrhu Publius Decius Mus, pak Publius Sempronius Sophus, Gajus Marcus Rutilus, Marcus Livius Denter, za ptakopravce též z lidu Gajus Genucius, Publius Aelius Paetus, Marcus Minucius Faesus, Gajus Marcus, Titus Publilius. Tak vznikl počet osmi nejvyšších kněží, devíti ptakopravcův.

Téhož roku učinil konsul Marcus Valerius návrh o odvolání k lidu bedlivěji. uspořádaný. Po třetí tehdaž učiněn po vypuzení králův a vždy od též rodiny. Příčina jeho častějšího obnovení nebyla jiná, než že moc nemnohých více platila než svoboda lidu. Avšak zákon Porciův jediný, jak se zdá, k ochraně těla občanův dán, protože přísný trest ustanovil, kdyby kdo římského občana sbil aneb zabil. Ale Valeriův zákon zapověděl bičovati a sekyrou odpraviti toho, kdo se odvolá, nepřipojil, kdyby kdo proti tomu jednal, ničeho více než „nešlechtně učiněno“. Taková byla tehdaž úcta k zákonu, že se toto za dosti pevný tuším úvazek zákonný pokládalo. Nyní i každý otrok pánu svému silněji vyhrožuje.

Od téhož konsula vedena něhrubě památná válka proti Aequům odboj činícím, již kromě zpupné mysli ničeho ze svého starého stavu neměli. Druhý konsul Apulejus oblehl Nequinum v Umbrii. Místo to bylo vysoké a se strany jedné, kde nyní Narnia stojí, strmé a nemohlo ani mocí ani ohradami vzato býti. Tedy přijali tuto nedokonanou záležitost noví konsulové Marcus Fulvius Paetus, Titus Manlius Torquatus.

Když na ten rok za konsula volily všechny setniny Quinta Fabia aniž se ucházel, sám k tomu radil, jak Marcus Licinius a Tubero vypravují, aby mu konsulat na válečnější rok odložen byl; toho roku že bude obci k většímu užitku spravováním úřadu městského. Tak prý ani nezatajuje, co by raději chtěl, avšak také se neucházeje učiněn jest aedilem vyšším s Luciem Papiriem Cursorem. Avšak nejistou činí tuto zprávu starší letopisec Piso, kterýž praví, že toho roku aedily vyššími byli Gnaeus Domitius Calvinus Gnaeův syn a Spurius Carvilius Maximus Quintův syn. Toto přijímám, tuším, bylo při aedilech příčinou omylu i následovala báje s omylem se shodující, v níž zprávy o aedilských a konsulských volbách smíšeny byly. Také popisní oběť toho roku vykonána od censorův Publia Sempronia Sopha a Publia Sempronia Saverrióna i přidány dva okresy, anienský a terentský. To vykonáno v Římě.

Od r. 453.—454. od z. Ř.

10. Když pak u města Nequina čas liknavým obležením se trávil, učinili si dva z obyvatelů města, jejichž domy k hradbám přiléhaly, služi a přišli tajnou cestou ku strážím římským; a odtud ku konsulům přivedeni byvše tvrdí, že ozbrojenou posádku mezi hradby a zdi vpustí. I vidělo se, že se ani tímto nabídnutím pohrdnouti ani mu neobezřele věřiti nemůže. S jedním z nich — neb druhý co rukojmě zadržen — poslání dva vyzvědači podkopem a když oni tu věc dostatečně vyšetřili, vkročilo tři sta oděncův vedením přeběhlíka v noci do města a obsadili bránu, která nejbližší byla. Jak ta vylomena byla, vtrhli konsul a vojsko římské bez boje do města. Tak přišlo Nequinum pod moc římského národu. Vyslána tam osada proti Umbrům a nazvána po řece Narnia. Vojsko s velkou kořistí do Říma zpět přivedeno.

Téhož roku také Etruskové proti příměří činili přípravy k válce; než mezi tím co se jinými záměry zanašeli, odvrátilo je na nějaký čas od úmyslu jejich náramné vojsko galské, které do jejich končin vtrhlo. Potom spoléhajíce na hojnost peněz, jimiž mnoho mohli, usilují z nepřátel Gallův spojence si učiniti, aby připojivše si toto vojsko, s Římany válku vedli. Proti spolku se Gallové nezpěčují, o mzdu se vyjednávají. Když smluvena i přijata a ostatní přípravy k válce hotovy byly a Etruskové s sebou jíti jim veleli, berou to v spor, že by byli mzdu smluvili za zdvižení války proti Římanům; že, cokoliv obdrželi, obdrželi proto, aby etrurského území nepustošili i branou mocí neznepokojovali obyvatelův; avšak že vojenské služby budou konati, naprosto-li tomu Etruskové chtějí, ale za žádnou jinou cenu, než aby jim část země postoupena byla a oni přec jednou na nějakém pevném místě se usadili. O tom jsou konány mnohé sjezdy etrurských obcí, aniž bylo lze co zjednati, nikoliv proto, že nechtěli umenšiti území, nýbrž že se každý hrozil přidružení k sobě sousedstvím lidí tak sverepého plemene. Tak jsou Gallové propuštěni a přinesli domů náramné množství peněz bez namáhání a nebezpečí nabytých. V Římě učinila postrach pověst o bouři galské s etrurskou válkou se spojivší. Proto méně váhavě smlouva s národem picenským učiněna.

11. Konsulu Titu Manliovi připadla losem Etrurie za provincii. Když on sotva do země nepřátel vkročiv mezi jezdci se cvičil, spadl v rychlém běhu koně otáčeje a vypustil málem na místě ducha. Třetí den po onom pádu konsul skončil. To přijali Etruskové za dobré znamení války a připomínajíce, že bozi za ně válka započali, nabyli zmužilosti. V Římě způsobila tato zpráva zármutek i pro žal nad mužem i pro nepříhodnost doby, tak že otce od jmenování konsula

jen to zdrželo, že volby k dosažení konsula odbývané dle přání velmožů vypadly. Marcus Valerius zvolen za konsula všemi hlasy a setninami, a jej právě rada diktátorem jmenovati chtěla. Na to mu rozkázala, aby na místě do Etrurie k legiím se odebral. Jeho příchod zarazil Etrusky tou měrou, že se nikdo neodvažoval za ohrady vyjít, a nesmělost jejich bázni obležených se podobala, aniž jich mohl nový konsul k bitvě vyhláskati pustošením dědin i zažeháním domův, ač všude nejen dvorce nýbrž také četně obydlené vsi požáry se kouřily.

Mezi tím co tato válka mimo nadání zdlouhavě se vedla, vznikla udáním Picenských, nových to spojenců, pověst o druhé válce, která mnohými na obou stranách porážkami ne bez příčiny strašlivou byla. Samnité prý zbraň a odboj na mysli mají, a oni prý od nich pobuřováni byli. Picenským vzdány díky a starost z velké části od Etruskův obrácena. Také dražota obilí obec sužovala i bylo by k nejhorší nouzi došlo, jakož zaznamenali ti, kteří soudí, že toho roku Fabius Maximus aedilem byl, kdyby tento muž nebyl tehdy jednal doma při rozdělování obilí a obstarávání i svážení zásob s takou pečlivostí, s jakou u věcech válečných v mnohých dobách jednával. Téhož roku — aniž se podává příčina — bylo mezikrálí. Mezikráli byli Appius Claudius, po něm Publius Sulpicius. Ten odbyl volby konsulské a zvolil za konsuly Lucia Cornelia Scipiona, Gnaea Fulvia.

Od r. 454.—455. od z. Ř.

Na začátku toho roku přišli jednatelé lucanští k novým konsulům si stěžovat, že Samnité, proto že jich výhodnými výminkami ku společenství v boji přilákati nemohli, brannou mocí v jejich zemi vkročivše pustoší i válkou k válce donucují; že národ lucanský

druhdy dost a dost pochybil, ale nyní že se na tom ustanovil, že za snesitelnější považuje vše snášeti i trpěti, než aby někdy v době příští Římany urazil; žádají prý otce, aby také Lucansko pod ochranu přijali, a moci i přiskoří samnitského je hájili; že oni, ač válkou se Samnity podniknutou již jejich věrnost k Římanům nutnou se stala, přece hotovi jsou rukojmě dáti.

12. Porada senatu byla krátká. Všickni do posledního mají za to, že se má smlouva s Lucany uzavřítí a na Samnitech za odčinění žádati. Lucanům dána jest laskavá odpověď i smlouva uzavřena. Vyslání fetialové, aby Samnitům kázali z krajiny spojencův odejítí a vojsko z území lucanského odvesti. Jim jsou od Samnitův vstříc vysláni lidé, aby zvěštovali, že, vkročí-li do některého shromáždění samnitského, sotva bez ublížení odejdou. Jak to v Římě uslyšeno bylo, uzavřeli i otcové válku i národ k ní svolil. Konsulové rozdělili mezi sebou provincie, Scipionovi připadla Etrurie, Fulviově Samnitsko, i vytáhli v rozličné strany každý ku své válce. Scipiona, který se nadál války zdlouhavé a tažení předešlého roku podobné utkali u Volater nepřátelé vojskem k bitvě hotovým. Bojováno bylo po větší část dne s velkým na obou stranách krveprolitím. Nastala noc, aniž rozhodnuto bylo, na které straně by bylo vítězství. Následující den ukázal vítěze i přemožené, neboť Etruskové opustili ležení za ticha nočního. Jak Římané na bojiště vytáhnuvše vidí, že přiznáním nepřitele vítězství jim přenecháno jest, přitáhli k ležení a zmocnili se ho prázdného s velmi velikou kořistí, neb bylo i stále i na kvap opuštěno. Na to jsou zástupy zpět přivedeny do krajiny falerské a zanechavše zavazadel se skrovnou posádkou ve Falerích, vytáhli vojskem břemen prostým plnit území nepřátelského. Vše se pustoší mečem i ohněm, kořisti se odevšad odhánějí, i jest netoliko půda pustou zůstavena nepříteli, ale

i do pevnůstek a městysův uvržen jest oheň, ale dobývání měst se zdrželi, v něž strach Etrusky byl zahnal. Konsul Gnaeus Fulvius svedl slavnou bitvu v Samnitsku u Boviana s vítězstvím nikoli pochybným. Na to udeřil na Bovianum a nedlouho potom na Aufidenu a vzal je útokem.

13. Téhož roku uvedena osada do Carseol*) v krajině aequiculské. Gnaeus Fulvius slavil vítězství nad Samnity. Když volby konsulské nastávaly, vznikla pověst, že Etruskové i Samnité veliká vojska sbírají, že veřejně ve všech sjezdech se doráží na náčelníky etrurské, protože Gallův pod jakoukoliv výminkou k válce nepřivedli, že lají úředníkům samnitským, protože s vojskem proti nepřátelům Lucanům připraveným se postavili proti Římanům, tak že nepřátelé svou i spojencův silou k válce povstávají a jim podstoupiti jest boj nikoliv stejný. Tento postrach obrátil, ač slavní muži o konsulství se ucházeli, všechny ku Quintu Fabiu Maximovi, který se z počátku neucházel, a také potom, jak viděl, že lid jemu nakloněn jest, se zpěchoval. Nač prý ho již sestárlého, když se tolik namáhal a za namáhání odměněn byl, znepokojují? že již při něm není bývalé svěžesti ani těla ani ducha a že se také obává, aby se štěstí samo při něm některému bohu již přílišným a více stálým nezdálo, než tomu lidský osud chce; on že i slávě starších dorostl i na jiné rád patří, ani k jeho slávě se pozdvihají, že nechybí v Římě ani důstojenství veliká statečným mužům ani stateční muži důstojenstvím. Avšak skromostí tonto rozněcoval tak zaslouženou náklonnost; kterouž mysle že úctou k zákonům udusiti musí, poručil předčísti zákon, dle kterého týž v desíti letech za konsula opět zvolen býti nemůže.**)

*) Dle jiných pramenův stalo se již r. Ř. 451. Viz Liv. X. 3.

**) Viz o tom Liv. VII. 42.

kon sotva slyšen byl a tribuni lidu pravili, že to nebude žádnou překážkou, neboť že oni učiní k národu návrh, aby ze zákonu vymíněn byl. On sice nepřestával se zpěčovati, tázaje se, k čemu tedy zákony se dávají, nedbají-li jich ti, kteří je navrhli;*) že již zákony řízeny jsou a neřídí. Národ však přece přistupoval k hlasování a jak každá setnina do vnitř volána byla, jmenovala bez rozpaků Fabia konsulem. Tu teprv se dá souhlasem obce přemoci a praví: „Quirité, kéž bozi schválí, co činíte i činiti chcete. Ostatně, protože se mnou, jak si přejete, naložiti chcete, obraťte k soudruhu přízeň, v níž mě máte. Publia Decia, muže ode mne svorným spoluúřadováním zkušeného, jenž jest důstojný vás, důstojný otce svého, prosím, učínte se mnou konsulem.“ Odporoučení se vidělo spravedlivým. Všechny setniny, které zbývaly, jmenovaly konsuly Quinta Fabia, Publia Decia. Toho roku jest přemnohým rok položen od aedilův, protože větší díl obecní dědiny v držení měli, než zákonem ustanoveno bylo, a skoro nikdo se neospravedlnil i jest pevná hráze nevázané lakotnosti postavena.

Od r. 455.—456. od z. Ř.

14. Když noví konsulové Quintus Fabius Maximus po čtvrté konsul a Publius Decius Mus po třetí mezi sebou vyjednávali, aby jeden podnikl válku se Samnity, druhý s Etrusky a jak veliké by vojsko do té neb oné krajiny postačovalo a který vůdce z obou ku které válce by více spůsobilý byl, přinesli poslové ze Sutria a Nepete a Faleriů zprávu, že se sjezdy etrurského národu stran požádání míru odbývají; tím jest celá válka do Samnitska odvrácena. Konsulové vytáhli, a aby dovoz snadnější byl a nepřítel méně věděl, kudy válka přijde, přivedl Fabius krajinon

*) Tribunové.

sorskou, Decius sidicinskou legie do Samnitska. Jak se do země nepřátelské přišlo, táhli oba pleníce s vojskem rozšířeným. Avšak šíře vyzvídají než plení. Proto nezůstalo jich tajno, že nepřátelé u Tiferna v ukrytém údolí ozbrojeni jsou a že se chystali na Římány, jak do něho vstoupí, s vyššího místa udeřiti. Fabius odstraniv zavazadla na místo bezpečné a vloživ tam skrovnou posádku táhl s vojem v čtverhran uspořádaným ku skrýším nepřátel, o nichž svrchu byla řeč, připomenuv napřed vojínům, že boj nastává. Samnité pozbyvše naděje na nenadálé polekání chtěli se také raději v pravidelné bitvě potýkati, když již jednou v širém poli rozhodnuto býti mělo. Tedy sestoupí na rovinu a osudu se odevzdají s větším duchem než naději. Ostatně buď že ze všech samnitských kmenů vše vybrané mužstvo stáhli, buď že rozhodnutí celé války srdatost jejich zvyšovalo, okázali se také v otevřeném boji nemálo strašlivými. Jak Fabius spatřil, že nepřítel se žádného místa neustupuje, velí plukovníkům, Maximu svému synu a Marku Valeriovi, s kterými do prvního šiku přirazil, k jezdcům jíti a je povzbudit, aby, jestli se pamatují, že někdy pomocí jízdy obci pospolitě přispěno bylo, v ten den sílu napjali, by slávu tohoto stavu nepřemožitelnou učinili. V boji s pěchotou stojí prý nepřítel bez pohnutí, celá ostatní naděje založena prý na útoku jízdy. Také oba jinochy samé jmenovitě stejnou vlídností, tu pochvalou, tu sliby zahrne. Jinak za to máje, že se k úskoku přikročiti musí, kdyby ani pokus tohoto útoku neprospíval, kázal pobočníkovi Scipionovi kopinníky první legie z bitvy vzít a k nejbližším vrchům co možná nejtajněji vésti, na to pochodem zraku ukrytým voj na výšiny vyvésti a nepříteli v týlu náhle se ukázati. Jezdci vedením tribunův mimo nadání před polní znaky vyjevše spůsobili o nemnoho větší nepokoj nepřátelům než svému lidu. Proti prud-

kému nájezdu jejich čet stál samnitský šik bez pohnutí, aniž mohl na které straně zahrán aneb prolomen býti. Když se tedy pokus nezdařil, jsou za prapory přijati a vystoupili z bitvy. Tím se rozmohla mysl nepřátel, aniž by byl mohl přední voj tak dlouhou bitvu a útok jejich důvěrou v sebe se vzdávající vydržeti, kdyby nebyl druhý šik k rozkazu konsulovu v před postoupil. Tu zastaví čerstvá moc Samnity již ku předu se ženoucí, a prapory v čas spatřené na vrších a válečný pokřik jednak opravdovým přístrachem Samnity polekaly jednak Fabius zvolal, že se jeho soudruh Decius blíží, i volají vojíní každý o své ujmě radostí plésající, že se dostavil druhý konsul, že se dostavily legie, a prospěšný omyl Římanů Samnity zmatkem a úžasem zachvátil, nejvíce proto ustrašené, že přepadeni budou od vojska svěžího i čerstvého sami unaveni jsouce. Že se však na všechny strany rozprášili, nevyrovnal se počet zabitých velikosti vítězství. Pobito jich tři tisíce, jato asi osm set třicet, praporů vzato třiatřicet.

15. Se Samnity byli by se Apulové před bitvou spojili, kdyby konsul Publius Decius u Maleventa nebyl se proti nim položil a k boji je vylákal, jich nebyl porazil. Také tam bylo větší utíkání než prolévání krve. Pobito dva tisíce Apulův. Decius pohrdnuv tímto nepřítelem přivedl legie do Samnitska. Tam dvě konsulská vojska na rozličné strany zabíhající všecko v době pěti měsícův spustošila. Bylo čtyřicet pět míst v Samnitsku, na kterých bylo ležení Deciovo, druhý konsul měl osmdesát šest míst. Zůstaly stopy nejen naspův a příkopův, nýbrž také mnohem značnější než druhy bývají památky spustošení a poplenění krajin okolních. Fabius vzal také město Cimetru. *) Tam jato dva tisíce devět set ozbrojencův,

*) Polohy již neznámé.

pobito v boji asi devět set třicet. Na to za příčinou voleb do Říma odešel s vykonáním této záležitosti si pospíšíl. Když nejprvé volané setniny vesměs Quinta Fabia za konsula volily, vynaložil Appius Claudius, o konsulat se ucházející, muž rázný a ctižádostivý, ne více za příčinou svého důstojenství než aby otcové obou konsulských míst opět dosáhli, jak svou tak celé šlechty moc, aby ho s Quintem Fabiem za konsula zvolili. Fabius odmítal, právě o sobě skoro totéž jako roku předešlého. Kolem jeho stolice stála celá šlechta a prosila, aby konsulství z bláta plebejského vytáhl i dřevní velebnost jak důstojenství tak rodům panským navrátil. Fabius učiniv ticho ukojil střednou řečí horlivost jejich, neboť pravil, že by byl jména dvou patriciův přijal, kdyby viděl, že někdo jiný než on za konsula se volí, ale nyní že se toho nedopustí, aby při volbách s příkladem velmi špatným proti zákonu*) na sebe ohled bral. Tak jest Lucius Volumnius stavu plebejského učiněn konsulem s Appiem Claudiem, kteří také dříve v konsulství spolu spojeni byli. Šlechta vytýkala Fabiovi, že se tomu vyhýbal, aby Appius výmluvností i občanským uměním bez pochybnosti nad něho vynikající byl soudruhem jeho.

Od r. 456.—457. od z. Ř.

16. Když volby dokonány byly, dostali staří konsulové rozkaz vésti válku v Samnitsku, i prodloužena jim velitelská moc na šest měsícův. Tedy také následujícího roku za konsulův Lucia Volumnia a Appia Claudia Publius Decius, který co konsul od soudruha v Samnitsku zůstaven byl, nepřestal také co náměstek konsulský dědiny postošiti, až vojsko samnitské nikde bitvy se neodvažující konečně z jeho území vypudil.

*) Liciniovu.

Vypuzení jsouce Samnité odebrali se do Etrurie a myslíce že, oč se vyslanectvími často marně pokusili, to tak velikým zástupem ozbrojencův ku prosbám postrach přimísíce důrazněji vykonají, požádali za sjezd náčelníkův etrurských. Jak se sestoupil, vyloží, po kolik let za svobodu s Římany se potýkají, že všeho zkusili, mohli-li by svou vlastní mocí takovou spoustu války vydržeti, že se také pokusili o ne velmi důležitou pomoc sousedních národův, že požádali za mír římský národ, když války snést nemohli, že obnovili válku, protože mír služebným obtížnější byl než svobodným válka, že jim jediná naděje v Etrurii ještě zbývá, že vědí, jak tento národ v Italii nejvíce mohutný jest zbraní, mužstvem, penězi, že má za sousedy Gally zrozené při meči a zbraní, srdnaté i vůbec svou vlastní povahou i zvláště proti římskému národu, o němž ne na licho se vynášejíce si připomínají, že od nich jat i zlatem vykoupen jest, že nic k tomu nechybí, mají-li Etruskové takového ducha, jako druhdy Porsenna a jejich předkové měli, aby Římany z celé krajiny před Tiberou zapudíce je přinutiti bojovati za spásu svou, ne za nesnesitelné kralování nad Itálií; že samnitské vojsko jim přišlo připraveno a opatřeno jsouc zbraní, mzdou vojenskou, že na místě následovati budou, kdyby i k dobývání Říma samého je vedli.

17. Když toto v Etrurii přednášeli i válku připravovali, plápolala válka římská v jejich domově. Nebo Publius Decius vyzvědači se dověděl, že samnitské vojsko odtáhlo, povolal vojenskou radu a praví: „Nač po dědinách těkáme, ku všem převádějíce válku? Co nečiníme útokův na města a hradby? Žádné již vojsko není k ochraně Samnitska. Vystoupili z končin svých a usoudili sobě sami vyhnanství.“ Když to všickni schvalovali, vedl je dobývat Murgantie, pevného města; i takový byl zápal vojínův i láskou k vůdci i nadějí na větší než z plenění dědin kořist, že za jeden den

město mocí a zbraní vzali. Tam v boji obklíčili a jali dva tisíce a sto Samnitův i dobyli jiné náramné kořisti, kteráž aby těžkým břemenem pochodu nestěžovala, kázal Decius vojíny v hromadu povolati. „Chcete,“ praví, „tímto jediným vítězstvím a touto kořistí spokojení býti? Chcete naději statečnosti své přiměřenou chovati? Všechna Samnitův města i statky v městech zanechané jsou vaše, poněvadž jste pluky jejich v tolika bitvách poražené konečně z jejich země vypudili. Toto prodejte a výdělkem lákejte obchodnictvo, aby za vojskem šlo; já stále budu poskytovat, co byste prodávali. Odtud pojďme k městu Romulei, kde vás namahání nehrubě větší, kořist větší očekává.“ Rozprodavše kořist povzbuzující sami vojvodu táhnou k Romulei. Tam také bez ohrad, beze strojův, jak mile přistoupeno bylo polem, žádnou se nedali mocí od zdí odstrašiti a jak to kdo nejbližše měl, na hradby se dostali, kvapně řebříky položivše. Město jest vzato a vypleněno. Ku dvěma tisícům a třem stům jich zabito a šest tisíc jato a vojíni se zmocnili náramné kořisti, kterou jako dříve prodati donuceni byvše přivedeni jsou odtud k Ferentinu, ač se jim žádné odpočinutí nedávalo, přece s náramnou bodrostí. Ostatně bylo tam větší namahání a nebezpečí. Byly hradby i největším úsilím bráněny, i místo bylo pevností i polohou bezpečné. Ku třem tisícům nepřátel kolem hradeb pobito, kořist náležela vojínům. Větší část této slávy z dobývání měst se přičítá v některých létopisech Maximovi; podávajíť, že Murgantia od Decia, od Fabia Ferentinum a Romulea vzata jest. Někteří dávají tuto slávu novým konsulům, někteří ne oběma, nýbrž jednomu, Luciu Volumniovi, jemu prý připadlo Samnitsko k vedení války.

18. Když se toto v Samnitsku čímkoli vedením i řízením dalo, způsobena jest mezi tím Římanům v Etrurii náramná válka z mnohých národův, jejímž

původcem byl Gellius Egnatius ze Samnitska. Tuskové skoro všickni byli uzavřeli válku; nákaza byla přitáhla nejblíží národy umberské a pomocná vojska galleká lákána byla mzdou. Všechn tento dav se scházel k ležení samnitskému. Jak o této nenadálé válečné bouři zpráva do Říma došla, uznáno za vhodné, aby, poněvadž již Volumnius s legií druhou a třetí i s patnácti tisíci spojencův do Samnitska odtáhl, také Appius Claudius co nejdříve do Etrurie se odebral. S ním táhly dvě římské legie, první a čtvrtá a dvanáct tisíc spojencův. Ležení zřízeno nedaleko nepřitele. Ostatně více tím se prospělo, že se časně přišlo, tak že některé etrurské národy již po zbrani pohlížejíci strach jména římského skrotil, než že by vedením konsulovým něco tam dosti obratně aneb zdárně vykonáno bylo. Svedeny mnohé bitky na místech a v časech nepříznivých, i činilo očekávání co den nepřitele obtížnějším a již bylo při samém, že by neměli dosti důvěry ani k vůdci vojínů ani k vojínům vůdce. Nalézám v trojích letopisech, že list do Samnitska poslán jest k povolání soudruha; avšak nerad kladu věc neurčitou, protože mezi konsuly římského národu, kteří již po druhé týž úřad zastávali, právě o té věci spor byl, ježto Appius poslání upíral, Volumnius tvrdil, že Appiovým listem povolán byl. Již byl dobyl Volumnius třetí pevnostek v Samnitště, v nichž ku třem tisícům nepřátel pobito, asi polovic toho jato bylo a rozbroje lucanské od lidu a nuzných vůdcův*) učiněné utlumil s nejlepším srozuměním předních mužův působením Quintá Fabia, kterého tam co náměstka konsulského se starým vojskem vypravil. Deciovi zůstavil plenění dědin nepřátelských, sám pak táhl se svými zástupy do Etrurie k soudruhovi a příchod jeho uvítali všickni

*) t. j. od lidu přejícího Samnitům, ježto šlechta s Římany stála.

s radostí. Appius, tuším, dle svého svědomí měl smýšlení, právem se hněvaje, jestliže ničeho nepsal, neslušnou a nevděčnou myslí se přetvařuje, jestliže pomoci potřebí měl. Neb sotva že po obapolném pozdravení vstříc vyšel, praví: „Daří se dobře, Lucie Volumnie? Jak se vede v Samnitsku? Jaká tě příčina k tomu přivedla, abys z krajiny své odešel?“ Volumnius vece, že v Samnitsku dobře se vede, že přišel jeho listem povolán byv; pakli list byl nepravý a není-li ho v Etrurii potřebí, že se na místě s vojskem obrátí a odtáhne. „Ty můžeš ovšem odejítí,“ odvece, „aniž tě kdo zdržuje, neb není to nikoliv přiměřeno, abys, sotva snad své válce stače, se chlubil, že jsi sem přišel, abys jiným pomocí přispěl.“ Nechtě dá Hercules zdaru, praví Volumnius, on že raději tomu chtěl, aby na zmar jeho snaha vynaložena byla, než aby se bylo něco přihodilo, proč by dosti nebylo jednoho vojska pro Etrurii.

19. Když se konsulové již rozcházelí, obstopí je legatové i tribunové z vojska Appiova; část z nich prosila svého vojvodu, aby samoděk poskytnutá pomoc soudruha, kterou by sami od sebe povolati měli, zamítnuta nebyla; více jich se stavělo v cestu odcházejícímu Volumniovi, zapřisahali ho, aby nemístným sporem se soudruhem nezradil obce pospolité; přihodí-li se jaká porážka, že to bude více na škodu opustiteli než opuštěnci; že to tak daleko přišlo, že všechna čest i nečest z dobrého neb špatného vedení války v Etrurii Luciu Volumniovi zůstavena jest; že se nikdo nebude tázati, jaká Appiova slova nýbrž jaký osud vojska byl; že on od Appia propuštěn, ale od obce pospolité a od vojska zadržován jest; ať jenom zkusí vůle vojska. Takovým napomínáním a zapřisaháním přitáhli málem odporující konsuly do hromady. Tam byly činěny delší řeči skoro v též smysl, v kterém mezi nemnohými zápaseno bylo, a když Volumnius

svou věcí převahu měl a ani nevýmluvným proti výtečné výmluvnosti soudruhově se býti nezdál a Appius se mu posmívaje pravil, že to jemu zapsati *) povinni jsou, že z němého a nemluvného také výmluvného konsula mají, že on, když dříve konsulem byl, a dokonce v prvních měsících ani hlesnouti nemohl, nyní že již řeči lidumilné přednáší, vece Volumnius: „Jak bych si přál, abys ty ode mne statně si počínati než já od tebe obratně mluvíti se naučil!“ Konečně činil návrh, který rozhodnouti měl, kdo by z nich na řečníkem — neb toho prý nevyžaduje obec pospolitá — nýbrž vojvodou lepším byl; že jsou totiž dvě země, v nichž se válka vede, Etrurie a Samnitsko; ať volí, kterou by raději chtěl, on že se svým vojskem buď v Etrurii buď v Samnitsku válku povede. Tu povstal vojínův pokřik, aby oba zároveň válku etrurskou podnikli. Jak Volumnius toto souhlasení spozoroval, praví: „Protože jsem u vykládání vůle soudruhovy pochybil, nepřipustím, aby temno bylo, co vy chcete; ukažte pokřikem, zdaž chcete, abych zůstal či odešel.“ Tu však takový povstal pokřik, že nepřátele z ležení vyvolal. Vystoupili na bojiště zbraně se chopivše. Také Volumnius poručil troubiti a z ležení vytrhnouti. Appius prý byl v rozpacích vida, že ať bojuje neb na pokoji setrvá, soudruhovo bude vítězství, na to pak se obává, že také jeho legie Volumnia následovati budou, dal prý také on svým vojínům znamení dle žádosti jejich. Na žádné straně nebyli dosti pohodlně uspořádáni; neb jednak samnitský vůdce Gellius Egnatius byl vyšel s nemnohými praporci picovat a vojíni se pouštěli v boj více svým popudem než něčím vedením aneb velením; jednak římská vojska nebyla ani zároveň přivedena aniž bylo dosti času k sešikování se. Dříve se srazil Volumnius, než Appius proti ne-

*) co dluh.

příteli přišel. Tedy se stalo sražení řadou nerovnou a jako by nějaká náhoda uvyklé si nepřátele měnila, utkali Etruskové Volumnia, Samnité, kteří chvíli váhali, protože jejich vůdce nepřítomen byl, Appia. Appius prý uprostřed nebezpečí bitvy, tak že mezi prvními prapory spatřen byl, maje ruce k nebesům zdvižené, takto se modlil: „Bellono, jestliže nám dnes vítězství dáš, tu já tobě chrám slibuji.“ Takto se pomodliv vyrovnal se, jako by ho bohyně povzbuzovala, i sám statečnosti soudruhově i vojsko jeho. Vůdcové vykonávají díla vojvodská a vojíní se namáhají, aby od druhé strany dříve vítězství nezapočalo. Tedy porazí i rozptýlí nepřátele nehrubě snadno odolávající větší spoustě než s jakou se srážeti uvyklí byli. Tlačením na ustupující i stíháním rozptýlených dohnali je k ležení. Tam příchodem Gelliovým i sabelských praporcův na chvíli obnovena jest bitva. Když také tyto brzo poraženy byly, dobývali již vítězi ležení a když Volumnius sám na bránu útokem hnal a Appius Bellonu vítěznou opět a opět vzýváje mysli vojínův podněcoval, vtrhli přes náspy, přes příkopy. Ležení vzato i vyplněno, kořisti náramné dobyto a ta vojínům dána. Nepřátel pobito sedm tisíc a tři sta, jato dva tisíce a sto dvacet.

20. Když oba konsulové i všechna moc římská k válce etruské obráceni byli, povstala v Samnitsku nová vojska a přešla plenit území římského skrz Vescijsko do Campanie a falernské krajiny i učinila náramné kořisti. Volumnia, velikými pochody do Samnitska se vracejícího, — neb již se blížil konec prodloužené Fabiovi a Deciovi moci velitelské — obrátila pověst o vojště samnitském a plenění campanské krajiny k obraně spojencův. Jak do calské krajiny přišel, jednak spatřil sám čerstvé stopy pohromy, jednak Calští vypravovali, že nepřátelé tolik kořisti již s sebou vlekou, že sotva šik rozložití mohou, že tedy jejich

vůdcové již veřejně mluví, že bez prodlení do Samnitska jítí mají, aby tam kořisti zanechajíce k výpravě se navrátili a tak stíženého vojska do boje nevydávali. Ačkoliv se to pravdě podobalo, přece on mínil, že potřebí to jistěji vyzvědětí, i vyslal jezdce, aby toulavé kořistníky po dědinách po různu zabíhající polapili, a vyptáváním se jich poznal, že se nepřítel u řeky Volturnu položil a odtud že za třetí hlídky vytrhnouti chce a že do Samnitska táhnouti hodlá. Když toto dostatečně vyzpytováno bylo, vytáhl a v takové vzdálenosti od nepřitele se položil, aby jednak jeho příchod přílišnou blízkostí poznán býti nemohl, jednak aby nepřitele z ležení vycházejícího překvapil. Nedlouho před svítáním postoupil k ležení i vyslal lidi znalé oscké řeči*) na výzvědy, co se děje. Tito mezi nepřátele se vmísivše, což při nočním pospíchání snadno bylo, poznali, že prapory nevalně opatřené branným lidem se hnuly, že kořist i kořisti strážcové vycházejí, zástup to nepohyblivý a kde každý svými věcmi se zanáší beze všeho s ostatními dorozumění i bez velení dosti jistého. Čas se zdál útoku býti zcela příhodným, a již se blížilo světlo. Tedy povel tróubiti a udeřil na vojsko nepřátelské. Samnité kořistí obtíženi a v nevalném počtu ozbrojeni jsouce zrychlovali z části krok a uháněli před sebou kořist, z části stáli v rozpacích jsouce, zdali by bezpečněji bylo dále táhnouti či do ležení se navrátiti. Mezi váháním jsou překvapeni a Římané již byli překročili náspy i bylo prolévání krve a lomoz již v jejich ležení. Voj samnitský byl netoliko povykem nepřátelským, nýbrž také nenadálým odpadnutím jatcův ve zmatek přiveden, kteří z části sami sebe rozvazavše jiné rozvazovali, z části zbraně v zavazadlech uložené vytrhovali i u voj se vmísivše polekání hroznější nad

*) kterou mluvili z větší části Samnité.

bitvu samu působili. Památný na to vykonali skutek; neboť na vůdce Statia Minacia, řady obcházejícího a povzbuzujícího udeřili, a když jezdce, kteří s ním byli, rozprášili, jeho sama obstoupili i na koni sedícího zajali a ku konsulu římskému uchvátili. Tímto hlukem první prapory samnitské zpět povolány a bitva již málem dokonaná se obnovila, aniž mohla déle udržována býti. Pobito k šesti tisícům lidí, v zajetí přišlo dva tisíce pět set a mezi těmito čtyři tribunové vojenští, polních znaků třicet, a co vítězům největší radostí bylo, dostali zpět sedm tisíc a čtyři sta jatců a náramnou kořist spojenců. I přivolání jsou vyhlášením páni, aby své zboží poznali a zpět vzali. Kterých věcí v určitý den pán se nevynašel, ty vojínům dány a tito donuceni kořist prodati, aby své myslí neměli nikde jinde než ve zbraní.

21. Veliké polekání v Římě bylo učinilo toto plenění campanské krajiny a právě v týchž dnech přišla zpráva z Etrurie, že po odvedení odtud Volumniova vojska Etrurie k válce pobouřena jest, též Gellius Egnatius vůdce samnitský, a že Umbrové k odpadnutí vyzývání a Gallové náramnou mzdou lákání jsou. Těmito zprávami rada postrašena jsouc poručila ohlásiti zastavení soudního řízení a odbývatí odvod ze všech tříd lidstva. I vzati jsou pod přísahu nejen urození aneb mladší třída, ale i ze starších lidí praporce postaveny i uvolněnci v setniny vřadění. Také odbývány porady o hájení města a nad vším řízením ustanoven praetor Publius Sempronius. Ale části starosti zbavil radu list Lucia Volumnia, kterýmž se poznalo, že plenitelé Campanie poražení i rozptýlení jsou. Tedy ustanoví také činění díky za šťastné vedení války jmenem konsulovým, od zastavení soudního řízení se upustí, které trvalo osmnáct dní, a díky činění bylo přeradostné. Tu začalo rokování o obraně krajiny od Samnitů popleněné, i ustanoveno, aby dvě

osady v okolí krajiny vescijské a falernské uvedeny byly, jedna u ústí řeky Lirisu, jež jest nazvána Minturnami, druhá ve hvozďě vescijském hraničícím s krajinou falernskou, kde dříve prý řecké město Sinope bylo, jež potom od osadníků římských Sinuessa nazváno jest. Tribunům lidu úkol dán, aby se přikázalo usnesením lidu praetoru Publiu Semproniovi zvoliti třípány k uvedení osad do těch míst. Avšak nenalézali se snadno, kteří by se hlásili, protože se domnívali, že málem na ustavičnou stráž a ne do dědin posíláni jsou. Od těchto starostí odvrátila senát válka v Etrurii se vzrnávající a časté listy Appia, jež napomínal, aby hnutí v této krajině nezanedbávali, že čtyři národové svou brannou moc spojují, Etruskové, Samnité, Umbrové, Gallové, že již na dvou místech ležení zřízeno jest, protože jedno místo takové síly lidstva obsáhnouti nemůže. Proto a — již se blížil čas — za příčinou voleb povolán Lucius Volumnius do Říma, který dříve, než volal setniny ku hlasování, národ do hromady povolav mnoho o velikosti války etrurské vykládal. Již tehdež, když tam sám se soudruhům zároveň zaměstnán byl, že byla válka tak veliká, že se vésti nemohla ani vůdcem ani vojskem jedním, že potom, jak se praví, přistoupili Umbrové a náramné vojsko gallské; ať na paměti mají, že se onoho dne volí konsulové proti čtyřem národům; on že by na místě byl jmenoval dictatora, kdyby nedůvěřoval, že souhlasením římského národu za konsula prohlášen bude ten, jež nepochybně za prvního vůdce ze všech tehdy považován jest.

22. Nebylo nikomu pochybno, že Quintus Fabius zvolen bude souhlasením všeobecným, i jmenovaly ho jak přední *) tak napřed volané **) setniny konsulem

*) t. j. setniny rytířů.

**) t. j. setniny třídy první.

s Luciem Volumniem. Řeč Fabiova byla jako před dvěma roky; na to když souhlasení lidu ho překonávalo, jal se konečně žádati Decia za soudruha; to že bude podporou jeho stáří, on že spravováním censorství i dvou konsulství zkusil, že nic nad svornost v úřadu není pevnější k hájení obce pospolité, že novému společníku velitelské moci sotva již může přivyknouti jeho stařícký duch, že s povahou známou snáze sdíleti bude své záměry. Jeho řeč podporoval konsul jak zaslouženým vychvalováním Publia Decia, tak připomínáním, jaké dobro ze svornosti konsulův a jaké zlo z nesvornosti ve správě vojenské pochází, jak se málem do nejhoršího nebezpečí jeho a soudruhovými spory nedávno přišlo, a napomínáním Decia i Fabia, aby jedním duchem, jednou myslí živi byli; mimo to že jsou muži zrození k vojenské službě, velicí skutky, nevycvičení k sporům slov a jazyka; to že jsou povahy konsulské; věhlasní a práv znalí a ve výmluvnosti vycvičení muži, jako jest Appius Claudius, že mají býti předsedy v městě a na náměstí i voleni býti za praetory k vydávání práva. Tímto rokováním ztráven den. Druhého dne dle odporučení konsulova vykonány volby i konsulův i praetora. Za konsuly zvoleni Quintus Fabius a Publius Decius, za praetora Appius Claudius, všickni v nepřítomnosti.*) Také Luciu Volumniovi prodloužena jest velitelská moc na rok ustanovením senatu a usnesením lidu.

23. Toho roku bylo mnoho úkazů, k jichž odvrácení senát obecné modlení na dva dni ustanovil. Od obce dáno víno a kadidlo; modlit se šli valní zastupové mužův i žen. Znamenitým učinil modlení spor mezi paními povstalý ve svatyni Cudnosti patricijské, která se nalezá na dobytčím trhu vedlé okrouhlého

*) Fabius a Decius nebyli přítomni volbám, ač byli v Římě; Appius však byl toho času mimo Řím.

chrámu Herculova. Verginia dcera Aulova, z rodu patriciův, provdaná za konsula Lucia Volumnia plebejského, nepřipuštěna od paní k bohoslužbě, protože se z patriciů vyvdala. Krátká z toho hádka vzplanula ženskou prchlivostí ve vášnivý spor tím, že Verginia právem se honosila, že ona jsouc rodem z patriciův i cudná do chrámu Cudnosti patricijské vstoupila, i že za jediného provdána, k němuž co dívka uvedena byla, aniž se jí želí muže aneb důstojenství a skutkův jeho, které vykonal. Skutkem na to slavným zvýšila svá veliká slova. V dlouhé třídě, kdež bydlela, odloučila z části domu svého místo, které by skrovné svatyni stačilo, a postavila tam obětnici, a svolavši paní z lidu stěžovala si do paní patricijských i pravila: „Tuto obětnici zasvěcuji Cudnosti lidu i povzbuzuji vás, aby, jaký zápas v chrabrosti mezi muži v této obci trvá, ten v cudnosti mezi paními byl, a abyste se vynasnažily, by se řeklo, že tato obětnice, možno-li to nějak, onéno zbožněji a od cudnějších ctěna jest.“ Týmž asi obřadem tato obětnice jako ona byla ctěna, tak že jenom paní cudnosti dokázané a jež jenom za jediného muže provdána byla, tam právo obětování měla. Potom tyto služby boží zobecněly poskvrněnými, nejen paními nýbrž také ženami všech stavův; konečně přišly v zapomenutí.

Téhož roku položili rok tribuni lidu Gnaeus a Quintus Ogulnius několika lichvářům a když tito na statech pokutováni byli, učiněny jsou z toho, co do obecní pokladnice odvedeno bylo, měděné prahy na Capitoliu a stříbrné nádoby na tři stoly v svatyni Jupiterově; též Jupitera se čterosprežením postavili v lomenici a u fíku ruminalského sochy dítek, zakladatelův města, pod prsa vlčice i vydláždili chodník kamenem čtvercovým od brány capenské ku chrámu Martovu. Také od aedilův lidu, Lucia Aelia Paeta a Gaja Fulvia Curva z pokut, které vybrali od odsouzených nájem-

nikův pastvin, učiněny hry i postaveny zlaté číše ve chrámě Cereřině.

Od r. 457.—458. od z. Ř. — od r. 295.—294. př. Kr.

24. Na to nastoupí Quintus Fabius po páté a Publius Decius po čtvrté na konsulský úřad, kteří sou-druhy byli ve třech konsulských úřadech a v úřadě censorském a nebyli více proslaveni slávou skutkův, jež byla náramná, než svorností mezi sebou. Ale že tato ustavičnou nebyla, tím vinen byl více boj mezi stavy, jak míním, než mezi nimi samými, protože se patriciové vynasnažovali, aby Fabius Etrurii mimo-řádně za krajinu měl, plebejové však Decia k tomu povzbuzovali, aby se k losu odvolával. Aspoň byl spor v senatě a když Fabius více mohl, záležitost tato k národu přivedena. V hromadě mezi nimi jakožto muži vojenského stavu a spíše na skutky než na slova spolehajcími nemnoho slov učiněno. Fabius pravil, že by to bylo nehodno, aby, který strom on zasadil, pod tím jiný ovoce sbíral, on že otevřel ciminský les i učinil cestu římské válce skrz neschodné hvozdy; proč prý ho v tom věku pokoušeli, chtějí-li vůdcovstvím jiného válku vésti? Dále pak pokračuje vyčítal jim, že si ovšem odpůrce a ne společníka moci vyvolil a že Decia svorné spoluúřadování mrzelo; konečně že o nic více neusiluje, než jestliže ho za hodna krajiny považují, aby do ní ho poslali, on že se zdání otcův podrobil a ustanovení národu se podrobí. Publius Decius si stěžoval na křivdu senatu; že otcové, pokud bylo možná, se namáhali, aby lid k velkým důstojenstvím přístupu neměl; když pak chrabrost sama toho dovedla, aby při žádné třídě lidí beze cti nebyla, že se vyhledává jak by nejen hlasování národu platnosti pozbylo ale i rozsudek osudu a jak by v moc několika přivedeny byly; před ním že všickni konsulové loso-

vali o krajiny, nyní ale rada bez losování krajina Fabiovi dává, a jestliže to za příčinou jeho poctění, že takové má onen zásluhy o něho i obec pospolitou, že přeje slávě Quinta Fabia, ač nestkví-li se jeho pobaněním. Komu však prý to jest pochybné, kde jedna válka jest krutá a obtížná i jednomu mimo los se přikazuje, že druhý konsul za zbytečného a neužitečného pokládán jest? že se Fabius honosí svými vykonanými skutky v Etrurii, ale že také Publius Decius se chce honositi a že snad, kteréhož ohně onen zahrabaného zanechal, tak že tolikráte nový z nenadání požár způsobil, ten on udusí; konečně že on přepustí cti i odměny soudrukovi z úcty k jeho věku i velebnosti; ale když nebezpečí, když boj nastal, že neustupuje sám od sebe aniž odstoupí a neobdrží-li nic jiného z toho boje, že obdrží aspoň to, aby, co národu přísluší, to spíše národ stanovil než otcové darem udíleli; on že se modlí Jupiteru milostivému svrchovanému i bohům nesmrtelným, aby jemu jenom tehdaž stejný se soudruhem los dali, chtějí-li mu touž chrabrost i štěstí v řízení války udělit; že aspoň i přirozeností slušno i příkladem prospěšno jest, aby takoví konsulové byli, aby vedením kteréhokoliv z nich válka etrurská dobře řízena býti mohla. Fabius nepožádal za nic více národ římský, leč aby, než okresy k hlasování volány budou, poslyšeli list praetora Appia Claudia z Etrurie přinesený a odešel z volišť. I dána s nemenším souhlasením národu než senatu krajina Etrurie mimo los Fabiovi.

25. Na to se stal sběh ku konsulovi skoro všech mladších a každý se své strany se hlásil. Taková byla dychtivost konání vojenské služby pod tímto vůdcem. Tímto davem obklopen jsa praví: „Hodlám jenom čtyři tisíce pěších a šest set jezdcův sebrati. Kteří se dnešního a zejtrejšího dne přihlásíte, ty s sebou povedu. Větší o to mám péči, abych vás

všechny obohacené přivedl, než abych s mnohými vojíny válku vedl.“ Vytáhnuv s vojskem vhodným a tím více důvěry a naděje majícím, že nebylo vyhledáváno množství, přitáhl k městu Aharně,*) odkudž nedaleko nepřátelé byli, k ležení praetora Appia. Několik tisíc krokův před tím místem potkali ho přinášeci dříví s posádkou; kteříž když uzřeli, že lictorové napřed jdou, a když se dověděli, že jest to konsul Fabius, vzdávali s radostí a bodrostí díky bohům i římskému národu, že jim to ho vůdce poslali. Když se na to kolem shrnuvše konsula pozdravovali, táže se jich Fabius, kam se ubírají, a když mu odpovídali, že na dříví jdou, praví: „Což pak máte ležení bez kolí?“ Když při tom zvoláno bylo, že mají kolí dvojí a příkop a předce v náramném strachu jsou, praví: „Máte tedy hojně dříví, navraťte se a strhejte kolí.“ Navrátil se do ležení a trhající kole učinili postrach i těm vojínům, kteří v ležení zůstali, i samému Appiovi. Tu jedni druhým, každý se své strany, volali, že to dělají z rozkazu konsula Quinta Fabia. Druhého dne odtud hnuto ležením a praetor Appius do Říma odeslán. Na to neměli Římané nikde stálého ležení. Tvrdil Fabius, že to není prospěšno, aby na jednom místě vojsko leželo, že vojsko pochody a změnami míst pohyblivější a zdravější jest. Konány však byly pochody, jaké konati dovolovala zima ještě nehrubě uplynulá. Na počátku jara pak zůstavil druhou legii u Clusia, kteréž město druhdy nazývali Camars, a ustanoviv nad ležením Lucia Scipiona co náměstka praetorského, sám se navrátil do Říma k poradě o válce, buď sám o své újmě, protože větší válku před očima měl, než jaká že jest, pověsti uvěřil, buď usnesením senatu povolán byv; nebo pro obojí jsou svědkové. Někteří tomu chtějí, že, jak se jim zdá,

*) jež také Arna sloulo a nedaleko Perusie v Umbrii bylo.

od praetora Appia zpět přivlečen byl, poněvadž i v senatě i před národem postrach války etrurské zvětšoval, což listy ustavičně byl činil, že nestačí ani vůdce jediný ani vojsko jediné čtyřem národům; že nebezpečí jest, že jeden vše zároveň vykonati nemůže, buď že by se spojice na jednoho doráželi nebo na rozličných stranách válku vedli; on že tam dvou legií zanechal a méně pěti tisícův pěších i jezdcův s Fabiem přišlo; jemu že se vidí za vhodné, aby konsul Publius Decius co nejdříve do Etrurie k soudruhovi vytáhl, Luciu Volumniovi pak krajina Samnitsko dána byla; pakliby konsul raději do své krajiny odejíti chtěl, ať Volumnius ku konsulovi do Etrurie s pravým konsulským vojskem vytáhne. Když na velikou část řeč praetorova dojem činila, soudil prý Decius, aby vše bez rozhodnutí a svobodno Quintu Fabiovi zachováno bylo, až by buď sám, kdyby pro prospěch obce pospolité mohl, do Říma přišel aneb někoho z pobočníkův poslal, od něhož by senat zvědětí mohl, jak veliká v Etrurii válka jest i jak velikými zástupy a kolika vůdci řízena býti má.

26. Když se Fabius do Říma navrátil, měl i v senatě i k národu předveden byv střednou řeč, tak že se zdálo, že pověsti o válce ani nepřimnožuje ani nesnižuje, i při přibírání vůdce více bázni jiných povoluje než na své neb obce pospolité nebezpečí zřetel béře; ostatně dají-li mu pomocníka k válce i společníka velitelské moci, jak prý by mohl zapomenouti na konsula Publia Decia v tolikerém spoluúřadování zkušeného? že si nepřeje více se žádným jiným ze všech spojení býti, i vojska že bude mítí dost s Publiem Deciem, i nikdy příliš mnoho nepřátel; pakliby soudruh něco jiného raději chtěl, ať mu dají za pomocníka Luciu Volumnia. Rozhodnutí u všech věcech i od národu i od senatu i od soudruha ponecháno Fabiovi, a když Publius Decius projevil, že

hotov jest do Samnitska neb do Etrurie táhnouti, bylo takové radování a přání štěstí, že si vítězství napřed v duchu představovali i se zdálo, že vítězosláva a ne válka konsulům uložena jest.

Nalézám u některých, že hned po nastoupení na konsulský úřad do Etrurie Fabius i Decius odtáhli beze vší zmínky o losování o krajiny i o bojích, jež jsem vyložil. Jsou někteří, kterým nepostačilo vyložení ani těchto sporův, kteří také přidali sočení Appiovo na Fabia nepřítomného u národu a vzdorování praetorovo proti přítomnému konsulu i jiný spor mezi soudruhy, v němž Decius o to usiloval, aby každý losem připadlou krajinu podržel. Shoda v udalostech začíná od toho času, kdy oba konsulové do války vytáhli.

Avšak než konsulové do Etrurie přišli, přitáhli senonští Gallové s náramným množstvím ku Clusiu, chtějíce udeřiti na legii římskou a její ležení. Scipio, který v ležení velel, vyvedl vojsko na kopec, který mezi městem a ležením byl, domnívaje se, že místností nevalný počet svých vojinů podporovati musí; ale jako při věci náhlé táhl, málo cestu vyzpytovav, k výšině, kterou nepřátelé byli obsadili, jinou stranou tam vyšedše. Tak byla legie porážena s týlu a uprostřed obstoupena, když na ni nepřátelé se všech stran dotírali. Někteří vypravují, že tam také legie zahlazena jest, tak že ani posel nezbyl, a že konsulům, kteří již nehrubě daleko od Clusia se nacházeli, dříve pověst o této porážce nepřišla, než před jejich očima byli gallští jezdci, nosíce hlavy na prsou koňských zavěšené a na pikách nabodnuté i jásající písněmi svého obyčeje. Někteří podávají, že to byli Umbrové a ne Gallové a že se nestala tak veliká porážka a že picovníkům, kteří s pobočníkem Luciem Manliem Torquatem zaskočení byli, náměstek praetorský Scipio pomocí z ležení přispěl i vítězní Umbrové přemožení

i jatci jim a kořist odňati jsou. Pravdě se více podobá, že od nepřátel Gallův než Umbrův tato porážka Římanům způsobena, protože jak často jindy tak toho roku obzvláštní postrach galské bouře na obec ulehl. Tedy mimo to, že oba konsulové do války vytáhli se čtyřmi legiemi a s velkou jízdou římskou i tisícem vybraných jezdcův kampanských do této války poslaných a ještě s větším vojskem spojencův i kmene latinského než Římanův,*) postavena jsou jiná dvě vojska nehrubě daleko hlavního města proti Etrurii, jedno v krajině falerské, druhé ve vaticanské. Oběma náměstkům praetorským Gnaeu Fulvioví a Luciu Postumiu Megellovi přikázáno v těch místech stálé ležení míti.

27. Konsulové překročivše hory apenninské přišli proti nepřátelům do krajiny sentinské.***) Tam zřízeno ležení ve vzdálenosti asi čtyř tisíc krokův. Mezi nepřáteli byly na to konány porady, i shodli se tak, aby v jednom ležení se nesmísili všickni aniž na jednu na bojiště sestoupili. Samnitům připojeni Gallové, Etruskům Umbrové. Den bitvy ustanoven. Samnitům a Gallům uložena bitva, Etruskům a Umbrům poručeno dobývati římského ležení. Tyto záměry pomátlí tři zběhové clusijští tajně v noci ku konsulu Fabiovi přišedše, kteří vyzradivše záměry nepřátelské s dary propuštění jsou, aby potom, jak by která nová věc se ustanovila, ji vyzvěděvše přinášeli. Konsulové píši Fulvioví, aby z Falerska, Postumiovi, aby z Vatican-ska ku Clusiu polem hnuli a s největším úsilím krajiny nepřátelské plenili. Pověst o tomto plenění pohnula Etrusky z krajiny sentinské k hájení svých krajin. Tu pak na to konsulové naléhali, aby v jejich nepřítomnosti bitva svedena byla. Po dva dni vybí-

*) Celé vojsko římské obnášelo tehdy 60.000 mužův, k čemuž ještě dvě zálohy přišly.

**) v Umbrii.

zeli nepřítele k bitvě, po dva dni nevykonáno nic řeči hodného. Nemnozí padli na obou stranách, i rozdrážděny více myslí k pravému boji než celá válka k rozhodnutí přivedena. Třetího dne sestoupili na bojiště všemi zástupy. Když vojska v šiku stála, běžela před vlkem utíkajíc z hor vyhnaná laň po rovině mezi oběma šiky, potom obrátila zvířata běh rozličným směrem, laň ku Gallům, vlk k Římanům. Vlků dána mezi řadami cesta, laň prokláli Gallové. Tu praví římský voják z předního voje: „Tam se obrátil útěk a porážka, kde vidíte posvátnou Dianě laň ležící. Zde vítězný Martův vlk, jenž jest bez porušení a úrazu, nás upamatoval na rod Martův a na našeho zakladatele.“ Na pravém křídle stanuli Gallové, na levém Samnité. Proti Samnitům postavil Quintus Fabius první a třetí legii na pravém křídle, proti Gallům Decius na levém pátou a šestou. Druhá a čtvrtá vedla válku v Samnitsku s Luciem Volumniem, náměstkem konsulským. Při prvním srazení bitva svedena tak rovnými silami, že, kdyby bývali přítomni Etruscové a Umbrové buď na bojišti buď v ležení, nutně velká by byla utrpená porážka, kamkoliv by se byli obrátili.

28. Ostatně ač Mars války bůh posud společným byl a osud ještě nerozhodl, na kterou stranu převahu dá, nebyla bitva na pravém a levém křídle nikoliv podobna. Římané u Fabia více boj odráželi než podnikali i byla prodlužována půtka co jen možná do pozdního času dne, protože vůdce přesvědčen byl, že i Samnité i Gallové při prvním útoku srdnati jsou a dosti jest je zdržeti, že dalším bojem ochabuje mysl samnitská, Gallův pak těla také namáhání a vedra zcela nesnášejí a se rozplývají a že počátek jejich bitvy více než mužský, konec méně než ženský jest. Pro ten tedy čas, v kterém přemáhán býval nepřítel, zachovával vojsku síly co nejsvěžejší. Prudčejší Decius

i věkem i svěžestí ducha vydal, kterékoliv síly měl, na počátku boje, a protože se mu příliš zdlouhavou zdála bitva pěchoty, roznítl jízdu k bitvě a sám do nejstatečnější čety jonákův se vmísiv žádá náčelníkův rytířstva, aby s ním na nepřítele udeřili, že dvojnásobnou budou mít slávu, počne-li na levém křídle a jízdou vítězství. Dvakrát odehnali jízdu galskou. Když opět trochu dále vyrazili, a již mezi prostředními zástupy jízdy boj vedli, zastrašil je nový způsob bojování. Na vozech válečných i přepravných stojící ve zbrani nepřítel přijel s náramným koní i kol hřmotem a poplašil římské koně nezvyklé takovému hluku. Tak rozpráší strach takřka zběsilý vítěznou jízdou; na to poráží muže i koně neobežřelý útěk. Tím také v zmatek přivedeny prapory legií a mnozí z předního voje návalem koní a povozův skrz voj stržených rozšlapání, a galské vojsko, jakmile nepřítele spatřilo, an polekán jest, následovalo a nedalo žádného času k oddechu a k sebrání se. Decius volal, kam utíkají či jakou naději v útěku mají, vkročoval do cesty ustupujícím a volal zpět rozprášené, na to když žádnou mocí zaražených zdržeti nemohl, praví jmenem volaje otce svého Publia Decia: „Nač déle zdržuji rodinný osud? Našemu rodu dáno jest, abychom byli oběťmi k odvrácení nebezpečí obecních. Hned já s sebou pluky nepřátelské Telluře a duchům zesnulých na oběť dám.“ Takto promluviv poručil nejvyššímu knězi Marcu Liviovi, jemuž na bojiště vstoupaje odejítí zapověděl, aby předříkával modlitbu, kterou by sebe i pluky nepřátelské za vojsko národu římského a Quiritův obětoval. Na to se obětoval touž modlitbou i v též postavě, v které se jeho otec Publius Decius u Vesery ve válce latinské obětovati poručil, a když po slavné modlitbě přidal, že před sebou žene úžas a útěk i vraždění a prolévání krve, hněv nebesťanův a podzemšťanův, že nakazí záhubnou kletbou prapory, zbraně,

zbroje nepřátelské, a že totéž místo záhubou i jeho i Gallův a Samnitův bude — když tato kletbu na sebe i na nepřitele vyřkl, pobodl koně tam, kde nej-
hustější šik galský viděl i vrhaje se na napražené
zbraně nepřátelské zahynul.

29. Sotva na to mohlo se zdáti, že bitva jest
v moci lidské. Římané ztrativše svého vůdce, kteráž
událost jindy postrach působívá, zastavovali útěk a no-
vou zcela chtěli počínati bitvu, Gallové a nejvíce tlupa
kolem konsulova těla stojící, metali jako by smyslův
zbaveni byli, bez účelu marné střely, někteří trnuli
a nebyli pamětlivi ani bitvy ani útěku; avšak s druhé
strany nejvyšší kněz Livius, jemuž byl Decius lictory
odevzdal i poručil, aby náměstkem praetorským byl,
volal, že Římané vítězi jsou, osudem konsulovým se
vyprostitvše; že Gallové i Samnité Telluře matce a du-
chům zesnulých náležejí, že Decius k sobě strhuje
a volá obětované s sebou vojsko; i bylo vše u ne-
přátel zběsilosti a hrázy plno. Když tito obnovovali
boj, přišli potom k tomu Lucius Cornelius Scipio
a Gajus Marcus, kteří s pomocí ze zadního šiku
k rozkazu konsula Quinta Fabia k obraně soudruha
vypraveni byli. Tam uslyšeno skonání Publia Decia,
náramné to povzbuzení k odvážení se všeho za obec
pospolitou. Tedy když Gallové štíty před sebe po-
stavivše v hustých řadách stáli a boj muže proti
muži nesnadným se býti zdál, sebrány z rozkazu
legatů na zemi oštěpy, které mezi oběma šiky vyho-
zeny byvše ležely, a vmetány do želvy nepřátelské.
Když z nich větší část v štíty i kopí také v těla se
zarazila, proražen jest klín, tak že velká část bez
porušení těla klesla ohromena byvši. Tak se střídalo
štěstí na levém křídle římském. Fabius pak na pra-
vém, jak svrchu řečeno, byl ztrávil váháním den;
na to když se zdálo, že ani pokřik nepřátelský ani
útok ani vymetané střely též moci nemají, rozkázal

náčelníkům jízdy spojencův kolem boku samnitského čtyři vésti, aby na dané znamení se strany udeřili, jak největším návaem by mohli, svému pak lidu velel zvolna útokem hnáti a nepřítel odrážeti. Když spatřil, že mu neodolávají a unavení jejich nehrubě pochybně jest, tu sebral všechny zálohy, které pro ten čas zachoval, a pobudil i legie i znamení dal jezdcům k udeření na nepřítel. I nezdrželi Samnité jeho útoku a vedlé samého šiku galského se hnali útekem bez pořádku do ležení, spojenců v boji zanechavše. Gallové v želvu se sraživše stáli v hustých řadách. Tu Fabius uslyšev o smrti soudruhově velel campanskému pluku, asi pěti stům jezdcův, ze šiku vystoupiti a kolem jeti a na galský šik udeřiti, potom popředníkům třetí legie za nimi táhnouti, a kde šik nepřátelský útokem jízdy zmatený spatří, tam se tlačiti a polekané porážeti. Když pak sám Jupiteru Vítězi chrám a oděnění nepřátelská zaslíbil, táhl k ležení samnitskému, kam se veškeré množství polekáno jsouc hnalo. Pod samými náspy, protože brány tak velikému množství nemohly stačiti, pokusili se bitvy odtržení od svých. Tam padl Gellius Egnatius, vojvoda samnitský. Na to zaháněni Samnité do náspův i vzato ležení nepatrným bojem a Gallové ze zadu obstoupeni. V ten den pobito nepřítel dvacet pět tisíc, osm tisíc jato. Také nebylo vítězství nekrvavé. Neboť z vojska Publia Decia pobito sedm tisíc, z Fabiova tisíc sedm set. Fabius rozeslav lidi vyhledat těla soudruhova spálil ku cti Jupitera Vítěze oděnění nepřátelská na hromadu naházená. Tělo konsulovo nemohlo nalezeno býti v ten den, protože zasuto bylo navršenými hromadami Gallův. Druhého dne nalezeno i přineseno s mnohými vojínův slzami. Na to upustiv Fabius od péče o všechny jiné záležitosti strojil soudruhovi pohřeb se vši ctí i slávou zaslouženou.

30. Také v Etrurii byla v ty dni od náměstka

praetorského Gnaea Fulvia válka dle přání vedena, a kromě toho že způsobena nepřátelům náramná škoda pleněním dědin, také slavně bojováno. Perusianův a Clusianův více pobito než tři tisíce a asi dvacet praporů vzato. Když vojsko samnitské krajinou Paelignův utíkalo, zaskočeno od Paelignův. Z pěti tisíc jich asi tisíc potřeno.

Veliká jest pověst toho dne, v který v sentinské krajině bylo bojováno, když se i při pravdě zůstane; ale někteří zveličováním přestoupili hodnověrnost, kteříž napsali, že u vojště nepřátelském desetkrát stotisíc pěších, čtyřicet šest tisíc jízdných, tisíc vozův bylo, ovšem s Umbry a Tusky, a že také tito bitvě přítomni byli; a aby také římskou moc zveličili, přidávají také náměstka konsulského Lucia Volumnia co vůdce ku konsulům a jeho legie k legiím konsulův. Ve více létopisech přináleží toto vítězství dvěma konsulům, Volumnius mezi tím vede válku v Samnitsku a porazí i rozpráší samnitské vojsko zahnané na horu tifernskou nedada se odstrašiti nepříznivou polohou místa.

Quintus Fabius zanechav Deciova vojska k obraně Etrurie přivedl své legie k městu a slavil vítězství nad Gally i Etrusky i Samnity. Vojíní ho následovali při vítězoslávě. Vynášeno bylo vojenskými písněmi prostými ne více vítězství Quinta Fabia než slavná smrt Publia Decia i obnovena památka jeho otce, které se vyrovnala výsledkem obecním i soukromým sláva synova. Z kořisti dáno vojínům po osmdesáti dvou assech, po plášti a tunice, jakýmiž odměnami za vojenskou službu toho času nikoliv se nepohrdalo.

31. Ač takto válka vedena byla, nebyl ještě mír ani v Samnitsku ani v Etrurii; neboť i působením Perusianův obnovena byla válka, když konsul vojsko odvedl, i Samnité sestoupili na kořist do krajiny ves-cijské a formijské a s druhé strany do aesernijské a na ta místa, jež při řece Volturnu se rozprostírají.

Proti nim vyslán praetor Appius Claudius s vojskem Deciovým. Fabius zničil v Etrurii, jež opět válku obnovovala, čtyři tisíce pět set Perusianův a zajal jich asi tisíc sedm set čtyřicet, kteří jsou vykoupeni každý třemi sty desíti assy; všechna ostatní kořist dána vojínům. Pluky samnitské se sešly do krajiny stellské, když část z nich praetor Appius Claudius, část náměstek konsulský Lucius Volumnius stíhal. Tam jednak se položí všickni Samnité, jednak Appius a Volumnius spojí své tábory. Bojováno s největší rozhořčeností, poněvadž tu popuzoval hněv proti obnovujícím tolikráte válku, tam již poslední naděje bojujících byla. Pobito Samnitův šestnáct tisíc tři sta, jato dva tisíce sedm set, z římského vojska padlo jich dva tisíce sedm set.

Rok událostmi válečnými šťastný morovou ranou byl obtížný i znameními znepokojující. Neboť zvěstováno, že zemí na mnohých místech přšelo, i že u vojště Appia Claudia přemnozí bleskem udeření byli; i hledáno proto v knihách. *) Toho roku pokutoval Quintus Fabius Gurges, syn konsulův, několik paní, před soudem lidu z cizoložnictví odsouzených; z kterých pokut vystavěti dal chrám Veneřin, jenž blízko náměstí jest.

Ještě teď zbývají války se Samnity, o nichž jednáme bez přetržení ve čtvrté již knize a čtyřicátý šestý rok od konsulův Marca Valeria, Aula Cornelia, kteří nejprve proti Samnitsku válku zdvihli. Abych pak porážek v tolika letech u obou národův i vytrpěných nesnází neopětoval, jimiž předce ona tvrdá srdce přemožena býti nemohla, byli Samnité roku právě minulého v sentinské krajině, v zemi Paelignův, u Tiferna, na stellských rovinách, sami se svými pluky, s cizími se spojivše, od čtyř vojsk, od čtyř vůdcův římských poraženi, ztratili nejslavnějšího vojvodu svého

*) t. j. Sibylliných.

rodu, viděli své spojence u válce, Etrusky, Umbry, Gally v témž osudu, v kterémž sami byli, nemohli se ani svou ani cizí mocí udržeti — a předce od války neustávali; tak málo mrzelo je nešťastné hájení svobody a chtěli raději přemožení býti než o vítězství se nepokusiti. Jaký pak člověk by byl onen, jehož by mrzela délka válek při spisování aneb čtení, kteréž válčících neunavily?

Od r. 458.—459. od z. Ř. = od r. 294.—293. př. Kr.

32. Po Quintu Fabiovi, Publiu Deciovi následovali konsulové Lucius Postumius Megellus a Mamercus Atilius Regulus. Samnitsko oběma za krajinu ustanoveno, protože pověst byla, že tři vojska nepřátelská sebrána jsou, že jedno do Etrurie, druhé zase na plnění Campanie táhne, třetí k hájení země se připravuje. Postumia zdržela choroba v Římě, Atilius vytáhl bez prodlení, aby v Samnitsku nepřátele — neb tak se otcům vidělo — ještě nevyšedší překvapil. Jako dle úmluvy měli tam proti sobě nepřítelé, kde jednak jim překáženo býti mohlo v pustošení Samnitska, jednak Samnity zadržeti mohli od vstoupení odtud do pokojných krajin i do území spojencův římského národu. Když tábor proti táboru zřízen byl, odvážili se Samnité, čeho by se sotva Římané tolikrát vítězni byli odvážili — takovou odvážlivost působí svrchovaná zoufalost — na ležení římské udeřiti a ač tak smělé podniknutí ku konci nepřišlo, nebylo předce zcela marno. Byla mlha po velkou část dne tak hustá, že užívání světla odňala; neb nebyla toliko vyhlídka za náspy nemožná, ale i blízký výhled mezi sebou se scházejících. Na tuto takřka skryši úkladův spoléhajíce přišli Samnité za světla ještě nejistého, které mimo to temnota udušovala, k přední stráži římské, jež ve bráně nedbale hlídky konala. Nenadále

překvapení neměli ani dosti odvahy k odporu ani síly. Od zadní strany ležení branou zadní učiněn jest útok; i vzat quaestorův stan a usmrčen tam quaestor Lucius Opimius Pansa. Na to voláno do zbraně.

33. Konsul byv hlukem vyvolán poručil dvěma praporcům spojencův, lucanskému a suesskému, které právě nejblíže byly, vojvodský stan hájiti a přivedl zástupy vojínů hlavní cestou. Sotva dostatečně zbraň si upravivše vstupují v řady a poznávají nepřitele více po křiku než očima, aniž možná jest hádati, jak veliký jeho počet jest. S počátku ustupují nejisti jsouce svým osudem i pouštějí nepřitele dovnitř ležení. Na to když konsul volal, tázaje se, zdaž se za náspy vyhnati dají a potom ležení svého dobývati chtějí, zdvihnou válečný pokřik a nejprvé se vzepřevše kladou odpor, potom ku předu se hýbají i tlačí a jakmile je jednou odrazili, ženou je týmž postrachem, kterým začali. Vypudí je za bránu i za náspy; odtud dále táhnouti a stíhati se neodvážili, protože mhlavé světlo postrach úkladův kolem působilo a osvobozením tábora se spokojivše ustoupili za náspy asi tři sta nepřátel zabivše. U Římanův z přední stráže i z hlídky a z těch, kteří kolem quaestorského stanu překvapeni byli, padlo asi sedm set třicet.

Samnitům na to zvýšila nenešťastná odvaha srdnatost a nedopouštěli Římanům neřku ležením ku předu hnouti ale ani po svých dědinách picovati. Nazpět do pokojné krajiny sorské chodili picovníci. Pověst o těchto udalostech pobuřlivější ještě než byly udalosti, přinesena jest do Říma a přinutila konsula Postumia sotva se uzdravivšího z města vytáhnouti. Avšak dříve než vytáhl, poručil vojínům prohlášením, aby do Sory se sešli; sám pak zasvětil chrám bohyně vítězství, který byl co vyšší aedil z pokut vystavěti dal. Tak k vojsku přišed táhl od Sory do Samnitska k táboru soudruhovu. Když odtud Samnité ustoupili,

nedůvěřující, že by dvěma vojskům odolati mohli, rozešli se konsulové na rozličné strany pustošit dědin i měst.

34. Postumius se jal dobývati Milonie nejprvé mocí a útokem, na to když se mu takto nehrubě dařilo, dobyl města teprv ohradami a přístřešky se zdí spojenými. Tam v dobytém již městě bylo bojovalo od hodiny čtvrté až skoro do osmé ve všech dílech města s výsledkem dlouho nejistým; konečně se zmocnili města Římané. Samnitův pobito tři tisíce dvě stě, jato čtyři tisíce pět set kromě ostatní kořisti. Potom k Feritru*) přivedeny legie, odkud městské obyvatelstvo se všemi věcmi, které odneseny i odvedeny býti mohly, zadní branou v noci tiše vyšlo. Tedy když konsul přišel, přistoupil s počátku k hradbám v takovém pořádku i upravení, jako by měl býti týž boj, který u Milonie byl; na to když širé ticho v městě spatřil a na věžích a hradbách žádných zbraní ani mužův, zdrží vojsko dychtivé vtrhnouti na opuštěné hradby, aby se do nějakého ukrytého podskoku neuvrhl. Dvěma četám spojencův kmene latinského velí kolem hradeb se projížděti a vše vyzpytovat. Jezdci spatří jednu i druhou bránu v tétéž straně na blízku otevřenou a na těchto cestách stopy nočního útěku nepřátel. Na to jedou zvolna k branám i zří z bezpečného místa město průchodné přímými ulicemi a zvěstují konsulovi, že z města obyvatelstvo vyšlo, že to jest zřejmo pustotou nehrubě pochybnou a čerstvými stopami útěku a hromadou věcí v nočním pospěchu všudy zanechaných. Když to konsul uslyšel, vedl kolem vojsko k té straně města, ku které jezdci byli přistoupili, a postanuv nehrubě daleko brány polem velí, aby pět jezdců do města vkročilo, pak aby kus cesty popojeli a aby tři na témž místě zůstali, jestliže

*) Milonia i Feritrum jsou již polohy nejisté.

by se to bezpečným zdálo, a dva to, co vyzvědí, jemu zvěstovali. Když se navrátili i zvěstovali, že tam dojeli, odkud na všechny strany rozhled jest, a že daleko široko ticho a pustotu spatřili, vedl konsul hned praporce lehkooděnců do města, ostatním poručil mezitím ležení pevné vzdělati. Vojíni vtáhli a vylámavše dvěře našli nemnoho věkem sešlých aneb chorobných lidí a shledali, že zůstaveno bylo to, co bylo nesnadno odpraviti. To vzato a od jatcův seznáno, že společným úmyslem několik vůkolních měst útěk uzavřelo, že jejich lid za první hlídky vyšel a že, jak oni myslí, tonž pustotu v jiných městech naleznou. Výpovědi jatcův došly stvrzení. Opuštěných měst se zmocnil konsul.

35. Druhý konsul Marcus Atilius neměl nikoliv tak snadné války. Když k Lucerii legie vedl, kteréhož města, jak uslyšel, Samnité dobývali, utkal ho nepřítel v končinách lucerských. Tam hněv vyrovnal moc. Půtka byla střídavá a nerozhodná, výsledkem však pro Římany žalostnější, jednak proto, že nebyli zvyklí se dáti přemoci, jednak že na odchodu více než v boji samém pocítili, že na jejich straně více poraněných a mrtvých bylo. Pročež takový strach v ležení povstal, že, kdyby je byl na bojišti přepadl, znamenitá porážka byla by utrpena. Také teď byla nepokojná noc, protože myslili, že Samnité hned na tábor udeří aneb že na úsvitě s vítězi se musí setkatí polem. Menší ztráta, ostatně nikoliv větší zmužilost byla u nepřátel. Jakmile se rozbřesko, žádají si odejítí bez boje; ale byla jediná cesta a ta vedle nepřátel, a když na ni nastoupili, způsobili pohled, jakoby přímo táhli dobývat tábora. Konsul velí vojínům, aby zbraně se chopili a za ním za náspy vytáhli. Pobočníkům, plukovníkům, velitelům spojencův káže, co u každého učiniti potřebí jest. Všickni tvrdí, že oni ovšem všecko učiní, ale že mysl vojska klesla, že po celou noc mezi

poraněnými a sténáním umírajících se bdělo, že, kdyby nepřátelé před úsvitem k ležení byli přitrhli, takový by byl postrach, že by prapory byli opustili, nyní že studem od útěku zdržováni, ostatně jako přemoženi jsou. Když to konsul zvěděl, mínil, že sám vojsko obcházeti a k němu mluvití musí, a jak ku komu přišel, jenž zbraně se chopiti váhal, obořoval se naň, co mešká i otálí, že nepřítel přijde do ležení, jestliže sami oni před ležení nevytáhnou, a že budou bojovati za své stany, nechtějí-li za náspy; že ozbrojeným a bojujícím vítězství pochybné jest, avšak kdo nahý a bez zbraně nepřítele očekává, tomu že jest utrpěti buď smrt buď otroctví. Když takto se obořoval i výčitky činil, odpovídali mu, že včerejším bojem zmoženi jsou a že jim žádné ani síly ani krve nezbývá a že se větší množství nepřátel objevuje než den před tím bylo. Mezitím se již blížilo vojsko a při menší již prostore jistěji vidouce tvrdili, že Samnité koly s sebou přinášejí i ležení kolím obehnati chtějí. Tu teprv konsul volal, že to nehodná věc, když se trpí takové pohanění i potupení od nepřítele nejbojácnějšího. „Což,“ praví, „budeme také v táboře obleženi, abychom spíše hanebně hladem, než statečně mečem, nutno-li to, umřeli?“ Kéž boží udělí zdaru i nechť učiní každý, čeho hodným býti se domnívá, ale konsul Marcus Atilius že půjde sám, nebude-li žádný jiný následovati, proti nepřítelům i padne spíše mezi polními znaky samnitskými, než aby spatřil ležení římské, ano kolím obehnáno jest. Slova konsulova schválili pobočníci i plukovníci a všechny čtyři jezdcův a setníci prvních setnin. Tu vojní studem přemoženi i chápají se liknavě zbraně a táhnou liknavě z ležení. Dlouhým vojem a přetrženým, zarmouceni a málem přemoženi jsouce kráčeji proti nepříteli, který ani nadějí ani duchem jistější nebyl. Tedy jakmile spatřeny byly římské prapory, hned od prvního voje samnitského do zadního se roz-

neslo reptání, že vystupují Římané, aby cestu zamezili, že žádná cesta odtud ani k útěku otevřena není, že na onom místě buď jim padnouti aneb nepřátele porazit a přes jejich těla vyváznouti jest.

36. Sházejí břemena doprostřed a ozbrojenci se postaví v šik každý do své řady. Již byla skrovná prostora mezi oběma šiky, i stáli očekávající, až by od nepřátel dříve útok, dříve válečný pokřik povstal. Žádná z obou stran neměla srdnatosti k boji, i byli by bez boje a potýkání se rozešli, kdyby se nebyli báli, že strana druhá bude stíhati ustupující. Samoděk mezi bezděčnými i otálejícími povstala liknavá půtká s válečným pokřikem nejistým a nestejným aniž se kdo hýbal s místa. Tu chtěje římský konsul bitvu podněcovati vyslal několik čet jezdcův před šik, a když z nich přemnoží s koní spadli a ostatní v zmatek přivedeni byli, vyrazil jednak šik samnitský, aby zničil ty, kteří spadli, jednak Římané, aby hájili svých. Tím poněkud boj rozohněn; než hodně i ochotněji i u větším počtu vyrazili Samnité a jízda ve zmatek přivedená pošlapala sama poplašenými koni svou pomoc. Odtud začal útek a odvrátil celý římský šik a již doráželi Samnité od zadu na utíkající, an konsul je předjel k bráně ležení a postaviv tam proti nim jízdní stráž a rozkázav, aby, kdokoliv by k náspům spěchal, ať jest Říman ať Samnit, toho za nepřítel považovali, proti spěchajícím bez řádu do ležení se postavil sám takto vyhrožuje: „Kam spěcháte,“ praví, „vojíní? Také tuto najdete zbraň a muže aniž, pokud na živě váš konsul, do tábora vkročíte leda co vítězi; proto volte, zdali raději s občany aneb s nepřitelem bojovat chcete.“ Když takto konsul mluvil, shrnou se kolem jezdců s napraženými kopími a velí pěchotě do bitvy se navrátiti. Pomohla nejen statečnost konsulova ale i náhoda, protože Samnité nestíhali i čas k otočení praporův a odvrácení šiku od ležení proti nepříteli byl.

Tu jiní jiné povzbuzovali, aby obnovili bitvu, setníci uchvátili prapory od praporečníkův a nesli je ku předu a ukazovali svému lidu, že nepřátelé přicházejí rozptýleně v malém počtu a v řadách neuspořádaných. Mezitím konsul ruce k nebesům zdvihaje zaslíbí hlasitými slovy, tak že to uslyšeno jest, chrám Jupiteru Zastaviteli, ustane-li od útěku římský šik a porazí-li i přemůže-li v boji obnoveném pluky samnitské. Všickni se všech stran se namáhali o obnovení bitvy, vůdcové i vojíni, pěších i jezdcův moc. Také se zdálo, že božská moc na římské jméno shledla; tak snadno nakloněn boj a nepřátelé odražení od ležení a brzo také zapuzeni na to místo, na kterém bitva započata byla. Tam v hromadě břemen v cestě ležících, která do prostřed sházeli, uvázli jimi překážky majíce, na to postavili kruh ozbrojencův kolem břemen, aby jejich věci uchváceny nebyly. Tu však na ně z předu dotírají pěší, od zadu jezdci kolem objevše. Tak uprostřed potření i jati. Počet jatecův obnášel sedm tisíc osm set, kteří všickni nazí pod jho poslání jsou; pobitých, jak zvěstovali, bylo asi čtyři tisíce osm set. Také Římané neměli radostného vítězství. Když konsul škodu za dva dni utrpenou počítal, shledáno, že počet ztracených vojínů jest sedm tisíc osm set.

Když se toto v Apulii dalo, snažili se Samnité druhým vojskem opanovati Interamnu, osadu římskou, která na silnici latinské jest; a neopanovali města, ale dědiny poplenili a když odtud ostatní kořist z lidí a stád v hromadě i jaté osadníky odváděli, vrazili na vítězného konsula od Lucerie se vracejícího, i ztratili nejen kořist, nýbrž jsou také sami poraženi při dlouhém a stíženém voji neuspořádání jsouce. Konsul povolal svoláním pány do Interamny, aby své zboží poznajíce zpět vzali, a zanechav tam vojska odešel do Říma za příčinou voleb. Když o vítězoslávě návrh činil, odepřena mu tato čest jednak pro ztrátu tolika

tisíc vojínův, jednak proto, že jatce, kteří bez výminky se vzdali, pod jeho poslal.

37. Druhý konsul Postumius převedl, protože v Samnitsku látky k válce se nedostávalo, své vojsko do Etrurie a spustošil nejprve dědinu volsinskou, na to, když vytáhli hájit své země, svedl s nimi bitvu nehrubě daleko jejich hradeb. Etruskův pobito dva tisíce osm set, ostatní uhájila blízkost města. Vojsko pak převedeno do krajiny ruselské a tam netoliko dědiny spustošeny, ale i město vybojováno. Jato více dvou tisíc lidí, méně dvou tisíc kolem zdí pobito. Avšak slavnější i větší jest mír zjednán toho roku v Etrurii, než válka byla. Tři nejpevnější města, hlavy v Etrurii, Volsinii, Perusia, Arretium, požádala za mír a sjednavše za oděvy vojenské i obilí s konsulem, aby jim dovoleno bylo jednatele do Říma poslati, obdržela příměří na čtyřicet let. Na hotovosti uložena pokuta pěti set tisíc assův každé obci.

Když konsul za tyto vykonané činy vítězoslávu od senatu žádal více za příčinou obyčeje než že doufal dosažení i viděl, že jedni proto, že příliš pozdě od města vytáhl, jiní, že bez rozkazu rady ze Samnitska do Etrurie přešel, a to jednak jeho nepřátelé, jednak přátelé soudruhovi, také jemu k útěše pro vyrovnání odmrštění vítězoslávu odpírají, pravil: „Otcové shromáždění, nebudu tak vaší velebnosti pamětliv, abych zapomněl, že konsul jsem. Týmž právem velitelské moci, kterým jsem války vedl, slaviti budu vítězství po válce šťastně vedené, po podrobení Samnitska a Etrurie, po zjednání vítězství a míru.“ Tak opustil senat. Na to povstal mezi tribuny lidu spor; část jich pravila, že zakročí, aby novým příkladem neslavil vítězství, část pak, že na pomoc slavícímu proti soudruhům bude. O té věci vyjednáváno bylo před národem. Tam povolán jest konsul a když pravil,

že konsulové Marcus Horatius Lucius Valerius *), že nedávno Gajus Marcius Rutilus, **), otec toho, který právě censorem jest, vítězství slavili, ne usnesením rady, nýbrž vůlí národu, přidával k tomu, že by byl také k národu návrh učinil, kdyby nevěděl, že otroci šlechticův, tribuni lidu, návrhu překážeti budou; vůle a přízeň souhlasícího národu na místě všech rozkazův že mu jest a bude. Druhého dne pomocí tří tribunů lidu proti zakročování sedmi tribunův a souhlasu senatu slavil vítězství a národ den ten oslavoval.

Také tohoto roku jest památka málo jistá. Claudius vypravuje, že Postumius dobyt několika měst v Samnitsku, poražen jest v Apulii a na útěk přinucen a sám pak raněn byv do Lucerie s nemnohými zahnán; že od Atilia válka vedena byla v Etrurii a ten že slavil vítězství. Fabius píše, že oba konsulové v Samnitsku a u Lucerie válku vedli i do Etrurie vojsko převedeno jest — než od kterého konsula, toho nepřidal — a že u Lucerie na obou stranách mnoho padlo a v té bitvě chrám Jupitera Zastavitele zaslíben jest, jakož dříve Romulus byl zaslíbil; než dříve byla to toliko svatyně, to jest místo ku chrámu zasvěcené. Ostatně že senat chrám zříditi kázal, způsobeno toho teprv roku tím, že obec pospolitá dvakrát k vyplnění téhož slibu zavázána byvši v náboženskou obavu přišla.

Od r. 459.—460. od z. Ř. — od r. 293.—292. př. Kr.

38. Po tomto roce následuje jednak znamenitý konsul Lucius Papirius Cursor, jak otcovou slávou — tak svou, jednak válka náramná i vítězství, jakého nad Samnity nikdo do onoho dne mimo otce konsulova Lucia Papiria nevydobył. Také náhodou byli

*) Viz Liv. III. 63.

**) Viz Liv. VII. 17.

připravili válku týmž namáháním i úpravami zbraní vším nákladem ozdobených a také bohův přibrali moc, dle starého jakéhosi obřadu přísahy vojíny takřka zasvětivše, když odvod po celém Samnitsku odbyli po novém zákoně, aby kdo z mladší třídy se nesejde dle provolání vojevůdců a kdo bez rozkazu odejde, toho hlava Jupiteru propadla. Pak všechno vojsko do Aquilonie povoláno. Sešlo se ku čtyřicíti tisícům vojínův, co vybraných vojínů v Samnitsku bylo. Tam asi uprostřed tábora bylo ohrazené místo otípkami i proutím a pokryté plátnem, které se asi na dvě stě stop na všechny strany rozprostíralo. Tam z knihy staré plátěnné čteno a obětováno od jakéhosi kněze Ovia Paccia, člověka vysokého věku, který tvrdil, že tu obět bere ze staré pobožnosti samnitské, které druhdy jejich předkové užili, když tajný úmysl odnítí Capui *) Etruskům pojali. Když obět vykonána byla, poručil vojvoda úředním poslem povolati, kdo koliv rodem i skutky proslaven byl. Předváděni byli po jednom. Byla tam jak ostatní příprava obětní, jež ducha zbožnou hrůzou proniknouti mohla, tak na místě vůkol všudy pokrytém oltáře uprostřed a žertvy kolem vykonané i kolem stojící setníci s vytasenými meči. Přiváděni byli k oltářům více co žertva než co účastníci oběti i bráni pod přísahu, že nevyzradí, co na tom místě spatří i uslyší. Přisahati je donucovali dle jakési děsné přísahy, složené ku prokletí své hlavy i rodiny a pokolení, nepůjde-li do bitvy, kam vojvodové povedou, a jestliže buď sám z bitvy uteče aneb toho, koho utíkati spatří, na místě nezabije. Tak z počátku někteří přisahati se zpěčující kolem oltáře porubáni, i byli potom mezi hromadami žertev ležíce ostatním na výstrahu, aby se nezpěčovali. Když přední Samnité tímto proklínáním zavázáni byli, deset jich jmenováno od vojvody a těm řečeno, aby

*) Viz Liv. IV. 37.

volili muž muže, až by počet šestnácti tisíc vyplnili. Ti od pokryvky místa zahaleného, kde urozenstvo zasvěceno bylo, nazváni sborem plátěnným. Jim dána zbraň ozdobná a přilbice s chocholy, aby mezi ostatními vynikali. O něco více než dvacet tisíc obnášelo ostatní vojsko, nejsouc ani postavou těl ani slávou válečnou ani úpravou sboru plátěnnému nerovno. Tento počet lidí — a to byl lid vybraný — položil se u Aquilonie.

39. Konsulové vytáhli od města, dříve Spurius Carvilius, kterému ustanoveny byly staré legie, jež Marcus Atilius, konsul předešlého roku, v krajině interamenské byl zůstavil. S těmi přišed do Samnitska vzal Samnitům město Amiternum mocí mezi tím co nepřátelé pověrečnými obřady se zaměstnávající tajná shromaždění odbývali. Tam usmrceno lidí asi dva tisíce osm set, zajato čtyři tisíce dvě stě sedmdesát. Papirius sebral nové vojsko — neb tak bylo uzavřeno — a dobyl města Duronie.*) Zajal méně lidí než soudruh, ale mnohem více jich usmrtil. Kořisti bojné na obou místech nabyto. Na to činili pochod konsulové Samnitskem a poplenivše nejvíce krajinu atinskou přišli Carvilius ku Cominiu,**) Papirius k Aquilonii, kde hlavní moc samnitská byla. Tu po nějaký čas nebylo ani meškáno bitvou, ani statně bojováno. Drážděním pokojných, ustupováním odpor kladoucím a více hrozením než podnikáním bitvy tráven byl čas a poněvadž se počínalo a upouštělo, odkládán byl výsledek všech věcí i nepatrných co den. Druhý tábor římský, kterýž dvacet tisíc kroků vzdálen byl, a záměry nepřítomného soudruha sčastňovaly se všech podniknutí, i byl Carvilius bedlivější Aquilonie, čím k většímu rozhodnutí boj se klonil, než Cominia, které obléhal. Když Lucius

*) Amiternum, jest-li toto čtení pravé, a Duronia, města v Samnitsku, nejisté již polohy.

**) Cominium bylo jižně od Aquilonie.

Papirius již dosti ve všem k potýkání připraven byl, vypravil posla k soudruhovi, že v duchu ustanovil druhého dne, bude-li to posvátnými znameními dovoleno, s nepřitelem se potýkati; že potřebí jest, aby i on, jak největší mocí může, Cominia dobýval, aby Samnité žádné odtuchy neměli k poslání pomoci k Aquilonii. Den měl posel k cestě, v noci se navrátil zvěstuje, že soudruh ustanovení jeho schvaluje. Papirius propustiv posla odbýval na místě hromadu, přednesl mnoho o veškerém druhu války, mnoho o přítomné přípravě nepřátel, jež prý více pohledu marného než vydatná pro výsledek jest; chocholové že nečiní ran a skrze štíty malované a pozlacené římský oštěp že proniká a šik bělostí tunik se lesknoucí že krví zbrocen bývá, když se mečem boj vede; že dříve zlaté a stříbrné vojsko samnitské od jeho otce na hlavu poraženo bylo a že odňatá odění větší ozdobou vítěznému nepříteli než jim co zbroj byla. Že to dáno snad jest jménu i rodině jeho, aby proti největším úsilím samnitským co vůdcové postavení byli a ta odění domů přinášeli, jež by ozdobou také k okrašlování obecných míst byla. Že bozi nesmrtelní jsou přítomni, protože tolikráte za smlouvu žádali a tolikráte ji zrušili; pak, může-li mysl božská nějak uhodnuta býti, že nebyli nikdy žádnému vojsku více nemilostiví než tomu, které při bohaprázdné oběti smíšenou z lidí i zvířat krví se poskvrvní a dvojnásobnému hněvu bohův vydáno jsouc jednak bohův svědků smluv s Římany učiněných, jednak kletby v přísaze proti smlouvám učiněné se hrozcí bezděky přísahalo, v nenávisti má přísahu, jedním časem bohův, občanův nepřátel se obává.

40. Když toto, jež známo bylo vyzrazením zběhův, u vojnův již samoděk rozhořčených přednesl, žádají, zároveň božskou a lidskou naději naplnění jsouce, za bitvu souhlasným křikem; mrzí je, že na druhý den

bitva odložena jest; nenávidí délky dne i noci. Za třetí hlídky po přinesení listu od soudruha vstane Papirius za ticha i vyšle opatrovatele posvátných kuřat znamení zpytovat. Nebylo žádné třídy v ležení, jež by nebyla uchváćena žádostí bitvy. Nejvyšší i nejnižší stejně byli upiati. Vůdce pohlížel na zápal vojínův, vojíni na zápal vůdcův. Tento zápal se rozšířil také k těm, kteří zpytování posvátných znamení přítomni byli. Neboť ač kuřata nejedla, odvážil se jejich opatrovatel selhati znamení a zvěstoval konsulovi znamení výborné. Konsul s radostí prohlásí, že znamení výtečné jest, a že s vůlí boží bojovati budou; i vztýčí znamení bitvy. Když již právě na bojiště vystupoval, zvěstuje mu zběh, že dvacet praporů samnitských — měly asi po čtyřech stech mužův — ku Cominiu vytáhlo. Aby toho soudruh nebyl nepovědom, vypraví na místě posla, sám pak velí rychleji vytrhnouti, i byl ustanovil zálohy každou na svém místě a velitele zálohám. Nad pravým křídlem ustanovil Lucia Volumnia, nad levým Lucia Scipiona, nad jezdci pobočníky jiné, Gaja Codicia a Trebonia. Publiu Nautiovi káže, aby mezky, dada s nich sníti sedla, s praporci křidelními k výšině shlednuté spěšně*) kolem vedl a tam mezi bojem samým je ukázal způsobuje co nejvíce možná prachu. Když tím vojevůdce zaměstnán byl, povstala hádka mezi opatrovateli posvátných kuřat o znamení toho dne i jest uslyšena od rytířův římských, kteří míníce, že se tou věcí nemůže pohrdati, Spuriu Papiriovi, synu konsulova bratra, zvěstovali, že o posvátném znamení pochybnost jest. Jinoch narozený před učením bohy pohrdajícím vyšetřil tu věc, aby nic nevyzpytovaného nezvěstoval, a sdělil konsulovi. Jemu onen praví: „Sláva badiž tvé chrabrosti i bedlivosti! Ostatně

*) Zde schází dle vši pravděpodobností číslo, udávající počet praporcův.

kdo pozorování posvátných znamení přítomen jest, bere na sebe sama vinu, zvěstuje-li co nepravého; mně aspoň jest zvěstováno znamení výborné; národ římský i vojsko má výtečné znamení.“ Na to velel setníkům postavití opatrovatele do první řady. Také Samnité hnou polem ku předu; následuje šik ozdobený i ozbrojený, tak že nepřátelé také velkolepým divadlem byli. Dříve než pokřik válečný učiněn byl a sražení se stalo, opatrovatel oštěpem maně vyhozeným udeřen a padl před prapory. Když to konsulovi zvěstováno bylo, pravil: „Bozi jsou v bitvě, trest svůj má vinná hlava.“ Před konsulem toto mluvícím ozval se krkavec hlasem jasným. Tím se konsul potěšiv tvrdí, že nikdy více očividně bozi přítomni nebyli lidským osudům, i velí troubiti a válečný pokřik učiniti.

41. Svedena jest bitva krvavá, ostatně daleko nestejnou myslí. Římany dychtící po krvi nepřátelské strhuje hněv, naděje, zápal boje do bitvy; Samnitů velkou část donucuje bezděky nutnost a náboženská povinnost více odpor klásti než útokem hnáti, i nebyli by zdrželi prvního válečného pokřiku a útoku Římanův, uvyklí jsouce již několik let přemoženými býti, kdyby jiný mocnější strach v prsou vězící útěku jejich nebyl zdržoval. Neboť před očima byla všechna ona příprava tajemné oběti a ozbrojení kněží a hromady lidí i dobytčat bez rozdílu a obětnice postříkané krví zbožnou i bohaprázdnou a děsné sebe proklínání a pekelná přísaha, složená na prokletí rodiny i kmene. Těmito ponty proti útěku zdržování jsouce stáli více občanův než nepřítel se bojíce. Římané dotírali s obou křídel, ze středu šiku a poráželi ohromené strachem bohův i lidí. Liknavě kladen jest odpor jako od těch, jež bázeň zdržuje od útěku. Již se krve prolévání málem ku praporům přiblížilo, když s příčné strany se ukáže prach jako pochodem velikého vojska vyražený. Byl to Spurius Nautius — někteří praví, že Octavius Maecius —,

vůdce křídelních praporcův. Vyráželi prach větší počtu svého. Zaškodníci na mezcích sedíce vlekli větve listnaté po zemi. Ukazovaly se nejprvé zbraně i polní znaky ve světle mlhavém, potom vyšší i hustější prach poskytoval tvářnosti jezdcův za vojem jedoucích. I sklamalo to netoliko Samnity, ale i Římany a konsul potvrdil omyl volaje mezi prvními prapory, tak že jeho hlas také k nepřátelům dopadal, že Cominium vzato, vítězný soudruh přítomen jest; ať se namáhají zvítěziti, než sláva druhého vojska bude. To sedě na koni. Na to velí plukovníkům i setníkům, aby cestu jezdcům otevřeli. Sám byl Treboniovi a Codiciovi napřed řekl, aby, jak ho spatří, an pozdviženým kopím mává, koně, jak největší silou mohou, proti nepříteli pobodli. Na pokynutí vše se děje, jako dle přípravy dříve učiněné. Mezi řadami cesty se otevrou, jízda vyrazí letem a napřaženými kopími do šiku nepřátelského se hrne i prolomí řady, kamkoliv útok obrátila. Volumnius a Scipio dotírají a porážejí polekané. Tu již bohův i lidí přemožena moc. Poraženy jsou plátěnné praporce, utíkají jednotejně přísahou zavázání i nezávázání, aniž se koho leda nepřítel obávají. Pěší vojsko, co ho zbylo po bitvě, jest zahrnuto buď do ležení buď do Aquilonie, šlechta i jezdci se utekli do Boviana.*) Jezdce stíhá jízda, pěchotu pěchota. Rozličným směrem spěchají křídla, pravé k ležení samnitskému, levé k městu. O mnoho dříve vzal Volumnius ležení, u města se klade Scipionovi odpor mocí větší, ne proto, že by přemožení více srdatosti měli, nýbrž že zdi lépe než náspy oděncům brání. Odtud kamením odhánějí nepřítelé. Scipio domnívaje se, že, nebude-li podniknutí dokonáno v prvním postrachu, než by se zpamatovali na mysl, obležení opevněného města příliš zdlouhavé

*) které tedy již opět Samnité měli, neboť r. Ř. 454. upadlo v moc Římanův. Viz Liv. X. 12.

bude, táže se vojínův, zdali s myslí dosti klidnou to snesou, aby od druhého křídla ležení vzato bylo a oni vítězi jsouce od bran městských odháněni byli. Když všickni křikem proti tomu se ozvali, vyzdvihl sám první nad hlavu štít a kráčel k bráně, jiní ho následovali a učinivše želvu vrazili do města i sehnávše Samnity opanovali zdi kolem brány. Dovnitř města proniknouti se neodvážili, protože jich velmi málo bylo.

42. O tom z počátku nevěděl konsul, a byl bedliv povolání zpět svého vojska; neb již se velmi nachýlilo slunce k západu a noc se blížící činila všechno nebezpečným a podezřelým také vítězi. Postoupiv trochu dále s pravé strany vidí ležení, ano vzato jest, a s levé, že pokřik jest v městě smíšený s hlukem bojujících a polekaných. I byl právě v tu dobu boj u brány. Když na to s koněm blíže přijeda spatří svůj lid na zděch a že již nic nezbývá, kázal, protože opovázlivostí nemnohých k veliké věci příležitost zjednána byla, své zástupy přivolati, jimž byl dříve ustoupiti povel, a k městu polem hnouti. Z nejbližší strany vkročivše setrvali na pokoji, protože noc se blížila. V noci město od nepřátel opuštěno. Pobito jest Samnitů v onen den u Aquilonie dvacet tisíc tři sta čtyřicet, v zajetí přišlo tři tisíce osm set a sedmdesát, polních znakův devadesát. Ostatně se paměti podává to, že skoro žádný vůdce na bojišti nebyl viděn veselejší buď svou vlastní povahou buď důvěrou v šťastné svedení bitvy. Pro touž sílu ducha nemohl ani odporným znamením od bitvy odvrácen býti a v rozhodné době samé, v které bohům chrámy zaslibovati obyčejem bylo, zaslíbil Juppiteru Vítězi, že, porazí-li pluky nepřátelské, číši oslazeného vína dříve obětovati bude, než by nesmíšeného vína se napil. Tento slib byl bohům po srdci a obrátili znamení ve zdar.

43. S tímž štěstím byl boj veden od druhého konsula u Cominia. Hnuv na úsvitě všemi zástupy

k hradbám obklíčil město kolem i postavil pevnou zálohu proti branám, aby nějaký výpad učiněn nebyl. Když znamení již dával, zdržel ho soudruhův rychlý posel o příchodu dvaceti praporcův jednak od útoku, jednak ho přinutil odvolati část zástupův k dobývání připravenou a přichystanou. Prikázal pobočníku Deciu Brutu Scaevovi s první legií a desíti praporci křídelními i jízdou táhnouti proti pomoci nepřátelské, a na kterémkoli místě ji utká, proti ní se postaviti a ji zdržovati i bitvu svěsti, kdyby tak okolnosti vyžadovaly, jenom aby ty zástupy ku Cominiu přivedeny býti nemohly. Sám pak poručil řebříky ku zděm se všech stran města nésti a postoupil želvou ku branám. Zároveň byly i brány vylamovány i útok se dál odevšad na zdi. Jakož Samnité dříve než oděnce na zděch viděli, dost zmužilosti měli k zabránění přístupu nepřátelům k městu, tak, když již ne z dálky aniž střelami, nýbrž z blízka veden byl boj a ti, kteří stěží z doliny na zdi vystoupili, po překonání místa, jehož se více obávali, snadno s nerovným nepřítelem na rovném místě se bili, opustili věže i zdi a vesměs na náměstí sehnáni byvše, posledního osudu bitvy odtud se pokusili na chvíli, potom po odházení zbraně se vzdalo asi jedenáct tisíc a čtyři sta lidí na milost konsulovi, pobito asi čtyři tisíce osm set osmdesát.

Tak u Cominia, tak u Aquilonie veden byl boj. Odtud na místě uprostřed dvou měst, kde třetí bitva byla očekávána, nejsou nepřátelé nalezeni. Když sedm tisíc krokův od Cominia vzdálení byli, jsou od svých zpět povoláni a nepřišli k žádné bitvě. Při prvním asi setmění, když před očima již své ležení, již Aquilonii měli, zadržel je pokřik, který s obou stran stejně dopadal, potom ve směru ležení, které od Římanův zapáleno bylo, nedopustily jim daleko široko se rozprostírající plameny, jistější znamení porážky, dále táhnouti. Na témž místě maně pod zbraní všudy se

položivše ztrávili celý čas noční v nepokoji očekáváním i obáváním se světla. Na úsvitě nevědouce, na kterou stranu by pochod obrátiti měli, náhle na útěk vyděšení, jak je spatřili jezdci, kteří Samnity v noci z města vyšedši pronásledovavše uviděli dav, jenž se ani náspy ani předními strážemi neopevnil. Tento dav byl také spatřen se zdí aquilonských i již jej také stíhaly praporce legijní. Ostatně nemohla ani pěchota dosáhnouti utíkájících a od jízdy jich asi dvě stě osmdesát ze zadního voje pobito. V polekání zanechali množství zbraní a osmnácti polních znakův. Ostatní voj přišel, jakož po takovém postrachu, bez pohromy do Boviana.

44. Radování obojího vojska římského zvýšil šťastně vedený boj také s druhé strany. Oba konsulové, jeden dle přání druhého, dali vzaté město vojsku vydrancovati, na to do domův vyprázdněných uvrhli oheň, i shořely téhož dne Aquilonia a Cominium a konsulové s obapovým štěstím přáním legií i svým spojili ležení. Před očima obou vojsk pochválil i poctil jednak Carvilius své, dle zásluhy každého, jednak Papirius, u něhož mnohonásobná na bojišti, kolem ležení, kolem města byla bitva, poctil Spuria Nautia, Spuria Papiria, syna bratrova, a čtyři setníky i rotu kopiníkův náramky a zlatými věnci, Nautia pro výpravu, kterouž na způsob velikého vojska postrašil nepřitele, mladého Papiria pro službu vykonanou s jezdecktvem i v bitvě i v noci, protože Samnitům učinil útěk nebezpečným, když z Aquilonie tajně vyšli, setníky i vojíny, protože první stekli bránu a zeď aquilonskou. Jezdce pak všechny pro výtečnou na mnohých místech službu poctil růžky i zlatými náramky. Na to odbývána porada, poněvadž již čas byl, aby ze Samnitska vojsko odvedeno bylo buď jedno buď obojí. Aby tím více moc samnitská zlomena byla, vidělo se býti nejlepším tím vytrvaleji a zhoubněji ostatní věci konati a po-

kračovati, aby Samnitsko následujícím konsulům poškozené odevzdáno býti mohlo; protože prý již žádného vojska nepřátelského není, o němž by se zdálo, že by se polem potýkati mohlo, zbývá prý jediný války druh, dobývání měst, jejichž bořením by vojsko obohacovati a nepřítel za oltáře a ohniska bojujícího zničiti mohli. Tedy poslali listy k radě i národu římskému o skutečích, jež vykonali, a vedli legie rozličným směrem, Papirius k Saepinu, Carvilius k Velii*), aby jich dobývali.

45. Listy konsulův slyšeny s náramnou radostí i v radnici i v hromadě a obecní radovánky oslavovány čtyřdenním díkům činěním snahou soukromou. Národu římskému bylo to vítězství nejen veliké, nýbrž i velmi vhodné, protože v ten právě čas zvěstováno bylo, že Etruskové válku obnovili. Na mysl přicházela myšlénka, jakým způsobem by bývala snesitelná Etrurie, kdyby se v Samnitsku nějaké neštěstí bylo přihodilo, když již spiknutím samnitským povznesena byla, a protože oba konsulové, i všechna římská moc do Samnitska obrácena byla, zaměstnání národu římského za příležitost k obnovení války byla měla. Vyslanectví spojencův, od praetora Marka Atilia do rady uvedená, ni stěžovala, že páleny a pustošeny jsou jejich dědiny od sousedních Etruskův, protože od římského národu odstoupiti nechtějí, i zapřisahala otce shromážděné, aby je hájili před mocí a příkořím společných nepřátel. Poslům odpověděno, že rada o to péči povede, aby spojenci své věrnosti nezeleli, že Etruskové brzkého dne též osud mítí budou jako Samnité. Avšak liknavěji, co se Etrurie dotýkalo, bylo by to provedeno, kdyby nebylo zvěstováno, že také Falerští, kteří po mnohá léta v přátelství byli, s Etrusky svou brannou moc spojíli. Blízkost tohoto národu zvýšila péči otcům, tak

že na tom se usnesli, aby fetialové odesláni byli žádat za odčinění. Když dáno nebylo, opovězena jest válka Falerským dle usnesení otcův vůlí národu i přikázáno konsulům metati los, který by ze Samnitska do Etrurie s vojskem přejiti měl. Již byl odňal Carvilius Samnitům Velii a Palumbinum a Herculaneum*), Velii v několika dnech, Palumbinum v týž den, v který ku zděm přistoupil. U Palumbina se také potýkal polem v bitvě nerozhodné a s větší svou než nepřátel škodou. Zřídív na to ležení uzavřel nepřátele do hradeb. Města bylo dobýváno, i jest vzato. V těchto městech jato aneb pobito k desíti tisícům lidí, tak že jenom o málo více jich jato jest. Když konsulové o krajiny los metali, připadla Etrurie Carviliovi dle přání vojínův, kteří prudkosti zimy již v Samnitsku nemohli snést. Papiriovi se postavila větší síla nepřátel u Saepina. Často bylo bojováno na bojišti, často na pochodě, často kolem samého města proti výpadům nepřátel, aniž bylo obležení, nýbrž válka rovná; neboť Samnité nehájili se více zděmi než zbraní a mužstvem své hradby. Konečně bojováním dohnal nepřítel do pravého obležení i vybojoval při obléhání mocí a ohradami město. Tedy z hněvu více krve prolito v dobytém městě, usmrceno jest sedm tisíc čtyři sta, jato méně tří tisícův lidí. Vojsku dána jest kořist, jež byla veliká snesením jmění Samnitův do nemnohých jejích měst.

46. Již sněh všechno naplnil, aniž mimo domy mohli vydržeti; pročež vyvedl konsul vojsko ze Samnitska. Když do Říma přicházel, dána mu vítězosláva souhlasením všech. Slavil vítězství za svého úřadu slavným, jak tehdejších dob poměry byly, tažením. Pěši i jezdci ozdobení čestnými dary přešli a přejeli. Spatřeno mnoho věncův občanských i ohradních a hradebních. Pohlíželo se na odění samnitská a porovnáváno

*) města již nejisté polohy.

ozdobou a krásou s oděnými otcovými, kteráž byla známá častým ozdobováním obecných míst. Uviděno několik jatých šlechticův proslavených svými i otcův skutky. Těžkých assův se přivezlo dva miliony pětkrát sto třiatřicet tisíc; tyto peníze byly, jak se pravilo, strženy ze zajatých; stříbra pak, co vzato bylo z měst, bylo tisíc osm set třicet liber. Všechna měď i stříbro uloženo do pokladnice, vojínům nedáno z kořisti nic. Nenávist z toho jest zvýšena tím, že také berně na mzdu vojenskou odvedena jest, ježto by, kdyby se bylo opovrhlo slávou přinesení vydobytych peněz do pokladnice, tehdy i vojsku z kořisti je dáti i mzdu vojenskou vyplatiti byli mohli. Vysvětil chrám Quirinův, o němž u žádného dějepisce nenalézám, že by v boji samém byl zaslíben; také nebyl by v skutku jej mohl v tak skrovném času vystavěti. Zaslíben byl od otce co dictatora a syn co konsul jej posvětil i oděnými nepřátelskými ozdobil. Takové jich bylo množství, že se jimi netoliko chrám i náměstí ozdobily, ale že také spojencům i nejbližším osadníkům k ozdobení chrámův i míst obecných se rozdělila. Po vítězoslávě přivedl vojsko do krajiny vescijské v zimní byty, protože ta krajina od Samnitův znepokojována byla. Mezitím konsul Carvilius se jal dobývati nejprve Troila*) a propustil čtyři sta sedmdesát největších boháčův, vyjednavších za převeliké peníze, aby jim odtud odejiti dovoleno bylo, ostatní dav i město samé vzal mocí. Na to dobyl pěti pevnůstek založených na pevných místech. Usmrceno tam dva tisíce pět set nepřátel, jato méně dvou tisíc. Také Falerským za mír žádajícím dal roční příměří vymíniv za ně sto tisíc lehkých assův a mzdu vojínům za ten rok. Tyto skutky vykonav odtáhl k vítězoslávě, jak méně slavné nad Samnity, než soudruhova byla, tak vyrovnané přídavkem války etrurské.

*) Čtení trochu pochybné.

Těžkých assův přinesl do obecní pokladnice tři sta osmdesát tisíc. Z ostatních peněz, desátku kořisti, pronajal vystavění chrámu Štěstěny*) vedlé chrámu tétéž bohyně, který od krále Servia Tullia posvěcen byl, a vojínům rozdělil z kořisti po stu dvou assech a ještě jednou tolik setníkům a jezdcům, kterýž dar přijímajícím pro skoupost soudruhovu tím milejší byl. Přízeň ku konsulu uhájila u národu jeho legata Lucia Postumia, který, když mu rok od tribuna lidu Marca Scantia položen byl, v úřadě svém, jak pověst šla, soudu národu ušel, i mohlo jeho obžalování více pronášeno než dokonáno býti.

47. Když dokonán byl již rok, nastoupili noví tribuni lidu na svůj úřad a na místo jich samých, protože vadně zvoleni byli, jsou po pěti dnech jiní dosazeni. Popisní obět jest téhož roku vykonána od censorův Publia Cornelia Arviny, Gaja Marcia Rutila. Napočteno hlav dvě stě šedesát dva tisíce tři sta dvacet jedna. Censorové byli dvacátí šestí od prvních censorův, popisní obět devatenáctá. Téhož roku poprvé se dívali ve věncích na hry římské pro válku šťastně vedenou, i jsou tehdy poprvé dány palmové ratolesti vítězům obyčejem z Řecka přineseným. Téhož roku jsou od vyšších aedilův, kteří ty hry vykonali, někteří najímatelé obecních pastvin odsouzeni a jest z toho silnice od chrámu Martova do Bovil vydlážděna. Volby konsulův odbyl Lucius Papirius, zvolil za konsuly Quinta Fabia Gurgita, syna Maximova, a Decima Junia Bruta Scaevu, sám učiněn praetorem.

Mnohými událostmi radostný rok stačil sotva útěše v jedné strasti, morové ráně, naléhající zároveň na město a venkov, i již se úkazu hrůzy podobala tato pohroma. Také bylo hledáno v knihách, jaký konec aneb jaký lék proti té strasti od bohův dán jest.

*) Fors Fortuna byla bohyně šťastného výsledku.

V knihách nalezeno, že třeba Aesculapia z Epidaurn do Říma povolati. Protože toho roku konsulové válkou saměstnání byli, nic nevykonáno v té věci, leda že jeden den obecní modlení Aesculapiu se odbyvalo.

Poznamenání.

Vítězství nad Samnity a jejich spojenci použili Římané ku svému prospěchu zakládáním osad, z nichž jedny podrobené národy v poddanství udržovati, jiné spojení Samnitův a Etrusky zamezovati měly. Když Samnité viděli, že od Římanův a jejich spojencův obkličováni jsou a tak jim jistá záhuba hrozí, povstali opět k boji, spoléhajíce tehdy nejvíce na Etrurii, kde ještě válka proti Římanům od některých obcí vedena byla a uzavírání příměří a obnovování války ustavičně se střídalo. Válka započala vpádem Samnitův do Lucanie, kde ještě samnitská strana byla, a jest rozhodnuta ve prospěch Římanů vítězstvím u Sentina, načež Gallové a Umbrové hned, brzy také Etruskové z dějiště ustoupili. Jenom Samnité vedli dále válku, ale všechno jejich namáhání bylo zápasem s konajícím již národem.

K hl. II. Mimo Patavium (nyní Padua) byla ve Venetsku ještě důležitější města Ateste (n. Este), Hatria čili Adria (n. Adria), Vicetia (n. Vicenza), Tarvisium (n. Treviso) a osada římská Aquileja.

K hl. VI. Návrh tribunův lidu Quinta a Gnaea Ogulniův, aby do sboru nejvyšších kněží a ptakopravcův také muži z lidu voleni byli, byl nutným doplněním rovnoprávnosti občanské a pro lid měl tím více důležitosti, že oba tito sborové velikého vplyvu v obci pospolitě dosáhli, jehož částo na škodu lidu použili.

K hl. X. Smlouvou, kterou pod výminkami bezpochyby velmi příznivými s římským národem Picenští uzavřeli, obdrželi tito proti Umbrům a Gallům takovou úlohu, jakou měli dříve proti Hernici proti Aequům a Volským, jakou měli ve válce samnitské Lucani proti Samnitům a Tarentanům — měli nepřátele římského národu bedlivě pozorovati, je odháněti a jejich spojování stěžovati.

K hl. XV. Mínění tam Apulové patřili ku straně samnitské, jež bezpochyby založením osady Lucerie opět k boji povstala.

K hl. XVI. Odtazení Samnitův do Etrurie, jež Livius za vynucené pokládá, bylo spíše dobrovolné, což ostatně také ze slov Livia samého vysvítá, dle kterého tehdaž v Samnitsku stojící konsul Publius Decius Mus o pochodu Samnitův do Etrurie nevěděl.

K hl. XXI. Toho roku se připomíná první povolání uvolněncův k vojenské službě, čehož příčinou bylo nadobyčejné nebezpečí, které tehdy obci pospolitě hrozilo.

K hl. XXII. Připomínání setnin předních (centuriae praerogativae) a setnin napřed volaných (primo vocatae) jest důkazem, že tehdy ještě v platnosti byl sněmovní řád krále Servia Tullia, poněvadž po zavedení nového řádu toliko jedna přední setnina byla, která se volila losem.

K hl. XXIV. Úředníci se na počátku svého roku buď shodli o vykonávání svých povinností buď mezi nimi rozhodl los, jako mezi stejně oprávněnými a schopnými. Tehdy ale rada přejíc svému oblíbenci a oddanému vykonavateli své vůle, Fabiovi, chtěla mu bez losování t. j. mimořádně a proti právu i obyčejí poručiti krajinu Etrurii. Decius, druhý konsul, nejša s tím spokojen převedl tuto věc na sněm lidu čili dle Liviových slov k národu, kamž jako věc správná po zákonu Publilia Philona (Liv. VIII. 12.) převedena býti mohla.

K hl. XXVII. Rozkaz Fulviovi a Postumiovi daný, aby se svým vojskem ku končinám nepřátelským táhli, přišel sotva tak náhle před bitvou, spíše to byl záměr již dříve od konsulův v Římě umluvený.

K hl. XXX. V ležení byla toho a pozdějšího času zpytována vůle boží velmi často z jedení posvátných kuřat. Jedla-li tak kvapně, že jim ze zobce potrava na zemi padala, (terram pavire), platilo to za znamení dobré (tripudium = terripavium, terripudium); vypadla-li ale potrava všechna, bylo to znamení výtečné (tripudium solistimum).

K hl. XXXVII. Tribuni a aedilové lidu byli s počátku voleni bez zpytování posvátných znamení, jakož i sněmy lidu bez nich odbývány byly. Neboť otcovici nemohli ve své hrdosti dopřáti lidu takové cti, která dle jejich náhledu patřila jenom úředníkům vyšším a sněmu národu. Možná také dosti, že ani lid o takovou čest nestál, jsa bez ní prost vplyvu otcův, kteří zpytování posvátných znamení ve svých rukou měli. Tribuni a aedilové lidu měli aspoň z toho tu výhodu, že nemohli vadně zvoleni býti, což se

úředníkům jiným velmi často přiházelo. Jak ale sněmové lidu větší důležitosti nabyli, dáno také jim pozorování posvátných znamení ale nižšího druhu. To opět bylo příčinou, že lid pro zamezení zneužívání posvátných znamení žádal a toho dosáhl, aby také z něho muži do sboru ptakopraveckého voleni byli.

Výtah z knihy jedenácté.

Když konsul Fabius Gurges nešťastně se Samnity bojoval a rada o jeho odstranění od vojska rokovala, zaprosoval jeho otec Fabius Maximus toto potupení svého syna a pohnul radu nejvíce tím, že přislíbil, že k synu za pobočníka půjde, i dostal tomu. Syn konsul jeho radou a přičiněním podporován jsa porazil Samnity a slavil nad nimi vítězství, Gaja Pontia, vojvodu samnitského, vedl u vítězoslávě a dále ho kekyrou odpraviti. Když obec morovou ranou trpěla, vypraveni poslové, aby sochu Aesculapiovu do Říma z Epidauru přenesli; i přinesli hada, který se na jejich loď odebral, a němž, jak bylo jisto, božství samo bylo, i když on na břevu tiberský vystoupil, zřízen na témž místě Aeskulapiovi chrám. Lucius Postumius, bývalý konsul, odsouzen, protože vojsku vele vojínů k práci na svém statku použil. Konsul Gaius Dentatus poraziv Samnity a zvítěziv nad Sabiny, kteří odboj učinili, a přijav je v poddanství slavil za téhož úřadu dvakrátě vítězství. Uvedeny osady Castrum, Sena, Hadria. Třípání hrdelní tehdež poprvé ustanovení. Popis údbyt a popisní slavnost vykonána. Napočteno občanův dvě set sedmdesát dva tisíce hlav. Lid pro dluhy po těžkých a krvavých rozbrojích se konečně odstěhoval na vrch janiculský, odkudž od dictatora Quinta Hortensia sveden jest, a tento skončil při úřadu samém. Mimo to obsahuje (tato kniha) válku proti Volsinským a též proti Lucanům, proti kterýmž pomocí Thuriím přispěti za vhodné uznáno bylo.

Poznámání.

Následek vystěhování se lidu na vrch janiculský byl, že se lidu dostalo ulehčení dluhův a prominutí všeho, co se stalo, a dán jest zákon Hortensiův, jímž rozšířen a doplněn jest zákon Publilia Philona (Liv. VIII. 12), o právomocnosti sněmu lidu nejvíce tím, že moc rady zastavovati nelibá usnesení lidu obmezena jest. Zákon Hortensiův dovedl toho, že aspoň po právu byla úplná lidovláda. Od toho

času považoval se lid za národ a od toho času pochází také u římských spisovatelů matení pojmu národ (populus) a lid (plebs).

Jiný zákon, který se zákonem Hortensiovým souvisel a snad téhož roku dán jest, byl zákon Maeniův, kterýž pro volby totéž ustanovil, co zákon Publilia Philona pro zákonodárství, aby otcové před započatím voleb úředníkům, kteří by zvoleni byli, své stvrzení dávali (patres auctores fieri čili lex curiata de imperio). Pro tento zákon změněn jest jednací řád sněmu otcův, kteří z dvou věcí, ve stvrzování úředníkův obsažených, uznávání úředníkův a udělování jim úřední moci, první radě přenechali, jež ji ohlášením voleb vykonávala, druhou sobě zůstavili a týmž způsobem jako dříve ji vykonávali, protože úřední moc jenom jistým osobám udělena býti mohla; ale že již úřední moc odepřena býti nemohla, jako se to stalo druhdy Luciu Sextiovi (Liv. VI. 42.), bylo celé toto udělování pouhou ač nutnou formou. Toto jest doznáno od otcův samých po bitvě canenské, po které zákonem Quinta Fabia Maxima na sněmy choditi přestali a třicet lictorův a tři ptakopravce, co zástupce třiceti starostev, za sebe posílali.

Výtah z knihy dvanácté.

Když poslové římsí od senonských Gallův zavraždění byli a válka Gallům proto opovězena byla, potřen od nich praetor Lucius Caecilius s legiemi. Když od Tarentanův římské loďstvo rozchvátáno bylo a dvoupán, který loďstvu velel, zabit byl, vysláni jsou k nim poslové, aby si na to příkoří stěžovali, ale jsou od nich ubiti. Proto jim opovězena válka. Samnité odpadli. Proti nim a Lucanům a Brutským a Etruskům v několika bitvách od více vůdcův šťastně bojováno. Pyrrhus, král epirský, přišel do Italie, aby Tarentanům pomáhal. Když k obraně Regijských campanské legie s velitelem Deciem Vibelliem poslána byla, povraždila Regijské a opanovala Regium.

Výtah z knihy třinácté.

Konsul Valerius Laevinus bojoval s malým štěstím proti Pyrrhovi nejvíce proto, že vojíní neobyčejnou postavou slonův zastrašení byli. Po té bitvě prohlížel Pyrrhus těla Římanův, kteří na bojišti padli, a nalezl je, ana byla všechna proti nepříteli obrácena. Pleně postoupil až k městu římskému. Gajus Fabricius byv k němu od rady vyslán, aby o vykoupení

jatcův vyjednával, jest marně od krále v pokušení přiveden, aby vlast svou opustil. Jatci bez výplaty zpět posláni. Cyneas byv k radě co posel od Pyrrha vypraven, žádal, aby král za příčinou sjednání míru do města přijat byl. Když za vhodné uznáno bylo, aby potaz o té věci na valnější počet rady vznesen byl, přišel do radnice Appius Claudius, který se pro chorobu oční již dlouho v poradách obecních nezúčastňoval, a dovedl toho svým návrhem, aby to Pyrrhovi odepráno bylo. Censor Gnaeus Domitius vykonal první z lidu obětí popisní. Napočteno občanův dvě stě sedmdesát osm tisíc dvě stě dvacet dvě hlavy. Bojováno opět s Pyrrhem s výsledkem nerozhodným. S Carthaginci po čtvrté smlouva obnovena. Když konsulu Gaju Fabriciovi ten, jenž k němu od Pyrrha přeběhl, sliboval, že králi jedu dá, poslán jest zpět ku králi s udáním. Ostatné obsahuje (tato kniha) šťastné války s Lucany a Brutskými, se Samnity a Etrusky.]

Výtah z knihy čtrnácté.

Pyrrhus se přepravil do Sicilie. Když mezi jinými znameními sražena byla bleskem socha Juppiterova na Capitoliu, nalezena její hlava žertvohledci. Curius Dentatus odbýváje odvod prodal první statky toho,*) který při jmenování se nehlásil, též Pyrrha ze Sicilie do Italie se navráťivšího přemohl a z Italie vypudil. Censor Fabricius vyvrhl bývalého konsula Publia Cornelia Rufina z rady, protože tento deset liber vzdělaného stříbra měl. Při oběti popisní od censorův vykonané napočteno občanův dvě stě sedmdesát jeden tisíc dvě stě dvacet čtyry hlavy. S Ptolomaeem, králem egyptským, uzavřen spolek. Sextilia, panna Vestina, odsouzena pro zrušení slibu a za živa zakopána. Uvedeny osady Posidonia a Cosa. Loďstvo Carthagincův přišlo k pomoci Tarentanům, kterýmž skutkem od nich smlouva porušena jest. Dále obsahuje (tato kniha) šťastné války proti Lucanům a Brutským a Samnitům a smrt krále Pyrrha.

Výtah z knihy patnácté.

Přemoženým Tarentanům dán jest mír a svoboda. Legie campanská, která Regium opanovala, jest obležena a po učiněném vzdání sekyrou odpravena. Když posly apol-

*) Trest mírný, neboť před tím bývali takoví provinilci obyčejně prodáni do otroctví.

lonijské k radě vypravené někteří jinoši ubili, jsou vydáni Apolloňanům. Picentům přemoženým dán mír. Uvedeny osady Ariminum v Picensku, Beneventum v Samnitsku. Tehdáž po prvé začal římský národ užívati stříbrných peněz. Umbrové a Sallentinští přemoženi a v poddanství přijati. Počet quaestorů rozmnožen, tak aby jich bylo osm.

Výtah z knihy šestnácté.

Podáván jest původ Carthagincův a prvopočátek jejich města. Rada uzavřela, aby proti uim a Hieronovi, králi syracuskému, pomocí přispěno bylo Mamertanům, když o té věci mezi radícími, aby se to stalo, a mezi zrazujícími spor učiněn byl; i přepravila se tehdy po prvé římská vojska přes moře a proti Hieronovi bylo častěji šťastně bojováno. Když za mír žádal, dán jest mu. Popisní slavnost od censorův vykonána. Napočteno občanů dvě stě osmdesát dva tisíce dvě stě třicet čtyry hlavy. Decimus Junius Brutus dal první k počtě svého zemřelého otce hry šermířské. Osada Aesernia jest uvedena. Dále obsahuje (tato kniha) šťastné boje s Puny a Volsinii.

Výtah z knihy sedmnácté.

Konsul Gnaeus Cornelius jest od loďstva punského obklopen a podskokem, jakoby k rozmluvě vyvolán byl, jat. Konsul Gajus Duillius bojoval šťastně proti loďstvu punskému i odbyl první ze všech římských vůdcův vítězoslavy z vítězství na moři, za kterouž příčinou mu po celé životy také vzdávána byla čest, že se před ním, když se od večere vracel, pochodeň nosila, při čemž píštěc hrál. Konsul Lucius Cornelius bojoval šťastně na Sardinii a Corsice proti Sardům a Corsům a Hannonovi, vůdci punskému. Když konsul Atilius Calatinus vojsko na místo od Punův kolem obsazené nerozvážlivě vedl, vyvážl statečností a přičiněním plukovníka Marca Calpurnia, který s třemi sty vojínů vyraziv nepřitele proti sobě byl obrátil. Hannibal, vůdce punský, po přemožení loďstva, jehož byl velitelem, od svých vojsků ukřižován. Konsul Atilius Regulus zvítěziv nad Puny v bitvě námořní přepravil se do Afriky.

Výtah z knihy osmnácté.

Atilius Regulus v Africe hada děsné velikosti s velikou vojnů ztrátou zabil, a když v několika bitkách šťastně

s Carthaginci bojoval a nástupce mu, protože šťastně válku vedl, od rady poslán nebyl, toužil právě na to v listě k radě, v kterémž mezi příčinami žádání nástupce to bylo, že jeho skrovná dědina od najatých pracovníků opuštěna jest. Když na to osud toho vyhledával, aby velký vzor obojího případu při Regulovi dán byl, jest v bitvě přemožen a jat, když Carthaginci lacedaemonského vůdce Xanthippa povolali. Války na to ode všech římských vůdců na zemi i na moři šťastně vedené zohavila rozbití loďstev. Tiberius Coruncanius první z lidu zvolen za hlavu nejvyšších kněží. Když censorové Marcus Sempronius Sophus a Manius Valerius Maximus radu vybírali, vyloučili jich šestnáct; vykenali popisní slavnost, při které napočteno občanů dvě stě devadesát sedm tisíc sedm set devadesát sedm hlav. Když Regulus od Carthaginců k radě vyslán byl, aby o míru a, pakli by ho dosíci nemohl, o vyměnění jateců rokoval, při čemž ale přísahou zavázán byl, že se do Carthaginy navrátí, nebude-li vyměnění jateců za vhodné smáno: navrhnul radě, aby obojí odepráno bylo, a když míru zachovav se navrátil, zhynul popravou, od Carthaginců na něm vykonanou.

Výťah z knihy devatenácté.

Caecilius Metellus vedl šťastně válku s Puny a odbyl okázalou vítězoslávu vedením při ní třinácti vůdců nepřátelských a sto dvaceti slonů. Consul Claudius Pulcher vytáhnuv proti posvátným znamením poručil potopiti posvátná kufata, protože nechtěla jísti. Proti Carthagincům bojoval nešťastně loďstvem a od rady zpět povolán byv i dostav jmenovatí dictatora jmenoval Claudia Cliciū,*) člověka nejnižšího stavu, který přinucen byv úřadu se vzdáti potom v lemované toze na hry se díval. Aulus Atilius Calatinus byl první dictator, který vojsko mimo Itálii vedl. Výměna jateců s Puny učiněna. Osady uvedeny Fregeny, v krajině gallentinské Brundisium. Popisní slavnost od censorů vykonána. Napočteno občanů dvě stě padesát jeden tisíc dvě stě dvanáct hlav. Když Claudia, sestra Publia Claudia, který pohrdnuv posvátnými znameními nešťastnou bitvu svedl, od her se vracejíc v tlačenici tísněna byla, pravila: „Když by bratr můj žil, když by opět loďstvo vedl.“ Za touto příčinou uložena jí pokuta. Tehdy po prvé dva praetorové zvoleni. Caecilius Metellus, starosta nejvyšších kněží, kon-

*) svého uvolnění.

sula Aula Postumia, protože týž také knězem Martovým byl, zadržel v městě, když k vedení války vytáhnouti chtěl, aniž mu dovolil od služeb božích odejítí. Když od více vůdců válka proti Punům šťastně vedena byla, dovršil vítězství konsul Gajus Lutatius přemožením punského loďstva u ostrovův aegatských. Žádajícím Carthagincům dán mír. Když chrám Vestin hořel, vychvátíl starosta nejvyšších kněží, Caecilius Metellus, posvátné věci z požáru. Přidány dva okresy, velinský a quirinský. Falerští učinivše odboj jsou šestého dne pokořeni a přišli v poddanství.

Výtah z knihy dvacáté.

Uvedena osada Spolegium. Proti Ligurům tehdy po prvé hnuto vojskem. Když Sardové a Corsové odboj učinili, jsou podrobeni. Tuccia, panna Vestina, pro zrušení slibu odsouzena. Illyrům pro zavraždění jednoho z posílův, kteří k nim vypraveni byli, válka opovězena i jsou přemoženi a přišli v poddanství. Počet praetorův rozmožen, tak aby byli čtyři. Potřeni Gallové záalpstí, kteří do Italie vtrhli. V té válce měl národ římský, jak praví, třikrát sto tisíc svého i latinského jména. Tehdy po prvé římská vojska za Pad přivedena a Gallové insuberští v několika bitvách přemoženi a přišli v poddanství. Konsul Marcus Claudius Marcellus zabij Viridumara, vůdce insuberských Gallův, přinesl světlé odění. Histrové podrobeni. Těž Illyrové odboj učinivše pokořeni a přišli v poddanství. Popisní slavnost od censorův vykonána; při první popisní slavnosti napočteno dvě stě sedmdesát tisíc dvě stě třináct hlav, *) uvolněnci přivedeni opět do čtyř okresův, esquilského, palatského, suburského, collinského. Censor Gajus Flaminius vystavěl silnici Flaminiovu a zřídil závodíště Flaminiovo. Uvedeny osady v krajině Gallům odňaté Placentia a Cremona.

*) scházejí slova udávající počet občanů při druhém popisu.